

227836

Radó

Latin

költők

N. M.

1233.9

IRODALOMTÖRTÉNETI ANTHOLOGIA. I.

LATIN KÖLTŐK.

SZEMELVÉNYEK MAGYAR FORDÍTÁSBAN.

AZ IRÓKAT S MŰVEIKET ISMERTETŐ BEVEZETÉSEKKEL

IRTA

Dr RADÓ ANTAL.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

MDCCLXXXV.

— Ára 1 frt 80 kr.

227836

MILNÁCIUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomtatásnapló
1903. é. 384. sz.

ELŐSZÓ.

Olyan könyvet akartam a magyar művelt közönség és tanulóifjúságunk kezébe adni, melyből megismerkedhessék a világirodalom egyik legjelentékenyebb literatúrájával: a rómaival.

Azt hiszem, erre nézve a legjobb mód az volt, melyet e művemben követtem. A latin irodalom tizenöt legjelentékenyebb költőjét mutatom be fordítási szemelvényekben, bevezető ismertetésekkel, és remélem, hogy a laikus, a ki végig megy könyvemen, nemcsak kellőleg tájékozódhatni fog belőle a latin költészet főalakjai felől, hanem meg is fogja szeretni ez irodalmat, melyet nálunk a nagy közönség jobb elemei is, fájdalom, csak igen ritkán forgatnak.

A fordítások közé fölvettem néhány olyat is, melyet nem én készítettem: Plautust *Csiky Gergely* kitünő átültetésében találja meg a közönség, Propertius-t és két Catullus-féle verset *dr. Csengeri János* elismert jelességű fordításában nyújtom, Horatius-

három ódáját *Szász Károly* mintaszerű magyariságában vettem be, végül Ráth kiadó ur megengedte, hogy *Arany* ismert Horatius-fordításával is növelhessem e mű értékét. Fogadják amazok is, ő is őszinte köszönetemet. Az említettek kivételével valamennyi műfordítás tőlem való.

Budapest, 1885. április 7.

DR. RADÓ ANTAL.

A latin költői irodalom átnézete.

A római nép kiváltképen hódító nép volt. Létezésének első öt százada azzal telt el, hogy előbb leigázta egész Italiát, aztán pedig neki indult, hogy meghódítsa az egész világot. E hódító hadjáratai között akadt ama nemzetre, mely az ókor legműveltebbje volt: a görögre. S ez érintkezés óta kezdett az irodalom virágozni Rómában: ott, ahol a Kr. e. második századig a költészet még bölcsejében szunnyadott. Öt száz esztendőig csak arra használták a rómaiak a tollat, hogy vele törvényeket és szerződéseket irjanak. S legelső költőjük, aki ily hosszú idő után támadt, Andronicus, görög ember volt, s e költő legelső műve, melyet 240-ben adtak elő Róma egyik szinpadán, görögből volt fordítva. A görög irodalom hatása a latinra folyton igen nagymérvű volt, s e hatásnak kell betudni, hogy a római költészet nem bir igazán nemzeties jelleggel. Némely irodalomtörténészek e hatást tulnagynak hirdetik, s megtagadva a római költőktől bárminemű önállóságot, őket a görög írók mellett valóságos törpéknek szeretik bemutatni. Ezek elfelejtik, hogy még ama latin írók is, kik leghívebben utánozták a görögöket: még a latin vigjátékirók is mennyi önállósággal bántak el példányképeik munkáival, hogy még ezek is sok esetben egész eredetiséggel mintegy újjá teremtették a meglevőt.

A latin irodalom ismerete különben nemcsak azért ajánlatos, mert művei között van az emberi szellem annyi remeke, hanem azért is, mert a régi irodalmak közül a modern irodalmakra ez gyakorolta a legnagyobb hatást. Minden újabb iro-

dalomban vannak egyes korszakok vagy iskolák, melyeket »klasszikai« névvel szokás jelölni, s melyekben a hatás kiválóképpen erős volt. E korszakok vagy iskolák termékeit sohasem fogja teljesen élvezhetni az, aki nem ismeri ama műveket, melyeknek hatása alatt azok megszülettek.

Ama költőket, kiknek munkáit e könyvben ismertetni fogjuk, három korszakra szokták csoportosítani.

Az **első korszak** az említett andronicusi tragédia színrekerülésétől,¹ 240-től egész 84-ig Kr. e. terjedett. E korszakból nem maradtak ránk teljes művek, csak Plautustól és Terentíustól. Ez időbe esik különben Ennius működése is, aki a rómaiaknak kor szerint első költője volt. »Annales« czimű eposa Róma történelmét éneкли meg; ezenkívül irt vigjátékokat és tragédiákat is. Ez utóbbi válfajban ugyane periodusban Naeuius (264—194) és Attius (293—169) tűntek ki.

A **második korszak** 84-től Kr. e. egész 14-ig Kr. u. azaz Augusztus haláláig tart. Lucretius, Catullus, Vergilius, Horatius, Tibullus, Propertius és Ovidius ebbe soroztatnak.

A **harmadik korszak** Augusztus halálától a keletrómai birodalom bukásáig terjed; s ezt az előbbivel, mint arany-korszakkal ellentétben, ezüst-korszaknak szokták mondani. Ez anthologia költői közül e korszakba Seneca, Lucanus, Phaedrus, Persius, Juvenalis és Martialis tartoznak.

PLAUTUS.

(234—184. Kr. e.)

Élete. Titus Maccius Plautus Sarsinában, Umbriában született, a honnan korán jött Rómába. Eleinte itt színész, majd egy szintársulat igazgatója lett, s bár kezdetben elég jól folyt a dolga, később szerencsétlen spekulációk tönkretették. Arra kényszerült, hogy beszegődjék rabszolgának egy molnárhoz, akinek kézi malmát forgatta. Ami üres ideje maradt, írással töltte; mikor már három vígjátékot elvégzett, elment a városi aedilisekhez, akikre a színi előadások rendezése volt bízva, s eladta nekik darabjait. Az értök kapott összeg elég volt arra, hogy megváltsa szabadságát, és ez idő óta Plautus tisztán a dráma műzsájának szentelte idejét. Folyton dolgozott, egész haláláig, s ez idő alatt körülbelül százharmincz darabja került színre. Ránk ezekből csak kevés maradt: mindössze húsz, ezek közül is egynehány csonka. De e húsz darab is elégséges arra, hogy Plautus számára a latin irodalom legelső színműírójának címét szerezzék meg.

Darabjai görög eredete. A plautusi vígjátékok mind görög művek utánzatai. A mese Sziciliában, Thébában, Athénében folyik le, sohasem Rómában. Személyei a görög köpenyt, a palliumot hordják, nem a római tógát. Csakhogy Plautus nem utánzott szolgálilag. A nép fia volt, s színész meg színigazgató korában elég alkalma nyílt a római publikum ízlésével megismerkedni. Ennek vágyik ő leginkább tetszeni, s azért ahol jónak látja, a görög eredetin teljes szabadsággal változtat. Sokat elvesz belőle, sokat hozzá is tesz, és jellemeit is sokszor olyan gyökeresen alakítja át, hogy azoknak csupán a neve marad görög: voltaképen római emberek, felruházva a római társadalom hibáival, a római társadalom nevetséges tulajdonai-

val. Annyira megy, hogy Capitoliumról beszél, mikor a mese Epidaurusban játszik, triumvirekről, mikor Thébában vagyunk, aedilisekről, mikor athéni viszonyokat kell rajzolnia.

Jellemei. Amaz alakok közül, melyeket színre visz Plautus, legérdekesebb a r a b s z o l g a. Többnyire agyafurt kópé, aki gazdája pazar fiának csinyeiben mindig jelentékeny tényező. Bármily rosszul bánnak vele, bármily sürüen éri hátát az ostorcsapás és szorítja kezét-lábát a bilincs: mégis mindig jókedvű, elmés, szórja az élezeket. Másik komikus alakja Plautusnak az é l ő s d i (parasita), aki egy jó ebédért szívesen hizeleg bárkinek, s szívesen eltüri, hogy bármely asztaltársaság gúnyjának célpontja legyen. Ezek mellett legsűrűbben találkozunk vén apákkal, akik fiaik hajlamainak kezdetben ellenszegülnek, végül pedig megadják magukat; szerelmes ifjakkal, akik imádoztjukra ráköltik mindenüket, amijök van; erkölcstelen nőekkel, fecsegő vén dajkákkal, pénzsovár leánykereskedőkkel stb. A társadalom magasabb osztályaiból nem igen meri venni alakjait, mert ezzel könnyen magára vonhatta volna egyes hatalmasok bosszuját; okult egy elődje, Naevius példáján, akit ilyesmiért börtönbüntetéssel, majd száműzetéssel sújtottak.

Meséi. Komikai ereje. Plautus darabjai leginkább cselvígjátékok, melyeknek meséje a legtöbb esetben a körül fordul meg, hogy járnak túl valakinek az eszén holmi jól kiesztelt fufanggal. A cselekvény rendesen ügyesen van felépítve, bár nem halad elég gyorsan. A darabok végét többnyire csak vázolta; ötödik felvonásai rendszerint nagyon rövidek, bizonyára azért, mert a római közönség a színházban nem igen volt türelmes.

Legnagyobb előnye Plautusnak az a komikai erő, melyet dialógjaiba tud önteni. Mestere volt a nyelvnek, melynek fejlődéséhez munkái által igen tetemes mértékben járult hozzá. Másrészről meg kell jegyezni, hogy komikuma gyakran jár közel a durva határaihoz, hogy szereti az erős, a drasticus eszközöket, hogy alakjai is sokszor inkább bohózati, mint vígjátéki alakok; inkább karrikaturák, mint finomul árnyalt képei eredetijeiknek. Sok helyen erkölcsi érzékünket is bántja.

Népszerűsége. Plautus darabjait még két századdal

halála után is folyton játszották. A nép még akkor is szerette őket, midőn különben már csak némajátékokban és balettekben talált gyönyörűséget. A 79 évvel Krisztus után elpusztult Pompejiben letek egy cserépből való színházi jegyet, melyen egy plautusi darabnak, a »Casina«-nak czíme volt olvasható. Tán ép ezt nézte a közönség, midőn a Vezuv lávája végveszedelmet hozott a szerencsétlen városra.

A fontosabb darabok rövid tartalmi ismertetése. »A b ö g r e« (Aulularia). A fukar Euclio kincses bögrét lelt s azt féltékenyen őrzi. Nem is szól senkinek sem a dolgról, még az öreg Megadorusnak sem, aki nőül kéri leányát. A lakzi meg is lenne, csakhogy Megadorusnak vetélytársa van: saját unokaöcscse, Lyconides. Ennek szolgája ellopja a kincses bögrét, melyet aztán Euclio csak azzal a föltétellel kap vissza, hogy leányát Lyconideshez adja. Molière »Fösvény«-e e darab nyomán készült; ugyancsak Molière-nek »Amphytrion«-ja nem egyéb, mint zseniális átdolgozása Plautus hasonczimű vigjátékának, melynek tartalmát alantabb, a belőle adott mutatvány kapcsán mondjuk el. — Ugyanott található meg a »H e t v e n k e d ő« (»Miles gloriosus«) és a »Foglyok« (Captivi) meséjének kivonata. — »H á r o m k i s p é n z« (»Trinummus«). Charmides, vagyonos athénei polgár, nagyobb utra kél, és megkéri barátját Calliclest, ügyeljen vagyonára, nemkülönb pazarló fiára, Lesbonicusra is. Különösen lelkére köti, ne szóljon senkinek arról a kincsről, melyet házában elásott. Alig utazik el az apa, Lesbonicus elveri a kezei közt lévő pénzt és el akarja adni a házat is; hogy a kincs idegen kézre ne kerüljön, a házat maga Callicles veszi meg, persze csak szinből. Időközben megkérlik a pazar ifju nővérenek kezét, csakhogy nincs hozomány. Callicles szívesen adna az elásott kincsből, de fél, hogy Lesbonicus megtudva a kincs létezését, azt is el akarja majd pazarolni. Így hát fölfogad h á r o m k i s p é n z é r t egy szélhámost, aki pénzt hoz neki, mintha Charmides küldte volna. Csakhogy Charmides ép ekkor érkezik meg és találkozik a szélhámossal. Rendkívül komikus jelenet játszódik le köztük, melynek lefolytával az apa megbocsát bűnbánó fiának és a házasság akadálytalanul végbe mén. — »A k é t M e n a e c h m u s« (»Menaechmi«). Egy szicíliai kereskedőnek

két fia volt; az egyik, Menaechmus, elveszett, a másikat, Sosiclest, a ki rendkívül hasonlított fivéréhez, nagyatyja vette magához s az elveszett fiu iránti szeretetből elnevezte őt is Menaechmusnak. Csakhogy az igazi Menaechmus sem halt meg, hanem fölnevelkedett Epidamnusban s ott családot alapított. Menaechmus-Sosicles egyszer aztán fölkerekedik, hogy megkeresi fivérét és el is jut Epidamnusba, ahol az említett hasonlatosság folytán mindenki összetéveszti az igazi Menaechmussal. Ebből aztán mindenféle komikus félreértés származik, melyek csak akkor érnek véget, midőn a két fivér találkozik és felismeri egymást. Shakespeare »Tévedések vigjátéká«-nak e darab szolgált alapul. — »A kísértet« (»Mostellaria«). A könnyelmű Philolaches apja távollétét arra használja föl, hogy barátai körében vigan eszik, iszik. Ép ilyen lakoma közben zavarják meg azon hirrel, hogy atyja visszatért. Tranio, a rabszolga, az egész vigadó társaságot betuszkolja a házba és az öreg urnak azt mondja: nem lehet a házba menni, mert ottbenn kísértet jár. Ekkor jön ép a színre a fiu egy hitelezője, és kéri pénzét. Tranio így vágja ki Philolachest: fiadnak csak azért volt szüksége pénzre, mert igen olcsón juthatott egy házhoz. Csakhogy az öreg látni is akarja azt a házat. Tranio egész vakmerően beviszi egy idegen ember lakására, ahol ezt félrevonja és a furcsa látogatást egy új föllentéssel igazolja. Végre azonban mégis csak felsül, az apa megtudja az igazat, de mind a szolgának, mind fiának megbocsát.

I.

A HETVENKEDŐ.*

(Az I. felv. I. jelenete).

PYRGOPOLINICES (csatlósokkal), ARTOTROGUS.

Pyrgop. Vigyázzatok, hogy pajzsom fényesebb
Legyen mint a derült nap súpára ;
S ha szükség lesz rá, fénye elvegye
Az ellenség szemfényét a csatán.
Mert vígasztalnom kell már kardomat,
Ne búslakodjék és ne keseregjen,
Hogy oly régóta kell pihennie :
Szeretne már ellent aprítani,
De hol van Artotrogus ?

Artotr. Itt, a boldog,
Királyi termetű, nagy férfi mellett.
Ily hősnak Mars sem mondja önmagát,
S nem merné hozzá mérni erejét.

Pyrgop. Az nemde, kit a hogyhíjjákmezői
Csatában megmentettem, ott, a hol
Vasgyúró herczeg, Neptun unokája,
Izé királyfi volt a fővezér ?

Artotr. Emlékszem. Az volt nemde, ki arany

* »A hetvenkedő« meséje azon fordul meg, hogy Pleusicles, egy athéni ifju, csellel újra birtokába ejti azt a leányt, a kit a szájas Pyrgopolinices elrablott tőle. Szövetkezve volt rabszolgájával, a ravasz Palaestrioval, elhitetik a »hetvenkedő«-vel, hogy egy gazdag szabad nő szerelmes belé és hozzá akar menni nőül. Ez a »gazdag szabad nő« azonban nem egyéb, mint egy e czélra fölbérelt rabszolgálaný. Pyrgopolinices ezt csak akkor tudja meg, mikor már a remélt házasságra való tekintetből elbocsátotta Pleusicles kedvesét.

Fegyvert viselt, s kinek hadseregeit
 Ugy szerte szórta egy lehelleted,
 Miként a szél a szalma fedelet
 Vagy a fa levelét.

Pyrgop. Ez semmi még.

Artotr. Bizonyynyal semmi, ha elmondanám
 Mindazt, amit te — (félre) nem tettél soha.
 Ha van, ki látott ennél hazugabb
 Vagy henczegőbb teremést valaha,
 Ugy kész vagyok rabjává lenni tüstént,
 S olajbogyóval lakni jól, midőn
 Éhes vagyok.

Pyrgop. Hol bujkálsz?

Artotr. Itt vagyok.

Emlékszel-e, midőn az elefánt
 Vállcsontját Indiában eltöréd
 Öklöddel?

Pyrgop. Mit? A vállcsontját csupán?

Artotr. Nem, bordáját akartam mondani.

Pyrgop. Csak könnyedén legyintettem reá.

Artotr. Csak könnyedén; hiszen ha megfeszítéd
 Erődöt, úgy keresztül hat karod
 Az elefánt bőrén, csontján, belén.

Pyrgop. Eh! hagyjuk ezt!

Artotr. Bizony nem érdemes

A fáradságra, ezt elmondanod
 Nekem, ki minden tettetted tudom. (Félre.)
 Gyomrom miatt van mind e gyötrelem;
 Fülelni kell fülemnek, hogy fogamnak
 Legyen mit fognia; s mindazt igaznak
 Kell mondanom, mit összehazudik.

Pyrgop. Mit is akartam mondani?

Artotr. Tudom.

Biz isten, emlékszem rá, megtevéd.

Pyrgop. Mi az?

Artotr. Mindegy akármí.

Pyrgop. Vannak-e
 Irótábláid?

Artotr. Tán toborzani
Akarsz? Van nálam minden. Stilus is!*

Pyrgop. Pompásan eltalálok szándokom.

Artotr. Illik, hogy ismerjem szokásodat,
S mindenben megelőzzem vágyadat.

Pyrgop. Mit tudsz még?

Artotr. Száz embert Ciliciában
Meg ötvenet, száz sycolatronidát**
Harmincz sardesit, hatvan macedónit
Megöltél mind egyetlenegy napon.

Pyrgop. És mennyi ez mindössze?

Artotr. Hét ezer.

Pyrgop. Jól számolsz; ennyinek kell lennie.

Artotr. Egyet sem irtam fel, de jól tudom.

Pyrgop. Emlékező tehetséged kitűnő.

Artotr. (félre.) Gyomrom tanítja.

Pyrgop. Ha ilyen maradsz.
Ezentul is, mint eddig: lesz mit enned,
Mindig megosztom asztalom veled.

Artotr. Hát Cappadóciában? Egy csapással
Ötszáz embert sujtottál volna le,
Ha el nem tompult volna pallosod.

Pyrgop. Jól voltam akkor lakva már a vérrel,
Azért hagyám életben ezeket.

Artotr. Miért mondjam azt, mit tud minden halandó?
Páratlan vagy te itt a föld színén,
Erőben, szépségben, hőstetteidben
Egyformán győzhetlen!

* A római tiszték mindig irótáblákat hordtak magukkal, hová katonáik nevét s a kifizetett zsoldot felírták. P. Seleucus király számára akar katonákat toborzani, azért van szüksége irótáblára.

** Fűgerabló-föld. A parasita, mintegy kifogyva a létező országokból, új neveket költ, hogy a hetvenkedő katona mértéktelen szomját a dicséret után kielégítse.

II.

A M P H I T R U O.*

(I. felv. I. jel.)

SOSIA. MERCURIUS.

Sosia. Nem láttam ennél hosszabb éjszakát,
Csak azt az egyet, melyen összeverve
S oszlopra kötve lógtam; az az éj
Lelkemre! ennél is hosszabb vala.
Ugy látszik, most a nap is elaludt,
A vacsorán felöntve a garatra.

Merc. Mit mond ez a gazember? azt hiszi,
Hozzá hasonlók tán az istenek?
Jöjj erre csak, himpellér! majd adok
Piszkos nyelvednek! Meggyül a bajod!

Sosia. De most megyek már és hirül adom
Urnőmnek mindazt, mit gazdám izent.

(Észreveszi Mercurt.)

Ki az? ki áll házunk előtt ez éjben?
Nem tetszik.

Merc. Nincs ily gyáva a világon!

Sosia. Ki hát ez? Ugy látszik, hogy köpenyemre
Jött kedve.

Merc. Fél a ficzkó: most bolonddá
Teszem.

* A darab meséje: Jupiter felölti Amphitruo, thébai hadvezér alakját, Mercurius pedig Sosia-ét, a vezér szolgáját. Ketten aztán elmennek Amphitruo-hoz és ott a legkomikusabb jelenetekre szolgáltatnak alkalmat. Legjobbjai e jeleneteknek azok, melyekben mind a szolga, mind a gazda a saját maga képmásával áll szemben.

Sosia. Végem van, a fogam vaczog,
Ez most bizonynyal az ököl-czimer*
Alatt akar elszállásolni engem.
Mily irgalmas szívű! uram virasztást
Parancsolt, s ő most öklével szeretne
Örökre elaltatni. Jaj nekem!
Mily izmos, nagy kamasz!

Merc. Most hangosan
Beszélek s még nagyobb lesz rettegése.

(Emelt hangon.)

Fel, ökleim! Már rég nem adtatok
Gyomromnak enni. Tegnap tettetek
Örök álmra négy embert, kifosztva;
De ez már oly régen volt!

Sosia. Rettegek,

Nehogy megváltoztassam a nevem,

És Sosiából Ötödik legyek!**

Azt mondja, hogy már négyet altatott el,

Én szaporitom majd a számukat.

Merc. (öklét rázva.) Hm, így jól megy!

Sosia. Gyürkőzik, harcra

Merc. Nem fogja ez elvinni szárazon! [készül!]

Sosia. Kiről beszél?

Merc. Akárki jó ide,

Azt öklömmel fogom jól tartani.

Sosia. Nem szoktam ilyen késő éjjel enni,

S már vacsoráltam. Ezt a lakomát

Add inkább annak, aki éhezik.

Merc. (ökleit mérlegelve.) Elég nehéz.

Sosia. Jaj! öklét méri már!

Merc. Nem volna jó, megsimogatni, hogy
Aludjék kissé?

* Czélzás a régiak ama szokására, melynél fogva házaikat, kivált fogadóikat, festett jelvényekkel, czimerekkel látták el. *Sosia* azt mondja: olyan fogadóba jutott, mely az »ököl« czimert viseli, azaz ahol vacsora helyett jól meg fognak öklözni.

** A latinban érthetőbb szójáték, amennyiben *Quintus* nemcsak ötödiket jelent, hanem használt név is.

- Sosia.* Tartsd meg azt magadnak.
 Én három éve már ébren vagyok.
- Merc.* Vigyázz, kezem! nagy bűn, ha könnyedén
 Legyinted meg a gonoszok pofáját;
 Egészen változzék át az alakja
 Annak, kihez te két öklöddel érsz!
- Sosia.* Ez ember még egészen kicseről
 S uj arcot ad!
- Merc.* Akit te jól megütsz,
 Egy csontja se maradjon annak épen!
- Sosia.* Angolnává akarna tenni tán?
 Maradjon távol ez a csonttörő!
 Végem van, elvesztem, ha észrevesz!
- Merc.* Vesztére érzem valaki szagát.
- Sosia.* Jaj, hát szagom van?
- Merc.* Messze sem lehet,
 Bár messziről jött.
- Sosia.* Ez valódi jós.
- Merc.* Viszketni kezd az öklöm.
- Sosia.* Ha nekem szól,
 Előbb puhítsd meg, kérlek, a falon.
- Merc.* Hang szállt fülembe.
- Sosia.* Én boldogtalan!
 Ki kellett volna tépnem tollait,
 S nem lenne szárnyas állat a szavam.
- Merc.* Ez ember a saját lován hozott
 Nagy bajt magának.
- Sosia.* Hisz nincs is lovam!
- Merc.* Jól meg fogják terhelni ökleim!
- Sosia.* Nagyon bágyadt vagyok a tengeri
 Uttól s a gyomrom most is émelyeg.
 Üres kézzel sem járhatok; ne hidd,
 Hogy képes volnék terhet hordani!
- Merc.* De nem tudom, ki szól.
- Sosia.* Mily nagy szerencse!
 Nem lát; azt véli, Nemtudomki szól,
 S az én nevem bizonynyal Sosia.
- Merc.* A hang jobbról ütötte meg fülem!

Sosia. Félek, hangom helyett, mely megütötte,
Majd én kapok verést.

Merc. Jön már felém!

Sosia. A rettegéstől majd megdermedek!
Ha megkérdeznék tőlem, hol vagyok,
Biz én nem tudnám most megmondani.
Mozdulni sem tudok a félelemtől.
Hajh, Sosiával együtt elveszett
Uram parancsa. Vagy jobb lenne tán,
Merészen megszólítani? Meglehet,
Ha bátornak lát, nem fog bántani!

Merc. (Fenn, Sosiához.) Hová mégysz te, ki a tűz istenét
Szarúba zárva hordozod?*

Sosia. Miért
Kérded te, ki az ember csontjait
Ökölrel szoktad összetörni?

Merc. Szolga
Avagy szabad vagy?

Sosia. Amint akarom.

Merc. Valóban?

Sosia. Ugy van!

Merc. Bot való neked!

Sosia. Hazudsz.

Merc. Majd igazam lesz nemsokára.

Sosia. Nincs szükség rá.

Merc. Szabad tudnom, ki vagy,
Honnan s miért jöttél?

Sosia. Onnan jövök,
S uram szolgája vagyok. Nos, tudod most?

Merc. Megfékezem ma hitvány nyelvedet.

Sosia. Azt nem fogod megtenni; jó helyen van.

Merc. Mégis nyelveskedel? Mi dolgod itt
E ház körül?

Sosia. S mi dolgod van neked?

Merc. Creon király itt éji öröket
Állíta fel.

* *Sosia* lámpával jött.

Sosia.

Jól tette; míg mi távol

Valánk, a házat őrizé. De most

Menj és mondd, hogy megjött egy házi szolgál.

Merc. Kinél vagy házi szolgál, nem tudom;

De ha tüstént el nem hordod magad,

Fogadtatásod nem lesz házias.

Sosia. E házban van lakásom; itt vagyok
Rabszolga.

Merc. Hallgass, mondok valamit;

Ha tüstént el nem hordod magadat,

Ma még büszkévé teszek.

Sosia. És hogyan?

Merc. Mert nem magad mégysz, ámde vinni fognak,

Ha ezt a fütykőst megfogom.

Sosia. Hiszen

Mondtam már, hogy e házhoz tartozom.

Merc. Vigyázz, ha tüstént nem lódulsz, verést kapsz.

Sosia. Ki akasod házából zárni a
Távolból érkezőt?

Merc. Ez a te házad?

Sosia. Az hát, ha mondom.

Merc. És ki az urad?

Sosia. Amphytruo, ki most a thebai
Sereg vezére, s a kinek neje
Alcmena.

Merc. Mit mondasz? Mi a neved?

Sosia. Thébában Sosiának mondanak;
Atyám Davus volt.

Merc. Vakmerő gazember!

Bizony vesztetre jöttél ma ide

Ez összefoltozott hazug cselekkel.

Sosia. Csak összefoltozott ruhával, és nem
Cselekkel jöttem.

Merc. Ebben is hazudsz.

Mert lábaiddal jöttél, nem ruháddal!

Sosia. Igaz.

Merc. (Megveri.) Most e hazugságért verést kapsz.

Sosia. Nem, nincs rá kedvem.

Merc. Ugy hát kedved ellen
Verlek meg ; ez már bizonyos s nem a
Te kedvedtől függ. (Ujra megveri.)

Sosia. Irgalom!

Merc. Mered

Még Sosiának mondani magad,
Holott az én vagyok!

Sosia. Halálra váltam.

Merc. (Veri.) Még nem, de mindjárt teljesül szavad!
Ki vagy hát?

Sosia. A tied, mert ökleiddel

Birtokba vettél. (Kiált.) Polgárok, segítség!

Merc. (Veri.) Kiáltasz, ficzkó? Szólj, miért jövel?

Sosia. Hogy valakit találj, akit megöklözz!

Merc. Ki vagy?

Sosia. Mondtam már, hogy Amphitruo
Szolgája, Sosia!

Merc. (Megveri.) Hazug szavad
Miatt még több verést kapsz. Én vagyok
És nem te, Sosia.

Sosia. Adná az ég,
Hogy Sosia te volnál, én meg az,
Aki megverlek!

Merc. Dörmögsz?

Sosia. Hallgatok.

Merc. Ki az urad?

Sosia. Akit akarsz.

Merc. Neved?

Sosia. Nincs, ha csak nem parancsolsz valamit!

Merc. Előbb azt mondad, hogy Amphitruo
Szolgája, Sosia vagy.

Sosia. Tévedék!

III.

A F O G L Y O K.*

(III. felvonás V. jel.)

HEGIO, TYNDARUS, ARISTOPHONTES, FELÜGYELŐ,
RABSZOLGÁK.

Hegio. Gyorsan! bilincset e zsvány kezére!

Tynd. Mi ez? mit vétettem?

Hegio. Még kérdezed?

Ki elvetéd s learatád a bünt!

Tynd. Mért nem mondd, hogy boronáltam is?

Előbb kell boronálni, mint aratni.

Hegio. Mily elbizottan mersz szemembe nézni!

Tynd. A büntelen szolgálához így való,

Kivált urával szemben.

* *Meséje:* Az öreg Hegiónak két fia volt. Az egyiket négy éves korában ellopta tőle egy szolga, aki a tett után megszökött, a másikat egy ütközetben foglyul ejtették. Hegio már most előkelő származásu foglyokat vásárol össze, hogy ezek fejében kiadják neki fiát. E foglyok között van az előbb említett lopott gyermek is: Tyndaros, aki szolgája Philocratesnek. Az öreg Hegio a fogolycsere kieszközlése végett ezt a szolgát akarja Elisbe küldeni, de ez minden eshetőségre biztosítani akarván ifju gazdája kiszabadulását, azzal szerepet cserél, s már most nem ő, hanem a szolgának vélt Philocrates megy Elisbe. Mikor ezt később megtudja Hegio, nagyon megharagszik, s az actio e pontján vagyunk, midőn a főntebb közlött jelenet következik. Végül azonban minden jóra fordul, minthogy Philocrates mégis visszatér, hozva a rabul ejtett fiut. Vele együtt jó az a szolga is, aki Tyndarust hajdanában ellopta, s ennek vallomásából aztán megtudja az öreg apa, hogy a kivel nemrég oly keményen bánt, az voltaképen fia. — E darab, mint a meséből is látható, nem vigjáték, hanem inkább komoly dráma. A komikus elemet csak Ergasilus parasita alakja képviseli benne.

Hegio. (A rabszolgákhoz.) Rajta hát!
Erősen kössétek meg a kezét!

Tynd. Szolgád vagyok, le is vágathatod
Kezem! De mondd, mi történt, miért haragszol?

Hegio. Mert csalva és gonosz gazságod által
Egész munkámat összerombolád,
Pocsékká tetted drága pénzemet,
S megsemmisítéd minden tervemet.
Philocratest elloptad álnokul,
Mert őt hívém szolgának s tégedet
Szabadnak; így mondtátok ezt nekem,
S egymás között nevet cseréltetek.

Tynd. Megvallom, minden ugy történt, amint
Mondád: az én művem volt, hogy ravasz,
Furfangom által eltávozhatott.
De hát ezért haragszol úgy reám?

Hegio. Bizony szörnyű bajodra tetted ezt.

Tynd. Ha nem gonoszságom miatt halok meg,
Ugy nem törődöm én sokat vele.
S ha meg kell halnom és ő vissza nem tér,
Még halva is dicsővé lesz nevem:
Mert szolgaságtól megmentém uram,
S az ellenség kezéből visszaadtam
Atyjának és honának szabadon,
Inkább veszélybe dobva életemet,
Hogy a haláltól megmenthessem őt.

Hegio. Csak rajta! légy dicső hát a pokolban!

Tynd. Ki az erényért hal meg, nem vesz el!

Hegio. Ha majd keményen megkinoztalak
S gazságodért halálra küldtelek,
Nem bánom akkor, bármit mondanak:
Elvesztél, elpusztultál — egyre megy,
Felőlem azt is mondhatják, hogy élsz.

Tynd. Elér e tettedért a büntetés,
Ha, mint reménylem, visszatér uram.

Arist. Nagy istenek! most értem már, mi történt,
Szabaddá lett Philocrates barátom
S otthon van atyjánál. Nagyon helyes!

Nincs senki, akinek jobban kívánnám.
De fáj, hogy ennek rossz szolgálatot
Tevék s miattam van most lánczokon.

Hegio. Nem megtiltám-e, hogy hazudni merj?

Tynd. Megtiltád.

Hegio. Hogy merél hazudni mégis?

Tynd. Mert az igazság ártott volna annak,

Kinek szolgálok. Jobb most a hazugság.

Hegio. Neked bizony nem lesz jobb.

Tynd. Ám legyen!

De megmentettem uramat, kinek
Őrizetét agg gazdám rám bizá,
S hogy megmenthettem, örömömre van.
S te rossznak tartod azt, a mit tevék?

Hegio. A legrosszabbnak.

Tynd. Én jónak hiszem,

Mert ebben én másképp gondolkozom.

Ha tenfiaddal tette volna ezt

Saját rabszolgád, mily nagy lenne hálád?

Mondd, nem bocsátanád-e szabadon?

Felelj, nem lenne szolgálid között

Legkedvesebb előtted?

Hegio. Ugy hiszem.

Tynd. Miért haragszol hát reám?

Hegio. Mivel

Hívebb valál iránta, mint irántam.

Tynd. Mit! Azt kívánod tán, hogy pár napos
Szolgádat egy nap és egyéjszaka
Nagyobb ragaszkodásra bírja hozzád,
Mint ahhoz, a kivel gyermekkorát
Töltötte?

Hegio. Ugy hálát is tőle várj.

Vigyétek el; rakjátok a nehéz

Bilincseket rá; aztán el vele,

A kőbányába! Mások nyolcz követ

Ásna ki ott naponként; ám neked

Tizenhatot kell napvilágra hoznod;

S ha nem teszed, hatszáz bot vár reád!

Arist. Az égre, földre kérlek, Hegio,
El ne veszítsd őt!

Hegio. Lesz gondom reá;
Az éjen át bilincsre verve fogják
Őrizni, nappal meg követ fog ásni
A föld alatt. Sokáig kínozom,
Nem végzek egy rövid napon vele.

Arist. Így fogsz-e tenni bizton?

Hegio. A halál

Sem biztosabb. Vigyétek Hyppolit
Kovácsához és mondjátok, hogy nehéz
Bilincseket verjen rá; azután
Siessetek bérlőmhöz, Cordalushoz,
A kőbányába, a kapun kívül;
Tudassátok parancsomat vele:
Hogy a kinek legrosszabb dolga van,
Még azt se érje ennél több csapás.

Tynd. Nem várhatok mentséget ellenedre,
Ha éltem elvész, rád is veszteség lesz.
Bajtól nem félek a halál után
S bármeddig éljek, egykor mégis el kell
Viselnem azt, mivel ma fenyegetsz.
Élj boldogúl, habár mást érdemelnél;
S reád, Aristophontes, szálljon az,
Amit velem tevél; mert csak neked
Köszönhetem, hogy ily sors ére most.

Hegio. (A szolgákhoz.) Vigyétek el!

Tynd. Csak még ez egyre
Ha visszatér Philocrates ide: [kérlek:
Engedd meg, hogy találkozzam vele.

Hegio. (A szolgákhoz.) Ha rögtön el nem hurczoljátok
Halálra váltok! (Ellöki Tyndarust.) [innen,

Tynd. Oh minő erőszak!
Ezek hurczolnak, az meg eltaszit! (A szolgák elhurczolják.)

Hegio. Börtönbe vitték, mint megérdemelte.
Példát vehetnek róla foglyaim,
Hogy így ne merjen tenni senki sem!

TERENTIUS.

(185—159. Kr. el.)

Élete. Publius Terentius Afer, mint rabszolga került Karthágóból Rómába, Terentius Lucanus senator házába. Ez csakhamar észrevette, mily kiváló tehetségek vannak az ifjú pún emberben, s a helyett, hogy dolgoztatott volna vele, a legjobb mesterek által nyújtatott neki oktatást, végül pedig szabadságát is visszaadta. Terentius körülbelül huszonhárom éves volt, mikor hóna alatt első drámai munkájával, az *Androsi lány* nyál beállított a színi előadásokat rendező aedilisekhez. Azok a még akkor az irodalom terén egészen ismeretlen fiatal embert bizalmatlansággal fogadták, s minthogy nem mertek támaszkodni a maguk ítéletére, elküldték az akkor legnépszerűbb színműíróhoz, Caeciliushoz, hogy mutassa be darabját ennek. Caecilius épen ebédnél ült, mikor Terentius, kopott ruhában, félénk tekintettel belépett hozzá. Alig olvasta fel azonban darabja elejét, Caecilius felugrott az asztal mellől, átölelte az ifjút és Róma egyik legkiválóbb íróját üdvözölte benne. Így aztán vígjátéka csakhamar színre is került, a közönség műveltebb elemeitől valóságos tapsviharral fogadtatva. Terentius lassanként kedvencz írója lett az aristocraticus köröknek, melyek a volt rabszolgát a legőszintébb örömmel látták palotáikban. Már hat darabját adták volt elő, midőn arra szánta el magát, hogy a görög irodalom könnyebb tanulmányozhatása végett kimegy Athénbe. Itt szorgalmasan gyűjtötte megirandó darabjai számára az anyagot, és már jókora kéziratcsomója volt együtt, midőn hajóra kelt, hogy visszatérjen Rómába. De egy tengeri vihar elsüllyesztette a hajót és Terentius csak pusztá életét mentette ki a habok közül. Kéziratai elvesztését azonban annyira szívére vette, hogy belebetegedett

és még ott Görögországban, Patrasban, meg is halt. Még csak huszonhat éves volt.

Darabjai görög eredete. Valamint Plautus, úgy Terentius is görög minták után dolgozott, melyekhez amannál sokkal hívebben szokott ragaszkodni. Ámde ezzel korántsem azt akarjuk mondani, hogy pusztá fordító volt. Ő is meglehetősen szabadsággal változtatott mintáin, és e tekintetben annyira ment, hogy két egészen különböző darabot is egygyé olvasztott. Így például: »Eunuch«-ját, mint maga is megjegyzi, Menander hasoncímű darabja után készíté ugyan, de már a mű két fontos alakját ugyane szerző »Hizelgő«-jéből vette át. Különböztetett műveibe új epizódokat is, s önteremtette alakokkal is szaporítá a személyek számát. »Terentius, szól egy francia irodalomtörténész, a legnagyobbika ama művészeknek, akik valaha mások nyomán gondolkoztak és teremtettek.«

Jellemei. Költőnk híven tudja színezní alakjait, de színei nem elég élénkek. Túlságosan tartózkodik amaz erősebb vonásoktól, melyekkel Plautus élt, s ezért komikus jellemei legfőlebb mosolyt kelthetnek, kacaját sohasem. Kerülve az egyik szélsőséget, hogy t. i. nevetséges tulajdonok előtérbe tolása által torzképet nyújtson, gyakran esik a másikba: alakjai elmosódnak. Finomításait sokszor nagyon is a komikus hatás rovására eszközölte.

Nála is nagy szerepet játszik a rabszolga, csak hogy már nemesbített kiadásban. Nem bánnak vele olyan brutálisan, mint Plautusnál, viszont ő is sokkal tisztességesebb. Az élödsi sem az, a minék a »Hetvenkedő« föntebbi mutatványában látuk: nem otromba bohóc, hanem a mások gyengéit ügyesen kizsákmányoló charlatan. Terentius ifjai alapjában jók, s csak könnyelműségből hibáznak; az apák tiszteletre méltó alakok, a nők gyakran igazán ideális felfogással vannak rajzolva. Találón mondja ezen alakokról egy kritikus: Ime Arkádia, átvive az atriumba. Ha szabad így magunkat kifejeznünk, Terentius inkább romanticus, Plautus inkább realista.

Darabjai szerkezete. Stilusa. Compositio tekintetében Terentius fölötte áll szellemesebb elődjének. Sokkal takarékosabban jár el, sokkal ügyesebben bonyolít. Különösen az érdekel benne elismerést, hogy a két darabból egybe olvasztott

munkáinak is oly egységes szervezetet bír adni, hogy senkisémet veheti észre, hogy azok tulajdonképen csak össze vannak foltozva.

Már a régiek is nagy dicsérettel adóztak Terentius világos, természetes és mégis elegáns nyelvének, melyet a többiek között kivált Cicero emel ki. »Téged is a nagyok közé helyeznek — így ír a híres szónok — oh megfélezt Menander (Terentius darabjai jobbjára Menanderéi nyomán készültek); és méltán teszük ezt, tekintve irányod tisztaságát. Adnák az istenek, hogy műveidben az édességgel komikai erő párosulna! Akkor jelességed elérné a görögöket és nem hányhatnák szemre e részben való gyöngeségedet. Csak ez hiányzik benned, oh Terentius, és én azt sajnálom és fájlalom.»

Befolyása a római vigjáték sorsára. Terentius, mint már említők, kivált a műveltebb közönség tapsaira törekedett. A nagy publikum sohasem igen ünnepelte, és megesett rajta, hogy nézői a darab közepén felemelkedtek üléseikből, hogy elmenjenek valami bikaviadalban gyönyörködni. Túlságosan görög volt, a római írók leggörögobbike. Ez okozta, hogy a durvább dolgok iránt inkább fogékony latin népnek nem lehetett kedvenczévé. Olyan irányba vitte a vigjátékot, melyen a tömeg nem ment utána; így lett aztán a rómaiak színműve mindinkább »könyvdráma«, melyben az olvasók legműveltebbjei élvezetet lelhettek, de mely a tömegtől el volt szigetelve. Alig kezdett tehát virágozni, a római vigjáték már is hanyatlásnak indult.

A vigjáték Terentius után. Plautus és Terentius görög tárgyú műveit *comoedia palliata*-nak hívták, mert azokban a színészek görög köpenynyel, palliummal jelentek meg. Művelték azonban Rómában a latin tárgyú darabokat is, melyeket, minthogy bennök tógás emberek szerepeltek, *comoedia togata*-nak hítták. A palliáták hanyatlása után a közönség rokonszenve mindinkább e művek felé fordult, melyekben kivált egy *Afranius* nevű író tűnt ki. Az enemű darabokból azonban alig maradt több ránk, pár sornyi töredéknél. Később megsemmisítették a régi római népszínműveket, az *Atellan*-kat és az oszk eredetű *Mimus*-okat is; a mostani olasz népszínmű (*commedia con pulcinella*) e

műfajokból származott le és azoknak alakjai közül sokat meg is tartott.

Darabjai meséje. Az androsi lány (Andria), az Eunuch (Eunuchus), a Fivérek (Adelphi) és az Önmagánakínzója (Heauton-timorumenos) című darabok meséit alantabb adjuk, a belőlük közlött mutatvány kapcsán. — A »Phormio« című darabnak ez a meséje: Chremes athéni polgárnak van egy falun nevelkedő leánya, Phanium, akit unokaöcscsével Antiphoval akar összeházasítani. Minthogy egy izben Chremes igen soká maradt távol feleségétől, ez leányával együtt fölkerelkedett, hogy maga menjen urához Athénbe. De nem akad rá, nyomorba süljed és meg is hal. Árván maradt leánya véletlenül megismerkedik Anthipoval, aki megszereti és el akarja venni. Minthogy azonban fél, hogy apja nem fog a házasságba beleegyezni, egy neki a ravasz Phorniotól ajánlott csellel él. Egy athéni törvény szerint ugyanis, ha egy leány árvaságra jutott, legközelebbi férfirokonának el kellett őt vennie. Anthipo már most bepanaszoltatja magát Phormioval, aki a leány gyámjának mondja magát és követeli, hogy Anthipo a törvény értelmében keljen egybe Phaniummal. Antipho persze nem vonakodik egy perczig sem, és mikor az öreg Chremes visszatér Athénba, már hiába haragszik engedetlen öcscsére. De midőn végül kisül, hogy Phanium tulajdonképen az ő leánya, bosszúsága természetesen öröme válik. — Az Anyós (Hecyra) meséje azon fordul meg, hogy Philoménét anyósa elrágalmazza férjétől, aki azonban végül megtudja, hogy neje teljesen ártatlan, és ujra kibékül vele.

I.

AZ ANDROSI LÁNY.*

(I. felv. I. jel.)

SIMO, SOSIA, RABSZOLGÁK. kik élelmi szereket hoznak.

Simo. (a rabszolgákhoz.) Vigyétek ezt be; menjetek!
Maradj pár szóra. [Sosia,

Sosia. Tudom, mit kívánsz;

Ugy-é, hogy mindezt jól készítsem el?

Simo. Másról beszélék.

Sosia. Ejnye, vaj' miről?

Tudásom ennél többet mit tehet?

Simo. Nem a tudásod kell ez ügybe' nékem:

Más két tulajdon, mikrül észrevettem,

Hogy birsz velök: a hűség s hallgatóság.

Sosia. Várom parancsaid.

Simo. Tudod, mióta

Még kis gyerek korodban megvevélek,

* Az androsi lány meséje: Pamphilusnak, az öreg Simo fiának el kellene vennie a gazdag Chremes leányát, Philoménét. Csakhogy ő Glycaerát, az »androsi lány«-t, Philomene pedig Charinust szereti. Már ki van tűzve az esküvő napja, midőn véletlen nyilvánvalóvá lesz Pamphilus szerelme. Chremes azután már mitsem akar tudni a házasságról. De Simo mégis készüléteket tétet a menyegzőre, hogy végre nyílt vallomásra bírja fiát. Davus, a rabszolga, megtudja, hogy a menyegző csak fingált, és az ő tanácsára Pamphilus beleegyezést színlel. Simo ezen nagyon megörül és már most rábírja Chremest, hogy mégis csak egyezzek bele a házasságba. Már-már meg kellene ennek történnie, midőn megjelenik az androsi lány egy földije, és felfedezi, hogy Glycaera tulajdonképen Chremes egy elveszettnek hitt leánya. Van nagy öröm és a két szerelmes pár, Pamphilus és Glycaera, Charinus és Philomene boldog lesz.

Szelíd, méltányos gazdád voltam egyre.
 Szolgából szabadossá tettelek,
 Mert úgy szolgáltál, mint szabadhoz illik.
 A legfőbb dijt, mit adhaték, megadtam.

Sosia. Tudom,

Simo. S nem bánom azt, a mit tevék.

Sosia. Örvendek rajta, hogyha tettem olyat,
 Avagy t e s z e k, mi tetszésedre van.
 Kedves nekem, ha tán kedvedbe jártam.
 De bánt szavad; úgy hordod ezt fel egyre,
 Mint hogyha szólnál: a jótéteményem'
 El ne feledjed! Inkább mondd ki kurtán,
 Mi kell.

Simo. No jó; hát halljad legelőször,
 Hogy ebből nem valódi lakzi lesz.

Sosia. Hát mért e színlelés?

Simo. Elmondok mindent,

Hogy jól megértsd fiam viseletét,
 Értsd tervem is, meg azt, hogy e dologban
 Mit kell t e n é k e d tenned, *Sosia.*
 Alighogy ifjuvá lett a fiam,
 Hagytam, hogy éljen kissé szabadabban.
 Hiszen előbb, míg féken tartogatták
 Kora, a félelem, meg tanítója
 Hogy ösmerhettem volna ki, milyen?

Sosia. Igaz.

Simo. Majd minden ifjunak szokása,
 Hogy valamit kiváltkép megszeret:
 Lovat, kutyát vagy filozofiát,
 De ő egyet sem üzött soha jobban
 A többinél — mind csak középszerűn.
 S ezen örültem.

Sosia. Méltán; azt hiszem,
 Leghasznosabb ez elv: »megárt a sok!«

Simo. Igy élt ő, elviselve s türve mindent;
 Odaadó volt társai iránt,
 Kedvökbe járt, senkitse sérte meg,
 S nem tolta fel magát; csak ez a módja,

Barátot szerzeni s dicséretet,
Nem irigységet.

Sosia. Már ő bölcsen élt;
Szivesség jó barátot szül manapság,
Igazság ellenséget.

.....

Simo. Ez tetszett nékem és akárki más is
Jót mondott róla csak, s dicsérte sorsom,
Hogy ily derék fiunak lettem apja. —
Hogy szóba szót ne öltsek — Chremes eljött,
Fiam hírétől vonzva s a leányát
Dús hozománnyal néki felajánlá.
Ráálltam s ma lett vón' az esküvő.

Sosia. S mi gátol, hogy valóban meg ne légyen?

Simo. Mindjárt. Pár napra rá, hogy megegyeztünk,
Szomszédnőm, Chrysis meghalt.

Sosia. Ej be pompás!
Jól jártál; ez a Chrysis megijesztett.*

Simo. Fiam a Chrysis jóbarátival
Elment a házba gyakran; gondja volt
A temetésre, búsult maga is,
Sőt ejte könyvet is! Örültem ennek,
S szóltam: »Mi kurta volt ismerkedésük,
S halálát mégis hogy' szivére vette!
Jaj hátha még szerette volna?! Hátha
Én, édes apja, haltam volna meg?!
Azt hittem, ez nemes szivére vall,
S kegyes lelkére...« De mit hímzek-hámzok —
Én mitsem sejték és a temetésre
Kedvéért elballagtam magam is.

Sosia. Nos azután?

Simo. Még várj csak egy kevésé.
A tetemet kihozzák; indulunk.
Aközben én az asszonyok között,

* Chrysisről már előbb megemlíté Simo, hogy fia nagyon vonzó-
dik hozzá.

Kik megjelentek, látok egy leányt —
Még fiatal — kinek alakja —

Sosia. Szép volt?

Simo. Arczában annyi báj és oly szerénység,
A melynek párja nincs. Én észrevettem,
Hogy sokkal inkább sír a többinél,
S hogy szűziesb, nemesb is mint a többi.
Odamegyek a kísérőihez,
S megkérdem, kicsoda. Azt válaszolják,
Hogy Chrysis húga. Megdöbrent szívem!
Hát így vagyunk! Ez az? Ezért a könny,
Ezért a száanalom?

Sosia. Jaj, mi lesz ebből?!

Simo. Aközben a menet továbbhalad,
Mi is megyünk, el is jutunk a sírhoz.
Máglyára helyezik; mindenki sír.
De most a nővér, akit említék,
A lánghoz lépett vigyázatlanul,
S veszélybe forgott. Ekkor Pamphilus,
Mintegy magán kívül elárulá
Rég elhazúdott, eltakart szerelmét.
Odasiet, a lánykát átkarolja:
»Szívem Glycerium, szól, mit csinálsz?
Mért akarod elveszteni magadat?«
S a lány — világos most lett viszonyuk —
Meghitten oda omlott kebelére
És zokogott . . .

II.

A FIVÉREK.*

(I. felv. I. jel.)

MICIO.

Storax! (Senkiséj jön.) A tegnapesti vacsoráról
Aeschinusom az éjjel meg se jött,
S utána küldött rabjaim se jönnek!
Be jól is mondják: »Hogyha oda vagy,
Ha bárhol késel, jobb, ha az esett meg,
Amit haragvó feleséged gondol,
Mint az, mitől apád-anyád remeg.«
A hitvesed, ha nem jösz, azt hiszi,
Hogy kéjt vadászol, iddogálsz, mulatsz,
S hogy míg ő koplal: torkig jól lakol.
De én mert nem jött most fiam haza,
Mit el nem gondolok? Mily aggodalmak

* Meséje: Az öreg Demeanak két fia van: Aeschinus és Ctesipho. Amazt Demea fivére, Micio vette magához, a városba, míg Ctesipho apjánál nevelkedik, falun. Micio nagyon elnéző volt gyámfia iránt, s ez a darab elején ép egy csinyt követett el: egy leánykereskedő házából elrablott egy fiatal hajadont. Demea épp ekkor érkezik a városba, meghallja, mi történt, s szemére hányja Micio-nak rendkívüli lágyságát. Beszél neki arról a kemény szigorrról, a melylyel ő neveli Ctesiphót, s a melylyel nézete szerint el is érte, hogy ez egyike a legjózanabb, legszelidebb ifjaknak. Később azonban Demea nagy rémületére kisül, hogy azt a leányt, Aeschinus tulajdonképen a »szelid« Ctesipho kértére rabolta el. Aeschinus jegyese ezt nem tudja, és mikor értesül a lányrablásról, azt hiszi, hogy vőlegénye hűtelen lett hozzá. Végre azonban ő is megtudja a valót, és kibékül Aeschinussal; Demea pedig belátja, hogy a nevelésben a túlszigor mi jóra sem vezet. — Molière »Férjek iskolá«-jának ez a darab a mintája. Itt a két fiu helyett két leányról van szó és nem két szélsőség van egymással szembe helyezve, mint Terentiusnál, hanem a helytelen és a helyes nevelésmód.

Nem bántják szívemet! Meghült talán?
 Tán elesett? Kitorpte tán a lábát?
 Óh, hogy szívébe zárhat valakit
 Az ember, a kit jobb szeret magánál!
 S nem is az én fiam: testvéremé,
 Kitől egészen elüt hajlamom
 Már gyermekségem óta. Én a várost,
 S kényelmes, csendes éltet szeretek,
 S mit mások boldogságnak tartanak,
 Megházasodni sohse vágytam. Ő
 Ellenkezőleg tett. Falun tanyázik,
 Fárasztó, takarékos éltet él,
 A házhoz asszonyt vitt s van két fia.
 Idősb öcsémet én vevém magamhoz,
 És kis korától fogva fölneveltem;
 Úgy tartám s szeretém, mint fiamat.
 Kedvenczem ő, csak ő gyönyörúségem,
 És mindent megteszek, szeressen ő is!
 Elnéző, bőkezű vagyok iránta,
 S ki nem aknázom minden jogomat.
 Rászoktatám, hogy el ne titkolgasson
 Olyast, mi véle jár az ifjúsággal,
 S mit rendesen apjától rejt a gyermek.
 Hisz az, ki hazugúl megcsalja apját,
 Még sokkal inkább szed rá másokat!
 Fékezze inkább a becsületérvés,
 Mint gyáva reszketés a gyermeket!

A bátyám helytelennek mondja mindezt,
 És gyakran eljő, s szól: »Jaj, mit teszel?
 Mondd: mért veszíted így el gyermekünket?
 Mért dőzsöl? mért iszik? Mért adsz te pénzt rá?
 Minek ciffráلكodik? Be gyöngé vagy!«
 Ő persze jó kemény, nagyon kemény,
 S én azt hiszem, hibázik szörnyű módon,
 Ha véli, tartósb az az uralom,
 Mely odadás helyett erőn alapszik!

III.

A F I V É R E K.

(V. felv. IV. jel.)

DEMEA.

Oly bölcsen senkisémet folytatta éltét,
Hogy a tapasztalás, a sors, a kor
Ne taníthatná meg valami újra,
Ne inthetné: hogy amit tudni vélt,
Nem tudja, s hogy mit jónak gondola,
Alkalmazásban rossznak ne találná.
Ez történt rajtam is! A durva éltet,
Mit eddig éltem, immár elhagyom,
Bár ugyis nem sok van belőle hátra.
Hogy mért teszem? Azért, mert úgy találtam:
Szelidség, engedékenység a legjobb.
Példám mutatja és fivéremé,
Mily igaz ez. Ő teljes életét
Henyélve tölté s vígan lakomázva;
Békés meg nyájas, senkit szembe nem bánt
És valamennyen áldják, szeretik.
De én, a vad, mogorva, takarékos,
Sőt kapzsi pór, megfeleségesedtem,
S jaj hány bajom volt! Fiaim születtek —
Uj gond! Hogy rájuk mentől több maradjon,
Szünetlen törtem magamat s vesződtem.
Most, vénségemre, munkám díja mi?
Csak gyűlölet. Fivérem nem vesződött,
S van mégis része apai örömben.
Őt szeretik, míg engemet kerülnek.

Rábiznak mindent, a nyomába vannak,
Kisérik mindaketten untalan.
S én árván élek! Ő neki ohajtják,
Hogy éljen, s nékem várják vesztemet!
Én annyi bajjal nevelém fel őket,
És oly kis áron lettek az övéi!
Minden nyomor reám száll, s ő reá —
Minden gyönyör! Hah rajta valahára!
Próbálok én is mostan más utat!
Kihítt — hát lássuk, tudok-é beszélni,
Meg tenni nyájasan. Kivánom én is,
Szeressenek s becsüljenek enyéim,
S ha ennek útja jóság s bőkezűség,
Nem engedek majd ebben senkinek.
A pénzem elfogy? Mit törődöm azzal?!
Hisz én már úgyis vén legény vagyok!

IV.

A Z E U N U C H.*

(II. felv. 3. jel.)

GNATHO. PARMENO.

Gnatho. Jaj istenem! hogy múlja egyik ember
A másikat felül! Most láttam újra.
Ma, megjövet, egy földimet találok;
Egyrangu vélem; ő se zsugori,
S apai jussát ő is elveré.
Rongyos volt s piszkos, beteges, törődött.
Én kérdezem: e külső mit jelent?
»Jaj én szegény! elvesztém mindenem!
Mire jutottam! Ismerőseim
Meg jó barátim, mind mind elhagyának!
Jaj, hogy lenéztem! »Ej te gyáva, mondok,
Hát tenmagadban nincsen már reményed?
Hát nemcsak pénzt, de észet is veszítél?
Hát én tenálad jobban jártam-é?
S ruhám mi czifra, mily hasat ereszték!

* A darab meséje: Phaedria szereti Thaist és egy eunuchot akar neki ajándékba küldeni. Ennek a Thaisnak házában van egy ifju lány, akit Thais édes anyja könyörületből fogadott magához. Phaedria fivére, Anthopo meglátja e leányt és belészeret; hogy beszélhessen imádottjával, felölti az eunuch ruháját és elviteti magát Thaishoz, mintha ő volna az ajándék-rabszolga. Ez a cselekvény egyik szála. A másik Phaedria versenygése Thrasoval, a hetvenkedő katonával, akinek típusát már Plautusból ismerjük és akinek oldalán itt is találunk egy Pyrgopolinices-féle hizelgőt: azt a Gnathot, aki ép a föntebbi jelenetben mondja el parasitai elveit. A vígjáték azzal végződik, hogy Phaedria kiveti Thrasot a nyereg-ből; Antipho kedveséről is kitünik, hogy voltaképen szabad attikainő s hogy így az ő egybekelésüknek nincsen gátja.

Semmim sincs s mégis megvan mindenem,
 Zsebem üres, de híjam mibe sincsen!«
 »Jaj jaj! de hát mikor én nem birok
 Mókázni s túrni ütleget!« »Mi a' ?
 Hát azt hiszed tán, ezzel boldogulnál?
 Ugyancsak jó úton vagy! Hajdanában,
 Száz éve, így kerestek pénzt, igaz!
 Most új divat van. S én találtam ám fel!
 Sok van, ki mindütt elsőségre vágyik,
 S sehohsem első; ilyet keresek,
 S kísérgetem — nem ám, hogy ő kaczagjon,
 Hanem magam mosolygok ő reá,
 És nagyban bámulom a szellemét.
 Akármit is mond, én bizony dicsérem,
 S ha mit tagad: dicsérem tagadását.
 Ha állít, állítok; ha mond nemet,
 Hát mondok én is azt; önönmagamra
 Reáparancsolék: javallj te mindent!
 Ez mai nap a legjobb kereset!

Parmeno. (Félre.) Ez aztán kópé! Ki csak ostoba,
 Keze alatt bizonynyal megbolöndul!

Gnatho. Igy, trécselés közt, a vásárra érünk;
 Sok étel-árus vigan fut elém
 Hentes, szakács, halász, pástétomos,
 Kik tölem, amíg volt még nékem is,
 Sokat szereztek, s mostan is szereznek,
 Hogy nincs már semmim. Mind köszentenek,
 Meghínak vacsorára, üdvözölnek.
 S az éhenkórász látva, mint becsülnek,
 És milyen könnyen keresek: esengett,
 Hogy hadd tanulja mesterségem' el.
 Kövess! feleltem. — Vajjon lehet-é,
 Hogy mint a bölcsek nevüket ruházzák
 A tanítványaikra: ezután
 Majd úgy nevezzék a parazitát:
 Gnathonikus?

V.

ÖNMAGA KINZÓJA.*

(I. felv. I. jel.)

CHREMES, MENEDEMUS.

Chrem. Habár csak a minap ismerkedénk meg,
 Midőn te itt e birtokot vevéd,
 S még eddig nem volt egymáshoz közünk:
 De jó ember vagy, s szomszédom levél
 — A szomszédság szerintem fél barátság —
 Azért hát bátran s tiszta szívből óvlak:
 Te többet munkálsz, mint korodhoz illik,
 És mint a mennyit helyzeted kíván . . .

(Menedemus tovább dolgozik)

Mondd, isten szerelméért, mit akarsz?
 Mi szándokod? Hisz hatvanéves agg vagy,
 Vagy tán idősb is; nincsen e vidéken,
 Kinek a földje jobb vón' és becsesb;
 Szolgád tömérdek — s mintha egy se volna,

* Meséje: Menedemus fia, Clinias, beleszeret a szegény Antiphilába és azért apja annyit zaklatja, hogy a fiu elbujdosik hazulról. Menedemus megbánja szigorát, falura megy és mintegy megbüntetendő önönmagát, a legsanyarúbb életmódot követi. Hiába biztatja szomszédja Chremes: nem változtat határozatán. Közben azonban Cliniast visszaüzte a szerelem, csak hogy nem mer apjához szállani, hanem Chremesnél kap hajlékot. Ide hozatja kedvesét is. Van azonban Chremesnek egy fia, Clitipho, aki egy Bacchis nevű leányba szerelmes. Clitipho meg akarja apját e leánynyal ismertetni s ezért rábirja Cliniast: vallja Bacchist kedvesének, igazi kedvesét pedig Bacchis szobaleányának. Ekkor kitünik, hogy Antiphila tulajdonképen Chremes leánya; az apa beleegyezik a házasságba, és kitünnén fia csele, annak is megbocsát.

Ugy végzed tenmagad a dolgukat!
 Oly jókor el nem mehetek hazulról,
 Sem olyan későn meg nem jöhetek,
 Hogy itt ne leljelek kapálva, szántva,
 Vagy terhet hordva; nem pihensz egy órát,
 És nem kiméled sohse magadat!
 Csak nem azért teszed, mert jól esik?!
 De tán azt mondod: amit ők csinálnak,
 Az mindig bosszant. Hidd el, többre jutsz,
 Ha ahelyett, hogy fáradsz tenmagad
 Őket szorítod rá, vesződjenek.

Mened. Ej Chremes, oly nagyon ráérsz tehát,
 Hogy idegen bajával is törődöl,
 Olyannal, ami rád nem tartozik?

Chrem. Ember vagyok, s amicsak emberi
 Rámnézve »idegen« már nem lehet!
 Különbén fogd fel úgy, hogy én, ki intlek,
 Szívesen hallgatom, ha intsz te is!
 Ha okosan tészsz, hadd kövesselek,
 Ha nem: hát lebeszéllek!

Mened. Igy szokásom!
 Te is csak úgy tégy, amint kedved tartja!

Chrem. Megszokhat-é önkínózást is ember?

Mened. Én megszokám.

Chrem. Ha tán ez büntetés,
 Nem szólok többet; oh de mi a bűnöd,
 Amelyért így lakoltatod magad?

Mened. O jaj! (könyyezni kezd.)

Chrem. Ne sírj hát, mondd meg,
 Ne félj, ne hallgasd el! Hidd megsegítlek — [bármilyen is!
 Vigasztal, jó tanácssal, tettel is!

Mened. Hát tudni akarod?

Chrem. Csupán az okból,
 Amelyet említék.

Mened. Jó, megtudod!

Chrem. De hát a közben tedd el a kapádat!
 Pihenj!

Mened. Nem én!

Chrem. Ugyan, mire való ez!

Mened. Ej hadd el! Ne lehessen munka nélkül
Egy árva perczig!

Chrem. Nem hagyom, nem én!

(Ki akarja kezéből venni a kapát.)

Mened. (ellenszegül.) Ej, ej! ez mégse járja!

Chrem. (kicsavarta már kezéből a kapát) Teringettét,
Ez aztán súlyos!

Mened. Ilyet érdemeltem.

Chrem. No most beszélj.

Mened. Egyetlenegy fiam van...

Mit is beszélek! Van? Csak volt, barátom!

Hogy megvan-é még, hajna! nem tudom!

Chrem. Hogy-hogy?

Mened. Csak hallgasd. Nem nagy ideje

Szegény öreg nő jött ide Corintheból,

S úgy megszerette lányát a fiam,

Hogy el akarta venni feleségül.

Elöttem jó sokáig titkolák,

De azután, alighogy rájövök,

Nem ember-módra kezdtem véle bánni,

Nem, mint beteg szive kívánta volna,

Hanem vadúl, mint az már rég szokása

A rossz apáknak. Egyre vádolám:

»Tán azt hiszed, hogy amíg él apád,

Tehetsz majd ilyen dolgot ezután is?

Ha ezt hiszed, csalódsz s még nem ismersz!

Csak addig tartlak tégedet fiamnak,

Míg úgy viselkedel majd, ahogy illik,

S ha majd nem úgy téssz: tudom én, kölyök,

Mit illik énnekem veled csinálnom!

Csak lustaságod, az okozta mindezt!

Korodba' nem gondoltam élvezetre;

Szegény valék s elmentem Ázsiába,

Szerezni karddal pénzt meg hírnevet!«

Oly sokszor mondtam én ezt el neki,

Hogy ah! szegényt a durva szó legyőzte;

Azt hitte, éveim s szeretetem

Inkább belátják s óhajtják javát,
Mint ő maga — oszt' Ázsiába ment,
Hogy a királynak katonája légyen!

Chrem. Ugyan ne mondd!

Mened.

Titokba bujdosott el,

S már három hónap óta van oda!

Chrem. Te is hibáztál, ő is — bárha tette
Becsület-érzés- s bátorságra vall.

Mened. Amikor aztán megtudám, mi történt:

Feldúlt kebellem, búsan hazamentem,
Nem tudva bánatomban, mit tegyek!

Leülök. Ott terem a szolganépség;
Sarúmat oldja ez, az meg szaladgál,
Megvetni ágyam, főzni vacsorám . . .

És valahány van, mind iparkodik,
Hogy megenyhítse nagy nyomorúságom.

Ezt látva, így beszéltem jó magamban:

»Lám, lám! Miattam oly sokan vesződnek,
Egyetlen ember kedvét tölteni!

Ily sok szolgáló öltöztessen engem?

Én ennyit költsek itthon egymagam?

S egyetlen gyermekem, akinek ép úgy

Vagy sokkal inkább volna jussa hozzá,

Mert hisz korához jobban illik ez —

Kikergetém lakombul joggalan!

Nem, nem! Megérdemelnék bármi rosszat,

Ha ilyet tennék! Míg ő nyomorog,

Míg ő miattam hontalan barangol:

Én megboszúlom őt — enmagamon!

Vesződöm, dolgozom, fukarkodom —

Az ő számára! . . . S nyomba megtevém.

Kiűritém azonnal házamat;

Még egy fazék, egy köntös sem maradt benn.

Mindent kidobtam. Szolgát, szolgálányt

(Kivéve az olyat, ki szántva-vetve,

Behozza dúsán, amibe kerül)

Piaczra vittem s felirám kapumra:

»E ház itt kiadó.« Igy összeszedtem

Vagy tizenöt ezüst talentumot,
 Azon megvettem ezt a földet itt,
 Hol kínzom most magam. Mert azt hiszem,
 Hogy kisebb lesz fiam iránti bűnöm,
 Ha magam is boldogtalan leszek,
 S hogy nem szabad keresnem bármily életet,
 Míg épen ő nem osztja meg velem!

Chrem. Én jó apának tartlak tégedet,
 S ő jó fiad vón', hogyha okosan,
 Szelíden bánnál véle. Sem te őt,
 Se ő nem ismert jól meg tégedet;
 Így aztán persze nem lehet elélni!
 Te nem mutattad néki gyöngédséged,
 És hozzád ő se volt oly bizalommal,
 Mint illik! Hogyha mindez nincsen így:
 Ilyesmi rajtad meg nem eshetik!

Mened. Biz úgy van! Látom: nagy az én bűnöm!

Chrem. De hát remélem, visszatér fiad,
 S majd újra látod, épen, egészségben!

Mened. Adnák az istenek!

Chrem. No majd megadják!
 Most halld: ma Bacchus ünnepét ülik —
 Hát azt szeretném, légy ma nálam!

Mened. Ah!

Már hogy lehetnék?!

Chrem. Ugyan mért ne? Kérlek,
 Hát egy csipetnyit kíméld magadat!
 Tudom, fiad is ezt kívánja tőled!

Mened. Nem illik, hogy míg őt a bajba üztem,
 A baj alól kimentsem magamat!

Chrem. Utolsó szavad ez?

Mened. Biz az, utolsó!

Chrem. Hát akkor isten áldjon!

Mened. Isten áldjon!

LUCRETIVS.

(98—55. Kr. el.)

Élete. Titus Lucretius Carus, a Lucretia-k nemesi családjának sarjadéka, Rómában született, s ott is nevelkedett. Könnyen módjában lett volna, magas állami hivatalokba jutni, de korán megkedvelvén Epicurus, a híres görög bölcs tanait, ezek értelmében távol tartotta magát a közélettől, egészen elmerülve philosophiai tanulmányaiba. Nagyon valószínű, hogy az akkori római fiatalság szokása szerint ő is elment Athénbe, a hol akkortájt Epicurus bölcsészetét Zenon tanította. Visszatérve Rómába, belekapott »De reum natura« (»A dolgok természetéről«) című munkájának megírásába, melylyel halhatatlanságot vivott ki nevének. Az életéről ránk szállt adatok nagyon fogyatékosak; némelyek azt állítják, hogy tébolyodási rohamai voltak és hogy egy ilyen rohamában öngyilkossággal vetett véget életének, míg mások halálát egy bűvszernek tulajdonítják, melyet állítólag felesége adott be neki.

»A dolgok természetéről.« A mű célja. Lucretius szentül meg volt arról győződve, hogy a korában divott bölcsészeti rendszerek közül egyedül az epicureusi lehet az emberiségre nézve igazán üdvös. Az emberiség iránti kötelességet vélt tehát teljesíteni, ha e sivár tannak mennél több hívet szerez. Nem sokkal ő előtte terjedt el ugyanis Rómában ama hit, hogy a halál után a lelkeket bírák elé vezetik s érdemeik szerint bánnak velök. A földöntuli itéletnek, a pokolbeli szörnyű büntetéseknek kilátásba helyezése mindenkit iszonyattal töltött el, s még a műveltebbek is rémülettel olvasták Platoban, hogy mint járnak a vétkesek holtuk után. »Rémesarczu, lángtestű lények kötik össze kezüket, lábokat, fejöket, földre teperik, meggázolják, megkorbácsolják, meghurczolják őket stb.« Ezt a rettegést,

mely már-már kinná tette az éltet, akarta Lucretius eloszlatni; s ezért üdvözölte Epicureus tanaiban azt a tudományt, mely az élet élvezetét nem keseríti a haláltól, az istenektől való félelem által.

Lucretius bölcsészeti rendszere. Lucretius a föntebbiekből kifolyólag, első sorban két véleményt akart megdönteni: ép azt a kettőt, melyekhez az emberiség ezredek óta a legszilárdabbul ragaszkodik, melyek neki legtöbb vigasztalást nyújtanak. Ki akarta irtani a lélek halhatatlanságában és az isteni gondviselésben való hitet. Nem volt istentagadó, nem mondta, hogy nincsenek istenek; de azt állítá, hogy az istensk odafönn az Olympuson boldog nyugalomban, édes semmittevésben töltik napjaikat, s mitsem törődnek az emberek dolgaival.

Hogy azonban meg lehessen dönteni e két hitet, egészen új magyarázatokat kellett adnia a természetnek; felelnie kellett arra a kérdésre, »ha tehát a lélek halhatatlan, mily anyagból való?« és erre: »ha tehát nem istenek teremtik és igazgatják a földet: ki teremté? kik igazgatják?« Hogy mint felel meg e kérdésekre, kitünik majd, ha elmondjuk a »De rerum natura« hat énekének tartalmát.

A mű tartalma. Lucretius hirneves tankölteményét három részre lehet osztani, melyek mindegyike két-két énekot foglal magában. A két első énekben azt fejti ki a költő, mi alkotja voltaképen a szellemi és anyagi világot? Két dolog — így hangzik a válasz — a tér és a benne mozgó parányok. E tétel alapján magyarázza aztán Epicureus a harmadik és negyedik könyvben a szellemi, az ötödik és hatodik könyvben az anyagi világ jelenségeit. A szellemi világról szólva, azt minden tekintetben megegyezőnek mondja az anyagival; szerinte ugyanazon elemekből van összetéve s ugyanugy alá van vetve az enyészet törvényének, mint az. Ez általános rész után, mely a III. könyv tartalmát teszi, a költő a IV-ben egyes lelki tünetekkel: az észrebevással, az érzéssel, a gondolkodással stb. foglalkozik és azokat a leggyakrabban nagyon különös módon értelmezi. E két könyv célja demonstrálni Lucretius két tételének elsejét: a lélek ép oly anyag, mint a test, tehát nem lehet halhatatlan. — Következik az V. és VI. könyv, melyek a második tételt, az isteni gondviselés nem létezéséről szólót,

vannak hivatva bebizonyítani. Mindenek előtt azt törekszik megmagyarázni a költő, hogyan keletkezett a világ tisztán ama két tényező, a parányok mozgása és a tér hozzájárulásával, anélkül, hogy bármily mennyei hatalom is belefolyt volna e processusba. Elmondja történetét a világnak, különösen pedig földünknek; erről átmegy az embernek és az emberi társadalmaknak történetére, ahol szintén tagadóba vesz mindennemű isteni beavatkozást. Az V. könyv eme fejtegetéseivel a VI. könyv mintegy függelékként járul, épúgy mint a IV. a III-nak tekinthető függeléke gyanánt. A VI. könyv ugyanis a phisikai világ egyes jelentősebb tüneményeiről szól, meteorologikus dolgokról, a földrengésekről, vulkanikus kitörésekről, meleg forrásokról, dögvész-párákról stb. — Mind a hat könyvben azonban számos helyen vannak elszórva oly dolgok is, melyek szorosán véve nem tartoznak a tárgyhoz; Lucretius gyakran tesz kitéréseket erkölcsstani dolgokra, szól pl. a mértékletességről, a vágyak fékezéséről, a gazdagság megvetéséről, a fényüzésről, az elpuhultságról.

Lucretius nyelve. A «De rerum natura» című tanköltevényben nem annyira a bölcsészt, mint inkább a költőt illeti bámulatunk. Azt a melegséget, azt a verve-t kell csodálnunk Lucretiusban, melylyel annyira száraznak látszó tárgyával elbánik, csodálnunk kell azt a mély, igazi lelkesültséget, melynek oly hatásos módon bir kifejezést adni. Stilusában mennyi hév, leírásában milyen eleven színek! Hogy tud abból a tudós, alantas légkörből, melyben mozognia kell, egyszerre felszökni a legmagasabb pathosig, a legköltőibb érzelmek legigazabb kifejezéseig! Első volt, a ki a latin nyelvet didaktikai tárgyakra használta, s ezért természetes, hogy még sokat kellett azzal küzdenie: de e nembéli fogyatkozásait mennyire elfelejti velünk ragyogó poezise! És e poezis »A dolgok természetéről irt munkát a latin irodalom legszebb alkotásai közé emeli.

I.

V É N U S H O Z.

(I. k. 1.—25. v.)

Gyönyöre menny- s földnek, ki vagy Énéásfiak anyja,
 Oh te dicső Vénus, ki tanyázol csillagin égnek,
 Gályabíró vizeken, meg a gabnás, sík anyaföldön :
 Bármilyen élő lényt te fogantatsz, isteni asszony,
 S meg ha fogant, te teszed, hogy a napnak lássa világát
 Merre közelgsz, a szelek meg a felhők futnak előled,
 Merre te jársz, a föld telehinti virággal az útát,
 S rád mosolyog szeliden sós habja az Ókeanosznak,
 Fönn meg fény árad, s békülten csillog az égbolt.

Hisz mihelyest ránk néz tavasz-arczulatával a napfény,
 S száll termékenyitőn fúvallata Favoniusnak :
 Szívig hatja erőd szárnyas polgárit a légnek,
 S jöttödöt üdvözlik valamennyen hangos ajakkal ;
 Szerte a sok legelőn jó kedvvel futnak a barmok,
 Vigan törtetnek rohanós vizek árjain által . . .
 Fut valamennyi mohón, bűv-csábodtól megigézve,
 S jár, amerre hivat, mindegyik lénye a földnek !
 Tengereken s hegyeken, hátán gyorsvízű folyónak,
 Lombok fészkei közt, meg a rét zöldszínű virányin —
 Minden szívbe te oltsz, oh Afródíte, szerelmet !

S mert te viszed, nem más, a természetnek uralmát,
 S hogyha te nem segítesz, mise jó fényére a napnak,
 S nem lesz semmise szép, s nem lesz soha semmise kedves :
 Hozzád esdek most : oh légy dalaimba' segítőm !

II.

A SZÉLVÉSZ.

(I. k. 271—294.)

Ime a szélvész is hogy' megpaskolja a tengert,
Felhőt mint ver szét, mint buktat a mélybe hajókat,
Mint forog örvényként legelőkön, réteken által,
Hogy ránt fára ki fát és bármily büszke oromról,
Hogy fuj el egy erdőt . . . Így őrzöng, szörnyen üvöltve,
S dühvel rá-rázúg fenyegetve a tengerek árja.

Bár nem látja kisem, de azért csak test biz a szélvész ;
Söpri a víz színét, és söpri a halmot, a rónát,
S gyors repülés közepett a felhőt kergeti széjjel.
Ép úgy szárnyal odább és ép oly vészes az útja,
Mint egy kis folyamé, amelynek megdagad árja,
Hogyha a záporosó s özön, mely ömlik a hegyről,
Megszaporítja vizét rémítő habtömegekkel.
Erdőrészt sodor itt, ott kerti fa úszik az árral,
S nincsen olyan nagy híd, mely ellen bírna szegülni
Ekkora ostromnak. Hajh ! ilyen bős hatalommal,
Ilyen erővel rönt a tajtékszó hab a gátnak.
Zúg, dübörög s pusztít ; nagy sziklát ver le a partról,
Széttör s ront mindent, amit útban lel rohanása . . .

Igy megy a szélvész is ; fúvallata néki is ilyen,
Hogyha nagy árvizként valamerre kitört a haragja . . .
Dúl mindent, amit ér, mindent leterítget a porba,
Vagy tölc séreivel visz mindent messze magával,
Hordja keringve tovább iszonyú örvényei mélyén . . .

III.

ELÉGEDETTSÉG.

(II. k. 1.—52.)

Hogyha a vad szélvész csapdossa a tengerek árját,
Édes, a szárazról elnézni a más veszedelmét ;
Nem hogy az adna gyönyört, más milyen kínokat áll ki —
Annak örülünk csak, hogy létünk ment e veszélytől.
Édes az is, ha a harc ott forr a síkon előttünk,
Tombol a nagy küzdés, s nézhetjük biztos oromrul.
Oh de legédesb az : vidáman lakni a szentélyt,
Melyet fény közepett tudománnyból raktak a bölcsek,
S melyből látni lehet, hogy bolygnak idestova mások,
Hogy keresik szanaszét bús életük igazi útját,
Hogy vetekednek mind : ki eszesb, ki családja a régibb,
Hogy küzd, s fárad mind, hogy munkál át napon-éjen,
Hogy csak kincse legyen, hogy mindent megkaparítson.

Oh nyomorult ember ! Vaksággal verve a lelked !
Mennyi veszély közepett és milyen sűrű homályban
Töltöd napjaid el, bármilyen kurta a léted !
Ah ! hisz a természet mit is óhajt mást igazában,
Mint hogy a test legyen ép, semilyen fájdalma se legyen,
S gond s remegés nélkül élvezzen, örüljön a szív is !
Hidd el, nem sok az ám, ami kell egy emberi szívnek,
Hogy ne legyen sohasem gyászolni, siratni valója,
S része legyen sokszor kéjben s igaz élvezetekben —
Többször, mint maga is, lelkünknek vágya óhajtná !

Nincsen szobrod tán : szép férfiak, öntve aranyból,
Kiknek jobb keziben csillognak nagytüzü lámpák,

Hintve a fénysugarat dús éjjeli mulatozásra ?
 Nincsen arany vagy ezüst palotádnak bármi zugában ?
 Nincs cziterásod tán ? Nem arany tán mennyezeted sem ?
 Akkor hát jer csak, dőljünk le a jó puha gyepre,
 Ottan a forrásnál, hűs árnyékában a fáknak . . .
 Csak keveset költsz ott, s mégis felüdíted a tested,
 Kívált, hogyha mosolyg a szép tavasz is körülötted,
 S már a nyájas idő béhinti virággal a rétet.

Higyed, a forró láz nem hagyja a tested' előbb el,
 Hogyha heversz urasan széphímzetű, bíboros ágyban,
 Mintha csak úgy feküszöl, pórdunnát rántva magadra !
 Hát ha a kincs, nagy név, uralomnak fénye, hatalma,
 Testünk jólétét nem birja csipetnyit emelni :
 Akkor mért higyük azt, hogy hasznát látja a lelkünk ?

Tán ha a sergeidet szemléled a nagy csatasíkon,
 Iszonyu harcoknak hogy tűnjék képe elédbe,
 Tán a hajórajodat látván szétbolygni a vízen :
 Perczre továbbüzöd babonás félelmedet ezzel,
 És remegő szivedet nem bántja halál ijedelme,
 S lelked megszabadul kis időre a gondtul, a bűtől . . .
 Óh de azért ez mind, mind hasztalan, ostoba játék !
 Mert igazában a gond, mely annyit marja a lelkünk,
 Nem fél fegyverzajt, nem retteg büszke vitorlát ;
 Odatolúl bátran fejedelmek trónusa mellé,
 Nem rémíti el azt aranyos termék ragyogása,
 Nem fut fényétől bíborszínű, czifra köpenynek . . .

IV.

PUSZTULUNK, VESZÜNK.

(II. k. 1136 — 1173.)

Megvénhedt a kor, kimerült a föld a szüléstől.
 Törpe kis állatot is csak nagynehezen nevel immár,
 S mily sok fajnak volt s mily szörnytegeknek az anyja!
 Oh mert nem hiszem én, hogy e sok fajt, mely ideleenn van,
 Mennybül eresztgették aranyos kötelen le a földre,
 Sem, hogy a sziklaverő, vad hullám volt a szülője:
 Mindent, mit táplál, önnönmaga nemze a földnek!
 Önszántából adott az az első emberi párnak
 Gabnát, szép virulót, meg szőlőt, kedvre derítőt,
 Önszántából adott szép nyáját, víg legelőket!
 Mostan a dolgos kéz sem birja növelni a termést!
 Pusztul a marhánk is, s agyonizzasztgatjuk a munkást —
 S hajh! bármit tesz ekénk: az mind nem elég a talajnak!
 C s ö k k e n becsben a föld, oh de mindég nő a vesződség!

Csoválgatja fejét, s felsóhajt mélyen a gazda,
 S elpanaszolja sűrűn, mint fáradt — s látszata nincsen!
 Hogy van most, s hogy volt: minduntalan ez jut eszébe,
 S egyre dicséri nekünk: apjának dolga mi jól folyt!
 Csak morog: »Eh! h a j d a n még jámborul éltek a népek,
 Könnyen megvoltunk, bár nem nyult messzire földünk!
 S sokkal kisebb volt a birtoka mindegyikünknek!«
 Hajh! nem tudja szegény, hogy minden rothad, enyészik,
 Mindent gyöngit a kor, mindent üz semmisülésbe!

Hogyha, amit dallék, szívedbe a tant belevésted:
 Látod, a természet mi szabad, s ment bármilyen urtól —
 Önerejébül tesz, nem kell neki semilyen isten!
 . . . Oh ti nyugodtkeblű, oh ti békés istenek ottfen,
 Gyönyörű élteteket kik csendben töltitek egyre:
 Vajjon e nagy mindent, mondjátok meg, ki vezérli,

Biztos kézzel oh vajj' melyötök tartja a gyeplőt?
 Kicsoda az odafenn, a ki forgatgatja a mennyet?
 Minden földrészünk' melyötök hinti be fénynyel?
 Kicsoda gyűjt felhőt? Kék boltra ki küldi a dörgést?
 S küldi a villámát, hogy néha a t e m p l o m a ég el?
 Puszta vadonba nyilaz, s százszor kikerüli a vétkest
 S hányszor sujtja le azt, a ki jó, kit bűn sohse terhelt?

V.

EPICURUSHOZ.

(III. k. 1. -- 26. v.)

Oh te, ki annyi homályt pótolnál akkora fénynyel,
 És bevilágítád jótékonyan életutunkat:
 Hadd legyek én követőd — óh engedd, Graecia dísze,
 Lábad szent nyomait hogy illethesse a lábam!
 Nem készit versenyvágy: csak lelkesedés üzi tollam',
 Útánozni szavad! Hogyan is küzdhetne a fecske
 Hószín hattyúval? Vagy versenyt kis gödölyécske,
 Melynek a lába remeg, hogyan is futhatna a ménnel?

Halld, oh teremtő Ész, oh apám, ki tanácsokat osztasz,
 Igazi jó apaként! Valamint a méhek a réten
 Mézzel laknak jól: úgy szívjuk szent betüidből
 Mink is, oh híres bölcs, nagy mondásoknak aranyját —
 Nagy mondásaidét, melyeknek örök leszen élte!

Ajkad alighogy nyilt, fennen hirdetve a tant, hogy:
 »Nem volt istenség a természetnek az atyja!«:
 Senkise félt többé, leomolt a világ kerítése,
 S láttuk a nagy mindent, hogy jönnek-mennek a dolgok,
 Láttuk, az istenség mily csöndbe' tanyázik egében
 Melyet szél nem bánt, nem hint be a felleg esővel,
 Összefagyott hócsepp, amelyben sohse fehérlik . . .
 Ottan örökké csak felhőtlen az égnek a boltja,

Csak mosolyog, mosolyog, fényárt terjesztve szünetlen!
 Nékik a természet mindent ad, a mire vágynak,
 S lelkök békéjét egy perczre se rontja le semmi!
 ... Ám acheronti vidék nem tűnt a szemünkbe sehohsem,
 Bár nem gátol a föld, hogy lássunk bármit ölében,
 Mindent, ami csak él, ami sürg-forog ott amaz ürben!

S isteni kék száll meg, hogy én ezt érzem, értem,
 Borzadok és remegek, hogy ím most műveid által
 Megnyil a természet, s feltárul minden előttem!

VI.

TERMÉSZET ÉS EMBER.

(III. k. 944—964.)

Hogyha a Természet maga szólana, s bármelyikünket
 Megdorgálná így: »Mért bánt a halál közeledte,
 Hogyha az élted szép s örömeiben dús vala eddig,
 S mint feneketlen edény nem eresztéd át a sok élvet,
 Melylyel megkínált; gyönyörök híján ha nem éltél:
 Jól laktál, vendég! hát menj el már az ebédtdl!
 Rajta, keresd fel hát a biztos, hosszú nyugalmat!

Vagy ha, amit nyujték, te csak elpazaroltad a kéjet,
 S rosszalod életedet: hát mért megtoldanod ujra?
 Rosszul mért tölnéd, mért ölnéd ujra az órát?
 Azt hiszed-é, hogy majd én adhatok újat elédbe?
 Nem tudok én már mást! Mindig csak a régi a nóta!
 Mért nem akarsz inkább végezni a bajjal, a léttel?
 Még most, így szólsz tán, nem fonnyad, hervad a tested,
 Tagjaid épek még: De a föld ugyanaz marad egyre,
 Él j bár századokig, bár győzd le a kort vasizommal,
 Vagy bár olyan légy, ki élélhet örökkön-örökké!«

Mit szólsz rá? Ugy-e azt: Természet anyánk, igazad van!

VII.

H A L Á L.

(III. k. 972—1052 ; 1075—1094.)

Nézz csak hátra, oh nézz : a sok ezred, mely tovatűnt már,
 Még mielőtt születénk, nekünk, ládd, mennyire semmis!
 . . . S ép aminő ez a mult, olyan lesz majd a jövőnk is.
 Így hát akkor majd, ha leszállunk egyszer a sírba,
 Mi iszonyú vár ránk? Van-e ottan bármi busító?
 Hát nem biztosb az, s édesb, mint bármilyen álom?!

Aztán mind az a jajj, amelyről egyre mesélik,
 Hogy a pokolban van, mind itt van meg, fen a földön.
 Nem fél Tantalus ám, a kintől megmerevedve,
 Hogy az a szörnyű kő egyszer csak rája fog esni —
 Oh de az ember fél hiu istenség erejétől,
 S azt hiszi, e z küldé, bármit küld rája a v é g z e t.
 Nem bántják Tytiust Acheronnak partjin az ölyvek,
 S melyet szüntelenül fürkésznek keble husában,
 Nem lehet ott nekik folyvást meglelni a tápot,
 Bármily hosszú is, bármily órjási a teste,
 S bárha kilencz nagy hold vón' tagjaival betakarva . . .
 Mert bár akkora vón', hogy földje egészen a földet,
 Mégsem tartana el fájdalma örökkön-örökké,
 S ételt e z r e d e k i g mégsem nyujthatna a húsa!

Földön a Tytius, itt! Mert Tytius, aki szerelmes!
 Madarak ezt falják, ezt tépi a gond meg a bánat,
 Ezt szabdalja a vágý, a vad indulat ezt hasogatja!
 Itt látod Sisyphust — az is itt van mindig, előtted!
 Bárdot s vesszőt kér, jelvényeit a hatalomnak,
 S mert mindig leverik, hátrálnia kell neki mindig,
 Ah! hisz fényre ki vágý s oly fokra, mit el sohsem érhet,
 Az, a ki szenved azért, meg bármily dolgot is eltúr:
 Iszonyu kősziklát az gördít s tol fel a hegyre!
 S hogyha a csúcsra elér, ismét legurúl az a szikla,

S gyors rohanással fut, míg újra nem ér le a völgybe...
 Telhetlen szívét aki táplálgatja örökké,
 Rak bele minden jót, de hajh! jól mégse lakatja.
 Ki, ha az esztendő négy évszaka újra el-eljő,
 Élvez, amennyit bir, új termés- s új örömeiből,
 S mégsem elégszik meg, bármennyit nyujt neki élte:
 Ép ugyanazt tűri el, mit a hitrege szüzei tűrnek,
 Kik vizet öntnek bé — hordóba, a mely feneketlen.
 S melyet hasztalanul vágy meg-megtöltni szitájok!

Cerberus és Fúrják, meg Avernum, hol sohse virrad,
 S melynek a torkából iszanyúmód árad a hőség:
 Mind nem létezik ez, s i g a z á n meg sohse lehetne!
 Oh de ki nagy bünt tett, az retteg nagy lakolástól,
 Retteg a bosszútól... rémítgeti egyre a börtön,
 Vagy hogy alálöketés a sziklatetőről a mélybe,
 Vesszőzés, kínzás, kard, »élő fáklya«, pribékhad...
 Távol van bár mind, de a lelkösmérete érzi,
 S fájnak még így is, felkorbácsolva a szívet!
 S hajh! kise látja, mi lesz? mikor érnek véget a kínok?
 És az a nagy lakolás később tán megszűnik-é majd?
 Félt, hogy holta után iszonyúbb lesz még a keserve,
 S éltét poklokká így változtatja a dőre!

Mily gonosz életvágy készítheti vajjon az embert
 Arra, hogy úgy féljen — bajtól, mely tán nem is a z lesz?
 Minden földi lakót egyszor csak elér a halála;
 A z t el nem kerülöd — »nem halni meg«: ez lehetetlen!
 Úgyis szüntelenül e g y körben forgasz a földön,
 S egyre tovább élvén, nem lehetsz egyre u j élvet!
 Mig csak nem bírod azt, mire vágyol: nagyra becsülöd —
 S hogyha elérted már: ismét más vonzza a lelked'!
 Mindég e g y szomj bánt — de te mégis é l n i akarsz csak,
 Bármily kétes is az, mely sorssal vár a jövődő,
 Mit hoz a véletlen? sikerül-é az, mit ohajtasz?

Ah! bármeddig is élsz: a halálöd tartama nem fogy,
 Abból nem nyesel el, nem vágsz le belőle e g y ó r á t,

Hogy kevesebb ideig rothadj, pusztúljon a földben!
 Egy pár századot is kísérhettél temetőbe —
 Oh de halálod azért csak örökké tart el, örökké...
 Az a ki tegnapelőtt végezte be élete folytát,
 Nem kevesebb ideig fekszik majd holtra meredten,
 Mint a ki évek előtt szállt sírnak csendes ölébe...

VIII.

MEGELÉGEDETTség.

(V. k. 1116—1132.)

Ah, a kinél csak az ész vón' kormányzója a tettnek:
 Gazdag volna nagyon; bár szűken — boldogul élne!
 Kinek elég a kevés, azt ritkán sujtja szegénység!
 Csakhogy az ember vágy nagy hírre, szeretne hatalmat,
 Hogy jó sorsa szilárd meg biztos talpköven álljon,
 Éljen fény közepett kényelmes, zajtalan éltet!

Hasztalan! oly sok tör, hogy elérjen gyorsan e polczra,
 Hogy min forr a harc: veszedelmes lett az az ösvény!
 Azt, ki a csúcsra elér, mint villám sujtja le onnan
 Gyűlölet, irigység — le a Tartarus éji honába!
 Én biz jobb szeretem békén megtartni a törvényt,
 Mint óhajtani azt, hogy uralgjak, trónuson üljek!

Hadd izzadjon más fáradtan, csurgva a vértől,
 Oly szűk ösvényén a dicsvágy- s nagyratörésnek!
 Hisz az irigység is, mint villám, ormokat ér csak,
 És ott sujt le csupán, hol büszkét lát s kimagaslót!

IX.

I S T E N L É T E.

(V. k. 1188—1240 v.)

Látta az ember rég, hogy a menny útjába' mi rend van,
 S mily törvényszerűen tér vissza a négy külön évszak.
 S mert mindennek okát sohse bírta megérteni lelke,
 Hát ráfogta hamar, hogy isteni lények okozzák,
 S hogy mindent, ami van, csak kényök-kedvök igazgat.
 Elképzeltették, hogy az istenek égbe' tanyáznak,
 Mert hisz a nap meg a hold, úgy látták, fönn van az égen,
 Ott tűnik fel az éj, s az a sok jelvénye az égnek:
 Mennyei kis fáklyák, tűz-sziklák, földre lehullók,
 Felleg, zápor, hó, villámlás, szél, jeges eső,
 Iszonyu nagy viharok, menydörgés szörnyű morajja . . .

Oh nyomorult ember! te ki mindezt égi erőknek
 Tudtad bé, amelyek tele vannak dühvel irántad —
 Mekkora jajt okozál mind nekünk, mind a s z i v e d n e k !
 Még az utódaid is hogy' fognak ezen keseregni!

Jámborság az tán, ha letérdelsz fátyolos arczczal
 Valami szikla előtt? odamész oltárok elébe,
 Ottan a földre borúlsz, kezedet tördelve szünetlen?
 Áldozatok vérét fecskended rá a kövekre,
 S mindig toldogatod fogadásod más fogadással?
 Ah! a z a jámborság: »mindezt szemlélni nyugodtan!«

Hogyha reá nézünk ama mennyei boltra felettünk,
 S látjuk a csillagokat, mint fénylenek által a légen,
 S hogyha eszünkbe' vagyon szép útja a napnak, a holdnak:
 Bánt egy aggodalom, mit közben elaltata más gond,
 S mely, fölemelve fejét, most kérdezi egyre az észtl:
 »Mondd hát! égi erő forgatja-e ily hatalommal
 Száz- s százféle uton tündöklő csillagok ezrit?«

S bánt e tudatlanság, s az eszünk' kínozza e kétely
 S fürkészgetjük ; a föld vaj' milyen módon eredt hát ?
 S mint ér véget majd ? A világnak bástya-erődje
 Meddig bírja ki hát e kopást és meddig e mozgást ?
 Örökös üdvösség lett része a mennyei laktól ?
 S megmarad ezredekig, nem dőlve le sohsem a porba ?
 Megveti tán az idő pusztító, szörnyü hatalmát ?

Félve az istentől, kinek is ne remegne a szíve,
 Rémület, ijedtség kinek a testébe ne szállna,
 Hogyha a villántól megrendül a föld iszonyúan,
 S átfut az ég boltján szörnyü robajával a dörgés ?
 Népek ijednek meg, megijednek büszke királyok,
 S félve karolják át az istenségnek a lábát,
 S azt hiszik, eljött már bús percze a meglakolásnak
 Valami csúf tettért, vagy dölyfös, dőre igéért.

S hogyha a tengereken szélvész zúg szörnyü erővel,
 S végig söpri vadúl, miket útba talál, a hajókat,
 Bősz elefántostul meg ezernyi vitéz daliástul :
 Úgy-e, könyörög a vezér, tesz szent fogadást fogadásra,
 Békés indulatot, nyúgalmat kérve a széltől ?
 Hasztalanúl könyörög ! Megkapja a fergeteg öt is,
 S bárhogy esengett is, lesodorja a Hádes ölébe !
 Valami titkos erő így sújt le akármit a porba ;
 Nagy vessző-köteget meg bárdot semmibe sem vesz —
 Vad keze bármit is ér, mindenről azt hiszi : játék !

S hogyha a lábad alatt megrendül a föld, melyen állasz,
 S romba dül egy v á r o s, vagy csak fenyeget ledüléssel :
 Kell-e csodálnod, mondd, ha az ember szól megadással,
 S azt hiszi, rémes erő s bámulni való hatalom van
 Fenn ama lényekben, kik a mindenség fejedelmi ? !

CATULLUS.

(87—54. Kr. e.)

Élete. Quintus Valerius Catullusnak Verona volt hazája, ahol apja igen előkelő állást foglalt el a társadalomban. Julius Caesar, ha Veronába ment, nála szállt meg. Tán husz éves lehetett az ifju Catullus, midőn elment Rómába, ahol az ottani »arany ifjuság« köreibbe jutva, egy ideig víg mulatozással töltötte napjait. Igy esett meg, hogy bár apjának két jószága is volt (az egyik a Gardató egy szigete, a másik egy Tibur melleti földbirtok), az ifju Valerius mégis nem egyszer szorult meg pénz dolgában. Rómában ismerkedett meg a szép Lesbiával, aki aztán költészetének igazi muzsája lett és akihez legszébb dalait írta. Szerelme azonban nem volt boldog: Lesbia nem mutatkozott rá méltónak és Catullus fájó szívvel vált meg a hűtelentől. Részben, hogy feledést keressen, részben, hogy javítson megrongált anyagi viszonyain, elkísérte Memmius propraetort Bithyniába, abban a reményben, hogy tán ott sikerül majd valami jó állomásra szert tennie. Csakhogy reménye meghiusult s így már a következő évben visszatért hazájába. Utközben meglátogatta Trójában elhunyt öccse sírját s ott írta azt a megható kis verset, melyet alantabb is közlünk. Visszatérte után egy ideig Garda-tói birtokán húzta meg magát, de a zajos fővárosi élethez szokott költő nemsokáig maradhatott meg ott: megint elment Rómába, újra belemerült az örömek árájába, melyek aztán kora halálát is okozták. Harminczhárom éves volt csak, a midőn kimult. — Catullus kora igen sok kiváló emberével élt baráti viszonyban; verses gyűjteményét Cornelius Neposnak, az ismert életrajz-írónak ajánlotta; Cicero is nagyon megbecsülte és igen fontos ügyben tett vele szívességet; még Julius Caesar is, aki ellen egy pár mér-

ges epigrammot irt, jobbnak tartotta, kibékülni a költővel, mint rajta boszút állani.

Művei. A lyrai költészetet, szintúgy mint az epikai és drámait, a görögök példáján kezdték a rómaiak művelni. Csak a köztársaság korának vége felé akadtak egyesek, kik az ioni, aeoli és a későbbi alexandrin lantos költeményeket, nemkülönben a görögök satirikus verseit próbálták fordítgatni; a fordítókhoz aztán utánzóik, ezekhez eredeti költők is csatlakoztak, de bármily nagy volt számuk, neveiken kívül alig maradt fen egyebük. Csak annak a költőnek műveit birjuk — de még ezeket is hiányosan — aki legjelentékenyebb volt közülök: Catulluséit. Mindössze 116 verse van meg, melyek a legkülönbözőbb műfajokhoz tartoznak; vannak köztük igazi dalok, elégiák, kis satirák, epigrammok, költői elbeszélések stb. Egyetmást fordított is, csakhogy fordított költeményei számát illetőleg még eltérnek egymástól az irodalomtörténészek; némelyek pl. a »Peleus és Thetis lakodalma« című verset, melyből alantabb mutató is olvasható, szintén fordításnak mondják, míg mások szerint az csak szabad átdolgozás, vagy épenséggel bár görög minták befolyása alatt irt, de eredeti költemény.

Költői jelleme. Ami Catullus verseiben leginkább megkap bennünket, az a költő őszintesége. Érzelmait egyszerű, természetes, közvetlen hangon tudja kifejezni, menten minden affektálástól. Jól mondja róla Niebuhr, a híres német történész: »Sohasem keresi a szót, a formát, a költészet csak úgy buzog ki belőle; nem választ számára más nyelvet, más kifejezést, mint a melyet a szükség kíván, minden szava a természetes érzés kifejezése.« Szerelem és barátság ihletik leginkább dalra; fogékony minden apró benyomás iránt s a nagyobb alkotásoktól idegenkedik. Legjobb versei tiz-husz sornyiak, vagy még kisebbek. Igaz, hogy e fogékonyságnak megvolt aztán árnyoldala is; gyakran, nagyon is gyakran semmiséget énekel meg, olyat, amiből nála nagyobb költő sem tudott volna teremteni valamit.

Catallusnak különben már a régiek is azt tudták be legnagyobb érdeméül, hogy tökélyesbité a római verselést, hogy azt egészen új formákkal gazdagította, hogy emelte a latin költői dictiót. Mestere ama művészetnek, hogy kell egy gondolatot, egy érzelmet a lehető legszabatosb, legfinomabb alakban

kifejezni ; legelőször használt sok görög versformát és azokban mégis oly gyönyörű technikával remekelt, mely már nem áll messze a Horatiusétól, s melynek azt köszönhette, hogy sokan mint műfordítót becsülik legtöbbszörre. S csakugyan, ha végig megyünk kötetén, négy-öt kis dala mellett leginkább ama versek bűvölnek meg bennünket, melyeket az irodalomtörténészek többsége fordításoknak mond : a »Nászi karének«, a »Menyekzői dal« és a már említett »Peleus és Thetis lakodalma.«

Epigrammjaikat és apró satiráit nagyon szerették ; de bármennyire tessék is e költemények nyelve, azt nem fogja tagadhatni senkisé, hogy satirai élők vagy nagyon is vaskos, vagy hogy ilyen él nincs is bennök. Ide igtatok egyet (Csengeri fordításában) s ez valamennyiről is fogalmat adhat. Egy nőhöz a költő emez »Üdvözlét«-et intézi :

Alázatos szolgája,
Hét szilvafás babája !
Jó darab az orrod, látod,
Szemed szürke, rút a lábod ;
Ujjad vaskos, a szád nedves,
A hangod se' nagyon kedves :
S téged mond a vidék szépnek,
Lesbiámmal összemérnek ?
Ó buta kor, dőre népek !

Sok ez epigrammok közt a durva, az obscoen is ; gyakran nem egyebek verses szitkozódásánál. Mindazonáltal nem kell feledni, hogy Catullus e téren is újító ; első volt, ki latin epigrammokat irt s ezért nagy utódja, Martialis akárhányszor a legnagyobb hódolattal említi a nevét. Természetesen, nagyon hibáznak azok, akik Catullus és Martialis közt párhuzamot vonva, amannak adnak elsőséget, épügy miut túllőnek a célon, kik Catullust Horatiusnál is nagyobb lírikusnak hirdetik.

I.

EGY VERÉB HALÁLÁRA.

Búsuljatok, ti Vénusok s Cupídók,
 Búsuljatok ti mind, akik szerettek!
 Én szép leánykám kis verebe meghalt!
 A kis veréb, az ő gyönyörúsége,
 Kit jobban szeretett, mint szemefényét!
 Hisz olyan czukros volt, úgy ismeré már,
 Mint édes anyját ismeri a lányka!
 Hisz el sem mozdult volna az öléből,
 Mindig körülte szökdelt erre, arra
 S szép gazdájára csipogott szünetlen . . .
 Most ott halad azon a gyászos uton,
 Amelyről meg nem tére soha senki!
 Ah! elátkozlak én, fekete Orcus,
 Mely e világon minden szépet elnyelsz!
 Oly szép veréb volt --- s mégis elraboltad!
 Hej, rosszat tettél . . . s te is, picziny állat,
 Mert ládd-e, gyönyörű szemét leánykám
 Csak temiattad sírja most veresre!

II.

LESBI ÁHOZ.

Éljük világunk', Lesbiam, s szeressünk!
 Mogorva vének örök szapulását
 Ne tartsuk többre, mint egy rézfityinget!
 Leszáll a nap, meg újra visszatérhet;
 De ha a mi napunk száll nyugovóra,
 Örökös éjszakát kell átaludnunk!
 Adj csókot ezret! adj melléje százat!
 Meg újra ezret! százat újra mellé!

Ezret megint! s most százat ráadásul!
 S ha majd nagyon, nagyon sok ezret adtál:
 Zavarjuk össze úgy a számadásunk',
 Hogy sem magunk, sem irigyünk ne tudja,
 Hogy hányszor csókolá meg ajkad ajkam!

III.

Ö N M A G Á H O Z.

Térj észre már, boldogtalan Catullus.
 Mi egyszer elveszett, hát elveszett!
 Igaz, hogy voltak édes napjaid,
 Mikor még mentél, hova hitt a lányka,
 Kit úgy szerettél, mint még nem szerettek . . .
 S amit akartál, ő is akará!
 Ah! nem akar már! . . . Hát te se akarj!
 Futót ne üldözz, ne élj nyomorúttul,
 Legyen a lelked büszke és szilárd!
 Lány, ég veled! Catullus így se vész el.
 Ő nem könyörg, kegyetlent újra nem kér.
 De majd te bánod, hogyha nem leszen,
 Ki mulattasson . . . Ah milyen lesz élted?
 Ki jár el hozzád? Szépnek majd ki mond?
 Kit fogsz szeretni? Ki mond majd övének?
 Kit csókol ajkad vad szerelmi lázban?
 . . . Ne, ne Catullus! óh ne ingadozz!

VI.

ÖCSÉM SIRJÁNÁL.

Sok nép országán, sok tengeren általutaztam,
 Míg ez a bús kötelem, drága öcsém, idevitt.
 Óh hadd hozzam hát amaz áldozatot, mely a végső,
 Hadd szólítsam meg -- hej be hiába! -- porod'!

Jaj hogy az ádáz sors elhítt mellőlem, oh testvér!
 Mást érdemlettél, s mégis így elragadott!
 Nem hallasz már hát? Hozzám nem szólasz-e többé?
 Óh te kit úgy szereték, mint csak az életemet!
 Nem láthatlak már? De szeretni, szeretlek örökké!
 Lantom téged fog zengeni szüntelenül,
 Mint a fa ágai közt sűrű lomboktól betakarva,
 Prokné sír, hogy Ityst oly hamar elveszíté!
 S mostan hadd követem, mit elődink bölcs szava rendel;
 Lásd sírodra teszem bús adományaimat!
 Rajtuk csillog még, mit sírtam, a könynek esője —
 Légy meg jól odalenn, ég veled édes öcsém!

V.

HAZATÉRÉS.

Gyönyörű Sirmióm, minden szigeteknek
 Csillaga, gyöngye te, melyek csak rezegnek
 A nagy tenger tükrén, hullámverő árban;
 Csakhogy újra látlak! Ez órát be vártam!
 Szememnek se' hiszek, hogy a bithyn rétet
 Thyniát elhagyám, s bizton látlak téged.
 Mi lehet édesebb, mintha gondtól menten
 Túl adhat az elme minden bajon, terhen?
 Fáradtan az uttól tüzhelyünkhöz érünk
 S az óhajtott ágyba nyugalomra térünk,
 A sok bajlódásnak nem vesszük más hasznát...
 Sirmio légy üdvöz s örülj, itt a gazdád.
 Örülj, csevegj te is tavam játszi habja,
 Kaczagjon a vigság, mely e házat lakja.

(Ford. CSENGERI JÁNOS.)

VI.

A R I A D N E.*

Ariadne látja Naxos hullám-vert partjáról,
 Hogy iramlik Theseusa gyors hajón már távol.
 Szívében a szerelemnek tombol égő lángja,
 A mit ott lát, alig hiszi, hogy igazán látja.
 Hisz' csak alig ült pilláján a csalóka álom
 S már elhagyták szegény fejét a kietlen tájon.
 Csak száguld a hűtlen ifju a tengernek síkján,
 Megszegett sok esküvését forgó szélre bizván.
 Néz utána könyes szemmel kéklő messzeségbe
 Minos lyánya, mint őrzöngő bacchans márványképe,
 Néz és órjás hullámain hánykódik a gondnak,
 Széjjel zilált szóke fűrti vállára omolnak.
 Nem látni már puha mellén ringadozó leplet,
 Finom fátyol nem fonja be a hullámzó keblet,
 Mind az egész testéről a földre szerte hullván
 Elkapdossa lábaitól játszi sebes hullám.
 Fejszalagra, tajtékmosta ruhára nem gondol,
 Kebelében gond egyedül Theseusért tombol.
 Nála minden gondolata, nála szive-lelke.
 Szerencsétlen! benned Vénus örökös gyászt kelte;
 Elültetett kebeledbe tüske-bokor gondot
 Az időben, hogy Theseus nagy-fennyen kirontott
 És Piraeus girbe-gurba partjától megválva
 Eljutott a zordon királyt uraló Krétára.
 Mert beszélük, kénytelen volt Athéne bünhödni,
 Androgeos haláláért hogy dögvész ütött ki.
 És a Minotaurusnak évről-évre kellett
 Küldenie szemem-szedett ifju- s leányszerget.

* A »Peleus és Thetis« című költeményből. A költő lefesti Peleus ágyát, melyen mindenféle mythologiai jelenetek voltak feltüntetve. Az egyik kép Ariadnét ábrázolta, amint ez Naxos szigetéről az előle szökő Theseus után néz. Ennek alkalmából aztán a költő elmondja Ariadne és Theseus egész történetét.

Hogy a várost meg-meg ilyen csapás fenyegette,
 Theseus a saját éltét kockára vetette
 Drága hona fiaiért: ne hordjon Krétába
 Több eleven holtat immár Athéne hiába.
 Könnyü hajón, lenge széllel csakhamar elére
 Fennhézó Minos király büszke székhelyére.
 Ott mihelyest sovár szemet vetett rá a lányka,
 Kit eddig még édes illat lehellő kis ágyba'
 Dédelgetett édes anyja szerető két karja —
 Szép mint mirtusz, a kit terem Eurotas partja
 S himes virág, ha kifakad tavaszi szellőre:
 Lánggal égő szemét róla nem vette előbb le,
 Mig csak a tűz egész testét át meg át nem járta
 S mig csak egész szive-lelke nem lobbana lángra.

Oh jaj te, ki csak vesztére zaklatod a szívet,
 Égi gyermek, örömkhez ki a bút vegyíted,
 S te istennő, a ki lakod Ciprus zöld szigetét —
 Szegény lánykát milyen szörnyü habokra kivetéd!
 Csak a szőke szép vendégért sohajtozott egyre...
 Mily szorongást, mily gyötrelmet állt ki lankadt keble!
 Hányszor volt a sáraranynál sápadtabb az arcza,
 Mikor a vad szörnyeteggel szállt Theseus harcra,
 Hogy éltét vagy elveszítse vagy meg *győzve* tartsa.
 Tett is titkon sok fogadást az egeknek érte,
 S isteneket ajándékkal nem hiába kérte,
 Mert miként a vad viharos forgó szél kidönthet
 A Taurus ormain egy ágas-bogas tölgyet,
 Vagy pedig egy toboztermő gyantás sudár fenyeget
 Gyökerestül kicsavarva a mélységbe vethet
 S ez zúz, rombol, az utjában ellent mi sem állhat:
 Ugy dobbant le Theseusnak a rengeteg állat.
 S szarvával a levegőnek hasztalanúl támadt.
 Dicsőséggel tért meg a hős onnat egész' épen
 És fonállal irányozta lábát minden lépten,
 Hogy a mint a tekervényes útvesztőt elhagyja,
 Bonyodalmas szerkezete szemét meg ne csalja.
 — De versemnek kezdetétől mért ki tovább térnem?
 S mint hagyta el apját a lány, bőven elbeszélnem?

Mint nénjének ölelését s édes anyját végül,
 A ki talán már élni sem tudott nála nélkül.
 Mind ezt hogyan áldozta fel hőse szerelméért,
 Oszt' hajón a hullámverte Naxosra mikép ért?
 Meg hogy a míg csöndes álom borúlt a szemére,
 Hálátlanul mint hagyta el hitesegett férje?
 Mondják, gyakran esze' veszve, szive-lángolólag
 Ajkai nagy szenvedésről harsány hangon szóltak.
 Hol megmászott nagy-szomorán egy-egy szálas bérczet
 S onnat a nagy hullámokon véges-végig nézett,
 Hol befutott az áramló remegő habokba
 Könnyü leplét meztelen bokáján felfogva.
 Vérfagyasztó zokogásba vonaglott a szája
 S fájdalomában így kesergett keble utóljára :
 »Igy csaltál el édes hazám földjéről hivtelen :
 S hitetlenül így hagytál el e puszta szigeten?
 Elmentél hát s feledéd, hogy van isten az égben?
 A sok eskü haza veled megszegetten mégyen?
 Irtóztató szándékokról nem volt mód letenned?
 Hát nem élt már egy parányi irgalom se' benned?
 Hogy részvétlen szikla szíved megesett vón rajtam —
 Hej mi egész más fogadást tettél nekem hajdan!
 Akkoriban te még nem ezt reméltetted vélem,
 Hanem boldog házasságban, szerelemben élnem.
 Fergeteges forgó szelek elsodorák mindet! . . . .
 Oh asszony a férfi-szóba már nem lehet hinned.
 Esküjökbe' sohse bizzál, csalfán szól a szájak;
 Addig, a mig gyönyörökre kebelök sovárog,
 Esküvésnek, mézes szónak nincsen vége-hossza —
 De mihelyest kékük vágyát az idő meghozza,
 Kisebb gondjuk is nagyobb az esküvésnél, szónál.
 Ki mentett meg, mikoron a végveszélybe' forgál?
 Feláldoztam érted, csalfa, az édes testvérem,
 Nem hagytalak cserbe', nem a válságnak percében.
 Ezért leszek hát repesők s vadak ragadmánya
 S tetememre még csak egy kis hant se' leszen hányva?
 Mék oroszlán szült tégedet kietlen bércz alján,
 Melyik tenger fenekéből hányt ki a vad hullám?

Vagy a Syrtis, Charybdis vagy szörnyü Scylla szája,
 Hogy cserében életedért ez nékem a hála?
 Ha nem vala szándékodban, hogy elvégy engemet,
 Zordon atyád tilalmától a szived remegett:
 Házatokba mégis bátran elvihettél volna...
 Hisz örömezt lettem volna te nálad rabszolga.
 Tiszta vízbe fürösztgetném hófehér két lábad,
 Biborszinü takaróval takarnám az ágyad.
 Hej de mit is panaszkodom értetlen szeleknek
 Bódult észszel? hiszen azok nekem nem felelnek.
 Nincsen bennök semmi érzés, ide se figyelnek.
 És ő halad utja felén a vizen keresztül —
 Csak körülem kiholt minden, a hullám se' rezdül.
 Keserü gúny a sorstól, hogy a szenvedés napján
 Nincs egy lélek, kinek kínom elpanaszolhatnám!
 Mindenható! mért engedéd, ó minek is szálla
 Krétának a partjaira athénei gálya?!
 A csalfának bár ki sem is kötött vón hajója,
 Hogy adaját a vad iránt le ily szörnyen rójja!
 Vagy csak hozzánk ne jött volna, mert deli alakja
 Arra való volt csupán, hogy rút lelkét takarja.
 Már most mire támaszkodjam, merre hova szálljak?
 Fel tán ama nagy hegyekre? megtörnek a vágyak
 Hullámmain a közöttünk háborgó vizárnak.
 Vagy elárult atyámba tán bizalmamat vessem,
 Kit elhagytam, hogy öcsémnek gyilkosát kövessem?
 Vagy a hú férj szerelmével szivem vigasztaljam,
 Ki elfutott, hogy lapátja meggörcbült a habban?
 Itt pedig e puszta sziget, rajta semmi hajlék,
 És ide zár minden felől tornyosodó tajték.
 Menekvésre semmi remény, hallgatag itt minden...
 Minden puszta, csak a halált látni ezer színben.
 De csak addig ne zárja le szemem örök álom,
 És halálra bágyadt testem csak addig ne váljon,
 Mig birságot esdek le az égből árulómra
 És bosszuért imádkozom, ha üt a végóra.
 Ti Fúriák! férfi-vétket a kik megtoroltok,
 S az a szörnyü kigyó-fürttel koszorúzott homlok

Zord kebletek haragával vagyon tele róva :
 Jösztek ide, hallgassatok keserü jajszómrá,
 Melyet szegény fejemnek, hogy elvakita kínom
 Dűhtől égő kebelemből föl kelle szakítnom.
 Ott fogamzott a keblemnek fenekén egészen,
 Ne hagyjátok, hogy nyomtalan' e jajszó enyészsen :
 S az a lélek, mely rá vitte, hogy elhagyjon engem,
 Övéivel az rontsa meg őt is egyetemben !« —
 Hogy szomoru kebeléből ki e jajszók törtek,
 A szivtelen Theseusra büntetés-esdőleg :
 Rábólintott mindenható ura az egeknek,
 Mire a föld s a tengerek szörnyen megremegtek
 S az ég boltján tündökölő csillagok rezegtek.
 Theseusnak vak sötét köd nehezült lelkére
 S mindent, mindent elfeledett elvakult elméje,
 A mik előbb állandóan eszébe valának :
 Elfeledett jó jelt adni aggódó atyjának,
 Hogy hajója tart immáron Attika partjának.
 Mert beszélük, hogy mikor ő Athént odahagyta,
 És zimankós viharokra rá bizta volt atyja,
 Magához is szoritotta s e tanácsot adta :
 »Egyetlen egy édes fiam, drágább, mint az éltem !
 Visszajöttöd ősz öregül alig hogy megértem,
 Meg-meg el kell bocsátanom baj-állani téged.
 Ha tehát már az én sorsom s a te vitézséged
 Akaratom ellen elvisz, bár édes alakod
 Nézésével lankadt szemem még jól se' lakhatott :
 Nem bocsátlak könnyü szerrel, nem téged vidámon,
 Ne is viselj jó szerencse jelét most — kívánom.
 Előbb sűrű sohajtással szivemet könnyítem,
 Fekete föld rút porával ősz fejem hadd hintem.
 Lengedezzék árboczodon egy fekete vászon,
 Hogy éretted égő szivem s érted való gyászom
 Tanusítsa e fekete rozsdaszin vitorla.
 Ha pedig majd úgy akarja a szent szűz Minerva,
 Ki házunkat s Eretheus ős székhelyét védi,
 Hogy kezedet becsorogja a vad bika véri ;
 A lelkedre kötöm e szót, ott éljen örökre

Ki belőle semmi idő azt sohse törölje :
Hogy, mihelyest megpillantod szülőfölded ormát,
Ereszd le a kötelekről fekete vitorlád
S a hol csillog az árbocznak sárig arany gombja,
Fényes fehér gyolcsvitorla lengedezzek nyomba.
Hadd olvassam mentül előbb az örömet róla,
Ha szerető karjaimba hoz a boldog óra !«

Orizte is e parancsot fia váltig szentül,
De csak elszállt a szivéből, mint mikor szél lendül
S rá a havas ormairól fölrepül a felleg . . .
Az öregnek meg sirásban a napjai teltek,
S mikor egyszer a látó kört kémlelte a várba'
Alig hogy a fekete gyászvitorlát meglátta,
Hanyatthomlok veté magát a csúcsról a mélybe,
Mert szeretett Theseusát elveszettnek vélte.
Igy lépett most a halottas bús szülei házba
A harczbiró Theseus és vala épp' oly gyászba,
Mint a minőt érte szenvedt Minosnak a lyánya.
Ott nézte ez nagy-szomorán, mint illan a gálya,
Sebzett lelke hánykolódék a tengernyi gondban . . .

(Ford. CSENGERI JÁNOS.)

VERGILIUS.

(70 – 19. Kr. e.)

Élete. A latin irodalom legnagyobb költője, Publius Vergilius Maro, egy Mantuához közeleső, Andes nevű faluban látta meg a napvilágot. Atyja módos földmívelő volt, aki, mihelyt szerét tehette, elküldte fiát Mediolanumba (Milanóba) és Neapolisba (Nápoly), hogy ott gyarapítsa ismereteit. Elment Vergilius Rómába is, hallgatni egyes híresebb tanítókat, de amikor aztán tanulmányait bevégezte, sietett visszatérni imádott szülőföldjére, »ama rónákra, melyeket a Minció vize öntöz.« Itt írta első verseit, melyek, ha nagyobb hirnévhez nem is juttatták, mégis megkedveltették szülőföldre néhány irodalom-barátjával. Ezek között volt Pollio is, ama tartomány kormányzója, aki őt a *Bucolica*-k megírására ösztönözte. E munka abban az időben jelent meg, melyben a Julius Caesar megöletése utáni triumviratus hozott gyászt Itáliára. A Philippi-i ütközetnek az volt következménye, hogy a győztes, békés polgároktól elrablott földbirtokokkal kezdte jutalmazni katonáit. Azok sorában, akik ilyen módon vesztették el jószágukat, volt Vergilius is. Ez volt az első és egyetlen szerencsétlenség, mely sújtotta. Kiverve otthonából, a költő eljött Rómába, ahol csakhamar megismerkedett Augustus hirneves ministerével, Maecenas-sal. Innentől fogva Vergiliusnak szerencséje meg volt alapítva. Ott maradt Rómában, sűrű érintkezésben a hatalmas pártfogóval, aki nemsokára megszerezte neki magának a császárnak barátságát is. Az andesi jószágocskáért bőven kárpótolták; tudjuk, hogy az »Aeneis« költője gazdag volt, hogy vagyona rárugott tiz millió sestertiusra (körülbelül egy millió forintra), hogy szép háza volt Rómában, villája Nólában, egy más nyári laka Siciliában. Mindenütt a legmélyebb tisztelettel,

a legőszintébb elismeréssel adóztak Augustus kedvencz költőjének; már életében tanították verseit az iskolában, és megesett rajta többször, hogy midőn belépett a színházba, az egész közönség felállott, hogy üdvözölje. De azért mégsem érezte magát otthonosan Rómában. Visszavágyott a falu békéjéhez, a nagy természet bájaihoz. »Idegennek érezte magát a fényes termekben, szól Boissier, a kitünő francia irodalomtörténész. Modora nem volt salonias, bizonyos zavartság volt mindig észrevehető rajta, alakja, kinézése falusias volt. Nem tudta magát a divathoz szabni; amint kortársai beszélik, tógája redőit ügyetlenül rendezte s cipője csak úgy lotyogott a lábán. Félénk, hallgatag, ügyetlen volt; elpirult minden hozzá intézett szóra. A nagyvilági emberekkel való érintkezés nem volt képes őt megváltoztatni s Macrobius kifejezése szerint vidéki, paraszt volt ő mindvégig, aki erdőben nőtt fel.« — Vergilius munkálkodva töltötte egész életét; a Bucolica-k után megírta »Georgicon«-ját, végül pedig »Aeneis«-ét. Mielőtt emezen megtette volna az utolsó símitást, meg akarta látogatni ama helyeket, melyeket eposa szinteréül választott. De csak Görögországba mehetett, mert itt komolyan megbetegedvén, kénytelen volt gyorsan visszatérni. Alig ért Itáliába, elragadta a halál. Brindisiben mult ki és Nápolyban temették el.

A »Bucolica«-k. Vergilius, mint már említők, pásztori költeményeit még szülőföldén írta meg. Abban az időben keletkeztek, midőn a költő inkább még az alexandriai irodalom befolyása alatt állott s ennek termékeit akarta utánozni. Az alexandriai költők egyik legünnepeltebbjét, Theokritost, választotta ki, hogy ennek idylljeit italiai ég alá tegye át. Voltaképen hamis műfaj volt az, melyet ezzel meghonosított; Theokritos a görög Siciliában hallhatott daloló pásztorokat: a rómaiak a lantos Daphniseket nem ismerték. Vergilius tudatában volt ennek, s ezért teljesen átalakította Theokritost. Ő csak látszólag zeng pásztori verseket; Tityrusai és Meliboeusai nem a kon-dás, sem a földműves eszméit dalolják, hanem jobbára allegorikus személyek, a kikkel a költő a maga és vidéke búját-baját, örömét és háláját tolmácsoltatja. De bárha nem úgy beszélnek is, mint pásztorok beszélnének, jellemükbe mégis sok helyen önt Vergilius egyes »paraszt-vonásokat«; iparkodik néhol

beszédjükben is élénk tüntetni az egyszerű, naiv, babonás népfíát.

A »Bucolica«-k nyelve még távol áll ama tökélytől, melyet az »Aeneis« hexameterében csodálunk. Nem egyszer homályos, zavaros. De viszont már e tiz költeményben is találunk egyes megkapó festéseket, melyekből kilátszanak az »oroszlán-körmök.« A természetet, amelyet annyira szeret, költőnk elevenen tudja leírni, s szívesen időzünk vele »a szentelt kutak hűvös lombjai alatt«, »a fűz ágai közt zümmögő méhek döngicselése mellett.« Tájképei rendkívül bájosak, s telvék étellel, mozgással.

Külön kell fölemlítenünk a negyedik idyllt, amely egy időben hosszadalmas vitákra adott alkalmat. Vergilius e költeményben egy csoda-gyermekről szól, ki hivatva lesz a földön ismét felvirágoztatni a régi aranykort. A változások, melyeket majd e gyermek előidéz, úgy vannak leírva, hogy a keresztény szent atyák közül többen Krisztus eljövetelének megjósolását látták e költeményben, s beszélnek, hogy e mű sok pogányt meg is térített. Mindenki hitte, hogy Vergilius próféta volt, s a középkorban nemcsak mint ilyet, hanem mint bűvészt és varázslót is tisztelték. Mint az újabb irodalomtörténet megállapította, amaz ecloga nem egyéb, mint kifejezése ama forrongásnak, ama nyugtalan várakozásnak, mely eltöltötte mindazok keblét, akik szemtanúi voltak a vérengző polgárháborúknak, szemtanúi az azokat követett vagy onelkobzásoknak és száműzetéseknek, s akik most remélve remélték egy jobb, boldogabb kor eljövetelét.

A »Georgicon« tendenciája. A »Georgicon« megírására Vergiliust Maecenas buzdította, aki e művel is elő akarta mozdítani politikai céljait. A polgárháborúk után ugyanis a római nép lassan-lassan elidegenedett a földműveléstől; a kisbirtokosok ott hagyták az ekét és bementek a városba, növelni a proletariatust, mely »kenyeret és circusi játékokat« (panem et circenses) követelt. Ennek aztán az lett a következménye, hogy az ország el kezdett szegényedni. Nőtt a nyomor, nőtt az erkölestelenség. Augústus tehát azt tűzte ki főfeladatául, hogy visszavezesse népét az ősi szokásokhoz, a régi jámborsághoz. E törekvésben nyújtottak neki segédkezet kora poétái, első sorban maga Vergilius. A császár ministere, Maecenas, egy a földművelést

dicsőítő munkával újra fel akarta keltetni a falusi élet szeretetét s ezért serkentette Virgiliust a »Georgicon« megírására.

A »Georgicon« tartalma. A »Georgicon«, melynek czíme azt jelenti, hogy »mezei munkák«, mindazt magában foglalja, amit a régiek a gazdálkodásról tudtak. Vergilius fölhasználta e művében az idősb Cato, Varro és Columella idevágó könyveit, megtoldva az azokból merített ismereteket saját bő tapasztalataival. Elolvasta Hesiodos, Theophrastos, Aristoteles s még sok más görög író munkáit, s mindent fölhasznált belőlük, ami céljának megfelelni látszott. De nem annyira az alaposság az, melyet a »Georgicon«-ban csudálunk, hanem az a nagy művészet, melylyel fölülmulva dicső elődjét, Lucretiust, lelket tudott önteni száraznak látszó tárgyába.

Az egész tanköltemény négy »könyv«-re oszlik, melyek mindegyike a gazdálkodás más-más ágának van szentelve: az első a földművelésnek, a második a szőlő- és gyümölcs, a harmadik a baromtenyésztésnek, a negyedik a méhészetnek. — *Az első könyv* elején a költő röviden megmondja, mi a tárgya, aztán dalához segélyt kér az egyes mezei istenségektől, végül pedig Caesar Octavianushoz, a »jövendőbeli istenhez« fordul, könyörögve, hadd sikerüljön műve. A tulajdonképeni tanköltemény a szántás előtti mezei munkák leírásával kezdődik. Majd leírja a költő a szántáshoz való eszközöket, szól a mag beáztatásáról és gondos kiválogatásáról. Minden veteménynek megvan a maga rendes vetési ideje, minden évszaknak és hónapnak a maga rendes teendői. Ha az eső otthon fogja a gazdát, idejét otthon is értékesítheti, sőt vannak olyan munkák is, melyek ünnepnap is végezhetőek. Télen a földműves élvezheti munkája gyümölcsét; de azért ekkor is van tenni való. — Ősszel a szélvihartól, tavasszal és nyáron a zivatartól kell rettegni. Védekezzék a gazda e bajok ellen az által, hogy Cerest jámborul tiszteli, azonkívül ügyeljen ama jelekre, melyekből a közelgő rossz időt meg lehet jósolni. Gyakran megjövendölik a nap, a hold s egyes földi tünemények a közelgő vészt, mint a hogy megjövendölték a Caesar halála utáni polgárháborút is. Az I. könyv végén azzal a kéréssel fordul Vergilius az istenekhez, engedjék Octavianust dicsőségesen uralkodni.

A második könyv, a fatenyésztés könyve, egy Bacchushoz

intézett rövid invocatioval kezdődik. Ezután beszél a költő a fa-ültetésről, az ojtásról, a nemesítésről. Meg akarja tanítani a gazdát, mint kell szelidíteni a vad gyümölcsöt, mint kell bánni a szőlőtővel, az olajfával. Ugyanaz a növény különböző helyen különböző mérvű termékenységet fog mutatni. A legbujább a növényzet a napos, keleti vidékeken, de bármily kincsekkel bővelkednek is e tájak, a költő mégsem adja értök szülőhonát. Itt következik aztán az lentebb reprodukált gyönyörű hymnus Itáliához, mely a latin költészetnek legszebb hazafias verse. A könyv a mezei élet dicsőítésével fejeződik be.

A harmadik ének, mint említők, a házi állatokról szól. Rövid bevezetés után a barom-, majd lótenyésztésről énekel a költő, majd a juhokra és kecskékre tér át, foglalkozva mind a nekik való táplálékkal, mint szaporodásukkal. A kutyára is figyelmet fordít s elmondja, mint kell a ház e hű örét tartani. Majd az ártalmas férgek kiirtásával foglalkozik, hogy erről a házi állatok betegségeire térjen át. A könyvet a noricum pestis leírása fejezi be, mely annak idején egész Felső-Olaszország barom állományát elpusztította.

A negyedik könyvet a méhészetnek szentelte a költő. Legelőször a méhkasok felállításáról és helyzetéről van szó, majd áttér a költő a méhek különböző nemeinek felismerésére, a rajzásra, továbbá ama módokra, melyekkel a méheket egy kerthez lehet lekötni. Festi a méhek bámulatos szorgalmát, királynéjuk iránti ragaszkodásukat, végül pedig megtanít a méz kivevésekor követendő eljárásra. Erre a méhek betegségeiről dalol Vergilius, majd amaz egyiptomi művészetet ismerteti, melynek segítségével mesterséges uton lehet méheket előállítani. E művészet feltalálója a rege szerint egy Aristaeus nevű pásztor volt, aki, midőn egyszer kasai teljesen kipusztultak, elpanaszolta baját anyjának, Cyrenenek. Ez Proteus tengeri istenhez utasítja, aki most elmondja a pásztornak, hogy ő (Aristaeus) az oka Eurydice halálának, mert őtöle üldözve, nem látta az meg a fűben leselkedő kigyót. Itt aztán közbe van szúrva az egész Orpheus mythos, melyet alantabb megtalál az olvasó. Cyrene ezek után azt javasolja Aristaeusnak, engesztelje ki a völgyi nymphákat, nemkülönben Orpheus és Eurydice szellemét; a pásztor teheneket és bikákat áldoz, s azokat Cyrene utasítása

szerint ott hagyja heverni a mezőn; kilenczednapra aztán észreveszi, hogy az állatok tetemeit sűrű rajokban méhek röpöködik körül. A könyv, s egyuttal az egész műnek utolsó sorai-ban azt mondja el Vergilius, hol és mikor fejezte be munkáját.

Vergilius életnézlete a »Georgicon«-ban. Nyelve. Az »Aeneis« költője is eleinte epicurista volt: a »Bucolica«-kban még az. De már a »Georgicon«-ban egész más szemmel nézi a világot, mint Lucretius. Ő sem tünteti fel csupa gyönyörűségnek a mezei életet, nem titkolja, mennyire fáradtságos, mennyire küzdelmes az, de hisz az ember munkára van teremtve s legjobban cselekszik, ha megadja magát sorsának. »Dolgozzál és imádkozzál!« ez az ő tanácsa.

Valamint a költő világnézlete, úgy nyelve is egészen más a »Georgicon«-ban, mint első művében. Teljes írethtségében csodálhatjuk itt művészetét; az a tudós költészet ajkain csupa kellem, csupa báj; keze mindent megelevenít, a legutolsó fűszálat is; az egész mindenség életet nyer általa; váratlan fordulatok, meglepő képek, dallamosnál dallamosabb sorok: minden egyformán megbűvöl bennünket. Természetes, hogy ott, a hol Vergilius azt tanítja, hányszor és mit kell vetni, nem fog poeziséval senkit sem égbe ragadni; de ez a műfaj hibája, nem a költőé; a »szép« természetével nem fér meg, hogy benne, mint ezt a tanköltészet kívánja, a hasznost toljuk előtérbe.

Az »Aeneis« tendenciája. A latin irodalom legkitünőbb alkotása, Vergilius »Aeneis«-e, szintén közreműködött ama nagy reform-munkában, melyet Octavianus császár végre akart hajtani. Egyrésztől hazafias, másrésztől vallásos éposz, és e mellett még a régi erények és erkölcsök dicsőítése által is hatott korára. Az újabb irodalomtörténet az »Aeneis«-t első sorban mint vallásos hőskölteményt fogja fel, s e szempontból az még tökéletesebb alkotásnak fog tűnni.

Az éposz tartalma, I. ének. Aeneas már hét év óta bolyong a tengeren, új hazát keresve. Már-már Italia felé menne, ahol neki a végzet rendelkezése szerint új hont kell majd alapítania, midőn Juno, a trójai faj nagy ellensége, megkéri a szelek istenét, Aeolust, bocsásson vihart a gyűlölt gályára. Aeolus meg is teszi s a vihar Afrika partjaira veti ki Aeneast. Venus, a hős anyja, vadásznő képében megjelenik előtte s felhőbe

burkolva, elvezérli egész Dido épülőfélben levő városáig. Alig lép ide be, már kedvező előjeleket lát; egy szentelt berek templomában megpillantja a falra vésve Trója viszontagságait s ráismer a maga képére is. Örül, hogy így nem lesz hát ismeretlen ember e földön. Ekkor megjelenik Dido királynő, kíséretével együtt. A trójaiak a felhőbe burkolt Aeneast elveszettnek hívén, megmentését kérik a királynőtől, de e perczen szétszakad a felhő, s Aeneas előlép. Dido örömmel fogadja, nagy lakomát rendez tiszteletére, s ezen kéri, mondja el neki élményeit.

II. ének. Aeneas enged a kérésnek s ebben, valamint a következő énekben, elmondja Trója bukásának szomorú történetét. Megemlékezik Sinon árulásáról, Laocoon haláláról s fösti azt a szörnyű éjet, melyen az árulással megejtett várost a lángok emészték meg.

III. ének. Erre a menekülés viszontagságait regéli el a hős. Apjával Anchisessel, fiával Julussal s néhány előkelő trójaival elérkezik Ida hegyéhez, honnan most utra kél, hogy hontalanná lett házi isteneinek új tanyát keressen. Jóslatból tudja, hogy ő hivatva van, új várost és országot alapítani, csak azt nem tudja, hol. Bolyongásai közt majd Thráczsiában, majd Epirusban, majd Crétában, majd Siciliában köt ki, s az ismeretlen föld e keresése közben mindenütt egy-egy érdekes találkozást él meg. Legmeghatóbb ez epizódok közül Andromachéval, Hektor özvegyével való összejövetele.

IV. ének. A negyedik ének, az Aeneisnek talán legszebb része, Dido boldogtalan szerelmének mondja el történetét. Aeneas már-már ott akarna maradni Carthagóban, hogy mint Dido férje, megoszsa ezzel a trónust, midőn isteni intelem útra készíti. Dido hiába akarja tartóztatni, hiába könyörg neki; Aeneas elmegy s a hűtlenül elhagyott, megátkozva jegyesét, önmaga vet véget életének.

V. ének. Aeneas búsan nézi a tengerről ama máglyarakás fényét, melyen Dido tört döfött szívébe, s hosszú hajózás után elér Siciliába. Ott hunyt el édes apja, Anchises, s most a szerető fiu apja emlékére ünnepet ület, melynek versenyjátékait rendkívül élénken írja le a költő. A trójai nők megtudják,

hogy a bolyongók nélkülök akarják folytatni utjokat és fel akarják gyujtani a gályát. De tervök meghiusul, s míg ők Acestes király gondjaira bizva, Siciliában maradnak, Aeneas hada tovább megy, hont keresni.

VI. ének. Mielőtt azonban a jámbor hős ráteszi lábát Róma földjére, le kell előbb az alvilágba szállnia, megtudni, mi sors vár amaz országra, melyet alapítani fog. A cumaei Sibylla vezérlete alatt teszi meg ez utat, mely elviszi a Hadesben lakozó lelkekhez, elviszi atyjához. Az öreg Anchises aztán megmutatja neki ama szellemeket, melyek majd fölmenve a napvilágra, Róma hőseiként fogják megörökíteni nevöket. — Vergilius itt szembeszállott azokkal, akik tagadták a túlvilági létet; e kérdés annyira foglalkoztatta egész korát, annyira »időszerű« volt, hogy az »Aeneis« tizenkét könyve közül egyet sem olvastak sűrűbben ennél.

VII. ének. A VI. könyvvel befejeződik a hősköltemény első része, Aeneas »Odyssea«-ja. A VII—XII. könyvekben »Ilias«-a van elmondva. Aeneas rálép Latium földjére, melynek királya, az öreg Latinus nagy örömmel fogadja vendégeit. Nemcsak földet ad nekik, de kapitányuknak országa felével együtt oda akarja adni lányát is. Már-már harcz nélkül érne véget ez »Ilias«, midőn közbelép Juno és Alecto fúria által feltüzelteti Latinus feleségét, Amatát. Ez leányát Turnusnak, a rutulok királyának ígérte, s most ennek érdekében fellázítja az ország összes anyáit. Maga Turnus is hadat gyűjt s ekként aztán megkezdődik a háboru.

VIII. ének. Aeneas már-már elkedvetlenedik, de a Tiberis folyó istene maga jön segítségére és figyelmezteti az öreg Evander királyra, aki ama hét halom között lakott, melyeken később Rómát alapították. A hős már most elindul, hogy e királylyal szövetséget kössön. Míg ő az éjet ott tölti Evander patriarchalis hajlokában, Venus fegyvereket kér Vulkántól, melyek fiát sérthetetlenekké tegyék. Az isteni kovács remek pajzsot készít, melyen az ígért haza jövőendő hódításai vannak feltüntetve.

IX. ének. Miközben Aeneas, Evander tanácsára, a Mezentius király ellen föllázadt toscanaiak élére áll, Turnus föl

akarja gyujtani a trójai hajókat, de az Ida hegység istennője azokat tengeri nimfákká változtatja. Itt következik aztán a fiatal Nisus és Euryalus honszerelem-sugallta önfeláldozása: a mű legszebb epizódja, melyet mutatványaink között egész terjedelmében megtalál az olvasó. Szép epizód az is, mely az ifju Ascanius első harci szereplését írja le, s hogy mint öli meg e fél-gyermek az öreg Numanust.

X. ének. Aeneas nagy sereggel tér vissza Etruriából s most kezdődik csak igazán a vérengzés. Vergilius remekül írja le a különböző apróbb-nagyobb csatározásokat, közbe-közbe gyöngéd szinekkel ecsetelve egy-egy kedves alakja elhunytát. Különösen megható Evander fiának, Pallasnak halála, akit Turnus öl meg, nemkülömben Laususé, akit Aeneas ép akkor sujt porba, midőn a jámbor ifju agg atyjának, Mezentiusnak siet segélyére.

XI. ének. A sok fegyvercsattogást egy kis szünet váltja fel, melyet arra használnak fel az ellenséges csapatok, hogy eltakarítsák halottjaikat. Latinus szeretné közvetíteni a békekötést, Turnus pedig azt az ajánlatot teszi, döntsék el a harcot egy közte és Aeneas közt vivendő párbajjal. A harc megújul és most Camilla, Metabus hősie leánya is részt vesz benne. Az amazont Arruns öli meg, akit viszont Opis nimfa küld másvilágra. A Camilla halála által megfélemlített rutulok menekülnek. Az éj félbeszakítja a harcot. Mindkét tábor elsánczolja magát.

XII. ének. Turnus készen van a párviadalra; az ellenfelek megfogadják, hogy ez döntse el a háboru kimenetelét. Juturna, Turnus nővére ellenségeskedésre ingerli a rutulokat. Aeneas megsebesül, de Venustól meggyógyítva újra visszatér a csatába, ahol azonban hiába keresi Turnust. Így aztán a rutul város ostromára indul. Amata öngyilkossá lesz, Turnus pedig végre mégis előkerül. A párviadal megtörténik s Turnus legyőzetésével befejeződik a hősköltemény meséje. Juno kénytelen megadni magát; csak azt éri el, hogy a trójaiak neve elvész, a latinoké pedig fönmarad, s hogy Róma népe az itali fajtól kapja vitézségét.

Az »Aeneis« sikere, hatása. Vergilius hőskölteménye

már tárgyánál fogva is rendkívül érdekelte a római népet. Tán egyetlen nemzet sem volt oly hiu származására, mint ez; Rómában akárhány család élt, mely törzsfáját Aeneas valamely kísérijéig vitte fel és maga a császár is büszkén származtatta le nemzetségét, a »gens Julia«-t, Aeneas fiától, Julustól. De nemcsak e nemzeti hiuság járult hozzá az »Aeneis« sikeréhez; nagyon kedvezett ennek a költő kora is. A győzelmei után piheű római nép egész szenvedélyvel vetette magát az irodalomra; »tudós és tudatlan -- mondja Horatius -- mi valamennyien verselünk!« Midőn hire terjedt, hogy Vergilius hozzáfogott az »Aeneis« megírásához, egész Róma lázasan várta a művet; a császár türelmetlenül kérte a költőt, olvassa fel neki az elkészült részleteket, s midőn végül megjelent az éposz, Vergiliust sokan Homeros fölé emelték.

Ily siker természetessé teszi, hogy Vergilius óriási befolyást gyakorolt a római költészet fejlődésére; kivált az utána következő epikai és didaktikai költők mind az ő nyomain haladtak. Még a nép száján is el voltak terjedve az »Aeneis« egyes részletei, sőt még jövődőt is mondtak belőle. Hogy a renaissance idején mennyire bámulták Vergiliust, mutatja a többi közt Dante »Isteni színjáték«-a. A nagy florenczi költő őt választotta kísérijéül az alvilágba és műve több helyén csodálattal hajol meg »nagy mestere« előtt. A latin népek éposz-költői, majd kivétel nélkül, Vergilius hatása alatt állanak; nem említek mást, csak Tasso »Megszabadított Jeruzsálem«-ét és Voltaire »Henriade«-ját. A mi »Zrinyiász«-unk is erős nyomait hordja ama befolyásnak, melyet költőjére az »Aeneis« gyakorolt.

Vergilius forrásai. Említettük fentebb, hogy époszunk első hat éneke az »Ilias«-nak, utolsó hat éneke az »Odysseá«-nak felel meg. A világirodalom e két halhatatlan remeke lebegett mintaképen az »Aeneis« megalkotója előtt. Hogy Vergilius nem tudta őket elérni, annak oka nagyrésztben tárgyában is rejlett. Homeros jóformán készen találta anyagát; a trójai mondanakör az ő korában már élt az egész görög nép ajkain; Vergiliusnak csak kevés, fogyatékos tradíció állott rendelkezésére; neki a semmiből kellett teremtenie. Nehezebb volt

feladata nyelvi tekintetben is; a latin hexameter hangzatoságban nem érheti el a görögöt, és nagy művészet kellett hozzá, hogy Vergilius mégis annyira megközelíthette.

Az »Aeneis« gyakran emlékeztet Homerosra: a hős bolyongásai Odysseust, harczai a Trója előtt lefolyt harcokat juttatják eszünkbe. Egyes alakok jellemzése, egyes leírások, sőt egyes gondolatok vagy képletek is a két görög époszból vannak utánozva. Vergilius különben egyéb görög írókból is merített. Didója Euripides »Medea«-ja befolyása alatt született s az éposz nem egy helye mutatja, hogy Vergilius behatóan tanulmányozta Aeschylos, Sophocles, Pindaros stilusát is. De bármit vesz is másoktól, keze alatt minden sajátos, új alakot ölt: Vergilius mindig *Vergilius* marad.

Az eposz jellemei. Már mondtuk, hogy újabban az »Aeneis«-t, mint vallásos époszt szeretik felfogni, hősét mint egy vallásos epopéia hősét. Aeneásban kevés olyan vonás van, mely őt efféle hős-szerepre alkalmassá teszi; inkább inyére volna a csöndes, zajtalan élet, mint örökös kalandjai, kóborlása. De ő mindamellet, hogy nincs rá hajlama, engedelmeskedik az ég parancsának; az istenek akarátja teljesül, bármily gyenge is az eszköz, melyet kiválasztottak. S ezért Aeneas cseppet sem rokonszenves jellem; hősnek szeretnők látni, s ő inkább pontifex; szinte érzéketlennek mutatkozik; mikor elveszti nejét, alig siratja meg; Didóval szemben léha; általában semmit sem tesz a maga fejéből, mindig isteni sugalatra vár. De e hibákat, mint említők, mentheti az, hogy Vergilius első sorban vallásos époszt akart teremteni. A hősköltemény többi alakjai közül különösen jól vannak rajzolva: Mezentius király, Turnus, az ifju Pallas, Nisus és Euryalus. Sokkal sikerültebbek ezeknél Vergilius nő-alakjai. Juno, a haragvó istenasszony, fenséges jellem; Dido a legigazabb, legtalálhatóbb vonásokkal van felruházva, Vergilius Andromaché-ját többre becsülik a Homerosénál is. Camilla, Amata — mind mesteri képek.

Az »Aeneis« nyelve. Azt mondják, hogy Vergilius halála előtt a lángoknak akarta átadni époszát, mert nem tartotta befejezettnek. Stilusán akart még javítani, simítani. Érdekes

ezzel szemben, hogy épen a stilus az, amit az »Aeneis«-ben leginkább kell csodálnunk. Emelhetünk kifogásokat compositiója egyes aránytalanságai, néhány caractere szintelensége ellen: de az, ahogy Vergilius le tud írni, ahogy szenvedélyt bír festeni, ahogy nála az emberek gyöngéd érzelmei nyilatkoznak — mindez a tökély jellegét hordja magán. Mennél többször olvassuk Virgiliust, annál több nyelvbéli finomságára leszünk figyelmessé. Olvassuk is hát a költői festés .e nagymesterét, akinek művészetét a legnagyobb szellemek tették tanulmányaik tárgyává!

Az »E C L O G Á K«-ból.

I. E C L O G A.*

(TITIRUS. MELIBOEUS.)

M. Titirusom, heverve az árnyas bükk alatt,
Szép erdei dalokban gyakorlod sípodat,
Mig édes szép hazából én tovaköltözöm.
Ládd, én hazátlan lettem, s te fekszel zöld fűvön
S az Amaryllis névre a berket tanítod!

T. Énnékem ily nyugalmat egy istenség adott.
Mert isten lesz ő nékem; az ő oltárain
Vérezni sokszor fognak picziny bárányaim.
Ő engedé, hogy csordám békén őrizzem itt,
Magam meg azt daloljam, miben kedvem telik.

M. Nem is irigylem tőled; inkább csodálkozom!
Hisz ugy felfordult minden! Beteg vagyok nagyon,
S kecskéim alig hajtom! E z t alig vezetem;
Ép most egy mogyorósban, czudar köves helyen

* Tityrus köntösében itt tulajdonképen Vergilius szólal meg, hogy hálát mondjon Octavianusnak, az »istenség«-nek, amért hogy ez visszaadta neki elkobzott vagyonát. Meliboeus Mantua többi lakóit személyesíti, akik nem voltak ily boldogok s ezért kénytelenek voltak elhagyni szülőföldjüket.

Oly hön várt két gidáját el kellett hagynia!
 Előre megjósolta e bajt a menny nyila,
 Leccsapva sok-sok tölgyre. . . . Én rá sem ügyelék!
 De mondd meg hát, Titírus, jó istened nevét!

T. Én azt hívém, hogy Róma — mily együgyük vagyunk! —
 Csak olyanféle város, mint a mi városunk,
 Amelybe gödölyéink gyakorta hajtjuk át.
 Kutyhához mértem kölykét, anyjához kis gidát,
 Törpével mértem össze az óriás nagyot!
 Úgy környezik e várost a többi városok
 Mint ciprus koronáját a rét picziny füve!

M. És mondd, vajon Rómába miféle ok vive?

T. Ott láttam azt az ifjút, kinek majd szüntelen,
 Évente tizenkétszer ég áldozat-tüzem.

Alig könyörgök hozzá, már ily jó szókat ad:
 »Őrizd a nyájt, mint eddig, s neveld bikáidat!«

M. Oh boldog öregem te! Megtartod telkeid!
 Tenéked elegendők, bár kövesek kicsit,
 S bár legelőid' gyakran takarja rút iszap.
 Füvet, mit nem szokott meg, barmod sohsem harap,
 S ha hull a szomszéd nyája, r á nem ragad a vész.
 Oh boldog öregem te! Itt hús árnyékba' lépszsz,
 Szent patakoknak mentén, ismert viz partjinal,
 Hol gyöngye füz-sövénnyen Hyblának méhe száll.
 Elszenderít a zsongás; a szirten, odaát
 Valaki majd dalolva nyesegeti a fát,
 Mig bánatos szavával a vad galamb nyögell,
 S a levegőt a gerle bús jajjal tölti el.

T. Előbb száll fenn a szarvas a lengő aetheren,
 A partok száraz földjén a hal előbb terem,
 Határt előbb cserélnek germánok s párthusok,
 És isznak azok tigris, ezek Arár-habot,
 Mintsem szivem felejtí arczát ez ifjunak!

M. De hajh mi fölkeressük a szomszjas Afrokat,
 Elbolygunk Scythiába vagy Kréta tájira,
 S hol végén a világnak terül Britannia.
 Oh látom-é hazámat, sok év ha leforog,

Oh látom-é a kunyhóm' és rajt a zöld mohot?
 Telkemnek látom-é majd oly gyér kalászeit?!
 Ez annyit művelt földön vad harczos osztozik?
 Vetésem barbaré lesz? Oh lám, hova jutánk!
 Mi lett a sok viszályból?! Most ezeké buzánk!
 Igy művelj, Meliboeus, szőlőt meg körtefát!
 Ti hajdan boldogságom, eredjetek, gidák!
 Ezentul hús barlangból nem nézlek bennetek,
 Amint meredek sziklán a füvet eszitek;
 Dalom se szól majd nektek; nem látlak rágni majd
 Virító szép zanótot, keserü fűzfagalyt. . .

T. De mégis, ezt az éjet csak töltsed itt velem,
 Puha levélen hálva; van almám bőviben,
 Van jó lágy gesztenyém is, van túró s gyöngé sajt.
 A távol majoroknak már füstöl teteje,
 S hosszan nyulik az árnyék a hegyrül lefele!

IX. E C L O G A.*

(MOERIS. LYCIDAS.)

L. Mondd, merre tartsz, oh Moeris? Be a városba tán?

M. Hogy ilyet kelljen érnünk, sohase gondolám!

Hogy földünk elrabolja valami jövevény,

Ki szól: »El régi gazdák — most már e föld enyém!

Búsan viszem s leverte a sors csapásától

E két gidámat hozzá — ne essék néki jól!

L. S lám azt beszélték: onnan, hol az a hegy nyulik

S ereszkedik le lágyan egész a folyamig,

Hol tördelt koronájú vén bükkök díszlenek:

Menalcas énekével megóvta földetek'!

M. Hallhattad — így beszélték; de hajna, Ligidás,

Közötte Márs nyilának mit ér a dalolás?

* Ez ecloga is a polgárháboruk vagyonszerzésainak viszhangja. Vergiliust másodszer is megfoszták birtokától; ezt panaszolja itt el a költő, »Menalcas«-nak nevezve el magát.

Amennyit szembe' sással chaóni gerliczék!
Csak kezdtem volna újra a pert mit tervezék
(Ott krákogott a varju a tölgy baloldalán!)*
Nem élne már itt Moeris s Menalcasod sem ám!

L. Ki gondolt ilyen bűnre? Hogy elveszítse őt,
Menalcast, kiben enyhünk' és vígaszunk lelők?!
Nimfáknak dalt ki mondna? Vaj ki teremtene
Virágot rétre s árnyat a forrás szélire?
Leshetnék-é el oly dalt, amelyet ellesék,
Hogy utra kelt, ölelni szép Amarillisét?
»Legeltesd, ó Titirus — nem tart utam soká! —
S vidd itatóra nyájam'; de jól ügyelj reá,
Hogy az az öklelős bak ne menjen majd neked!«

M. Vagy azt, melyet Varusnak csak nemrég kezdte meg:
»Ha Mantuánk, oh Varus, e bajba' nem vesz el
— Hozzánk a bús Cremona ne vón' bár oly közel! — **
Neved' egekbe hordja a hattyuk lágy dala!«

L. Rossz tiszafát kerüljön a méheid raja,
Zanóttul jól tejeljen a hízott tehened!
Ha van dalod: dalold el! Ah engem is szeret
A Pieridák serge; van nékem is rimem,
Vatesnek mond sok pásztor, de én el nem hiszem!
Se Variust, se Cinnát én el nem érhetém,
Darvaknak közepette csak lúd vagyok biz én!

M. Ép azzal bibelődöm — várj, hadd gondolkozzom...
'Talán eszembe ötlük — nem rossz az a dalom!
»Jójj, Galatéa, habbal minek enyelgened?
Itt bíboros tavasz van; virágot festeget
Mindenfelé a partra; barlang előtt a fák,
S a hajlós szőlővessző be hús árnyékot ad!
Jövel, jövel, hadd bántsa a p a r t o k a t a h a b!«...

L. Minap, egy derült éjen, mit zenge ajakad?
A nótáját tudom még, de nem a szövegét!

M. »Más csillagot, oh Daphnis, mit nézegetsz te még?
Hisz feltűnt már az égen Caesarnak csillaga,

* A rómaiak hite szerint ez rossz jel volt.

** A szerencsétlenség előbb Cremonát érte, aztán besodortatott Mantua is.

Melytől szemet busásan hoz majd a gabona,
 Mely szépszinűre fősti a hegy gerezdjeit,
 Ütess csak körtefákat — utódjid élvezik — — — —«
 Idővel minden múlik — az ész is, ah tudom!
 Gyerekkoromba' sokszor napokig folyt dalom;
 Most mindent elfeledtem, s a hangom elmulék!
 Farkassal jöttem össze s a z nézett rám elébb! *
 De majd Menalcas errül dall eleget neked!

L. Ily szókkal mulatságom miért késlelteted?
 Oh nézz körül, a hullám lásd milyen hallgatag!
 A szellő suttogási, azok se hallszanak.
 Utunknak épen mostan vagyunk im a felén;
 Már Bianornak sírja fehérlik ott elém!
 Most nyesték ezt a lombot, hát ülj rá s énekelj!
 Csak tedd le gödölyeid' — ne félj, nem késel el!
 Vagy félsz talán a ködtől, mely ül a vizeken?
 Hát m e n j ü n k', de dalolva! Az út így szebb leszen!
 És hogy te jól dalolhass, viszem a terhedet.

M. Fiam, csak most ne faggass; dolgunk van, ne feledd!
 Daloljunk, ha majd ő is közibénk érkezett! **

A »GEORGICON«-ból.

I.

NYÁRI VIHAR.

(I. 317—335.)

Mikor az aratót küldik már a rétre,
 S szalmával megkötve egyre gyűl a kéve,
 Harczra kelni sokszor láttam a szeleket,
 Neki menni szántók érett vetésinek,
 S tövestül kitépni; forgó szelek hordták
 Szanaszét a szalmát, s röpíték a polyvát.

* Ez is rossz jel.

** Menalcas.

Sokszor gyűl a légben iszonyu párahad ;
 Tengerből kelt felhők záport fakasztanak,
 S óriás zivatart ; lezudúl az aether,
 Elmossa barázdánk', sok jó vetést szétver,
 Megtelik az árok, megdagad a folyam,
 Dübörg a viz, prüszköl, s vadul továbbrohan
 Zeüs is jobbjából fekete északán
 Villámló tüzeket égből a földre hány ;
 Remeg a mindenség, szalad a sok állat,
 Gögösök szívébe beszáll az alázat ;
 Letördeli Athost s Rhodopét a mennykő,
 Zápornak meg szélnek vad ereje megnő,
 Sír a part s a liget, tombol a fergeteg . . .

II.

A NAP JÓSLATA.

(I. 462—480.)

Jósol maga napunk ; s ez már csak nem ámit !
 Megérzi a belharcz közelgő viszályit,
 Figyelmeztet cselre, titkos lázadásra.
 Caesar holta után Rómát megsajnálta.
 Fekete homályba takarta el képét,
 S rémité a bűnöst örökös sötétség.
 Jelt adott a föld is, jelt a zúgó vizár,
 S mennyi undok kutya, mennyi vészes madár !
 Széttört az Aetnának habzó kemenczéje,
 Sistergő tűz omlott Cyclopok földjére,
 Hullt a sok lánggolyó s folyóssá vált szikla,
 Égzengéstül rengett Germánia síkja ;
 Szokatlan mozgással remegtek az Alpok,
 S kiki a berkekben csudalármát hallott ;
 Furcsa halvány képek tüntek föl az égen,
 Szóltak az állatok s — szörnyű elbeszélmem ! —
 Megállott a folyó, nyílt a föld s a pokol,
 Sírt az elefántesont, s izzadt az ércz-szobor ;

Erdőket mosott el folyamunk királya,
 Eridanus vize ; ott vesztek az árba'
 Aklostul a nyájak. Vésztjósloan mozga
 Áldozati barmunk minden izomrostja,
 Vér buzgott a kútból s éjjel, szünet nélkül,
 Viszhangzott a város farkas-üvöltéstül.
 Felhő se volt s mennykő mégis csak villogott,
 Ijesztettek bennünk üstökös csillagok . . .
 Oszt' látott Filippi egymásra rontani
 Két hasonló serget — mindkettő római !
 Nem átalta isten, hogy a Haemus mellett
 Vérükkel kétszer is öntözzék a telket !
 Hajna ! valamikor eljő majd az idő,
 Mikor ott görnyedten szánt a földmivelő,
 S talál majd rozsdáett czímerhordó rudat,
 S üres sisak peng majd gereblyéje alatt,
 S munka közben majd ha egy pár sírt felbontott,
 Csodálja azt a sok óriási csontot . . .

I T Á L I A.

(II. 134 — 176.)

A médusoknak erdején s dugszdag rónaságán,
 A Hermus aranyos vizén, Ganges folyónak árján
 Be tul teszen Itália ! Tul baktrok s indok földjén,
 Nem győzi le Pencháia, bármennyi benn' a tömjén !
 Lángot lehellő vad bikák nem szánták soha telkét,
 A hydra iszonyú fogát beléje nem vetették,
 Dárdás, sisakos dalia soha se nőtt belőle,
 De termett benn' jó gabona, meg édes fürtű tőke.
 Sok falka jár a mezején, van benne szép olajfa,
 Teréről ront a harczi mén büszkén a diadalra.
 Clitumnus ! benned fürdenek, fehér szint benned váltnak
 Az áldozati tehének s csordái szép bikáknak,
 Miket diadalünnepen Rómának népe használ !
 Tavasz van ittén szüntelen, és nyár, ha máshol fagy már,

Juhaink kétszer elleniek, fáink kétszer ad gyümölcsöt!
 De nincsenek itt tigrisek, se vad oroszlán kölykök;
 Se össze nem téveszthetik a jót a mérges füvel,
 Se kigyó nem leselkedik, tekergve nagy gyűrűkkel,
 Vagy összehuzva rémitő, rút pikkelyfödte testét!
 Sok városunk mi szép s dicső, mi gyöngyen építették!
 Hogy raktak büszke falvakat sziklákra, hegy csucására,
 S alúl a régi falakat övedzi folyam árja!
 Nem mossa délen s északon tenger honunk határit?
 Tavunkról kell-e szólanom? Emlitsem-é a lárit?
 Vagy zengjem-é a kikötőt a nagy lucrini gátnál,
 Ahol az ár dühöngve bög s méltatlankodva hátrál?
 S hogy' zug be messze tájakat a Juliusnak réve,
 Ahol tyrrhéni hab szakad averni tó vizébe?
 Lelünk ezüstöt eleget, van érczünk is tömérdek,
 És ereikben rejtenek aranyat is a bérczek.
 E földön hős faj született: marsus, sabellus él itt,
 S a bajtűrő liguri nép, s a volszk, ki hadba rémit!
 Száz Mariust e föld adott, Camillust ez teremte,
 Ez Scipiokat s egy Nagyot, ki népünk fejedelme,
 S ki mostan győzve mén tovább a távol Ázsiába',
 S a gyáva indusok hadát sergével leigázza! . . .

Mely szülsz dicső kalászsokat s szülsz hősi daliákat,
 A mely Saturn országá vagy: oh nagy hazám, hogy' áldlak!

FALUSI ÉLET.

(II. k. 457—474. v.)

Nem tudja azt a földmives, hogy milyen boldog élte!
 A harcz zajátul távol áll, s alig vesződik érte,
 A föld megadja bőkezűn, amit csak megkívánhat!
 Igaz, nem épít óriás, fenséges palotákat,
 Se reggel nála nem szorong az üdvözlők csapatja,
 Se békateknős ajtaját nem nézik tátogatva,
 Nem látnak aranyszőnyeget s eféreali érczet,
 Se fehér gyapotöltönyét nem fösti assir méreg!

Nem rontja meg az olaját az illatos fa nedve,
 De él nyugodtan, csöndesen, él csalódástul mentve!
 Van kincse is, amennyi kell: szétnézhet messze földjén,
 Barlang előtt, tóhoz közel hűselhet Tempe völgyén,
 Hol bög a nyáj s a fák alatt szenderghet hűvös árnyban,
 Mig barmai körös-körül ugrálnak nagyvidáman!

Ott dolgoz ám az ifjuság, s kevéssel megelégszik,
 Mind jámborok, mind követik az aggok bölcs beszédit;
 Mely már-már távozóba' van földünkről fel az égbe:
 Itt lelt az igazság s a jog utolsó menhelyére!

Múzsák, ti kiket bárkinél is jobb szeret a lelkem,
 Ti kiknek annyit áldozok hő szerelemmel telten:
 Tanítsatok rá, hogy minő az ég s a csillag útja,
 A nap miként fogy és a hold pályáját merre futja?
 Hogy olykor mért remeg a föld s dagad a tenger árja,
 S megtörtén vissza mért vonúl hulláma nemsokára?
 A téli Nap hogy mért siet az óceán vizébe,
 S mért tartja vissza oly soká az éjszaka setétje?

De hogyha nem hatolhatok, Természet, titkaidba,
 Mert túlhideg talán a vér, mely szívemet borítja:
 A rétbé' leljem üdvömet s a völgy kis folyamában,
 Hirnév nekül hűs árny alá s patak vizére vágyjam!
 Hol vagytok, mezők, s árjai a Spercheus folyónak?
 S Taygétus, hol lakón szüzek Bacchus-danái szólnak?
 Oh ki visz oda engemet a Haemus hűs ölébe,
 Hol enyhe árnyék szeliden reám borulna s védne?!

Ah boldog az, ki ismeri okát ezer dolognak,
 Ki rettegést, fatum-hitet magátul messze dobhat,
 Akit a zúgó Acheron már mindhiába rémit. . .
 De az is az, ki tiszteli az erdők égi lényit,
 Silvanust, a jó öreget, meg Pánt s a nimfaserget,
 Hatalmi vesszőt nem kíván s fejdelmi bíbort megvet!
 Nem kérdi, milyen belviszály uszit fivért fivérre,
 A dák az Ister partjain vajon fegyverre kél-e?
 Hogy ez vagy az az állama Rómának elveszett-é?

Koldust se lát, kit szánni kén', se dúst, kiét szeretné!
 Ami gyümölcs terem a fán, a réten ami gabna
 — Művelni sem kell! — leszedi meg szépen learatja.
 Törvénykezéssel dolga nincs, a fórumon se jár át,
 És tán sohase látta még a népnek irattárát!

Az egyik evezőt ragad s száll vakmerőn a habra,
 Nagyok kegyét keresi más, vagy bátran ront a habba.
 És végig dül a városon, és végig annyi házon,
 Mert így lesz gyöngyös serlege, mert így lesz ágya bársony;
 Ez kincset halmoz s őrizi, a földbe ásva szépen,
 Amaz a rostrumok körül hevül a sok beszéden,
 Ez, ha a circus padjain tanács is, nép is tapsol,
 Amaz, ha testvért ejthet el s körülte vérpatak foly.
 Sok odahagyja küszöbét, hogy számüzötten bolygjon,
 Mig nem talál egy uj hazát, hol más nap süt a bolton!

A gazda pedig szántogat a görbe vas-ekével,
 Hona s utódja kedveért munkába' tün az év el.
 Ő jó kövér csordát szerez, s gyarapodik a barma.
 Csak akad mindig valami: majd érik a sok alma,
 Majd állatai ellenek, majd meg kalásza sárgul,
 Gazdagszemű lesz, csűrbe jut, s nem félni a buzátul.
 Sajtó alá télen kerül az olajfák bogyója;
 A sertés is már meghizott s erdőről hajtják ólba.
 Van ősszel is szaporodás, gyümölcse érik egyre,
 S a tőke fürtjeit a nap forralja künn a hegybe'.
 Otthon meg édes gyermekek várják az apa csókját,
 S a házat tiszta becsület és szűz szemérem óvják.
 A tehén tőgye duzzadoz, a kövér legelőket
 Vígga teszik hizó gidák, mik ottan ökleldöznek.
 Ünnepre is kerül a sor; a gazda meg a vendég
 Ledől az égő láng körött, szőlőnek inni nedvét.
 Bacchust kiálltnak nagy vigan s kitűznek versenydíjat,
 Melyért egy ősi szil felé dárdát sokan hajítanak.
 Később pedig mezitlenül kemény birokra mennek.
 Ily életet élt hajdanán a sabinumi nemzet,
 Ilyet Remus meg Romulus, így nőtt az etruszk nagyra —
 Ez okozá, hogy Róma lett a föld legszebb darabja!

D Ö G V É S Z.

(III. én. 469—547. v.)

Fergeteg oly gyakran nem zúg a tengerek árján,
 Mint amilyen sűrűen pusztítja a barmot a dögvész.
 És nem is egyenként: csordánként irtja ki őket,
 Kölykeiket s magukat, hogy a fajnak magva szakadjon.
 Melyeken annyi a vár, nézz végig a nóri tetőkön,
 Nézzed az alpeseiket, meg nézd Timavusnak a partját,
 S oly nagy idő multán, bár járd be, amerre akarjad,
 Látod, puszta ma még a pásztorok ős birodalma.

Itten eredt hajdan rossz vértül az iszonyu pestis,
 Nagyra is itt nevelé meleg ősz idejében a hőség.
 Elhullt minden vad, pusztúltak gyorsan a barmok,
 Mérges lett a tó, legelők rohadásnak eredtek.

S mindnél más a halál. Ezt égő szomja emészti,
 S minden egyes tagján a forró láz rohan által;
 Ömlik a gennyedtség, mely lassanként tovaterjed,
 És a kóros test mindegyik része lesorvad.
 Gyakran a juh ott áll a szent oltárnak előtte,
 Rá is tették már a hószinü gyapjunak ékét —
 Percznyt késik a bárd és immár vége van: elhalt!
 Vagy ha talán a papok megelőzték gyors kimulását,
 Sohase lángol azért a szent oltáron az izma,
 S abbul a jós a jövőt nem bírja sosem kitalálni.
 Vértől nem pirosúl a kés, mit rája emelnek:
 Ami a földre csepeg, csakis undok, barna genyedtség.

Itten a víg borjú fülepte mezőn rogyik össze,
 Ott tele jászolnál kell válnia ettül a léttül.
 Hány szelid eb megvész, hány sertés lesz köhögössé,
 Mig hizott torkán többé nem fér ki lehellet.
 Gyöngül a győztes mén, nem fut, nem kell neki széna,
 Vízről elfordúl, mindegyre kapálja a földet;

Majd lekonyítja fülét, foly testéről a veríték,
 Mely ha a vég közeleg, mindig hidegebb s hidegebb lesz ;
 Száraz rajta a bőr, s alig enged, hogyha tapintják !

Látni e bús jeleken, hogy pár nap — s vége a lónak.
 Aztán lassanként kezd súlyosbodni a nagy baj ;
 Két szeme vérbe borúl, nehezül lélekezete s mélyebb,
 Olykor fenn is akad ; rángatja a görcs is a testét,
 Orrán is megered feketéllő vérnek az árja.
 Torka dagad, sebesül, már nem bir járni a nyelve . . .
 Azt hitték, hogy jó, csövön át bort adni be nékik,
 És hogy a haldoklót ez az egy tarthatja csak épen.
 Oh de ez is vesztük ; felüdülnek s újra dühöngnek.
 S már a halál szélén (jámborra ne küldj ilyet, isten !
 S elleneink vesztét ily szörnyű vésszel okozzad !)
 Tépik tagjaikat s szaggatják szét a fogukkal.

Húzza a fényes ekét a tinó egyszerre leroskad,
 Szája habos vért hány és így nyög lassan utolsót.
 Mén a bús szántó, a holttest mellül eloldja
 Másik jószágát, s ott hagyja vasát meg a munkát.
 Azt se vidíthatják árnyékai hús ligeteknek,
 Sem lágypázsitu rét, se folyó, mely tiszta ezüstként
 Ront a bérczbül elő és vágtat végig a síkon ;
 Majd elhagyja magát ; buta szemmel bámul a légbe
 És nyaka is szomorún, csüggedten előre hanyatlik . . .

Farkas sem lesi már, hogy' férhet bé juhakolba.
 Nem jár éj idején a nyájaknak körülötte.
 Más baja van neki most. A félénk szarvas, a dámvad
 Bizton idestova bolyg, a kutyák közt, benn a falúban.
 Mindenféle halat vet partra a tengerek árja ;
 Ami csak él odalenn, kidobódik mint a hajótört.
 És a sósvizből folyamokba kerülnek a fókák.
 Vipera hasztalanúl rejtőzik görbe odúkba.
 Hidrák nagy testén a pikkelyek égre merednek !
 Ah nem kedvez már a lég sem a gyors madaraknak,
 Buknak a felhőből s estükben száll tova éltük !

ORPHEUS ÉS EURYDICE.

(IV. ének. 464 — 527.)

Lantjával csitítván szerelmes bánatát,
 Ajkai a parton egyre őt szólíták.
 Napkeltén, napgyugtán őt sohajtja egyre,
 S Taenarus barlangján alvilágba megy le.
 Iszonyu, fekete erdőségbe leszáll,
 Hol a sok árny lakik s a legszörnyűbb király.
 Kérlelhetlen keblét megkérlelni vágyik,
 S béharsogja dala Erebusnak tájit.
 Megindultan jöttek testtelen halottak ;
 Igy repül a bérczről serge szárnyasoknak,
 Alkony ha közeleg s hullni kezd az eső.
 Jönnek apák, anyák s árnyként lengedező,
 Nagydicsü héroszok ; ifjak, deli lánykák,
 S sok, kinek máglyáját önszülei látták,
 Kiket a Cocytus sáros, nádas vize,
 Lassu, gonosz habbal örökre zárt ide,
 S nem ereszt a Styxnek kilenczszeres árja.
 Az egész Tartarus hallgatta csodálva.
 Jött a kigyófürtü Fúriák hada is,
 Tátott szájjal fülelt Cerberus maga is,
 S még a szél se hajtá Ixion kerekét . . .

Minden vést kikerült, s útra kerekedék.
 Közelge a földhöz (neje ment mögötte,
 Mert ezt Persephoné nagyon kikötötte),
 Egyszer csak gyöztek rajt' örületes vágyak
 — Meg kéne bocsátni, de ott nincs bocsánat! —
 Czéljától nem messze elfeledé mindent,
 S nem birva magával, nejére tekintett.

Minden küzködése imigy veszett kárba —
 Mért nem is hallgatott zsarnoka szavára!
 Háromszoros zúgást hallattak a poklok,
 S szólott neje : »Jaj, jaj! ellenünk ki rontott?

Kiben volt ily nagy düh? Visszahí a végzet —
 Könyező szememre álom borít éjet!
 Isten veled! rémes homályba sodranak —
 H'jába nyujtom feléd elgyöngült karomat!«
 S mint az oltár füstje tovaszáll a légben,
 Eltűnt férje elől, el a szerencsétlen.

Árnya után kapva, Orpheus szólana —
 Hiába! nem látta soha többé, soha!
 Orcusnak révésze immár másodizbe'
 Rá nem hagyta jutni arr' az undok vízre!
 Hol keresse őt meg, kit elveszte újra?
 Hogy' költson szánalmat lantja siró hurja?
 A z már a Styx vizén által is költözött!

Strymon habja mellett, magas sziklák között,
 Hét hónap kesergett Orpheus miatta,
 Barlang hűvös árnyán csakis őt síratta.
 Szelidült a tigris, daltól elbűvölve,
 Megindult hangjától az erdőnek tölgye.
 Fülemlile nyárfán ekkép panaszkodik,
 Hogyha az arató ellopta fiait;
 Egész éjjel sír, sír, s őrizi az ágat,
 S búsan száll viszhangja keserves dalának.
 Nem kell neki Hymen, se nem vágy Ámorra,
 Hyperboreusnak havasít átbolygja,
 Tanais partjait, Rypeus vidékit,
 Melyeken untalan dér gyöngye fehérlik,
 Siratva kedvesét s Pluto ajándokát.

Bosszankodtak dölýfén a cyconi anyák,
 S Bacchusnak ünnepén, orgiák hevében,
 Széttépték tagjait s elszórták a réten.
 Márványszin nyakától elválasztott fejét
 Hebrusnak örvénylő habjaiba veték. . . .
 Hült nyelve akkor is egyre sóhajtozott:
 »Ah Eurydice!« Holtan is még zokog:
 »Ah Eurydice!« és a folyam partja
 »Ah Eurydice:« búsan hangoztatja.

Az »AENEIS«-ből.

I.

JUNO HARAGJA.

(I. ének 1—143.)

Harczot s hőst dalolok, ki legelső jött Iliumból,
 Űzve a végzettől, az ital s a lavinumi partra.
 Mennyit hányódott a szárazföldön, a vízen,
 Égi határozatból, s mert nem szünt Júnó haragja!
 Hadban mennyit túrt, míg a várost megalapítja,
 S istent vitt oda bé, hol később élt a latin faj,
 Albai fejedelmek, meg a szép nagyvárfalu Róma!

Múza, oh mondd el hát, melyik istenség szava bántá,
 Mit fájlalt a mennyei nő, hogy annyi viszálylyal,
 Oly sok nagy bajjal vert olyan jó, kegyes embert?
 Mennyei lelkekben származhatik ily harag, ily düh?

Volt egy ős város, hol laktak tírusi népek,
 Szemben Italfölddel meg a Tíber torkolatával:
 Karthágó, a dús, harczedzett, nagyratörekvő.
 Júnó jobb szereté, mint — Számoszt is beleértve —
 Bármily földrészt is, hisz szép fegyverzete itt volt,
 S kocsija, s akkor már táplálta szívében a vágyat,
 Hogy — ha a Sors rááll — ez a nemzetek elseje légyen.
 Ámde fülébe jutott, hogy faj kel a trójai vérből,
 Mely a tírusiak nagy erődjét földre ledönti —
 Messze uralgó faj, mely dölyfös haddal előtör,
 Szétdúlván Libiát. Ezt így rendelte a Párka.
 Ettől félt Júnó; meg eszébe jutott az a harcz is,
 Melyben Trójánál megvédte az argosi népet;
 És még lelkéből az a régi haragja se tűnt el,
 Fáj neki még az a seb: fenséges lelke megőrzé,

Hogy mit ítelt Páris, mint sérté bájait ajka,
 Mint gyűlölte e fajt, s mily tisztség várt Ganymédre! *
 Fellobbant ezeken, s meghányva a tengerek árján
 Azt a nehány Danaust, kit futni hagyott vad Achilles,
 Őket távolúzé a latínok messze honától,
 Bolygjanak éveken át, a sorstól hajtva, az áron.
 Ily sok bajba került, míg Rómát megalapíták.

Ép hogy fölszedték Trinakria tájin a horgonyt,
 És hasogatták már a sós habot ércz-evezővel:
 Hére örök sebeit fel-feltépdese szívében,
 Így szólt: »Ah hát én meggyőzve elálljak a harcztól?
 Nem birnám e királyt elhajtani Itália mellől?
 Tán biz tiltja a sors? Hát Pallas lángba boríthat
 Mindjárt egy gályát, sok hellént vízbe sülyeszthet
 E g y n e k bűne miatt: mert vétett ellene Aiax?
 Ő biz a felhőkől leveté nyilait Jupiternek
 Szétszórt annyi hajót, felkorbácsolta a tengert,
 És a bünöst, akinek csupa láng volt már lehetetje
 Megragadá s kiveté egy éles szikla csucsára!
 S én, a királyné, én, aki húga vagyok Jupiternek,
 S még mellé neje is, már olyan rég veszelődöm
 Egy ily nemzettel! Hát Júnót majd ki imádja,
 Ilyen dolgok után lesz-e majd, aki ő n e k i áldoz?

Hére mindezeket meghányva dühös kebelében,
 Vészfelhők s vad déli szelek hol rejtve tanyáznak:
 Aeoliába repült. Itt nagy barlangba rekeszté
 Aeolus a szeleket, s csapatát zúgó viharoknak.
 Itten uralják őt, mert féke a láncz meg a börtön.
 Bár haraguzsznak rá, s iszonyúan zúgva zajongnak
 Ajtó s zár mellett: de Aeolus lenn ül a várban,
 Tartja a büszke jogart, meg szépen csillapít, enyhít.
 Ne cselekedné bár: szétszednék rögtön a földet
 Szét a vizet s az eget, s elszórnák szerte a légben.

* Ez is trójai volt.

Zeus tartott ettől, s barlangba rekesztve be őket,
 Iszonyu nagy hegyeket, sok sziklát vitt tetejükbe,
 S rendelt nékik urat, ki a törvény-adta erővel
 Elnyomhatta, avagy szabadon hagyhatta a szélvészt.

Ehhez jött Júnó s így szólt hozzá könyörögve :

»Aeolusom, kit az ég ellátott olyan erővel,
 Hogy fellázíthatd s lecsitíthatd széllel a vizet :
 Egy gyűlöltem nép megy mostan a tyrrheni áron,
 S átviszi isteneit s át Tróját itali földre.
 Küldd rá hát szeleid', sülyeszd le a mélybe hajóik',
 Vagy szórd őket szét és testük' idestova hányjad !
 Van nekem ám, Aeolus, kétszer hét széptagu nimfám,
 S azt, ki a leggyönyörűbb — úgy hijják, hogy Dejópeja —
 Néked adom majd én, hogy vedd el hű feleségül,
 S légy te az ő révén szebbnél szebb gyermekek atyja !

S Aeolus így szólt most : »Csak kérned kell, oh királynő —
 Énnekem azt, mit akarsz, megtennem szent kötelesség.
 Ami erőm csak van, teneked köszönöm. Jupitert is
 Megnyerted nékem — lakomázhatom én is Olympon ;
 Te, te tevél egyedül felhők- s viharoknak urává !«

Igy szólott, azután megfordított szigonyával
 Egyet szúrt a hegyen ; s a szelek sorakozva csatára,
 Merre nyílásuk volt, kirohantak, végig a földön,
 Neki a tengernek s fenekestül összekavarták.
 Eurusz meg Nótusz, s aki jár oly sűrű viharral,
 Africus is, tolták a habot — neki egyre a partnak.
 S van kiabálás most, a hajókötelek csikorognak,
 Elfödi mindjárt rá a napot meg a mennyet a felhő,
 És a sűrű éj feketén nehezül le a habra.
 Csattog a menny, mig a lég megvillan sűrű tüzeztől,
 S a közel elmúlás rémítgeti már valamennyit.
 Aeneásnak is ím hül a vér már minden erében,
 Felsőhajt s azután két karját égnék emelve :
 Ilyen szókat mond : »Oh ti boldogok ottfen a mennyben,
 Akik apátok előtt hullhattatok el, hadakozva

Trójai bástyáknál! Görögöknek legdaliásbja,
 Tididesz! óh a halál minek is nem lelt Iliumban,
 Mért nem tudta karod testembül a lelket elüzni
 Ott hol Achillesnek leteríté vad nyila Hektort,
 Fekszik Sarpédon, s hömpölyget a Simois árja
 Pajzsot meg sisakot, meg ezernyi vitéznek a testét!«

Ép mikor így kesereg, ráront im az északi szélvész;
 Tépi vitorláját, felfreस्कend égig a hullám,
 Reccsen száz evező, megfordul nyögve a jármű,
 Megnyilik oldala is s zúdulva reádül a vízhegy.
 Hab tetején függ ez; a z alatt lohadóban a hullám,
 És a fenékre lelát, mely fel-felszórja fővényét.
 Három drága hajó rejtett sziklákra csapódik,
 Melyek, a víz ha nyugodt, nagy hátként állnak a habban;
 Három zátonyon ül, hogy szörnyű nézni reájuk,
 S ott a homok meg iszap rémséges sánczokat alkot.
 Azt, min Orontes ment Lykiának hú seregével
 Ott, kapitánya előtt, metszé két részre a hullám,
 Orrától le farig; kormányosa persze kihullott;
 Fejjel előre bukott, s mindjárt megkapta az örvény,
 Megforgatta hamar, s aztán odavágta a mélybe.
 Gyéren tűnik elő egy-egy úszó szerte az áron;
 Ott lebeg a sok kincs, meg a címer, a kard meg a dárda...
 Már oda Ilioneus meg Achates cifra hajója,
 S vélők az is, mely Abast meg Aléthest hozta magával.
 Oldaluk egyre törik, repedez, s aztán befogadja
 Azt a czudar záport. Mindütt szaporodnak a rések...

Hallá Neptunus, mint zúg kavarogva a hullám,
 Mint bög nagy zivatar s mint fordult fel fenekestül
 Síkja a tengernek, s most lobbant szörnyü haragra.
 S hogy szétnézzen jól, kidugá a fejét a vizekből.
 Láтта, hogy úszik már Eneás valamennyi hajója,
 Hogy széttörte a hab meg a menny dühe Trója csapatját,
 S tudta, hogy ezt mind mind Júnó csele s vad dühe tette.
 Hívja Zefirt s Eurust s így förmed rájuk az isten:

»Igy el vagytok hát bizakodva dicső nemetekben?
 Hírem nélkül eget meg földet így összezavartok?
 Ilyen rettenetes vizhalmot hánytok előttem?
 Majd adok én . . . No de most jobb lesz, ha az árt lelohasztom!
 Merjetez ilyen csak, majd másképp jártok ezentúl!
 Elkotródjatok ám s mondjátok vén uratoknak:
 Nincs rá bizva a hab, nincs órá bízva a tridens!
 Énnekem adta a sors! Az övéi csupán ama sziklák,
 Hol ti tanyáztok mind. Ám ott henczegjen Eólus,
 Ottan uraskodjék bézárt csapatán a szeleknek!«

Szólt, s hamarább mint szólt, lecsitítja a tengerek árját,
 Szétfut a felleghad s a nap újra előtün az égen.

II.

L A O C O O N.

(II. 199 — 227.)

S most egy másik kép, még szörnyűbb tünt szemeinkbe,
 S megzavará sziveink, mik nem készültek ilyesre.
 Neptún papjául sorsolták Láokoont ki,
 S koszorus oltárnál taglalta a rengeteg ökröt.
 Hát egyszerre — oh jaj! hogy mondom, a vérem is elhül! —
 Két nagy kigyó jó Tenedos felül által az áron,
 S összetekergőzvéen, mindkettő partra törekszik.
 Mellök látszott csak s vérző tarajuk ki a habból.
 Testök egyéb részét mélyen lemerítik a vízbe.
 Farkuk' lóbálják, szörnyű karikákba csavarva.
 Zúg, tajtékzik az ár . . . Egyszerre kiérnek a földre.
 Két szemük oly vadul ég! Tele lánggal meg tele vérrel!
 Rezgedező nyelvük nyaldossa sziszegve a szájuk'.

Sápadtan szaladunk; azok ép neki Laocoonnak.
 Mindkettő legelébb átfonja a két fia testét,
 S azokat a nyomorult, vékony tagokat fölemésztik'.
 S aztán apjukat is, ki segélyül hozta a fegyvert,

Kapják s átfonják rémítő nagy gyűrűikkel.
 Kétszer övezték már nagy pikkely-födte tagokkal
 Át derekát s a nyakát — s fejük egyre fölebb van övénél.
 Váltig iparkodik az, hogy eloldja a szörnyü csomókat,
 Méreg, gennyedtség lepi el már papsövegét is,
 Szörnyü jajszóval kérlelgeti egyre a mennyet . . .
 Ugy bög, mintha ökör szabadúl el megsebesülten
 Oltárkö mellől, ha a bárd kicsuszott a nyakából . . .

Végre a két kígyó fut a templom legtetejére,
 S Pallas lába alá meg pajzsa alá odabujnak.

III.

A H A R C Z.

(III. ének. 298 — 338, 347 — 369.)

Sok gyász kelt azalatt körülötte magas falainknak.
 Bár jól félreesett Anchises apám palotája,
 S nagy fák környezték, mind jobban hallom a zajgást
 S fegyvercsörgését. Egyszerre leugrom az ágyból,
 Fölsietek mindjárt házunknak legtetejére,
 S ott aztán némán, hallgatva, figyelve megállok —
 Mintha a vad szélvész a vetésben hordja a lángot,
 Vagy rohanó hegyi ár dul mindent össze a réten,
 Földre teríti buzánk', megrontja tinónknak a dolgát,
 Erdőket sodor el, s szirt csúcsán állva a pásztor
 Hallja a vész-zúgást és megbámulja meredten.

Most értém csak meg, milyen álnok Graecia népe,
 S milyen csejt használt. Deiphóbus háza leomlott.
 Győzött rajt Vulkán; a szomszéd Ukalegonnál
 Szintén ég; a szigéumi part már nappali fényt vet.
 Harsog a tárogató, kiabálnak, üvöltnek a küzdők . . .
 Nyúlok kardom után, dühösen, nem tudva mi czélom?
 De az a vágy tölt el, hogy kis csapatot szedek össze,
 És föl a várba török. Düh s bősziúltság üzi lelkem',
 És elgondolom azt, hogy szép meghalni csatában.

Hirtelen im Panthus, menekülve görög nyilözönből,
 Panthus, az Othryades, ki Apollo- s a várnak a papja,
 Győzött isteneket s unokáját hozva magával,
 Szembe rohan vélem, s bódultan elér küszöbömhöz.

»Mint állunk, Panthus? Mely várba' lelünk menedéket?«

Ajkam alig szólott s már ezt viszonzotta sohajtva :

»Eljött végóránk — már nem lehet azt kikerülnünk !

Trójaiak voltunk; csak volt Ilium s neve, híre!

Jaj az a bűsz Jupiter mindent Argosnak adott már!

Ég az egész várunk és benn' az Achivus a gazda!

Önti a harczosokat fen a vár közepén az a nagy tó,

És gúnyt űzve velünk Sinon hajigálja az üszköt.

Tárt kapuinkon bé szakadatlan zúdul az ellen —

Annyi, a hány ezeren csak jöttek a nagy Mykenéből.

Mások a szűk utakat nyilaikkal régen elállták;

Ott a kezükben a kard, amelynek villog az éle,

S kész gyilkolni vadúl. Csak pár hős áll a kapuknál,

S próbál küzdeni még, harczolni a sűrű setétben!«

Igy szólott Othryades, s e szavak meg az isteni végzet

Égő harczba sodort, oda, merre a gyászos Erynnis,

Merre a sok jaj hitt, meg az égbe ható kiabálás.

S látva a hős csapatot, mily bátran ront a csatába,

Ily szavakat szólék: »Ti hiába vitéz daliáim!

Hogyha velem, ki ma itt majd megkísértem a végsőt,

Küzdeni vágytok még: nézzétek előbb, mi a sorsunk!

Védő isteneink elhagyták már valamennyen

Szentély- s oltárink'; mely hív, egy láng az a város. . .

Aztán — haljunk meg! Be a dúló harczba! Utánam!

Üdve a győzöttnek csakis egy lehet: üdvre se várni!

Lelküket így tüzelém. S valamint tovavágtat a farkas

Által a sűrű ködön, ha dühössé tette az éhség,

S otthon a kölykei is várják, mert száraz a torkuk:

Most mi is úgy rohanunk nyil- s ellenségnek elébe,

Tudva: halálba megyünk! Be a város legközepére

Vitt az utunk. Feketén lengette az éj sűrű fátylát.

Hajh! ama mézárást, ama bűt van-e, aki leírja?
 Sírhat-e annyit a szem, mint sírnia kéne e gyászon?
 Hosszu uralma után most romba dül íme a város,
 És uton-utfélen holttestek vannak előttünk.
 Hull a templom előtt és hull a ház küszöbén is!
 S nemcsak a trójai az, kinek ontják egyre a vérét,
 Tüzeli bátorság a győzött faj kebelét is.
 S hullnak a győzők is. Mindenhol jaj van a légben,
 Mindenhol remegés, s a halál százféle alakja...

IV.

D Í D Ó.

(IV. ének. 288 – 330, 361 – 392, 522 – 532, 584 – 612, 642 – 665. v.)

Sergestust, Seretust, s Mnestheust szólítja a hős most:
 Rendezzék a hajót és hívják össze a többit,
 S kéznél légyen a kard; de okát meg senki se tudja,
 Mért teszik ezt! Majd ő azalatt, míg a jószivü Didó
 Rá sem gondol tán, hogy válnia kell a hivétől,
 Béjut majd hozzá, majd vár alkalmas időre,
 Melyben szólni lehet, s ügyesen kitalálja a módját.
 Szót fogadott neki mind és teljesíték akarattját.

Dido azonban már — szerető nőt csalni ki tudna? —
 Sejté, hogy mi lesz itt, gyanítá a jövő eseményit,
 Melytől régen félt. S hogy meghallotta a hírét,
 Hogy már készülnek, hogy a gályák útra szerelvek,
 Tombolt féktelenül. Fel-alá fut a városon egyre,
 S őrvöng, mint a Thyas,* ha kihozzák istene szobrát,
 S zúgnak »Io Bacchus!« s foly a minden harmadik évben
 Dívó orgia-táncz, s felvonja a zaj Kiteronra.
 Nem várt ő, míg szólt Eneás; maga szólt Eneáshoz:
 Hitted-e, esküszegő, hogy rejtve maradhat a bűnöd?

* Bacchansnő. A kép a Kiteron-hegyen ünnepeltetni szokott bacchanaliákból van véve.

S hogy majd elszökhetsz a hírem nélkül e földről?
 Nem tart vissza tehát szerelem? Nem gátol az esküd?
 Nem félsz, hogy Didód belehalhat e szörnyü keservbe?
 Téli a csillagzat — s te igazgatod egyre hajóid?!
 Fú zord északi szél — de te vágyl a hab tetejére!
 Kőszivü! hátha a hon, mely hív, nem lenne a m á s é,
 S vonna egy ismert lak, ha az ősi nagy Ílion állna:
 Volna szabad zúgó vizeken Trójába evezned?
 Mondd, elhagyhatsz-é? Könyüimre s a férfi-nevedre
 — Jaj hogy másom nincs, amivel rád hatni lehetne —
 Kérlek a mennyegzőnk-, meg a házassági frigyünkre:
 Bármit hogyha tevék', amit érted tettem — oh kérlek,
 Bárhogyan is szeretél: szánj e n g e m s szánd birodalmam'!
 Tán nem késő még! óh verd ki fejedből e tervet!*

Elfordult kissé, de azért csak nézte szünetlen
 Énéást Didó; szeme forg vadul erre meg arra,
 Némán méri a hőst s azután kifakad, dühre gyúltan:
 »Nem szült istennő, sose volt Dardánus az őköd!
 Szült biz a Kaukázus rémitő sziklakövekből —
 Tégedet, óh nyomorult, Hyrcania tigrise dajkált!
 . . . Eh! szólok szabadon! Hiszen érhet-e több keserűség?
 Sirtam s volt-e csupán egy sóhaja is? Szive lágyult?
 Volt egy könye talán? Csak szánta-e azt, ki imádja?
 Ah, mit mondjak előbb? Óh ezt nem nézheti nyugton
 Hére, nagy istennőnk, se Saturnus gyermeke! Nem, nem!
 Nincsen már hűség! . . . Kivetette a partra a szélvész,
 Nem volt semmije sem — s országom véle megosztám!
 Gályáját véstől, bajtársit szörnyü haláltól
 Én szabadítám meg — s most üldöz a Fúria, égek!
 Persze Apolló hajt, meg Lykia jóslata kerget!
 Zevs is küld követet, megvinni a szörnyü parancsot!
 Nincs más dolguk, ugy-é, csak ez egyre irányul a gondjuk'
 Isteneinknek? Oh jó! Nem mondom, hogy hazug ajkad,
 Vissza se tartlak! Menj! Szél s hab vigyen Italiába!

* Aeneas válaszol, s az istenek parancsával, szent jóslatokkal igazolja távozását.

Óh de hiszem, hogy majd — ha van isten fõnn az egekben —
 Zátonyon ér lakolás! Majd ott fügsz, ott kiabálad
 Ezt a nevet: Didó! Én lángként szállok utánad,
 És ha a lelkem már tovareppen majd kebelembõl:
 Szellemem üldöz majd! Bünhõdöl majd te, oh hidd el!
 S én ezt megtudom ám! Hire eljut Hádesz õlébe! . . . »

Épen szó közepén szakítá meg e helyt a beszédjét;
 Félholtan vitték — vitték Eneásnak elõle!
 Félve meredt az rá, még vágyott volna beszélni
 Néhány szót, de amazt felfogták már a cselédji,
 Márványlakba vivék s rátették lágy nyoszolyára. . .

Éj volt már. A kifáradt test nyugalomra hanyatlott.
 Némult erdõség és némult vad vizek árja,
 Pályájok közepén átmentek a csillagok is már,
 Hallgat minden rét. A barmok, a tarka madárkák,
 Melyek a víz partján meg a tüskés parlagon állnak —
 Mind elaludtak már az éj szárnyának alatta.
 Oszlott minden gond, minden szív bánata enyhült.
 Oh de nem enyült ám a szegény karthágói nõé!
 Álom nem száll rá, se szemére, se bús kebelére.
 Nõ benn' még a keserv, feltámad s gyõtri szerelme,
 És dühe is kavarog, kavarog mint iszonyu örvény. . .

Elsõ fénysugarát már széthintette a Hajnal,
 Elhagyván Thitón aranyos-szinü szép nyoszolyáját.
 Dido, amint látá, hogy kezd pirkadni az égen
 S látta a gályát is, mint síklik gyorsan elõre,
 S látta, a rév hogy üres s hogy nincs evezõ sem a parton:
 Gyönyörü szép kebelét öklével verte, ütötte,
 S szõke haját lenyirá. »Óh, hallod-e, Jupiter, így szólt:
 Hát õ elmehet így? Gúnyt üzhete vélem e jött-ment?
 S nem fog a nép fegyvert? Hát nem megy utána a város?
 Veszteg csónakimat hát nincsen-e, aki eloldja?
 Rajta! csak üszköt elõ! Fel a horgonyt! Kézbe lapátot!
 . . Oh de mit is mond szám? Ah hol vagyok? Örül a lelkem?
 Én nyomorúlt! Oh jaj, m o s t bánom dõre hibámat?

Akkor kellett vón', hogy a trónust véle megosztám!
 Ez aztán becsület! Honi istent ez visz — a jámbor!
 Gyöngült agg apját, ez hordta, mesélik, a vállán!
 Mért szét nem szakítám, hogy vízbe dobassam a testét?
 Mért nem ölettem meg pajtásait és a fiát is,
 S tettem a kis hullát lakomának az apja elébe?!
 Kétes harc lett vón'? Ah törődtem volna is azzal!
 Halni akartam ugysis! Vettettem volna csak üszköt
 Tábor s gálya közé, hogy pusztult vón' apa s gyermek,
 S ez az egész fajzat s pusztultam vón' velök én is!

Nap! te ki mindent látsz s tűz-szemmel nézesz a földre!
 Hére! ki búm' okozád s ki leginkább érted a szívem'!
 És te, keresztúton, sűrű éjjel hítt Hekatém is!
 Bosszúló Dírák! S ti, a haldokló segítői —
 Halljátok szavaim' s óh büntessétek a bűnöst...
 Szám csak ezért könyörög!«

S most Dídó remegett. Rettentő terve vadítá.
 Vér borítá szemeit, megfoltosodott neki arcza.
 Közeledett a halál s ő máris holthalovány lett.
 Nekiered dühösen, hogy gyorsan elérje az udvart,
 És a magas farakást... Rálép, veszi trójai kardját
 Melyet hajh! nem ezért kért emlékül Eneastól!
 Trójai köntöseit, meg kedves, szép nyoszolyáját
 Búsan nézi s soká; gondolkodik, omlik a könyje,
 Végre az ágyra ledől s legutolsó szózata hangzik:
 »Oh ti ruhák, drágák, mig a sors szeretett meg az isten:
 Lelkemet általadom — most hadd szabaduljak a bűtől!
 Éltem s azt az utat, mit a sors kiszabott, befutottam!
 E fejedelmi tagok most mennek, mennek a földbe!
 Várost állíték, és láttam kelni falát is,
 Férjem' megboszulám (sujtotta karom gonosz öcsesét!)
 S boldog lettem vón' — boldog, csak a trójai gálya,
 Az ne közelgett vón', hogy e partra dobálja a szélvész!«
 S ágyát csókolván, szólt: »Így halok-é, boszultatlan'?
 Így is jó a halál... oly jó, így szállni a sírba!

Lássa a tengerről az a dardán szörny eme tűzfényt,
S néki a holtom majd gonosz ómen légyen az útra!«

Igy szólt. S kardjától szóltában mint dül a földre,
Hölgyei jól látták; látták, vér habzik a pengén,
S vér Didó kezein. . .

V.

AENEAS LEMEGY AZ ALVILÁGBA.

(VI. ének. 255—315, 383—444, 449—473, 678—701.)

Hirtelen, ép hogy a nap szétönti sugárit az égen,
Dördül alattok a föld, rázkódik a hegy meg az erdő,
És a fa árnyából hallatszik ebek vonítása.
»Jön, jön az istennő! El most, avatatlanok, innen!«
Szóla a vén papnő, »hagyjátok mind el a berket!
Te pedig indulj el s hüvelyéből rántsd ki a kardod!
Most légy bátor, oh hős! Most szedd jól össze erődet!
Ennyit mondott csak s a kitárt barlangba nyomult be.
Ám az meg nem ijedt és ment be szilárdul utána.

Urai lelkeknek, s ti is ott len, oh hallgatag árnyak!
Ti, Chaos és Phlegethon, örök éjszaka földte vidékek!
Engedjétek meg, hogy amit hallék, le is irjam,
S fessek, amit sűrű köd meg a föld mély öble borítanak!

Ment, ment mindkettő. Sűrű árnyak közt, a magányban,
Hádesz üres lakain meg pusztúlt földjein által.
Olyan volt az utuk, mint hogyha kicsit süt a hold csak
Erdő legközepén, hol Zevs elrejtí a mennyet,
S fekete éj veszi el valamennyi alaknak a színét.

Mindjárt a kapuban, hol torka van ép a Hadesnek,
Gyász s boszuló Gondraj helyezé el sátrai sergét.
Holthalovány Nyavalyák meg gyászoskopü Öregség,
(Mind oly szörnyü alak!) meg a Munka is és a Halál is,
Vétkes Öröm meg Kéj s a Halál testvére, az Álom;

Vélök szemközt ült a Harcz, a halál okozója,
 Vaslaku Eumenidák meg az örült Visszavonás is —
 Kigyó fürtjeiből sok véres pántlika csüngött.
 Legközepütt vén szil terjengeti százados ágát,
 S ezen a roppant fán hiu álmok serge tanyázik,
 S csüngenek — azt mondják — minden levelének alatta.
 Sok más, vad szörny is lakik itt még, ép a kapuban :
 Itt van a sok Centaur, kettős testével a Scylla
 Százkaru Briareus, meg a rémes lernai vadkan,
 Mely sziszeg ijjesztőn, meg a lángzó kardu Chimaera,
 Gorgo s a Hárpia-had meg a hármas testü nagy árnykép.

Megrémül Eneás s odanyúl egyszerre vasához,
 És nekiszegzi legott a szembejövők csapatának.
 Ha csak a bölcs kalauz nem szól, hogy: testtelen árnyak
 S képzelt az az alak, melyet öltnek, idestova szállva,
 Bátran rájuk ront, s jól megvagdálja a semmit.

Innen visz le az út Acheronnak hajjai mellé.
 Ez iszapos, zavaros, tajtékozó nagy fene örvény,
 Mely a sarat s a fövenyt Cocytusba okádja szünetlen.
 Iszonyu, vén révész ügyel itten mindig az árra :
 Charon, a szennyes öreg, akinek nagy, szürke szakálla
 Durva, bozontos, vad ; két tűz-szeme lángol örökké ;
 Összecsomózva nyakán, egy ronda köpeny fedi testét.
 Hogyha evez, csáklyát használ, meg egy ócska vitorlát ;
 Vas-szinü csónakján így hordja a testeket által.
 Bármily öreg, de azért üde, friss önála az aggkor.
 Idefut őhozá valamennyi, ki ott van a paron :
 Férjek s édes anyák, hült testei hős daliáknak,
 Gyermekek és lánykák, hajadonként szállva a sírba,
 S ifjak, akik' testét maga apjuk látta a máglyán ---
 Oly sok, mint a levél, ha az ősz szele rázza a lombot,
 S hull, hull szüntelenül ; oly sok, mint serge madárnak,
 Mely, ha elüzte a fagy vizen át más, enyhe vidékre,
 Szállott mély vizeken s most végre elérte a földet.

Kérve könyörgött mind, hogy előbb vigye őket a révész,
 S vágyón nyújtották a túlsó part fele karjuk'!

Majd ezt, majd meg amazt veszi Charon bé a hajóba,
Míg a többieket tovakergeti messze a parttól.

Utjok' folytatják s közelítnek mostan a vízhez.
Ámde a Styxről már meglátá őket a révész,
Menni az erdön át s a partnak irányzani léptök'.
S így, be se várva szavuk', csak rájuk förmed azonnal:

»Bárkinek is hívnak, te ki karddal törsz e folyamhoz, [meg!
Mondd iziben, mit akarsz? De ne jöjj közelebb — hamar állj
Árnyak földje ez itt! Csak az Éj lakik itt, meg a Szender!
Styx vize csónakján át nem mehet az, aki élő!
Bántam is én eleget, hogy Herkulesz átkele mégis,
Hogy Theseust, Pirithoust rá hagytam menni az árra,
Bár isten fia volt s győzhetlen hős valamennyi!
A z békóba veré nagybátran a Tartarus örét,
S a remegő nagy ebet tova merte czipelni a tróntól!
E z e k a Pluto nejét merték kiragadni lakából!«

Erre csak ennyit mond a jós amphrysusi papnó:
»Nincs szó ilyesről! Kár annyira megharagudnod!
Kit se rohan meg e kard! Az a szörnyü kapus ezután is
Rémítgetheti majd örökös vonitással az árnyat!
Meg Prózerpina is szüzen élhet bátyja lakában!
Trójai Aeneas ez, szent életü, hősi levente,
Aki az apjához vágy menni a mély Erebusba.
Hogyha e nagy kegyelet nem hatja talán meg a lelked',
Akkor nézd meg e galyt — s a ruhája alól kiteremti —
S ismerj rá!« Lelohad láttára a düh az öregben,
Szót sem szól többé, bámulja a végzetes ágat,
E gyönyörű adományt, amelyet nem láthata oly rég,
Fordít csónakján s közelebb jó rögtön a parthoz.

És miután elüzé a lelkeket ott a padokról,
Hogy nyilt légyen az út: befogadja a csónak ürébe
Azt a roppant hőst. Recsegett is alatta a csónak
És hasadékain át beszivárgott bőven a hullám.

Férfiut és jósnőt átvitt sértetlen a vízen
S kék hínár közepett letevő egy ronda mocsárba.

Cerberus itten ugat; zajjal bétöltve a poklot
Hármas torkából, itt fekszik a sziklaüregben.
Látja a szent papnő merevedni nyakán a kigyókat
S dob neki mézzel gyúrt, kábító, bűvszeres ételt.
Az feltárja hamar szörnyű éhséggel a torkát
És békapja legott; iszonyú hátára hanyatlik,
Hosszan nyúlik így el s barlangját teste betölti.
S most hogy az ör elaludt, Eneás a kapún besietve,
Elmegy a hab mellől, melyen át meg senkise térhet.

Hang üti meg füleit: bús jajszó, iszonyu sírás . . .
Ott a küszöb táján csecsemőknek az árnyai szálltak,
Kik nem is élvezték, mi az élet! Csüngtek az emlőn
És elnyelte az éj, bús gyászba sodorta le őket!
Ott mellettök azok', kiket ál-vád küldé halálra.
(Mindnek sorshúzás s bíró jelölé ki e lakhelyt;
Minos a vizsgáló; csak az ő keze közt van az urna,
Híjja a szellemeket, s megítéli az éltet, a vétket.)
Ott ama sok bús lényt önkardjuk vitte halálba,
Gyűlölték a napot s kiüzék testükbül a lelket.
Ah! odafönt a legen mily szívesen és mily örömmel
Túrné mind a nyomort, hogy' túrné mind el a munkát!
Nem lehet! Ott van a gát: az a csúf, szennyeszivü posvány!
S gátjok a Styx vize is, bekerítve kilenczszer e földet!

Ott mellettök a tér, amely olyan messze benyúlik,
Az a »keserves rét«; így híjják itt ama tájat,
Hol, kiket a szerelem vitt kegytelenül a halálba,
Mostan lombok alatt bujkálva bolyongnak alá s fel.
Még a halálban sincs, még mostan sincs nyugodalmuk!
Köztük a szép pún nő, kit fris sebe küldé e helyre,
Jár-ke az erdőn át; amint közelebb megy a hérosz,
Bár sűrű volt a homály, ráismert; úgy tűn elébe,
Mintha a hó elején felhők közt látjuk az égen,
Vagy csak gondoljuk, hogy látjuk kelni a holdat.

Hull a szemébül a könny, s így szól hozzá szeretettel:
 »Hajna! szegény Dídó, hát nem hazudott aki mondta,
 Hogy már meghaltál s hogy aczéled vette el élted?!
 S hunytodat én okozám? Halljátok', csillagok, esküm',
 És ti is égi lakók, s ha van itt len a földön igazság.
 Halld Hádész magad is: szép partjaid fájt odahagynom!
 Óh de az Ég, mely most készit bolyganom át sűrű éjeñ,
 Árnyak nagy seregén s e penész-borította vidéken:
 Az rendelte el így; és én sohse, ah! sohse hittem,
 Hogy válásunk majd oly nagy bút hoz kebeledre!
 Állj meg, oh Dídó, állj! Ne szaladj, ne szaladj el előlem!
 Mért futsz? Most hagy a sors teveled szót váltanom utólszor!«
 Így kérlelte a hős a bús nézésű királynő
 Lángra gyuladt szívét és még sűrű könnyet is ontott.

Elfordult Dídó s szeméit leszegezte a földre —
 Aeneas ajkától beh nem indult már meg az arcza!
 Vélnéd, hogy köszirt vagy nagy marpessuszi szikla.
 Fölrezzent azután, ment, futvást, telve bosszúval,
 Erdő árnya közé, hol hájdani férje Sychaeus
 Most viszonozza hiven gondját meg régi szerelmét.

. . . . .
 Anchises ott állott, hol bájos völgybe rekesztve,
 Árnyak serge tolong, mely visszamegy újra a földre,
 S őket nézegeté. Vizsgálta utódai számát:
 Hány unokája leszen s vaj' milyen leszen a sorsuk,
 Végzetük', erkölcsük, s hogy nagy lesz-e majd a hatalmuk?

Persze amint látá, fia hogy' jó által a fűvön,
 Nagy volt benn' az öröm! Karját ölelésre kitárta,
 Arczán könny csorgott és drága fiához imígy szólt:
 »Itt vagy végre tehát? A kipróbált gyermeki hűség
 Győze utad bajain? Hát láthatom arczodat újra?
 Hallhatom újra szavad? Hát szólhatok újra tevéled?
 Ah! ezt rég sejtém! Rég hittem: megjön ez óra,
 S számítám az időt. . . Hát nem csalt mégse reményem!
 Jaj! hány tengeren át, hány földön kergete sorsod,

Hány vést állottál, hogy elszakadál az apádtól!
 Ah! hogy félt a szívem, hogy rád majd Lybia bajt hoz!«

»Szellemed, édes apám, szólt Aeneas, egyre elém tünt,
 És az kényszerített, hogy e gyászos tájra bolyongjak!
 Ott van a gályám most a tyrrhén vizen. Oh adjad,
 Add ide jobbod' hát! Ölelésem elől ne osonj ki!«
 Így szólt, közbe' pedig sűrű könny folyt végig az arczán.
 Három próbát tett, hogy az atyját általölölje,
 Ámde a szent árnyék keze közzül egyre kisiklott,
 Könnyű szellőként, álmoként, mely tovaszárnyal!

NISUS ÉS EURYALUS.

(IX. én. 175—450. v.)

Hirtacus fia volt ép aznap a várkapu öre:
 Nisus, az ifju hős, aki eljött Ída hegyérül,
 S aki a lándzsáját s nyilait gyönyörűn repítette.
 Véle meg Euryalus; valamennyi között ez a legszebb;
 Nála delibb harczos nem forgata trójai fegyvert.
 Akkor kezdett csak pelyhedzeni ifju bajsza.
 Egy a szívök s lelkök, csakis együtt mennek a harczba,
 S akkor is ép együtt őrizték ketten a várat.

S Nisus megszólalt: »Vajon isten kelti-e vágyam?
 Vagy tán istenként kel bármily szívben az ily vágy?
 Valami úgy sarkall, hogy menjek harczba, avagy hogy
 Kezdek mást, de nagyot. . . Nem, nem kell nékem e nyugvás!
 Nézd: a rutulus had, hogyan el van már bizakodva!
 Itt-ott ég csak a tűz, mindnyáján győze az álmom
 Vagy a boros kancsó; mély csöndben hallgat a tájék.
 Halljad tervem' hát, óh halld, mi jutott az eszembe!
 Lám, a nép s a tanács óhajtná visszahivatni
 Énéast; mind vágy hirmondót küldeni hozzá.
 Adják meg teneked, mit kérek — az én kebelemnek

Maga a hír is elég — s én azt hiszem, ott a halomnál
Lelnék tán egy utat, Pallantaeumba vezérlőt!

Bámult Euryalus s kelt dicsvágy ifju szivében;
És mindjárt azután így szól a lelkesedőhöz:
»Ily nagy dolgokhoz mért társul nem veszel engem?
Ily nagy vészbe, oh mondd, egyedül hagyhatlak-e rontni?
Hajna! Opheltés, apám, aki úgy megszokta a harczot,
Argosi fegyverzaj meg trójai vész közepette
Nem nevelé szivem' így! Mondd, tettem-e én neked ilyet,
Amialatt te meg én Eneást száz bajba követtük?
Lelkem van nekem is, megvetni a napnak a fényét,
S azt hiszem, olcsó ár: ily hirért adni egy éltet!«

S szólt Nisus: »Tudom én, hogy töled más ki se telnék!
Nem, nem kétlém ezt! Úgy adjon majd diadalmat
S hozzon vissza Zeüsz vagy más kegyes úr fön az égben!
De ha talán mégis — sok vésszel jár ez a tettem —
Valami véletlen, vagy egy isten az életemet olná:
Élj túl, azt akarom! Hisz a lét illőbb a korodhoz!
Hadd legyen egy, ki kivált, csatatérről elviszi testem',
S szépen a földbe temet; ha nem engedi ezt meg a végzet,
Hoz majd áldozatot, s hány sírt a messze halottnak!
Azt sem akarnám, ládd, hogy bút s kint hozzak anyádra,
Arra, ki annyi közül egyedül kísérte szülöttjét,
S aki Acestesnek nem bánta a nagyfalu várát!«

S szólott Euryalus: »Mit is érvelsz? Kár a beszédért!
Elszántam magamat s a határozatomat nem adom fel!
Rajta! siessünk most!« Pár őrt mindjárt föl is ébreszt,
Váltsák őket fel, s maguk elhagyják amaz őrhelyt.

Elmegy a két hű társ s a királyt keresik legelőbb is,
Akkor minden lény már édes szender ölében
Elfeledé gondját s lelt enyhét szíve bajjára.
Ámde a trójaiak legbátrabb, ifju vezéri
Még tanakodtak mind, meghányva honuknak a sorsát,
Hogy mi tevők legyenek', s Aénásnak lesz-e ki hírt visz?

Pajzsosan álltanak ott, s neki dülve a hosszú gerelynek,
Ép a tér közepén. Egyszerre közelgete Nisus
S Euryalus, s kérték, hogy ereszsék hát oda őket;
Nagyban fő a fejük s a gyűlést nem h'jába zavarják.

Julus eléjük lép s Nisusnak mondja: beszéljen!
S Hyrtacus fia szólt: »Halljátok, trójai hősök,
Jó szívvel szavaink, s a korunkat senkise nézze!
Csendes az ellenség, bor s szender nyomta le őket.
Ketten fölfedezénk egy titkos, nagyszerű ösvényt,
Ép az egyik kapunál, a tenger legközelében.
Ott alig ég most tűz, s csak gyér füst száll fel a mennynek.
Hogyha megengeditek, felhasználnók e szerencsét,
S mennénk Énéás- meg a pallantéi falakhoz!
S ő nagy harcok után, jó bőven hozva a prédát,
Majd eljönne legott. Nem véthetnők el az útát.
Hogy vadat üzénk ott, látók pompásan a völgyből
Azt az egész várost s ismerjük jól a folyót is!«

S szólott mostan a bölcös és őszült fürtű Alethes:
»Ah! honi istenem, kik uralgtok Trója vidékin!
Mégsem vágytok hát népünk' eltörlni végkép,
Hogyha ilyen sziveket, s ilyen elszánt hősöket adtok!«
Szólt s megrázta kezük s a vállaikat veregette;
Folyt a szemébül a könny, folyt sűrűn végig az arczán.
»Ilyen nagy tettért, mily méltó díjat adassak
Nektek, oh jó daliák! Legszebbet az istenek adnak,
S ád majd tenszivetek'. Másféle jutalmat is ád majd
Énéás, a kegyes, s Ascanius, ifju vezérünk,
Aki ily érdemeket majd nem feled el bizonyára!«

»S én, szólt Ascanius, kinek üdvöm apám hazatérte,
Kérlek benneteket most ősi Penateseinkre
S Vesta tűzével együtt Larjára nagy Assaraeusnak:
— Kebleitekbe vetem minden, minden bizodalمام,
Üdvöm rajtatok áll — híjjátok vissza apámat!
Ah! hozzátok elém! Ha csak ő leszen itt, mise búsít!
Majd adok én nektek két kancsót, öntve ezüsből,

Rajtok szép figurák (árisbai préda! apámé!),
 Két tripust is adok, két nagy talentum arannyal.
 S egy ó billikomot, mit Dido adott az apámnak.
 S hogyha mienk lesz e hon s jogarunknak vetjük alája,
 Győzőkként népét, s majd sorsolgatjuk a zsákmányt:
 Turnus arany kardját mondd láttad-e s gyönyörű ménjét?
 Hát én azt s pajzsát s a sisak vérszínü taréját
 Koczka alól kiveszem: mert az majd mind a tiéd lesz!
 Rá meg apám majd ad kétszer hat szépszemü asszonyt
 S férfiat ép annyit — (kap fegyvert is valamennyi!)
 S végül odadjuk majd a rétjeit is Latinusnak!

Te pedig, aki nem állsz már olyan messze koromtól,
 Tiszteletes gyermek! befogadlak hű kebelembe!
 Légy majd kísérom, bármerre irányzom a léptem!
 Nem keresek majd hírt, ha te nem léssz ott, ahol állok;
 Hadban, békében ha beszélni, ha tenni kívánok,
 Tanakodom teveled!«

S most Euryalus neki így szól:

»Elszántság hol kell, helyemen lelsz bármikor engem,
 Csak ez az egy dolgom forduljon forduljon jóra, ne rosszra!
 Minden ajándéknál becsesebbet kérek ezuttal.
 Ah! van egy édes anyám — Priamus-vér ömlik érében —
 Kit mikor én búcsuzám, Ilium nem tarthata vissza,
 Sem nagy Acestesnek felséges, nagyfalu vára.
 Őt én úgy hagyom el, hogy nem sejt semmit e vésről;
 Még nem is üdvözlém! Fogadom jobboldra s az Éjre,
 Édes anyjám könnyét nem bírtam volna megállni!
 Vigasztald a szegényt, oh kérlek', nyujts neki támaszt!
 Hogyha remélhetem ezt: bátrabban rontok a harcza!«

Megrendültek mind és könyre fakadtak e szókon.

Főkép Julius sírt; mert képe e nagy kegyeletnek

Lelkét megrázá. És aztán ezt viszonzta:

»Ahhoz, amit kezdél, méltó bármilyen ígéret!

Higyjed: a n y á m leszen ő, csak névre különbözik ő majd
 Creusától! Aki i l y e t szült: követelheti hálánk!

Ennek a tettednek bármilyen lészen a vége —
 Melyre apám esküdt, ím esküszöm én is e főre :
 Azt, mit megfogadék az esetre, ha kedvez a sorsod,
 Édes anyád s tied megkapják tőlem amúgy is!«

Így szólt, ontva könnyűt ; s lecsatolta aranszinű kardját,
 Azt, amelyen remekelt Lycaón, a gnózusi művész,
 Szép elefántesontból készítve hüvelyt a vasának.
 Nisusnak Mnestheus szép arszlánbőr kaczagányt ad,
 Míg a sisakjáért a magáét adja Alethes.
 S fölfegyverkezvén, a két hős indul azonnal.
 Sok jeles ifjú s agg ment velök egész a kapúig
 S kívánt minden jót. Eneás fia, Julius is ott volt.
 (Bár még csak fiatal, oh de férfit szívbe' meg észbe') ;
 Sok mindenfélét vágyott apjának izenni,
 Ámde a szél elkapta szavát s tovahordta a légbe.
 Mentek a sánczokon át, s betakarva a sűrű homálytól,
 Érték az ellenhez . . . legalább sokat ölt le a kardjuk !
 Bortól kábúltan heverésztek a harczosok ottan,
 Mind szanaszét a gyepen, leszerelt kocsik álltak a parton,
 Ember, kard s hordó a gyepplők meg kerekek közt.

S mostan megszólalt Hyrtacus hős fia, Nisus :
 »Euryalus ! Neki most ! Lám megjött percze a tettnek !
 Erre megyünk ; te vigyázz és majd jó messzire kémkedj',
 Hogy gonosz ellenség hátulról ránk ne rohanjon !
 Én azalatt ölök itt, megnyitva tenéked az útát.«
 Így szól nagy halkán s a kevély Rhamnesre reátör.
 Vastag szőnyegeken nyult ennek végig a teste,
 És tele melléből szuszogóan jött a lehellet.
 Fejdelem ő maga is, s Turnusnak a jósa egyuttal —
 Ah de a jóstudomány nem gátolhatta kimúltát !
 Három védtelenül lepihent szolgát is elejtett,
 Oszit' Rémus kocsisát, aki ott hált ménjei mellett,
 S lándzsavívőjét is ; lóggó fejöket lenyiszálta.
 Lefejezé gazdájokat is s ott hagyta a törzset,
 Mely vonagolt s vérzett. Párolga a föld meg a szőnyeg
 Fekete, langy vértől. Pusztúlt Lamyrus s vele Lamus,

S ifjú Serranus, ki az éjjel dőzsöle vígan.
 Széparczú a fiú; Bacchusból sok vala benne,
 S földre le ez gyűré. Hej jól járt volna szegényke,
 Hogyha tovább dőzsöl, s míg nem virad, abba se hagyja!
 Telt juhakolba törő arszlánként dül-ful a hős most,
 Melyet az éhség űz s mely a gyöngye, a néma, a félénk
 Nyáját tépi vadúl, hogy csorg szájárul a vérök.

Euryalus szintén így öl; vad dűhre gyuladva,
 Szúr le a táborban név nélküli közkatonákat:
 Fadust, Herbesust s Abarist, kik mélyen aludtak,
 Rhoetus még fenn volt, s mindent jól láthata onnan
 Nagy hordója mögül, hova szörnyű féltiben elbujt.
 Ámde mikor fölkelt, az jól beledöfte szívébe
 Nagy kardját; amikor kihuzá, tele volt sűrű vérrel.
 Most pirosan szállt lelke tovább; a torka eközben
 Hányja a vért meg a bort... S mindegyre tovább öl az ifju.
 Már Messapusnak közelített kis csapatához,
 Hol alig égett tűz s szabadon legelésztek a ménék
 Szerte a rét fűvén. Mikor észrevevé a barátja
 Hogy már Euryalust túlmeszsze ragadta a vérszomj,
 Szóla: »Megálljunk hát! Virrad — s veszedelmes a hajnal!
 Büntettünk eleget! Mostan már nyitva van útunk!«

Volt ott sok szép kard, szinezüst, s hozzája se nyúltak.
 Kancsó, szép takaró, s egyetsem vittek el onnan.
 Egyedül Euryalus veszi Rhamnes övét meg a boglárt,
 Melyet a dús Caedicus küldött hajdan Remulusnak,
 Hogy, bár messze lakott, lépjen vele frigyre ily úton.
 Majd, mikor ez meghalt, unokája viselte sokáig,
 Míg egy harcz folyamán a rutúlok lettek urává.
 Ezt veszi most ő el, s vállára csatolja (hiába!),
 Fölteszi Messapus taraj-ékítette sisakját,
 Mennek a táborból s a nagy síkságra elérnek.

Ámde lovas csapatot küldött a latinusi város,
 Mely, míg táborozott a legio, készen a hadra,
 Ment, hogy Turnusnak vigye meg, mit izent fejedelmük.

Három század volt, pajzsos ; Volszens a vezérök.
 Már a táborhoz közel értek, majdnem a sánczig,
 Amikor észreveszik : két ember balra kerül le.
 Euryalust a sisak, jó messze sugárzva az éjben,
 Rögtön elárulá ; a holdnak fénye reáhullt.
 Megszeppentek azok. Volszens odaszól, kiabálva :
 »Állj ! hova mentek hát ? És mily járatba ? Megállj már !
 Mért az a fegyverzet ?« De azok biz mitse feleltek,
 Futva az erdőnek, megbízva az éji homályban.
 Oszlik most a csapat s az utaknak végit elállják ;
 Őr megy mindenüvé, hol tán menekülni lehetne.

Nagy tölgyerdő volt, iszonyúan vad, csupa cserje,
 Minden lépésnél pár túskebokor vala útban.
 Itt-ott kígyózott — jóformán bújva — egy ösvény.
 Euryalust a nagy zsákmány meg a sűrű sötétség
 Gátlák, hogy fusson ; meg el is téveszti az utat,
 Nisus megmenekül. Örülként futja az ellent,
 S azt a sikot, mely Alba után lett albai síkság,
 S hol az időtájt ép Latinusnak az aklai álltak',
 Ám egyszerre megáll, s néz vissza : vajon hol a társa ?
 »Jaj, jaj ! Hol maradál ? Mondd, Euryalus, hova tűntél ?
 Hol lellek most fel ?« Megfordul rögtön az ifju,
 Nézve a lába nyomát, s ott bolyg sűrű bokrokon által.

Most hall lódobogást, hall zajt, jelt adnak az űzők,
 S kis vártatva reá hall szörnyű vad kiabálást
 S látja is Euryalust. A szegényt az a hely, az az éjjel
 S hirtelen ijedség téveszté meg. Bekeríték,
 S bárhogy védte magát, tovahurczolgatta az ellen.
 Mit tegyen ? Azt a fiut mily fegyver-, milyen erővel
 Mentheti meg ? Belerontson tán közepébe a hadnak,
 S sebre sebet kapván gyorsítsa-e szép kimulását ?

S fürgén mint a gyík, megfordítá kelevézét,
 Kérte a szent Lúnát s ez imádság kel vala ajkán :

»Istennő, te segíts, te segíts, oh Latóna leánya,
 Őre a berkeknek, meg dísze a csillagos égnek !

Hogyha az édes apám már áldozza értem előtted,
 S szerzék enmagam is, ha vadásztam, mit fölakaszzak
 Jámbor ajándékkép boltjdra avagy falaidra :
 Hadd szétvernem e rajt! Dárdámnak szabd meg irányát!«

Szolt s a nagy kelevézt kihajítá teljes erőbül.
 Az meg, ahogy szállott, szétosztva homályit az éjnek,
 Sulmót érte el ép, és nagy hátába furódott.
 Repedezett nyele bár, de azért átdöfte a szívét.
 Menten földre rogy az, patakokban hányja a vérét,
 Lassanként hidegül, nagyokat hörg, teste vonaglik . . .
 Néz és fürkészhet mind. Nő bátorsága amannak,
 Czéloz s íme repül egy másik dárda feléjük.
 Mind rémül. S im az ércz a halántékjába hatolt be
 Tagusnak, s most ott melegült a velő közepében.

Volszens örjögött. Nem látta a dardahajítót,
 Igy hát azt se tudá, a dühében merre rohanjon?
 »Hát azalatt — így szolt — mindkettőért, kik elestek,
 Bűnhődjél temagad!« S hajh! nyomba kirántja a kardját,
 S Euryalusnak mén. Elrémül Nisus e tetten,
 S örültként kiabál. Nem bír a homályba' maradni,
 Ily iszonyú nagy kint már el nem birhat a lelke :

»Én, én tettem mind! büntessen a kardotok engem!
 Hé, katonák! én szőttem e cselet! Ó mitse merészelt,
 Ó mitsem tehetett! Higyjétek, a csillagos égre,
 Rajtam csüngött csak túlságos nagy szeretettel!«
 Szolt; oh de akkor már átvágták szörnyü csapással
 Annak a bordáit; még hószin melle beroppant.
 Eldül Euryalus; szép testén végig a vér foly
 És feje lassanként a bal vállára hanyatlik :
 Mintha piros bimbót ekevas döntött meg a réten
 S az fonnyad s elhal, vagy mintha a záporosótól
 Mely sűrűn éri nyakát, lekonyúl a mák feje lassan.

Odarohan Nisus; s áttörtetvén valamennyin
 Keresi vad Volscent. Csak Volszens kell neki mostan.

Ám ezt közbe fogák s a hőst mellé nem ereszték
 Nisus nem tágít. Villámként forg neki kardja,
 S hogy Volszens kiabált: torkába csufúl beledöfte.
 Állva a sír szélén, egy ellent vitt le magával.
 Mert mindjárt odahullt átdöfve szegény hive mellé,
 S ottan lelt pihenést a csendes néma halálban . . .

Boldog két ifjú! ha talán van erő dalaimban,
 Semilyen év meg nap nem hoz feledést nevetekre,
 Míg eneási utód él majd Capitolium ormán
 S míg a római nép leszen úr eme nagy birodalmon!

C A M I L L A.

(IX. én. 540—584, 647—663, 767—784, 799—819.)

Vén Metabust hogy kényszeríté vad erőszak, irigység,
 Hogy Privernumból, emez ős helyből, tovafusson:
 Háboru lángja közül, társúl a számkivetésbe
 Kis csecsemőt is vitt. Mert Casmillának a lánya:
 Hitta Camillának; csakis egy betű volt a különbség.
 Erdős bérczeken át maga hordta ölében a lánykát,
 Hosszu, magános uton; hullt egyre a nyíl körülötte;
 Jól szétszóródván, ott portyáztak a volszok.

Hát amint menekül, ott bömböl előtte nagy árja
 Az Amasenusnak; felhő-szakadás vala nemrég.
 Átusznék szivesen — jaj! félti a drága terűjét,
 S késik lánya miatt. Kissé meghányja a dolgot,
 S aztán hirtelenül rászánja magát eme tetre:
 Fogja a nagy dárdát, melyet elbirt hősi erővel —
 Görcsös fájú volt, tüzesített vashegy a végén —
 Bépólyázza hamar dugaszos-fák kérgibe lányát,
 S ráköti aztán jól a hosszú dárda nyelére.
 Amint fölemelé, vaskarral tartva a légben,
 Szólt: »Te latónai szűz, urnője ki vagy ligeteknek,
 Ezt a kis lánykát ím néked szenteli apja,
 Ki legelőször fut dárdával a harcznak előle.
 Kétes légre bizom — vedd, vedd át, mintha tiéd vón!«

S hátraveté karját s a gerelyt nyomban kiröpité.
 S ahogy az ár zugott, gyors habja fölött tovaröppent,
 Kötve a dárdához, síró csecsemője, Camilla.
 S Metabus is, kit az úzó had, szorit egyre erősbben,
 Bé a folyóba szökik s mint istennő adományát
 Kapja a gyepről fel dárdáját s kicsikéjét.

Városnak kapuján, küszöbén nem tette be lábát,
 Vadságába' kezét nem akarta kinyujtani frigyre.
 Hol csak a pásztor teng, a magános bérczezen élt ő,
 Lányát tüske között, iszonyú barlangba' nevelte
 Állatok emlőjén, a kóbor kancza tejével,
 Gyöngéd ajka közé belefejve a tőgybül a nedvet.

S rögtön, ahogy kezdett piczi lába futosni a porban,
 Fegyverként mindjárt egy dárdát készite néki,
 Kis-vállára pedig nagy puzdrát s ívet akasztott.
 Nincs haja közt szinarany, nincs hosszú, czifra ruhája ;
 Nagy tigris-bőr függ, a sarkát verve, nyakáról.
 Gyöngé kacsójából már ekkor dobta a dsídát,
 S röpke parittyáját ha vitézül megsavarintá :
 Hószin hattyukat ölt és ölt sok strymoni darvat.
 H'jába kivánták őt tyrhéni anyák a menyüknek :
 Néki elég volt az, hogy szolgálhatta Diánát !
 Mert a hősi leány mást nem szeretett, csak a tegzét,
 Meg hajadon voltát !

. . . . .
 Hol foly az öldöklés, puzdrásan, bős amazonként,
 Harczol a hősi leány, fél keble kitárva a nyilnak.
 Majd sűrű dárdát szór, majd fáradhatlan erővel
 Roppant nagy bárdját veszi hősi kezébe, hogy öljön.
 Egyre csörög vállán Dianának az íve s a tegze,
 Még ha szalasztják is, ha szorítja is olykor az ellen,
 Közben megfordúl és ügyis még nyilaz egyre.

Válogatott lányhad küzd, viv körülötte : Larina,
 Tulla, s az ércz-fokosú, gyönyörű Tarpéja is ott van.
 Itali lányok mind ; a hősnő hitta fel őket
 Diszkiséreteül a béke s a harcz idejére.

Thermódon partján ép így nyargalnak a sikon
 Thrák amazon-csapatok, füstött fegyverrel a kézben,
 Hogyha kocsin jó meg harczából Penthesiléa,
 Avvagy Hyppolité, és ők körülötte zajognak
 Asszonyi lármával, s hold-pajzsaik összeütődnek.

Épen jött Chloereus, hajdan Cybelének a papja ;
 Phrygia köntösiben ragyogott csillogva előttük.
 Tajtékszott lova már, min tollakként lesimulva
 Érczpikkely fénylett aranyos díszű takarókon.
 Testén nem honi volt a szép bíborszínü köntös ;
 Lykia küldte ivét, nyilait Gortynia tája.
 Lógg vállán a tegez, szinarany, mint drága sisakja ;
 Sáfránszin köpenyét s suhogó lenköntöse szélét
 Sárga arany kapsok tartották össze szilárdul.
 Saruja himzett volt és himzett volt tunicája.
 S most a szűz, vagy azért, hogy áldozatul felajánlja
 A sok arany fegyvert, vagy hogy maga hordja, vadászva,
 Minden harcos közt ép ezt szemelé ki magának.
 Követi vak dűhvel, tovaüzi se látva, se hallva ;
 Gyúl benn' asszonyi vágy a szép zsákmánynak utána.
 Leshelyet ér Arruns, és ép alkalmas időben
 Ráhajt egy kelevézt . . .

És amint kidobá s süvitett a fegyver a légben,
 Minden volszk odanéz, a szemét odaszegzi merően,
 Hol a királynő áll. Az a légbnek semmi nyomását
 Semmi süvítését a feléje menő kelevéznek
 Nem veszi észre ; a vas befuródik tárt kebelébe,
 És ott mélyen benn szüzi vérét issza a hölgynek.

Reszket a többi leány s odafut ; felfogja a karjuk,
 Épen a hogy lebukik . . .

S mostan a haldokló ki akarná vonni a dárdát,
 Ám az a bordák közt jó mélyen benn van a sebben.
 Sápad, a földre esik, kialudt szemepárja hunyódik,
 S lassanként tovatün' arczának hajdani pírja . . .

HORATIUS.

(65—8. Kr. el.)

Élete. Quintus Horatius Flaccus Apuliának Venusia nevű városában született, ahol apja, egy felszabadult rabszolga, adószedőként működött. Mikor a kis Quintus tizenkét éves lett, apja elköltözködött Rómába, ahol egészen fia nevelésének szentelte idejét. A legügyesebb tanítókat fogadta számára és gondosan őrködött, hogy megóvja a főváros romlott ifjúságának hibáitól. Horatius, bevégezve rendes tanulmányait, elment Athénbe, hogy hallgassa a híres görög bölcsek tanait. Midőn Julius Caesar megöletése után Brutus 44 nyarán megjelent az attikai fővárosban, az ott tanuló római ifjak a szabadság iránti igaz lelkesedéssel üdvözölték és tömegesen sorakoztak zászlai alá. Horatius is félbeszakította tanulmányait, belépett ő is Brutus seregébe, ahol csakhamar tribunussá is lett. A philippi-i ütközetben ő is részt vett, s maga mondja el, mint vetette el pajzsát, hogy könnyebben — futhasson. De ez természetesen nem vall gyávaságra, mert ahol az egész sereg megfutamodik, egy ember csak nem állhat szemben az ellenel. Horatius nemsokára visszatért Itáliába és ott megtudta, hogy apai jószágá is azok között volt, melyeket a triumvirek katonái közt osztottak szét. Így hát, hogy biztosítsa megélhetését, vett egy quaestori irnoki állomást — az efféle hivatalok eladók voltak — s ebből tartotta fen magát. E mellett azonban maradt ideje arra is, hogy engedjen költői hajlamának s egy pár satiricus verse csakhamar ismertté tette a fővárosban. Bár nem igen tolakodott a nyilvánosság elé s nem is igen olvasta fel verseit közhelyeken, amint ez akkor divat volt: de azért a római szellemi aristocratia mégis hamar tanulta becsülni s Vergilius meg Varius siettek őt bemutatni az iroda-

lom bőkezű pártfogójának, Maecenassak. E kiváló férfiú mindjárt fölismerte Horatiusban a nagyra hivatott költőt s barátjává fogadta. Nem telt bele nagy idő s már bemutatta őt a császárnak is, anyagi állapotáról pedig azáltal gondoskodott, hogy adott neki Tibur közelében egy szép birtokot, melynek jövedelméből kényelmesen el lehetett élni. Augustus is nagyon megszerette Horatiust s szerette volna megtenni titkárjává; de a függetlenségért rajongó poéta nem fogadta el e hivatalt, amely pedig nagy gazdagságra juttathatta volna. A császár nem neheztelt meg a visszautasításért, s ezentúl is jóakarója maradt a költőnek; csak azt vette tőle rossz néven, hogy oly ritkán időzött udvaránál. Horatius, ami szabad ideje volt, jószágán szerette tölteni, s csak néha ment Rómába Maecenashoz. Ilyenkor aztán szívesen fogadta el előkelő barátjai meghívásait, szívesen sétálgatott fel-alá az utczákon, megfigyelve az embereket, a nagy sürgést-forgást. Maecenas halála után teljesen visszavonult falusi magányába; különben nem sokkal élte túl hatalmas barátját; pár héttel ennek elhunytá után maga is sírba szállott. Ötvenhét éves volt, mikor eltemették.

Horatius jelleme. Karakter tekintetében a nagy latin lyrikus sokféle támadásoknak volt kitéve mind kortársai, mind az utókor részéről. Gáncsolták benne, hogy ő, a lelkes republicanus, annyira birta magasztalni Augustus császárt s ennek miniszterét; aljas hizelgőnek nevezték el, aki eladta kobzát bérért a hatalmasoknak. Akik így szólnak, feledik, hogy Octavianus uralkodása utóbbi éveiben még a legtüzesebb köztársaságiakat is kiengesztelte hatalomra jutásával; alatta annyira virágzott minden tudomány és művészet, úgy nekilendült kiváltkép a latin poezis, hogy vajmi kevesen lehettek, akik meg nem hajoltak ennyi érdem előtt. De feledik azt is, hogy Horatius igazi baráti viszonyba lépett Maecenassal, aki neki »praesidium«-a és »dulce decus«-a, oltalma és édes ékessége volt. És végre is, nem volna e menthető a költő részéről egy kis gyengeség, amidőn egy világbirodalom ura, a hatalmas római trón császára, ily szavakat irt hozzá: »Tudd meg, hogy neheztelek rád, amért hogy »leveleid« nagyobb részét nem hozzám, hanem inkább bárki máshoz intézed. Talán attól félsz, hogy megró az utókor, ha sejteted, hogy *barátom vagy?*« Nem mutatja-e, mily igaz

érzések fűzték őt Maecenashoz, az a körülmény is, hogy a gazdag főúr végrendeletének utolsó pontjában erre kérte Augustust: »Gondolj Horatius Flaccusra, mint enmagamra.«

Szemére szokták háyni Horatiusnak azt is, hogy túlságosan el volt bizakodva. Mintha bizony hiba volna, hogy előre érezte, ami később csakugyan bekövetkezett; mintha hiba volna, hogy már maga meg tudta mondani, amit utána annyian meg annyian mondtak róla: »Éreznél maradandóbb emléket alkottam magamnak, maradandóbbat a pyramisoknál, a királyok e költséges művénél; emléket, melyet eső nem fog megrongálni, dühöngő északi szél nem fog ledönthetni, nem a számnélküli századok, nem az idők rohanása! Nem halok meg egészen...«

Horatius epicurista volt; az a bölcsész, aki az élet nyugodt élvezését főczélnak hirdette, igaz bámulatának volt tárgya. De azért elve mindig az maradt: »nequid nimis«, »semmitsem túlzott mérvben.« Szerette mindenben és dicsőítette is az »arany középszerűség«-et; nem vágyott nagy gazdaságra, amint azt már élete folyása is mutatja, s őszinte szívből fakadhatott dala:

Ha bút nem enyhít Phrygia oszlopa
S bíbor, mi fényben tútesz a csillagon,
Sem a falerni tőke fürtje,
Sem Achemenesek illatárja:

Mért rakjak én meg divatos uj lakot,
Hogy irígyeljék nagyszerű termeit?
Mért adjam én sabíni völgyem
Kincs-halomért, mi nyugöt szerez csak?

Ha némelykor Horatius sérti erkölcsi érzékünket: gondoljunk arra, hogy ő kora igazi fia volt és hogy még a legnagyobb szellemek is csak ritkán bírnak szabadulni koruk minden hibájától.

Horatius művei. A nagy latin költő összes irodalmi termékeit két részre szokták osztani: lírai és nem-lírai munkáira, vagy amint a régi grammatikusok magukat kifejezték: énekekre (*carmina*) és beszélgetésekre (*sermones*). A lírai versek gyűjteménye négy könyv ódát s egy könyv epódot tartalmaz, melyekhez az úgynevezett *saecularis vers* járul. A Beszélgeté-

sek szintén négy könyvet foglalnak magukban: két könyv satirát és két könyv epistolát. Némelyek külön említik az úgynevezett »Ars poetica«-t (A költés művészete), de ez voltakép nem egyéb, mint az epistolák második könyvének utolsó levele.

Ami az egyes művek közzétételének idejét illeti, tudjuk, hogy a Satirák első könyve a költő legkorábbi munkái közül való; Horatius ezt 30 éves korában adta ki, hogy aztán négy év múlva közzébo csássa a második könyvet is. Ezután az epodok következtek (35 éves kor.), az ódák első könyve (38 éves kor.), a második (41 éves kor.), a harmadik (43 éves kor.), az epistolák első könyve (47 éves kor.), az ódák utolsó könyve és a *Carmen saeculare* (51 éves kor.), az epistolák második könyve élete utolsó szakában.

Ódái. Azok eredetisége. Horatius, mint valamennyi latin költő, behatóan tanulmányozta a görög irodalmat, különösen pedig ennek ama részét, melyet koráig a legkevésbé utánoztak Rómában: a lyrát. Az ő idejéig jóformán csak egy kiemelkedő lantosa volt a latin irodalomnak: Catullus, akit azonban, úgy látszik, Augustus korában már nem tartottak elég finomnak. Ama sikerek után, melyeket Horatius satiráival és epódjaival aratott, az lett hát ambíciója, hogy a *lirában* keljen versenyre a görögökkel. Ekkép kezdte írni ódáit, melyeket főkép műgond tekintetében illet magasztalás. Horatiusban nem annyira az őszinteség hangja, nem annyira a közvetlenség, nem annyira mély, merész gondolatok ragadnak meg bennünk: mint inkább a forma, s itt is a külső inkább mint a belső. Horatius majdnem minden görög rhythmust alkalmazott; nem szorítkozott csupán azokra, melyeket már előtte Catullus is használt, akit ő különben meglehetősen ignorálni látszik. De nemcsak rhythmusát utánozta a görög verseknek: átvett belőlük akárhányszor egyes sorokat, strófákat, sőt utánzott egész verseket is. Így megemlítem, hogy az alantabb olvasható: »Horác és Lydia« is ilyen utánzat. Mondanom sem kell azonban, hogy ő sem utánoz szolgai módon: nála is, mint Vergiliusnál, új alakot ölt minden, amit mástól kölcsönöz. S jegyezzük meg azt is, hogy Horatiusnak ép amaz ódái a legsikerültebbek, melyek római tárgyúak, melyekben tehát a költőnek akarva nem akarva, eredetinek kellett lennie.

Ódái tárgya. Tárgy tekintetében a horatiusi ódákat a következő csoportokba szokták osztani: társadalmi és vallásos ódák, politikai és hivatalos ódák, erkölcsi és végre epistolaris ódák. Mint már Vergiliusnál megjegyztük, Augustus a régi egyszerűséghez, a hajdankori erkölcsökhöz akarta visszavezetni népét; azt óhajtja, hogy a vallás újra szent legyen előttük, hogy a mezei élet csöndes munkásságát újra megkedveljék. Horatius társadalmi és vallásos ódáiban ez inteniók értelmében járt el, midőn szemére hányta Rómának ama romlottságot, melybe sülyedt, s az ég boszújával fenyegette az istenek oltáraitól megfélemezhető lakosságát. Kora lucullusi lakomái közt szeretett emlékezni a heroicus idők mértékletességére; szeretete zengeni:

»Jól él, bár szűken, kinek van kis sója
S szegényes étke picziny asztalán.«

Dalolt a megelégedettségről, a hazafiságról, a sorssal való bátor szembeszállásról, a családi tűzhely szentségéről — mind oly fogalmak, melyekkel nem igen volt megbarátkozva az »aranykor« Rómája. — A politikai és »hivatalos« ódák jobbra hidegen hagyják az embert, épen, mert megérik rajtuk a »hivatalos« jelleg. Ünneplései Octavianusnak, akinek elmondják győzelmeit, melyeket aratott Actiumnál, Alexandria előtt, a cantabereken, a vindeliciaikon, a rhaetusokon és még számtalan más nemzeten. Fellengző apotheosisok, melyek túlzásaikkal bántják az embert. — Sokkal szivesebben olvassa az ember ama »moralis« ódákat, melyekben Horatius már föntebb jelzett epicureusi nézeteit dalolja; itt legegyszerűbb a hangja, itt szólal meg kobza a legközvetlenebbül. Alaphangja e nemű ódáinak az a négy sor, melylyel a »Licinius«-hoz intézett carment fejezi be:

Balviszályok közt csak erős, szilárd légy!
Ám ha jó a szél, s víz előre gyorsan:
Akkor is légy bölcs! Ha felette duzzad:
Vond be vitorlád!

Csak az kár, hogy ezek az eszmék nála nagyon sűrűen, mondhatnók bizonyos monotonniával térnek vissza. Hangoztatá-

sukba nem bir nagy változatosságot önteni, sőt van úgy is, hogy majd ugyanazokkal a szavakkal mondja el epicureusi hiszekegyét. — Epistolaris ódái jó barátaihoz vannak intézve s tartalmukat illetőleg nagyrészt az előbbi csoportba oszthatók. De vannak aztán, melyek tisztán csak levelek, minőket barát a barátához szokott intézni. E dalok közt legszebb a Vergiliushoz, illetőleg a Vergiliust vivő hajóhoz intézett carmen, melyet alantabb talál meg az olvasó.

Satirái. A satira az egyetlen költői műfaj, melyet a rómaiak a görögöktől függetlenül, egész önállósággal cultiváltak. Horatiusnak e téren csak egy latin mintaképe volt: Lucilius (148—103 Kr. e.), követője is csak kevés. Ő azonban mind emezektől, mind amattól merőben különbözik. Költői egyéniségét legélénkebben és legigazabban épen satirái tükröztetik vissza. Ahol csúfolkodik is, mindig bizonyos kedélyességgel, bizonyos »bonhomiá«-val teszi, nem azzal a maró gúnnyal, melyet később Juvenalisnál fogunk látni, sem azzal a bizonyos elkeseredett sarcasmussal, mely Persius satiráit jellemzi. Horatius a satira terén egész újat alkotott. Letért teljesen arról az útról, melyen hírneves elődje, Lucilius satira-író járt. Emez inkább politikai téren mozgott, satirái telvék személyes támadásokkal: Horatius a *társadalmi* élet ferdeségeit ostorozza s inkább egyes *osztályok* ellen fordul. De még itt sem lépett fel azzal az ambícióval, hogy kitisztítsa százada bűneinek Augias-istállóját: csak észreveszi a hibákat, ironicus mosolylyal járattja rajtuk szeméit. Nem akart ő sértő lenni, s kritikájának ezért alig is van fulánkja. Jól fogó írónnal, éles vonalakkal fest le egyes típusokat, minők akkor Rómában úton-útfélen jártak-keltek, találó ecsettel nyujtja rajzát kora félszégeinek, ferdeségeinek: magunk előtt látjuk a tiberparti várost, úgy amint Augustus korában nyüzsgött és forrott, úgy, amint az a költő fogékony lelkében ábrázolódt.

Íme a nagy főváros — írja Merlet — amint reggel felébred, nyílnak a boltok, döcögnek a szekerek. Itt egy építési vállalkozó megyen munkásaival, hogy valami blazirt gazdag ember házát újra átépítse, amott egy vadász kocsijai repülnek, melyek majd este *jó pénzen vett* vaddisznókkal terhelten fognak Rómába visszatérni; távolabb a cliensek lépegetnek, akik patro-

nusoknak jó reggelt mennek kívánni, amott meg prókátorok rohannak a híres védőügyvédek gyűlöhelye felé. Itt egy csoport gyerkőcz megy zajjal az iskolába, kis írotáblával meg tarsolylyal. Már-már szorong a nép a Janus csarnokában, ahol a tőzsérek ütik fel tanyájukat; a törvényszékeknél alig fér el az ember, a vásárokon már járni sem lehet. A bódék között fehér-tógás patriciusok sűrögnek; szolga kalauzolja őket; így törnek át a tömegen, hogy a barna tunicás alnéptől szavazatokat kolduljanak. S ez így tart egész nap. Az ebédet követő siesta után mulatságot vadász a tömeg; sokan a Mars mezejére mennek, parádézni erejökkel vagy ügyességökkel. A járó-kelők csoportjában itt egy parvenu tűnik fel orcátlan fényüzésével, amott egy poéta, aki elmerülten declamálja verseit, vagy egy mogorva philosophus, akit az utczai suhanczok, Róma gaminjai jól ki-nevetnek. Majd beáll az est. Az utczákon egy-egy előkelő ember megy végig, fáklyás rabszolgáktól környezve; itt jövőmondók, ott holmi utczai »kóklerek« zajognak, s Horatius szivesen megáll a nézők seregében, mielőtt elmegy vacsorálni Maecenáshoz, ahol már várja a három rab által fölszolgált egyszerű estebéd.

Ilyen változatos képek gördülnek fel előttünk Horatius satiráiban. Könnyeden írja le őket, mint valami »szellemes csevegő.« Ha korunkban él, bizonyára divatos tárczairó lesz belőle — sőt talán jobb tárczairó, mint amilyen jó satiricus. Mert valljuk csak meg, könnyedsége gyakran több mint könnyedség: pongyolasággá is lesz néha. Nagyon kedveli a kitéréseket, compositiójára nem igen ügyel, szeret ide-oda csapongani. De nyelve pongyolává nem lesz soha. Művésziesen bánik vele mindig, stilusa nem veszi el soha jellemző erejét, báját.

Satirái tartalma. A satirák első könyve tiz verset tartalmaz. Az első Maecenáshoz van intézve és mintegy bevezetése, ajánlata a gyűjteménynek. A költő itt azokon gúnyolódik, akik sohasem érik be sorsukkal és mindig gazdagabbak akarnak lenni. A második satira hősei a szerelmi kalandok vadászai. A harmadik az emberek ama hajlama ellen irányul, hogy szeretnek egymásról rosszul gondolkodni és rosszat beszélni. A negyedikben Horatius ama támadásokra felel, melyekkel első satiráit illették. Az ötödikben azt az útját írja le, melyet

37-ben tett meg, midőn Maecenas, Vergilius, Plotius és Varius társaságában Brindisibe ment. — A hatodik mintegy autobiographiája a költőnek. Itt mondja el születését, neveltetését, itt írja le, hogyan lett méltó a legelőbbskelők barátságára. — A hetedik satirát egy komikus pör alkalmából írta Horatius, melyben Brutus, Kis-Ázsia kormányzója bíraskodott. — A nyolczadik egy Canidia nevű bűvésznő ellen van intézve. — A kilenczedik egy tolakodó, fecsegő poétácskával ismertet meg bennünket. — A tizedik tisztán kritikai mű: Horatius védi benne amaz ítéletet, melyet a negyedikben elődjéről, Lucilius satira-íróról mondott.

A második könyv csak nyolcz satirát tartalmaz. Az első egy kedves, iróniával és derülséggel tele párbeszéd Horatius és Trebatius jogtudós között. A költő itt is bírálóinak felel, s néhányszor ugyancsak keményen szól oda nekik. — A második satira a rómaiak túlságos fényűzése és költekezése ellen irányul. Itt a szokottnál hevesebb a hangja, csakhogy nem maga beszél, hanem egy Ofellus nevű sabin paraszt ajkára adja verseit. — A harmadikban egy stoikus bölcs affektált erkölcsi szigorát teszi nevetségessé. — A negyedik párbeszéd közte és egy Catius nevű gastronomus között, aki egy új culinarius theoriát fejt ki előtte. — Az ötödik ama ravasz csalókat festi, kik a betegek és az öreg emberek kegyeit vadászták, hogy aztán ezek ne feledkezzenek meg róluk végrendeletökben. — A hatodik a falusi élet dicsérete. — A hetedik megint dialogus, melyben a saját hibáit gúnyoltatja ki rabszolgájával Davussal. — Végül a nyolczadik egy zsugorinál elköltölt lakoma humoros leírása.

Epódok. Horatius ama költeményei, melyeket e névvel szoktak jelölni, többnyire szintén satirák, csakhogy sokkal élesebbek az eddig tárgyaltaknál. Sok közülök egyes megnevezett személyek ellen van intézve, akik bármivel is fölkellették a költő bossúságát. Ilyenek a II., IV., V., VI., VIII., X., XII., XVII. Van két olyan is, a VII. és XVI., melyekben Horatius a polgárháborukon való méltatlankodását fejezi ki, míg viszont néhány más egészen dal-jellegű. Ilyen pld. a XIII. számú, melyben felszólítja barátait, őrizzék el a téli nap unalmát borral és itallal.

Epistolák. Horatius epistolái a satirákkal egészen rokонтartalmuak, s lényegileg alig van közöttük más különbség,

mint hogy ezek bizonyos meghatározott személyekhez vannak intézve. Bár némely *satiránál* is van »cízmett«, de ott ez tisztán formai dolog, amennyiben az illető személy csak képzelt vagy personificált valami, máskor pedig az író csak a címbe említi annak a nevét, akihez levelét állítólag intézi, a levélben magában pedig úgy beszél, mintha csak a nagy közönséghez szólna. Ekkép aztán az illető satira csak mint a címzettnek »ajánlott« elmélkedés tűnik fel, nem pedig mint levél. (Lásd pdl. mindjárt alantabb az első könyv 1. satiráját). Itt, az epistoláknál már máskép áll a dolog. Horatius ezekben igenis van figyelemmel azok személyére, akikhez versét intézi: azok egyéniségéhez szabja mondani valóit, merőben subjectivvé lesz, míg satiráiban objectiv. Van itt is élcz, van itt is irónia, van itt is boszús csúfokodás: de az a folytonos tekintetbe vétele határozott személyeknek mindjárt válaszfalat emel a »Sermones« amaz első része közt, melynek a címe is »Satirae« és e között, melyet talán a satira egy alfajának mondhatnánk.

Az epistolák első könyve. E könyvben leginkább philosophiai tárgyokról dalol a költő. Az a kérdés foglalkoztatja jobbra, mint kell okosan, józanul élni, s e kérdés fejtegetése közben sokszor hallhatjuk tőle ugyanazokat a dolgokat hexameterben, miket az ódák könyve már elmondott alcaei vagy sapphoi strófákban. Keresi az igazat, a jót, kutatja, mint lehet megszabadulni a szenvedélyek uralmától, fürkészi az útat, amelyen a gonoszt kikerülve, bölcs nyugodtsággal lehet haladni az »aurea mediocritas« ideálja felé. Itt is megénekli a falusi élet kellemeit, itt is sokszor kifejezi azt az eszméjét, melyet utána nagy tanítványa Berzsenyi is annyiszor dalolt: »Minden órának leszakaszd virágát.«

Az első könyvet alkotó husz satira közül főkép ki akarom emelni a XVII-diket, mely az előkelő emberekkel való közlekedésről szól és a XVIII-dikat, melynek hasonló a tárgya és melyről a »levelek« német fordítója, Wieland, azt mondta, hogy »kis gyakorlati kézikönyve a nagyokkal való társalgásnak.« Érdekes a II. is, melyben a költő Homeros olvasásáról beszél és a XIX., melyben azt panaszolja el, hogy az utánzóik raja a nagy költőknek rendesen csak mellékes, jelentéktelen tulajdonait szokta ellesni.

Az epistolák második könyve. Az a három epistola, melyekből e könyv áll, tisztán irodalmi kérdésekkel foglalkozik; az első Augustushoz, a második Julius Florushoz, a harmadik pedig az ifju Pisok-hoz van intézve. Ez utóbbit, mint már fentebb említők, némelyek különválasztják és »Ars Poetica« címmel bocsátják közzé.

Az elsőben Horatius rövid történetét adja a római költészet fejlődésének, hogy aztán különösen bőven foglalkozzék a régi és új költők közötti különbségekkel. (Lásd alantabb a mutatványok között). Levelében Augustust kéri fel bírál, döntse el, vajjon igazuk van-e azoknak, kik a most élő költőket csak gáncsolni, a régieket pedig csak magasztalni tudják. — A második levélben Julius Florusnak ama kérdésére válaszol, mért ír oly keveset? Okul aggkora mellett kivált a római irodalmi viszonyokat hozza fel, melyekben egyes coteriák, klikkek uralkodnak, amelynek tagjai kölcsönösen égis magasztalják egymást. »Ha rám azt mondja egy elégia-író — így szól — hogy Alcaeus vagyok, nekem kötelességem őt legalább is Callimachosnak, ha már nem Mimnermosnak hirdetni!« Ezért ő inkább az ifjabbakra bízva a költést s a versek harmóniája helyett az élet harmóniáját keresi.

A harmadik levelet nagyon rosszul keresztelték el »Ars poética«-nak. Horatiusnak esze ágában sem volt egy a költészetéről szóló tanköteményt írni. Ő itt is csak »causeur«; cseveg Calpurnius Piso fiaival a költészetten egyes olyan szabályairól, melyek a két ifjut bizonynyal közlelről érdekelték. Jobbára görög aestheticusok nyomán ír, elevenen és szellemesen, mint mindig: sürüen fordulnak elő itt is afféle rövid, velős mondások, aminőkkel egyéb műfaju verseiben is oly gyakran találkozunk, s a melyeknél fogva Horatius egyike lett a legtöbbször citált költőknek. Tárgyi tekintetben nem mondhatni ép nagyon alapos kritikusknak; sok dologban elfogult és különösen a régi költők iránt követ el valóban meglepő igazságtalanságot. Már említők, hogy Catullust mintegy ignorálja; tegyük még hozzá, hogy magáról Plautusról is csak kicsinyléssel nyilatkozik.

Az »ÓDÁK«-ból.

A VIRGILT VIVŐ HAJÓHOZ.

(I. 3.)

Cyprusnak istennője védjen,
 Vezessen a fénylő Iker,
 A szelek öreg atyja legyen
 — Hajó! — vitorlád röptivel;
 Tömlőbe fogja össze mind, mind,
 Csupán nem a Japyx szelét. . .
 Röpülj Virgillel s óva vidd, vidd
 Reád bizott lelkem felét! . . .

Csel s hármias ércz övezte keblét
 Annak, ki lenge csónakát
 A vad tengerre bizni nem félt;
 Hol küzdve, győzve csapnak át
 A déli vész s észak viharja,
 Hyádok záport öntenek
 S midőn a Nótusz fölkararja:
 A tenger is nyög, úgy remeg. . .

Nincs vész, mitől az visszaretten,
 Ki bátran úszta át az árt,
 S a szörnycsodákat a vizekben
 S látá a vészes sziklavárt;
 H'jában fogák körül a szárazt
 Az óczeánnal bölcs egek:
 Ha az ember áttörte már azt,
 S gonosz hajója rajt' lebeg!

Mi az, mit e faj tenni nem mer?
 Tiltottra törve, ostromolt
 Égtől tüzet lopott az ember;
 De annak átka ránk omolt:

— Mely eddig, várva csöndes estét,
Csak aggokat keres vala,
Sietve jött most száz betegség
S halált hozó vad nyavalya. . .

Dédalus, tiltott szárnyat öltve,
Bejárta fenn az égi kört;
Míg Hercules leszállt a földbe,
S erővel a pokolra tört.
Nehéz embernek semmi sincsen;
Maga az égi ut rövid. . .
— Bűnünk miatt a bosszus isten
Nem teheti le mennykövit!

(Ford. SZÁSZ KÁROLY.)

THALLIARCHUSHOZ.

(I. IX.)

Oh nézd Soractét, hó fedí bérceit;
Nézd: künn az erdőn nyögnek az ágak is,
Nem bírva óriási terhök';
Nézd, a patak vize hogy' megállott!

Rakj fát a tűzre, rakj oda jó sokat,
Hogy meg ne fázzunk! Hozz ide bőkezűn
Nagy, kétfülű sabíni kancsót,
S benn negyedéves ital pezsegjen!

Bizd rá a többit arra, ki mennybe' van!
Bár zúgjon orkán végig a tengeren:
Ő int s a cziprus meg se rezzen,
S ingani megszün' a szilfa lombja!

Holnap mi leszen: sohse kutasd, fiu!
Mind tiszta hasznod, sorsod akármit ad!
Édes szerelmet sohse vess meg,
Sohase vesd meg a táncznak élvét,

Mig ifju földet nem deresíti meg
 Kedvetlen aggkor! Vívni, tusázni kell,
 S légyottra menni jó sürűen,
 S lánynyal enyelgeni csöndes éjjel!

Játszszál bujósdit, s hogyha a zúg megül
 Csendül kacajja, mely a nyomába visz:
 Ragadj kezébül zálogot ki...
 Újja makacskodik — ah! de szinből!

LEUCONOËHOZ.

(I. XI.)

Oh ne kutasd — ezt tudni nem szabad! —
 Az ég neked s nekem mi sorsot ad!
 A babilóni számokat ne nézd —
 Akármi jó is, békén tórd a vést!

Akár ad több telet majd istenem,
 Akár utolsó telünk ez leszen,
 Mely ott dühöng a tyrrhén hab fölött,
 És elsüvít a zátonyok fölött:

Te tégy, amint a bölcs teszen s igyál!
 Rövid a lét, sokat remélni kár!
 Mig trécselünk: száll irigy életünk —
 Élvezd a mát, tán holnap nem leszünk!

A KÖZTÁRSASÁGHOZ.

(I. k. XIV.)

Ismét más hab emel, más dob az árra ki,
 Óh én drága hajóm! Mit teszel? Itt maradj,
 Révben! Nem veszed észre
 Milyen meztelen oldalad?

Sérült árboczodat mint veri dél szele,
 Bordád mennyire nyög! Azt hiszed, ellenállsz
 Ilyen rongy kötelekkel
 Bősz hab durva csapásinak?

Rajtad foszladozik már a vitorla is;
 Éghez hjába könyörögsz — már az is elhagyott!
 Légy bár pontusi fából,
 Erdők dicstele gyermeke:

Most már név, eredet semmibe' nem segít!
 Bármily tarka a fád: fél a hajóslegény...
 Jó lesz, hogyha vigyázol —
 Szél játéka lesz oldalad!

Csak nemrég okozál bánatot énnekem;
 Most már újra e gond, újra e bú kinez!
 Kérlek, féljed a tengert,
 Féljed, kérlek, a szirteket!

ARISTIUS FUSCUSHOZ.

(I. k. XXII. v.)

A ki büntől ment, a ki tiszta éltü,
 Sohse vesz dárdát, sohse maurus ívet,
 Mérgezett vesszőt tegezébe nem rak,
 Fuscusom édes!

Bátran elmén ő a vad óceánra,
 Jár a Kaukázus sivatag vidékin,
 Bolyg Hydaspesnek rege-ékitette
 Partjai mellett.

Multkor ott dallám Lalagém' az erdön,
 S gond nekül mentem be a mély sűrűbe.
 Hát egy ordas jó...mise volt kezemben,
 S mégse rohant meg!

Ah olyan vad szörny sose láta napfényt
 Hősi daunoknak vadon erdejében,
 S Júba földjén sem, hol a bős oroszlánt
 Gyötri a hőség.

Éljek oly síkon, hol az enyhe szellő
 Sohse leng tán át üditőn a lombon,
 Hol csak órjas köd s Jupiternek átka
 Nyomja a rétet;

Éljek ott, hol nincs laka embereknek,
 Oly közletről hull a sugár a földre:
 Lányka! mézajkú s gyönyörűn mosolygó!
 Ott is imádlak!

C L E O P A T R A.

(I. k. XXXVII. v.)

Kancsót a kézbe! Rengjen a föld, fiuk,
 Ahogy tapossuk! Oly lakomát ütünk
 Az isteneknek hálaképen,
 Milyet a Saliusok sem ütnek!

Bűn volt eleddig inni a caecubit,
 Míg nemzetünknek' vesztire törtenek,
 S ledöntni vágyott egy királynő
 Ős Capitóliumunknak ormát!

Ocsmány, nyavalygó csorda vezére volt;
 Megrészegíték sorsa ajándoki,
 S mindent remélt a törpe asszony.
 Ah! lecsitult az a bős haragja!

Minden hajóját lángok emésztgeték,
 S mely elsötétült jó mareótitól*
 Eltelt a lelke réműlettel.
 Futva futott el Itáliából.

* Bor.

Caesar nyomában. Sólýom a gerliczét,
 Vadász a nyulfit haemoni téreken
 Igy úzi. Azt a női szörnyet
 Lánczra keríteni: ezt kívánta!

Az arra vágyott: veszni dicsőbb uton!
 Nem volt szívében asszonyi rettegés,
 Nem félt a kardtól s kedve nem volt
 Gyors habokon tovaszökni messze.

Bátran tekintett rom-palotáira,
 Arczára nem szállt fellegek árnya sem,
 Elszántan nyúlt a vad kigyókhöz,
 S fekete mérgüket itta teste.

Meghalni kész volt — ámde nem engedett;
 Ő irigyelte ellene sergitől,
 Hogy meghurczolják mint közasszonyt
 Győzelem-ünnepen őt, az urnőt!

D E L L I U S H O Z.

(II. k. III.)

Balsors ha üldöz, óvd nyugodalmadat,
 S jó sorsban élve, el ne kapasd szíved
 A meg nem szoktad víg örömtől.
 Igy is, amugyis a sírba jutsz csak —

Bár földi léted bús vala szüntelen,
 Bár minden órád ünnepi óra volt,
 Hol elvonulva pázsitodra
 Boldogan ittad az ó falernit!

Nézd itt a nyárfa mily hüvös árnyat ad,
 Sugár fenyőfám lombja be csábító!
 Nézd, hogy kanyarg, hogy fut remegve
 Tiszta vizével a kis patakcsa!

Bort hát elénkbe s illatos olajat
 S a hervadékony rózsa virágait,
 Mig nem fogy pénzünk s ifjuságunk
 S kis fonalunk' szövi még a párka.

Eh! itt hagyod majd úgyis a kertjeid'
 S villád', mely ott áll tiberi partokon
 S a kincset, mit rakásra gyűjtél
 Élvezi az, kire majdan átszáll.

És bár Ináchus volna az ősapád,
 Légy bár paraszt csak s hálj szabad ég alatt,
 Dús vagy szegény légy : meg kell halnod —
 Kitse kimél meg a szörnyü Orcus.

Lásd : e g y utunk van ! Fordul a sorskerék
 S mindenki eljut élete végire !
 Elébb-utóbb ladikba dobják,
 S számüzik — ah ! örökös homályba !

B A R I N E H E Z.

(II. 8.)

Megszegett sok esküvésed	Maga Vénus már kaczagja,
Egyszer ártott volna csak ;	A Nymphák is együgyűn ;
Egy fogad lett volna barnább,	Kaczag Ámor, fene lángzó
Egy kis ujjad körme vak :	Nyilát véres köszörűn.

Elhinném, de valahány uj	Minden ifju néked serdül,
Csalfasággal terheled ;	Néked nő uj szolgálhad ;
Tündöklöbben támad, ifjak	És a régi — szidja jármod :
Közbajára, szép fejed.	S fenyegetve — ott marad.

Még javadra vál, hamisan	Félti anya kis legényét,
Hívni holt szülőd porát,	Félti tőled fukar ősz,
Az örök istent s az éjnek	S férjét új ara szegény, hogy
Néma csillag-táborát !	Bájkörödben elidőz.

(Ford. ARANY JÁNOS.)

L I C I N I U S H O Z.

I. k. X.)

Bölcsen úgy téssz majd, ha se tenger árján
 Nem forogsz mindig, se remegve véstől,
 Nem maradsz gyáván csak a partszegélynek
 Legközelében.

A ki csak rád vágy, aranyos középszer!
 Nem lesz annak szenny düledék-lakában,
 Tőle nem fogják irigyelni pompás,
 Nagy palotáját.

Többször ér nagy fát a szelek hatalma;
 Óriás tornyok nagyot is zuhannak,
 És a villám is szivesebben ott sujt
 Nagy hegyek ormán.

Aki bölcs, az fél, ha szerencse érte,
 S zord csapások közt sohse szűn remélni.
 Ha telet hoz ránk az Olympos apja,
 Majd el is űzi.

Hogyha bajban vagy: sose tart örökké!
 Ládd, Apolló sem feszít egyre ívet
 Ő is olykor dall s cziterája hangja
 Hívja a múzsát.

Balviszályok közt csak erős, szilárd légy!
 Ám ha jó a szél, s víz előre gyorsan:
 Akkor is légy bölcs; ha felette duzzad:
 Vond be vitorlád!

P O S T U M U S H O Z.

(II. k. XIV.)

Gyorsan repülnek, Postumus, éveink ;
 Légy bármi jámbor : ránczosul arczod is,
 Sem fönn nem tarthatod az aggkort,
 Sem a halált, mely akárkit elvisz.

Hullhat naponként száz bika-áldozat —
 Nem békited ki Plutot, a kegytelent,
 Ki Géront meg Titiust is
 Körülövezte a Styx vizével,

Amelyen egykor mind, akik itt vagyunk
 S földünknek eszszük bő adományait,
 Nagybúsan át fogunk hajózni,
 At a paraszt meg a dús király is!

Ah ! hjába féled Marst meg a háborut !
 Ah ! hjába nem lát sohsem az Ádria !
 Pólyázhatod be tested' őszszel,
 Félve, megárt neki tán az Auster :

Meglátod egykor Cocytus árjait :
 Mily lassu folytuk ; látsz danaíd hadat,
 És Sisyphust, kit elítéltek,
 Iszonyu munka emészsze egyre !

Mind itt hagyod majd : szép feleségedet,
 Földed', s a házad', és ama fák közül,
 Miket művelsz pár kurta évig,
 Sírba csak egy követ, — egy, a cziprus

Bölcsebb utódod akkor előszedi
 Száz kulcsal elzárt caecubi nedvedet,
 S dúskálva benne lakomát csap,
 Hogy megirígylik a pontifexek!

A P O T H E O S I S.

(Carm. II. XX.)

Erős s szokatlan szárnyon emelkedem,
Kétéltü dalnok, túl eme lángkörön,
Nem múlatok tovább e földön,
Lenn hagyom itt az irigy világot,

S hitvány zaját. Nem, nem halok én meg, a
Szegény szülőknek sarja, kit édesen
Szólitsz tiednek, oh Meczénem!
Engem a Styx vize nem borít el. . .

Már-már kemény bőr vonja be tagjaim',
Fehér madárnak, hattyunak öltözöm,
Nézd, lenge tollam fakadoz már,
Vállaimat s kezemet benöve. . .

S szállok sebesben, mint Dedalus fia,
Zengő madárként szállok a Bosporus
Hangos vidékin, és az észak
Jégmezein s napaszalta délen.

Meghallja zengő énekimet nyugot,
Távol keletnek népei értik azt;
Minden világvég visszazengi,
Ismer Iber s Rhodanus, dalomról.

Mind hasztalan lesz hát a halotti dal;
Nem kell a fátyol s gyáva siralmi szó;
Miért a jaj? Hagyd abba, hagyd a
Dús temetést, a mihaszna pompát!

(Ford. SZÁSZ KÁROLY.)

A Z E M B E R E K V Á G Y A I.

(III. k. — I. óda.)

Köznép, gyülöllek! El, avatatlanok —
Csöndet s figyelmet! Íme a múzsapap
Még sohse hallott dalt fog zengui
Ifju leánynak, erős fiúnak!

Kit félve félnek népei ezrei:
A z s a r n o k is fél — téged, oh Juppiter,
Ki a titánokat legyőzted,
Ki, ha csak intsz is, a föld megindul!

Az egyik ember szőleje tágasabb,
Más: hívatalt kér, mert nemesebb faja,
Meg más erényit hányogatja,
S bízva hirébe', megyen tusázni,

Annak talán meg párthíve számosabb — —
Csakhogy dicsőbbek meg nyomorúltak is
Egy sorshuzás alá kerülnek,
Ah! nevük ott van az úrna mélyén!

Ha bűnös élted, s ott a fejed felett
Kard villog egyre: ízleni sohse fog
Bármilyen étel, s el sem altat
Czitera, vagy madarak danája.

A földművesnek piczike hajloka
Nem üz el álmat, azt tova nem viszi
A jól beárnyalt parti pázsit,
S Tempe, ahol zefirek szökellnek.

Ki annyit óhajt, mennyi elég neki
Azt sohse bántja nyugtalan óczeán;
Arcturus viharos lehunyta
S Baknak a kelte sosem busítja!

Nem fél, hogy olykor jég veri szőleit,
 Termése nem lesz, túlsok eső miatt
 Meddő lesz fája, hogy aszály lesz,
 Vagy hogy a tél dühe árt a földnek!

A sok hal érzi: szűkül a tengerár;
 Ezernyi téglát raknak a mélyire,
 Követ bocsájt le annyi munkás,
 Fárad a rab meg a büszke gazda.

De unva éltét, bárhova menjen is
 Ott van nyomában mindig a félelem,
 Rámén a háromevezősre,
 S véle a gond, ha nyeregbe pattan.

Ha bút nem enyhít Phrygia oszlopa
 S bíbor, mi fényben túltesz a csillagon,
 Sem a falerni tőke fürtje,
 Sem Acheménesek illatárja:

Mért rakjak én meg divatos új lakot,
 Hogy irigyeljék nagyszerű termeit?
 Mért adjam én sabíni völgyem
 Kincs-halomért, mi nyügöt szerez csak?!

SZERELMI VERSENGÉS.

(Carm. III. k. IX.)

Horác.

Mig én valék csak kedvesed
 S nem ölelé más, édesebb,
 Más boldogabb, hőszin nyakad':
 Nem irigyeltem a királyokat.

Lydia.

Mig nem égtél idegenért,
 Míg velem Chlóé föl nem ért:
 Szívedet birva, Lydiád
 Túlragyogá a boldog Íliát!

Horác.

A szőke Chlóé most enyém,
 El-elringat tánczon-zenén ;
 S meghalni volnék érte kész :
 Ha néki azzal hosszabb élte lesz !

Lydia.

Rám Calais veté szemét.
 Én érte, ő meg értem ég ;
 S kétszer vagyok meghalni kész,
 Ha néki azzal hosszabb élte lesz.

Horác.

S ha Vénus újra ránk tekint,
 S a régi lánczba vet megint,
 S Chlóét szívemből kiűzöd,
 S megnyil neked megint a zárt küszöb . . . ?

Lydia.

Bár a fénynél, mit csillag ád,
 Szebb ő — s te lengébb, mint a nád,
 És zordabb, mint bősüzt habok :
 Élet-halálban a tied vagyok !

(Ford. SZÁSZ KÁROLY.)

G R O S P H I U S H O Z.

(III. k. XVI.)

Békét, nyugalmat esd csupán az égtül,
 Kit Aegeum vizén dobál a hab,
 Midőn vad fellegektül elsötétül
 A hold s a csillagok se látszanak.

Nyugalmat esd a harczos thorák vitéz is,
 S a mediai tegzes emberek ;
 De azt, ha érte aranyat igérsz is,
 Vagy gyöngyöt s bíbort, meg nem nyerheted !

Se kincs, se lictoroknak nagy hatalma
Nem úzi lelked aggodalmait;
A gond, mely béront bámi czifra lakba,
Ezektül le nem csillapodhatik.

Jól él, bár szűken, kinek van kis sója,
S szegényes étke picziny asztalán,
Ki szennyes vágytul s félelemtül óva,
Nyugodtan alszik bármely éjszakán!

Minek kérsz oly sokat e kurta létbe?
Keressz vidéket, ahol más a nap?
Kerüld honod' bár, számüzötten élve:
De nem kerülöd sohse magadat!

A rézövű hajóra is reá száll,
Lovashadat is elkisér a gond;
Gyorsabb a szarvas s szélvész iramánál,
Mely felleget kergetve tovaront.

Ha víg örömmel áld meg a jelenlét:
Mit ád jövődöm? sohse kérdezem!
Mosolylyal enyhitem a balszerencsét —
E g é s z e n boldog úgy sincs senkisé!

Gyors vége lőn Achilles életének,
Tithonust hossz aggkor törte meg —
Amit tetőled megtagad a végzet,
Megadja énnekem tán, úgy lehet!

Bőgnek körülted ezrivel a nyájak,
A tehened hona Szicília,
Nincs szere-száma versenyparipádnak,
Ruhádat fösti bíborszín csiga:

Nekem kis földet osztott csak a párka,
S görög Camoenák gyengéd ihletét,
És azt, hogy vesse meg szívem s utálja,
Bármit beszél az álnokszívü nép!

A »SATIRÁK«-ból.

A FÖSVÉNYSÉG.

(I. k. 1 sat.)

Óh Meczenás, hogy' van, hogy szidja akárki a pályát,
 Melyet a véletlen vagy önjószánta szemelt ki,
 S azt dicsérgeti mind, aki más pályán megy előre?
 »Boldog kalmárság!« így sóhajt egyre a harczos,
 Hogyha a fáradság s az idő erejét fölemészté!
 Míg a kalmár szól, ha a szél veti-hányja hajóját:
 »Jobb a hadviselés! Mi is az? Egymásra rohannak —
 Egy percz — s itt a halál vagy mámore a diadalnak!
 Ügyvéd, jogtúdós megirigyli a föld művelőjét,
 Ha fele hajnal előtt már ott kopogatja az ajtót.
 És Rómába ha jó a pór, akit megidéztek,
 Fennen hirdeti azt: »Csak a városi élet az élet!«

Vón' még példa elég: beleúnna az elsorolásba
 Fabius, a csacsogó! Száz szónak is egy csak a vége:
 Nékem a nézetem ez: Ha egy isten szólna eképen:
 »Hát légy, ami akarsz! Te ki most a harcz fia vagy még,
 Légy kalmár! te tudós, majd elmész földművelőnek;
 Kész a cserétek már; kiki menjen most a helyére!
 Ej no! Mit álltok még?« Nem moccanik egyses helyéből;
 Lám pedig itt az idő, hogy ezentúl boldogul éljen!
 Nem tudom én, Jupiter hogy mért nem fú a dühében
 És nem mondja legott: »Csak tessék majd kiabálni!
 Várhattok, míg én majd hallgatok a szavatokra!«

Aztán meg... no de nem! Nem ütök tréfával el ilyet,
 Bár szabad ám igazat belerejtni a tréfa mezébe;
 (Hiszen a jó tanító süteményt ad ennek, amannak,
 Csakhogy az ábécét szivesebben tartsa eszében);

Mégsem tréfálok ; már most komolyabb lesz a hangom.
 Lám a földművelő, aki szánt a súlyos ekével
 És a korcsmáros, meg a harczos, s mind a hajózó,
 Aki merészen fut nagy tengerek árjain által :
 Mind csakis azt mondják : Ők így csak azért cselekesznek,
 Hogy, ha a vénség jó, nyugalomba mehessenek ők is,
 És élelmi szerök legyen együtt arr' az időre !
 »Nézzük a kis hangyát — ez a ő példájuk, a hangya ! —
 Hogy' fárad mindég, hogy' húz mindent a lyukába,
 S növényi készleteit, nagy gondja levén a jövőre !«
 Csakhogy az úgy van biz', hogy a tél mihelyest beköszöntött,
 El nem hagyja lyukát, s használja, amit behordott !
 Míg a te kincsvágyad' sem a forró nyár nem apasztja,
 Se nem a tél, sem a tűz, sem a víz, se ha háboru tör ki !
 Egyre töröd magadat : légy dúsabb, mint az a másik !

Hát ér az valamit, ha a sok szinaranyt meg ezüstöt
 Lopva elásod jól, s mélyen belerejted a földbe ?
 »Hjah ! ha fogyasztgatnám, elfogyna biz az hamarossan !«
 Mit használ, hogy v a n, ha te, golyhó, sohse fogyasztod !
 Bár a szérűdben milljó a kalász : no mit ér az ?
 Gyomrod azért többet mégsem bírhat meg enyémnél !
 Hogyha te rab volnál és ép' válladra helyeznék
 A kenyeres zsákot : kapnál-e te többet azoknál,
 Akik nem czipelék ? Hát mondd, van-e abba különbség,
 Csak száz holdat szántsz, avagy ezret kell-e művelned,
 Hogyha sosem hágsz túl a természetnek a rendjén ?
 »Úgy ám ! csakhogy jobb a sokból venni, barátom !«
 Hogyha kevésből is vehetünk épannyit, oh kérlek,
 Több értéke van-é magtárodnak kosaramnál ?
 Ha egy ital víz kell, vagy mondjuk kell egy üveggel :
 Hát majd így szólsz-é : »inkább iszom én a folyóból,
 Mint e forrásból« ? Aztán megesik biz ilyenkor,
 Hogy aki többet iszik, mint mennyit a szomszár kívánna,
 Lebukik a partról és elviszi szépen a hullám !
 Míg ki csak annyit kér, a mennyi csitítja a szomszárját,
 Kap jó tiszta vizet, de meg élte se vész el a habban !
 Csakhogy a legtöbbször rútvágygyal telve a lelke !

»Misem elég — hajtják — bárkit csakis annyira tartnak,
Mennyije van!« Hát mondd: mit szóljon az ember ilyenkor?
Hadd nyomorogjon csak, ha ez őneki nagy gyönyörúség!

Élt Görögországban, mondják, egy zsugori gazdag,
S ez a tömeg szavain túltette magát ilyenénkép:
»Hadd pisszegjen a nép — én meg jót tapsolok otthon,
Hogyha a ládámban meglátom a sok, sok ezüstöt!«
Tantalus is kapkod viz után, mely elfoly előle....
Ah, mosolyogsz? No bizony! Tessék a nevet kicserélni —
S a mese rólad szól! Hisz zsákszám gyűjtöd a kincset,
S ottan is alszol rajt! Nem bántod, szent az előtted!
Gyönyörü szép festmény — csak nézed s ez a te élved!

Nem tudod-é, mi a pénz? Hogy mért van, hogy mi a haszna?
Végy rajt' fris kenyeret, zöldséget, gyenge borocskát,
Szóval mindent végy, mit megkívánhat az ember!
Félve virasztani honn, éjente, naponta remegni,
Nem jön-e tán tolvaj? Nem üt-é egyszerre ki tűzvész?
Nem lop-e meg szolgálád? Hát ez van néked inyedre?
Ebbül az áldásból már én biz mitse kívánok!

Hogyha hidegláztól kezd el reszketni a tested,
S bármi baj ágyba szegez: legyen ott melletted egy ember,
Aki segítgessen, béhozza a melegítőket,
Kérje meg orvosodot, hogy gyorsan talpra teremtsen,
S adjon vissza hamar jó magzataid s rokonidnak!

Nincs se fiad, sem nőd, aki gyógyulásod ohajtná,
Gyűlöl a szomszédság, a legények mint a leányok.
Ám ha te egyre a pénzt helyezed mindennek elébe,
S nem tézsz jól sohasem: bámulsz-e, ha nincs, ki szeressen?
Ládd, a rokonságot nem kell kikutatni se, megvan;
S így ha te azt akarod, legyenek jó szívvel irántad,
Borsót falra se hánysz, se nem oktatsz vén csacsit arra,
Hogy szágúldjon majd a harc mezején csatalóként!

Már eleget szerzél! És mennél több vagyond van,
 Annál inkább tudd, hogy távol tőled a szükség.
 Hagyjad a fáradozást; elnyerted már, mit ohajtál!
 Óh ne kövesse kisem példáját Nummidiusnak!
 Nem hosszú a dolog. Gazdag volt, annyira gazdag,
 Hogy csak mérte a pénzt, és kapzsi is, annyira kapzsi,
 Hogy rabszolga se járt oly piszkos ronggyal a testén,
 Mint ez a Nummidius; míg élt, attól remegett csak,
 Hogy majd éhen vész. Nos hát, egy tyndarid asszony
 (Kiszabadúlt rabnő) egy nagy bárdal leütötte!

»Hát mit ajánlsz? Csak mondd! Éljek, mint Maenius, úgy-e,
 Vagy Nómentanus?« Lám, szélsőségeket említsz:
 Kapzsi se légy sohasem, de ne légy korhely se, fukar se!«
 Bármiben is van mód, kell mindütt lenni határnak,
 És az igazság nincs sem túl, se nem innen a mesgyén.

Most, ahol elkezdém, oda térek vissza. Ki sincsen,
 Aki fukar vénként ne gyalázná egyre a sorsát,
 És ne dicsérgetné a más pályán haladókat.
 Látva, a szomszédnak duzzadtabb tőgyü a barma,
 Sápád a nagy dühtől, s nem méri magát sosem össze
 Holmi szegényebbel: dúsabbat akarna leverni:
 Így siet és mindég van dúsabb ember előtte,
 Mintha a versenymén a kocsit tovarántja a gyepre
 És a kocsis mind vágy a többi lovat megelőzni
 S arra reá se tekint, amely ott fut a sornak a végén!

Ritka az olyan ezért, aki így szól: »boldogul éltem!«
 És ki a lét végén úgy távozik errül a földrül,
 Mint ha ebéden volt s már jól van lakva a gyomra.
 No de elég lesz már; egy szót sem mondok ezentül,
 Mert tán azt hinnéd, hogy Crispinust plagizálom!

A T O L A K O D Ó.

(I. k. IX. sat.)

Épen a szent úton járkáltam, mint a szokásom,
 És eltűnődtem — tudom is, milyen ostoba dolgon.
 Hát im egy ember jó (névről ismertem a jámbort)
 És megkapja kezem': »Hát hogy' vagy, drága barátom!«
 »Mevagyok, úgy a hogy! Minden jót adjon az isten!«
 Az csak nem hágy el. »Mit akarsz hát?« kérdezem erre.
 »Halld, ki vagyok: tudós!« »Hát annál többre becsüllek!«
 S hogy szabaduljak már, majd gyorsítom haladásom',
 Közbe megállapodom, sügök valamit gyerekemnek...
 Mig az izzadtság foly végig testemen egyre
 S búsan mondogatom: »Bolanus, mint irigyellek,
 Hogy véred hevesebb!« — Tücsköt-bogarat hadar össze,
 Dicsér egy utcázat, majd megdicséri a várost.
 Én csak nem szólok. »Már látom« kezdi el aztán
 »Elszöknél szivesen! De hiába van — el nem eresztlek!
 Bárkihez is mennél, én elkísérlek örömmel!«
 »Kár vón' fáradnod! Hiszen azt te nem ismered úgysem!
 Aztán messze lakik, Caesarnak a kertjei mellett!«
 »Nem vagyok olyan röst; dolgom sincs; elmegyek addig!«

Lekonyítom fületem, mint bús csacsi, hogyha sokat visz.
 Az meg kezdi megint: »Ösmerj csak! többre becsülsz majd,
 Mint Viscust s Variust! Oly gyorsan s annyi poémát
 Senkisem ír, mint én! Osz't' senkise gesztikulál úgy!
 S oly jól énekelek, hogy Hermogenes se különben!«
 Itten megszakítám: »Hát él-e az édes anyád is?
 Hát rokonod van-e még, aki rád szorul?« »Ej, dehogyan is van
 Eltemetém már mind!« Jó nekik! Rajtam a sor most!
 Végezz csak gyorsan! Bételjesül ím az a jóslat,
 Mit a sabín asszony fazekából olvasa hajdan:
 »Ezt nem szúrja le kard, se nem árt meg néki a méreg,
 Rossz oldalnyílalás, köhögés vagy csúz se kinozza:
 Ezt majd egy fecsegő teszi tönkre a sok hadarással!
 Ha esze lészen majd: őrizkedjék fecsegőktől!«

Negyede a napnak már elmúlt, ahogy elértük
 Hestia szentélyét; jót állott, s mára idézték .
 Egy bírósághoz; ha ma nem leszen ott, elítélik.
 »Kérlek, légy a tanúm!« szól most meg. »Szivesen,ámde — —
 Nem bírok állni soká, nem is értek cseppet a joghoz!
 Aztán meg sietek!« »Már nem tom, mit hagyok el most:
 Téged-e vagy pörömet?!« »Hát engem!« »Sohse barátom!«
 . . . S ő biz előre siet! Győztessel küzdeni kár vón,
 Én hát csak követem. »Hát mondd, hogy vagy Meczenással?
 Nem szeret ő sokakat; de különben jóeszü ember;
 Jól értett hozzá, mint kell fejegetni a sorsot!
 Ha beajánlhatnál, én bennem jó segitőd vón',
 Aki a másod-hóstit el tudná játszani gyöngyen.
 Így oszt' mind kiturod!« »Dehogy is folyik ottan oly élet,
 Mint te hiszed; nincs ház, mely tisztább volna emennél,
 S mentebb ily bajtól! Én sohasem látom a kárát,
 Hogyha olyan jó is, ki okosb mint én s vagyonosb is!
 Kiki helyén marad ott!« »Ez nagyszerü, ez hihetetlen!«
 »Hát pedig úgy van, uram!« »Még jobban szítod a vágyam',
 Mely odavonz hozzá!« »Csak vonjon! Hogyha jeles vagy,
 Majd béjutsz! Csak küzdj: megnyerheted őt bizonyára,
 Bár eleinte nehéz. . .« »No de én nem csüggedek ám el!
 Vesztegetek szolgát; ha ma tán nem eresztnek elébe,
 Másnap visszajövök; lelek én alkalmasos órát!
 Úton elé kerülök! Kísérem! Hajh, tudom én azt,
 Munka nekül nincs díj!«

Míg szól, jön Fuscus élembe,
 Kedves Aristiusom, s ő tudta, miféle a társam.
 Persze megállottunk: »Honnan?« kérdem »s hova mész
 Ő felel; én csipem tógáját, csipem a karját — [most?
 Hajh! érzéketlen! Majd intek néki, kacsintok,
 Hogy szabadítson meg: de a kópé egyre mosolyg csak,
 S teteti, hogy nem is ért. Énnékem forrt az epém már.
 »Enyje! el is feledém, mit akartál mondni titokban,
 Hogy nemrég szóltunk?« »Áháh! . . . De ma hagyjuk e dolgot,
 Majd jobbkor! Ma tudod, hogy ünnepet ül a zsidóság!
 Nem kötök én ki velök!« »Hej, bánom is én a zsidókat!«

»Ha te nem, én bánom! Bölcs nem vagyok annyira mint te,
S követem a tömeget. Meg fogsz engedni, de hagyjuk!«

Nékem e gyászos nap szomorúan kelt fel az égen!
Fut a gonosz, s engem, mint áldozatot hagy el ottan.
Emberem ellene jó, s rátámad: »Merre, gazember?«
Énhozzám meg szól: »Kérhetlek-e, légy a tanum majd?«
Nyujtom fülczimpám. Az a bíróhoz viszi kínzóm',
Zaj lesz, csődül a nép... így mente meg engem Apolló!

Az »EPÓDOK«-ból.

A FALUSI ÉLET.

(V. k. II. ep.)

Boldog, kinek közügygel nincsen dolga,
De mint az ember abb' a régi korba',
Ökrével ősi földjét műveli,
És pénz kamatra sohse kell neki!
Álmát a riadó sosem zavarja,
Nem rémiti a tenger bőszi viharja,
A fórum piaczára sohse mén,
Át nem lép dolyfös urak küszöbén.
Kezébe tőkék hajlós vesszei,
S azokat nyárfa-törzshöz kötözi,
S a fattyuhajtást el-elnyesegetve,
A fába nemesebbet ojt helyette.
Vagy fölkeresi csöndes völgyeit,
S a bőgő nyájban elgyönyörködik,
Vagy tiszta mézét amphorákba rakja,
Vagy nyírja juhait, hogy légyen gyapja.
Vagy, ha a zöld mezőkön szerteszt
Az ősz kidugja gyümölcsös fejét,
Hogyan örül, a körtét zsákba gyűjtve,

S ha rámosolyg a szőlő bibor fürtje,
Melyet Priapus isten kap meg tőle,
S Silvanus isten, a határok őre.

Majd aggott tölgynek árnyékába ül,
Majd heverészni hímes pástra dül ;
Körülte zúg a hegyről le az ár,
A ligetekben dall a kis madár ;
Hallhatja érnek csöndes mormolásit,
Melyeknek hangja lágy álomra csábit.

S a dörgő Jupiter ha küld telet,
S a hóesés, a zápor megered :
Vagy útnak indul hű kutyáival,
És egy pár vadkant szépen törbe csal,
Vagy könnyű póznán hálót visz a rétre,
Hogy éhes seregélyt csaljon beléje,
Vagy vándor-darvat ejt el vagy nyulat,
Mit nagyvidáman haza hordogat !
Szerettiért bármennyi gondja légyen :
Ilyenkor aztán egy sincs már eszében !

Otthon pedig szemérmes neje
Ügyel a házra s gyermekeire
Fürgén mozog, mint Sabinum leánya,
S apúli nővel versenyz barnaságba'.
Jó száraz fából rak meleg tüzet,
S így vár, míg fáradt ura közeleg ;
A fürge tehenet bezárja ólba,
Majd duzzadt tőgyét feji meg kacsója ;
Uj borra is van gondja azután,
S hogy nem-vett étel álljon asztalán.

Ennyim ha van : dehogy kell osztriga,
Dehogy kell csüllő vagy csibabiga,
Amilyet hajjai távol keletnek
Nagynéha partjainkra is kivetnek !
Fogolyra én biz nem áhítózom,

Császármadár sem izlik oly nagyon,
 Mint hogyha — melyet mostan szednek ép le —
 Jó fris olajbogyót teszel élémbe,
 Vagy réti sóskát, mályva füveket,
 Melyek a testnek olyan üdvösek,
 S Terminus ünnepén leszurt ürüt,
 S bakot, min majdnem ordasunk örült. . .

Mily jól esik, eképen lakomázva,
 A nyáját nézni, mint siet a házba,
 S lankadt nyakával az igás barom
 Hogy húzza az ekét az udvaron!
 S mi szép, midőn a háznép körbe gyűl
 A Lárok fényes szobrai körül!

. . . Így szólott Alfius, az uzsorás,
 S már képzeletbe' szánt, kapál meg ás. . .
 Beszedi pénzét hónap közepén —
 Aztán megint kiadja elsején!

AZ »EPISTOLÁK«-BÓL.

RÉGI ÉS ÚJ KÖLTŐK.

(Epist. I. k. — 1. Ep. 28—50, 63—92.)

A görög írók közt a régi írók a jelesbek;
 De ki minálunk is csak a régít hirdeti jónak,
 Azzal nem szólok! Hát mért nem mondja ki mindjárt,
 Hogy a bogyóban a m a g, s a diónak a h é j a lágyabb?
 Persze! mi sokra jutánk! Ugy festünk, úgy muzsikálunk,
 Ugy birkózunk már, hogy Graecia népe se jobban!

Hogyha miként a bort, az idő jobbitja a verset:
 Tessék, mondják meg, jó versnek mennyi idő kell?
 Vajjon az oly költő, kit most száz éve temettek,
 Régi, tökéletes-é, avagy új és gyenge poéta?

Nos, döntsétek el ezt! »Kitünő és régi poéta,
 Ha hira száz éves!« Hogyhogy? Hát azt, aki ifjabb,
 Felteszem egy hóval, vagy mondjuk, teljes egy évvel:
 Kikhez számítsuk? Vaj' a régi poéta-seregbe,
 Vagy a jelen s a jövő köteles becsmérteni őt is?
 »Aki csak egy hóval, vagy mondjuk egy évvel is ifjabb:
 Azt bátran teheted régibb jelesink csapatába!«
 Jó, ha megengeded ezt. Valamint a lóbul a lószórt
 Tépik szálanként, mindég, mindég csakis egyet:
 Ugy veszek egy évet, mindig csak egy évet a százból,
 S végre lefegyverzem toldásaim által az olyat,
 Aki csak évre tekint s e szerint ítél az írórul,
 S senkitsem bámúl, aki rég nem porlad a sírban.

Néha a nép szeme jó — mind szép: de gyakorta hibázik.
 Mert ha a régieket dicsérgeti oly iszonyúan,
 Hogy szól: »párjuk nincs — a legelső!« ebbe hibázik!
 De ha megengedi azt, hogy már elavult az irányuk,
 Néha döcög tolluk, s a homály sem ritka művökben:
 Akkor már jól lát és én vele egyet is értek.

Nem akarom, hányd el valamennyi sorát Liviusnak
 Amiket Orbilius bottal vert ifju agyamba:
 Én csak bámulom azt, mint nézhetik oly kicsiszoltnak,
 Mint mondhatják rá, hogy szép s közel áll a tökélyhez!
 Mert tán itt vagy amott akad egy-egy szó, amely ékes,
 És mert egyik sor tán szebben gördül a másnál,
 Kár az egész verset nagylelkesen égis emelni!

Bánt, hogy amit szidnak, nem szidják, mert együgyű tán,
 Vagy mert durva, üres: de azért, mert mostan íródott!
 És nem is elnézést: hírt kérnek a régi írónak!
 Hogyha talán kétlem, méltán játszszák-e ma Attát:
 Rám ront minden vén: »Nem szégyeled? — így kiabálnak —
 Olyat támadsz meg, mit Roscius, a nagy Aesopus
 Játszta elöttünk el!« Lehet, abb' a hiszembe cselekszik,
 Hogy mi se szép vagy jó, csakis az, mi gyönyört nekik adhat,
 Vagy mert röstellnék elhinni, mit ifjak ítélnek,
 S azt fitymálni amit bemagoltak tejfeles arczezal!

Aki magasztalván a Saliusoknak a versét,
 Arrul, a mit nem is ért (de meg én se), kimondja: »remekszép!« :
 Annak a holt költőt dicsérni dehogyan van eszében:
 Az csak minket szid, csak irigylit, amit mi csinálunk!
 Hogyha a nagy görögök gyűlölték volna az újat,
 Mint mi gyűlöljük most: hát régi mi volna manapság?
 Min csünghetne a nép? mit falná fel apraja-nagyja?!

LEVÉL A PISOKHOZ.

(II. k. III. epist. 360 391, 403 — 460. v.)

Vers is csak festmény: van olyan, hogy elébe is állhatsz,
 Más csakis úgy hat rád, ha a faltól messzire lépdelsz;
 Annak jobb a homály, míg emennek jobb a derűs hely,
 S éles ítéletitől nem retteg a jó kritikusknak.
 Az csakis egyszer szép, ezt élvezi tizszer az ember.

Halljad, idősb Piso! Az atyád sok igazra tanit bár
 S jóeszű vagy magad is: de azért ezt véd az eszedbe.
 Sokban megtűröm én a középszerű, »úgyahogy«-embert;
 Ügyvéd, jogtudós, mind tarthat igényt becsülésre,
 Ha nem is oly szónok, mint Messala, meg tudományban
 Nem Cascellius is. De középszerű lantosok ellen
 Ég s föld tiltakozik — meg vélök a könyveladók is!

Mint a jó lakomán bosszant a rossz zene hangja,
 Bánt a kövér olaj is, meg a sardusi mák, meg a méz is
 — Mert hisz ezek híján lehet enni meg inni dicsően! —
 Úgy a vers is bánt (hisz célja vidíteni az embert)
 Hogyha nem áll magasan ... mert lenn van a sárban olyankor!

Vívni ha sohse tanult, majd harcjátékba' ki vesz részt?
 Nem dob tányért az s labdát, karikát, aki nem tud,
 Mert biz a sok néző rútul kikaczagja, ha látja!
 Hogy mer az olyan hát, aki nem tud, verseket írni?
 (Hogyne? Szabad s nemes is! S a pénze, a birtoka révén
 Lovagi rendbe való! Azután meg büntelen ember!)

Sohase írj te, öcsém, ha nem ösztönöz arra Minerva!
 Van eszed arra neked, hogy az ilyet jól megítélhesd.
 S hogyha csinálsz valamit, halld, mit szól Maevius ahhoz,
 Mit magam és mit apád? Megvárd a kilenczedik évet,
 S addig zárd be műved'; mivel addig, míg ki nem adtad,
 Még jobbíthatsz rajt'; de ha már a szó tovaröppent,
 Vissza hiába hivod!

. . . . .
 Kérdik, hogy tanulás vagy természet szül-e költőt?
 Sem tudomány nem elég, ha hiányzik az isteni véna,
 Sem lángész nem elég, ha egészen nyers, faragatlan.
 Ez s amaz együtt jár és hű társ légyen a kettő.

Akiben él az a vágy: versenydíjt nyerni a pályán,
 Már mint ifju tanul, munkál nagy hőbe', hidegbe',
 Bor s szerelem nélkül. Aki dalt mond Pythia síkján,
 Buzgón fárad elébb és fél tanítója szavától.
 Azt hiszi sok, hogy elég, ha dicsekszik: verse remekmű:
 »Lepje a rüh, aki veszt! Csúf volna, ha én ki nem állnék,
 S szólnék: nem tudom ezt, mert én biz sohse tanultam!«

Mint aki árúját kiabálva kínálja a népnek,
 Csődíti sok költő a hízelgők csapatát is,
 Birtoka s pénze ha van, s ad kölcsönt nagy kamatokra.
 Megteszi azt is sok, hogy rendez bő lakomákat,
 Jót áll és a szegényt olykor ki-kirántja a pörből.
 Persze az ilyen már, nagy boldogságba merülten,
 Nem tudhatja sosem, ki beszél igazat, s ki hazúdik?

Akinek adtál már vagy fogsz csak ajándokot adni,
 Verseidet ne mutasd! Az ilyen majd lelkesül értök,
 Majd kiabál: pompás! gyönyörű! hah! nagyszerű! mily szép
 Egyszer sápadozik, majd omlik a köny a szeméből,
 Felszökik, ugrál majd, tombol majd elragadottan!
 Mint temetéseken is túl térszen a nagy zokogásban
 A fizetett sirató a valóban búslakodókon:
 Ugy tesz túl olyanon, ki valóba' dicséri a verset.

Mondják, sok nagy ur azt, kit előbb ösmerni kívánna,
 Méltó társ leszen-é, meghijja borozni magához,
 S le is itatja csufúl. Te is arra vigyázz, ha dalolgatsz :
 Valami rókaszivű, ravasz úr hálóba ne ejtsen.
 Bezzeg Quinctilius, ha mutatsz neki ilyet, imígy szól :
 »Ezt kijavítsd ! Ezt is ! No meg ezt is !« S hogyha te szólnál :
 »Négyszer próbáltam, s nem akadtam semmi okosbra !« :
 »Dobd el hát, így mond, és újra csináld az egészet !«

Hogyha hibád' védnéd, s kijavítani sehogysem akarnád :
 Kukkot sem szól már, hanem ott hágy a kapufánál,
 S enged, hogy bámúld magadat s magadét — de magadba' !
 Szidja a rossz verset, kiben ész van meg becsület van ;
 Megró durva helyet, s ha talál valahol esiszolatlant,
 Áthuzgálja hamar ; ha czikornyást lel : kitörüli ;
 Ami homályos tán, rámondja : csináld ki, hogy értsék !
 Nem tűr kétes szót ; »változtass !« — egyre ajánlja ;
 Szól, tesz Aristarchként ; nem mondja : minek szomorítuám
 Ily apróságért ? Az az »apróság« sokat árt majd,
 Hogyha müved' nevetik, s nem léssen majd, ki ne szidua !

TIBULLUS.

(54—19. Kr. e.)

Élete. Albius Tibullus régi lovag-családból származott, mely azonban a polgárháborúk tartama alatt jószágai egy részét elvesztette. Mindazonáltal még ő is elég jó anyagi helyzetben volt és nem igen szorulhatott arra, hogy hatalmas pártfogója, Messalla Corvinus pénzbelileg is segítse. Mikor e maecenas 31-ben elment Aquitaniába, e hadjáratban költőnk is kísérője volt. Visszatérve onnan, megint csak Rómába ment és ekkor ismerkedett meg »Délia«-jával, akit elégiáiban megénekelt. Szerelme annyira eltölté, hogy midőn 30-ban Messala megint felszólítá, kísérje el Ázsiába, eleinte vonakodott e kérésnek eleget tenni. Később azonban megváltoztatta határozatát, csakhog' utközben megbetegedett és Corcyrában volt kénytelen bevárni gyógyulását. Alig állott helyre, sietett vissza Rómába, ahol azonban gyászos hír várt reá. Délia hűtelen lett hozzá és Tibullus soká siratta elvesztett kedvesét. Élte későbbi éveiben egy Nemesis nevű lányhoz intézett szerelmi dalokat, de e viszonyát korán megszakítá a halál, mely 35 éves korában szólítá el az elők sorából.

A rómaiak elégia-költészete. Az elégiát a rómaiak szintén a görögöktől vették át; itt e genre legelső művelői Callinus és Tyrteus voltak, kik ilyen költeményekben buzdíták honfitársaikat harcra vagy az erény követésére. Csak későn, az alexandriai költői iskola virágzása korában, kezdett az elégia tisztán szerelmi bánat kifejezésére szolgálni. A rómaiaknál jobbára csak az e jellegű elégia talált művelőkre. A legjelentékenyebb ama régibb latin költők közül, kik elégia-írással foglalkoztak, Catullus volt; az utána következők nem igen váltak ki, mígnem Tibullus, Propertius és Ovidius a római elégiát a fejlődésnek valóban magas fokára emelték.

Tibullus művei. Ama négy könyv elégia, mely Tibullus neve alatt maradt ránk, több irodalomtörténész véleménye szerint oly költeményeket is tartalmaz, melyek nem tőle valók, hanem csak amaz irodalmi kör kebelében létesültek, mely a főtebb említett Messalla Corvinus körül képződött. — Az első könyv tiz elégiája kettőnek kivételével, melyek egyike Messala egy győzelmét, másika a békét dicsőíti, mind Déliához intézett szerelmi dal. — A második könyv III., IV. és VI. elégiája Nemesist énekli meg, az I. egy mező-avatási ünnepre készült, a II. a költőnek egy Cornutus nevű barátjához intézett születésnap iudvözet, az V. pedig egy Phoebushoz intézett könyörgés. Az e könyvben foglalt elégiák általában gyengébbek az I. könyvben foglaltaknál; ugy látszik, hogy Tibullus ezeket már nem csiszolhatta ki annyi gonddal. — A harmadik könyv elégiáiról azt tartják, hogy azokat kivétel nélkül egy Lygdamus nevű poéta szerzé. E könyv hat elégiája mind szerelmes vers, kivéve az ötödiket, melyet a halálosan megbetegedett költő barátaihoz intéz. — A negyedik könyvben vegyesen fordulnak elő tibullusi és nem-tibullusi versek. Mindjárt az első, egy Messalat dicsőítő hosszadalmas versezet, nem lehet Tibullus műve. A VIII—XII. számú dalokról azt beszélik, hogy azokat egy Sulpicia nevű költőné intézte a bennök megnevezett Cerinthus-hoz, akit viszont Tibullus jóbarátjával, Cornutussal tartanak azonosnak. Ugyane viszony képezi tárgyát a II.—VII. számú daloknak, melyeket, valamint a XIII. és XIV. számúakat is, Tibullus munkáinak vélnek.

Jellemzése. Tibullus stílusát bizonyos válogatott elegancia, bizonyos gyöngéd, kecses finomság jellemzik. Nyelve mindamellettt ép oly természetes, mint folyékony. Nem igen szereti azt a nagy mythologiai apparatust, melylyel némely kortársá élt, nem cifrázza fel verseit túlságos sok célzással, vonatkozással, mint ezt Propertius teszi, s azért ennél sokkal olvashatóbb, sokkal élvezhetőbb is — habár viszont meg kell valani, hogy költői erő tekintetében nem őt illeti az elsőség.

Amit nagy érdemül lehet felróni minden költőnek: versei határozottan visszatükröztetik az ő sajátos, eredeti költői egyéniségét is. Aki azokat végigolvassa: maga előtt látja azt a rokonszenves, egyszerű, idyllicus hajlamu, szerelemre

vágyó, háborutól irtózó római ifjut, akiben mély vallásosság egyesül igazi szabadságszeretettel, aki nem szereti a politikát nem szereti a tábori kürtök riadását, hanem egy kis csöndes falu magányába óhajt visszavonulni, s ott Délia oldalán tölteni éltét.

D É L I Á H O Z.

(I. K. I. El. 43—109.)

Nem vágyom őseimnek kincsére s telkire,
 Mely nékik annyi búzát s oly bőven termele;
 Kis földdel is beérem; elég, ha ágyamon
 Munkától fáradt testem' ki-kinyugoszthatom.
 Mi jó, így elhallgatni a szél viadalát,
 Mig édes feleségünk gyöngéden karol át,
 Vagy hogyha ősszel ottkünn csepeg hideg eső,
 A cseppek csobogása mily álom-szerező!

Nem kell a nagyvilágnak aranya, ékköve
 Ha útam bármi lányt is sirásra késztene.
 Messalla, csak te küzdjél, víjj szárazon s vizen:
 Háznak díszeképen több prédád így leszen.
 De engem lekötöttek egy nőnek lánczai —
 Kegyetlen kapujánál hajh! őrt kell állani!
 Ah, Déliám! csak téged, csak téged lássalak:
 Mit bánom én, ha restnek, tunyának mondanak!
 Légy akkor is köröttem, ha majd kiszenvedek,
 Még akkor is, oh lánykám, kezéd kezembe tedd!

Majd sírsz; s ha ottan fekszem a ravatalomon,
 Hű ajkad ajkaimra majd csókot csókra nyom!
 Majd sírsz, — oh mert hisz kebled, tudom, nem oly kemény,
 Nem vas, nem kő a szíved: oh tudom, érzem én!
 Ahány leány meg ifju lesz temetésemen,
 Száraz szemekkel onnan el egyiksem megyen.
 De te ne sértsd a hamvam'; ne bontsád szét hajad',
 Oh Déliám kiméljed szép gyöngéd arczodat!

De most szeress, a végzet amíg élénk nem áll,
 Mig ködbe burkolt fejjel nem jő el a halál!
 Közelg a kor, a melyhez nem illik szerelem —
 Ősz hajjal nem lehet majd forró dalt zengenem!
 Most kell imádni Vénust, mig ajtót törhetünk,
 Mig jól esik, a lánynyal vítáznunk, pörlenünk!
 Én hős e harczba' lettem; zászlók nem kellenek —
 Ki dicsőségre vágyik, szerezzen az sebet,
 Szerezzen az sok kincset! . . . Van egy-két asztagom
 Nem élek nyomorúltul, nem élek gazdagon!

D A L A I M.

(I. k. II. El. 1—20.)

Itt szolgálás a részem — egy nő lett zsarnokom:
 Oh régi szép szabadság, im tőled búcsuzom.
 Oly szomorú e járom! Bilincs van testemen
 És Ámor nem lazítja egy árva perczre sem.
 Akár megérdemeltem, akár nem: lángolok —
 Vad lány! oh mért a tűzem' hogy el nem oldhatod?
 Ah hogysesm ilyet tűrjek, ily vad keserveket,
 Hadd lennék inkább szikla, körültem jéghegyek,
 Hadd lennék inkább zátony, mit szélvész dühe csap,
 Amelynél forrva zajlik és megtörik a hab!

Itt bús nekem a nappal, s még búsabb éjjelem,
 Ah meg van keserítve az egész életem!
 Hiába zeng a kobzom, Apollo nem segít:
 Ajándokot kér lánykám és nyujtja kezeit!
 Ha nem segíttek, Múzsák, a szerető szivén:
 El innen! Nem csatákat, nem harczot zengek én,
 A nap útját se kérdem, se hogy a méla hold
 Mint tér kocsiján vissza, mihelyt már telve volt:
 Azt hittem, dal leánykám könnyebben nyeri meg —
 El, Múzsák, hogyha ebben meg nem segítetek!

A K E D V E S H E Z.

(IV. k. 13. El. 1 – 14 s.)

Nincs a világon nő, aki elcsábítana téled —
 Ez az igaz fogadás kezdte szerelmi frigyünk'.
 Csak te magad tetszel; nincs más lány római házban,
 Kit hozzád mérnék: te vagy a szép egyedül.
 Oh ha csak énnékem látszhatnál ennyire szépnek,
 S rútnak mondana más: sohasé remegne szívem.
 Nem kell nékem irígy, ne dicsérje meg üdvöm' a vulgus —
 Aki okos, nem szól, rejti ha öröme van.
 Oh mily jól esnék, ott élni a néma vadonban,
 Melynek a sűrűin át emberi láb sose tört.
 Búmba' vigasztalnál, volnál hű csillagom éjjel,
 Óh te kipótolnál énnékem ezreket is!
 Küldhet el akkor az ég egy istennőt az ölembe —
 Még maga Vénus sem, az sem aratna sikert!

S U L P I C I A.

(IV. k. 2. el. 1—24.)

Nézd, a Calendádon, nagy Mars, Sulpicia mily szép!
 Jőjj le az égboltról, jőjj le s e lányra tekints!
 Engedi ezt Vénus; de te majd a hevedbe' vigyázz ám,
 Hogy bámultodban földre ne ejtsd vasadat!
 Mert e lány szemiből veszi rendesen Ámor a lángot,
 Hogyha egy égi lakót vágy sebesíteni nyila.
 Bármit s bárhogya tesz, bármerre irányzza a léptét,
 Lopva a Kedvesség mindig utána megyen.
 Ha leereszti haját, bűvöl leeresztve a fürtje,
 S hogyha csomóba szedi, akkor is elragadó.
 Gyújt, ha a szoknyáját megfösté tírusi bíbor,
 S akkor is épugy gyújt, hogyha a leple fehér.
 Csak Vertumnusnak vagy ennyi ruhája a mennyben,
 Száz s száz köntöst hord, és valamennyibe' szép.

Arra csak ő méltó, hogy hordjon szép puha gyapjut,
 Melyet két ízben áztata tírusi nedv;
 Ő méltó csak rá, hogy bírja, mit illatözönben
 Jól termő rétről szed le a kincses arab,
 S bírja a kagylókat, melyeket vörös árnak a partján
 Távol napkeleten gyűjtnek a szerecsenek.
 Múzsza, csak őt, csakis őt zengd márczius ünnepi napján,
 Gyöngytekenős lanton te is, Apollo, dalold!
 S engedjétek meg, hogy e szent napot ülje sok évig —
 Nincs a világon lány, dalra ki érdekesebb!

U J É V I A J Á N D É K.

(III. k. 1. elégia)

Ma kezdjük víg örömmel nagy védőnk, Mars havát,
 Elődeink az évet e naptul számiták.
 Nincs uteza ma, se ház nincs, ahol ne járna nép —
 Kezükben az ajándok jaj milyen csudaszép!
 Múzsák! mit kapjon az ma, ki oly kedves nekem?
 Mit kapjon szép Neaerám? Hű, nem hű: szeretem!
 Fösvény a pénznek örvend, vers ejti meg a nőt:
 Hát jól van, dallok egyet, dalban dicsőjtöm őt!

Fehér papírom' fődje szép síma boriték,
 Csiszolja majd simára a kő felületét.
 Majd legfelül ragasztok egy finom címmlapot,
 És cifra nagy betűkkel a nevem díszlik ott.
 A hengerpálca végét szépen beföstem —
 Csak így menesztem útnak lágyhangu énekem'!

Mik ihletet adátok s költői szavakat,
 Castaliai árnyak, piéri hús tavak:
 Keljen csapattok útra és könyvemet vigye,
 S vigyázzon, le ne kopjék utközbe' szép színe.
 Izenje véletek meg, vajjon még szeret-é,
 Avagy talán a hívét már el is feledé?

De majd előbb ti, kérlek, köszönjeteK neki,
 S mondjátok néki, ajkam e szókat izeni :
 »Ki most csupán fivéred, de urad lenni vágy,
 Az küldi ím, Neaera, e kis ajándokát!
 Az esküszik, hogy mindig te léssz az üdve, te,
 Akár maradsz, mi most vagy, akár léssz hitvese . . .
 Légy e z z é . . . óh hogy az lész : él benne a remény,
 S e remény el nem alszik, csak Hades fenekén!

V Á L Á S U T Á N.

(I. k. IV. eleg. (1—40.)

Nagy garra l hányogattam : »Eh nem halunk bele!«
 Hiába dicsekedtem, mert hajh! nem úgy leve!
 Hasonlitok csigához, mely örülten forog,
 Amint a gyermek karja ostorral rácsapott.
 . . . Jól van ; kinozz, oh lányka, büntesd a gőgömet,
 Máskor ne légyen kedvem, úgy szólni felüled!
 De óh bocsáss meg — kérlek szerelmünk perczire,
 S a csókra, melylyel ajkam és ajkad egy leve!
 Tudod, hogy ott feküdtél kórágyon, betegen,
 Imáim eszközölték, hogy megmentett a menny.
 Tisztító, sárga kénnel én füstölém szobád',
 Midőn a vén boszorka elmondta búvdalát.
 S hogy drága fekhelyedtől rossz álmot üzzek el,
 Háromszor rád olvastam szent liszt segélyivel!
 Fejem' befödve, hittam éjente Hekatét,
 S lengő ruhával néki kilencszer áldozék.
 Megtettem mindent — s hajna! amit elért imám,
 Más vérszi annak hasznát, mást szeretsz, Déliám!

S én már, hogy' elképzelttem, milyen boldog leszek,
 Ha újra talpra állasz . . . az ég mást végezett!
 Hittem, leszek majd gazda ; s ha nyári nap hevit,
 Te örködöl a színben, mig búzám csépelik ;
 Rád lesznek bízva őszszel a szőlős kosarak,
 S mely tiszta lábbal készült, megőrzöd mustomat.

Számlálgatod a nyájam', s a béres-gyereket,
Amint gyügyög majd hozzád, öledbe felveszed.
Szöllőmért hálaképen gerezdet áldozol,
A nyájamért meg ételt, rétért kalászt hozol.
Mindenkinek parancsolsz, lesz gondod bármire,
S lakombau — óh mi jó az — nem leszek semmise!
Eljő Messalla hozzánk, s almát viszel neki,
Miket a legjobb fáim fognak majd termeni.
S a hőst majd megbecsülöd, jól tartod e Nagyot,
S elébe majd az ételt mindig magad rakod. . . .

Igy képzelődtem! Álmom, a szél hajh! elvivé,
Hová? az isten tudja, tán Örményhon felé!
Azóta próbálgattam búm' borba fojtani,
De könypatakká lettek a bornak árjai;
Öleltem más leányt is, de oh! minduntalan,
Elém tűnik a képed — s mindennek vége van!

PROPERTIUS.

(49 — 15. Kr. e.)

Élete. Sextus Propertius egy umbriai városban, Mevaniában született. Családja szintén azok közé tartozott, amelyek a polgárháborúk következtében földbirtokuk nagyrészét elvesztették. Fiatalon jött ő is Rómába, ahol megmaradt kis apai jussából vigan és gondtalanul kezdett élni, egyedül a szerelemnek és költészetnek szentelve idejét. A leányt akit megénekelt s kit dalaiban Cynthiának nevez, tulajdonképen Hostiának hitták. Öt évig tartott vele való viszonya és midőn kedvese elhunyt, nem sokáig élte túl. Ő is azon költők köréhez tartozott, akik Maecenas és Augustus pártfogását élvezték; jó barátja volt Ovidiusnak, nemkülönben Vergiliusnak is, akinek »Aeneis«-ét egy epigrammjában az »Ilias« fölé helyezte.

Művei. Propertius elégiái négy könyvben maradtak ránk, bár maga a költő őket eredetileg ötbe osztotta be. Az első három könyv dalai legnagyobb részt erotikus természetűek, amennyiben majd kivétel nélkül Cynthiát énekli meg bennök. A negyedik könyv elégiái közül az V., VII. és VIII. még Cynthiára vonatkoznak, a többi már nem. A III. egy heroíd (l. Ovidius), melyet Arethusa intéz a parthus harczokba vonult férjéhez; a XI.-ben Cornelia árnya szól férjéhez Paullushoz és gyermekeihez, a többiben valamennyiben azt a szándékát hajtja végre, melyet e könyv első elégiájában fejez ki, hogy t. i. ezentul minden költői tehetségét honi dolgok megéneklésére fogja fordítani; szól a Hercules-oltár alapításáról, Vertummusról, az actiumi csatáról stb. stb.

Költői jelleme. Amivel Propertius bennünket különösen

el bir ragadni, az az a rendkívüli hév, az a magasra csapó lelkesültség, melylyel dalait zengi, s melynek tekintetében egészen elüt a szelid, gyöngéd Tibullustól. Több nála az erő, a szenvedély; verselésében is több a lendület. Propertius kétségtelenül népszerűbb költő lett volna Tibullusnál, ha stílusát nem rakta volna meg oly túlságosan gyakran a legtávolabbról vett mythologiai vonatkozásokkal, melyek néha még a klasszikus ókorban jártasabbak előtt is érthetetlenek. Propertius, Callimachos és Nicetas alexandriai elégia-költők nyomán járt, s ezek példája vitte bele az említett hibába. De baja nemcsak az, hogy verseinek kissé tudákos színezete van, de néhol, ha a göröghöz nagyon iparkodik ragaszkodni, nehézkessé, szakadozottá is lesz: »Latin Callimachos« akart lenni — mint maga mondá — és ez vált veszedelmére.

D A L A I M.

(II. k. 1. d.)

Kérditek, hol fakad forrása dalomnak?
 Lágy versek ez ajkról kötetszám mért folynak?
 Nem Múzsza s Apolló késztet engem dalra,
 Ihletem' egyedül kedvesem sugallja.
 Egy-egy téveteg fürt homlokán ha lebben,
 Büszke hymnust zengek a hajáról menten;
 Ha bíbor-ruhában tündökölve járdal,
 Egész könyv telik meg a bíbor-ruhával;
 Ha dalt ver a lanton alabastrom-ujja,
 Bámulom, a hűrt mily művészileg futja;
 Álmatag szemeit végre ha lezárja,
 Költői eszméknek zsong bennem az árja.
 Akármit cselekszik, akármit beszél is,
 Dús forrása válik még a semmiség is!

Á M O R.

(II. k. 12.)

Ki először festé Ámort kis gyerekeknek
 Bámúlni való volt művészi keze :
 Tudta, hogy szeretők ész nélkül szeretnek
 S e gyermeki bábért mennyi kincs vesze.

S nem hiába tűzött rá evező szárnyat,
 Repüljön tova mint emberi alak ;
 Hánytorgató hullám mi reánk is árad,
 Csalfa szelek házról-házra hajtanak.

Horgos nyilat is jól adott a kezébe,
 Méltán veri vállát megrakott tegez ;
 Ellenséget sem látsz, s benned nyila vége,
 Nincsen gyógyulás, ha egyszer megsebez.

Itt van gyerek arcza, itt van nyila bennem,
 De szárnya, az nálam bizony leszegett,
 Hajh ! mert kebelemből soha el nem reppen,
 És örökös harccal vívja véretem.

Hogy' szeretsz fészkelni kiaszott velőben ?!
 Menj, fiu, és másnak szívébe nyilazz.
 Mérged azon próbáld, aki ép erőben —
 Árnyék az, kit gyötresz, nem én vagyok az !

Ha ezt is elveszted : ki dalol ezokrül :
 — Te reád dicsőség az egyszerű dal ! —
 A lány bájairól, a bogár szemekről,
 Ki zengi, ha lebben kis lábaival ?

T E M E T É S E M.

(A II. k. 13. dalából.)

Ha egykor a halál lezárja szememet,
 Holttestem', Cynthia, eképpen temeted.
 Nem kell gyászkiséret, őseim képsora —
 Sorsom' ne sirassa hiába harsona.
 Elefántcsont-lábon ravatal ne álljon,
 Ne pihenjen testem attalusi ágyon ;
 Ne párolgjon tömjén illatos csészékbül,
 Nép fiaként temess minden pompa nélkül,
 E három könyv elég díszes gyászkiséret —
 Viszem ajándékul, Persephone, néked !

Te is követsz, kebled' tépve, marczangolva,
 Hívó szava szádnak szakadatlan folyva.
 Végső csókod' kapja szedres, hideg ajkam,
 Ha testemre hull a tele csésze balzsam.
 S ha elhamvaszt máglyám fellobogó lángja,
 Földi maradványom' kis edényke zárja.
 Legyen egy babérfa a csekély sírhanton,
 Árnyéka fedezze porladozó csontom',
 S e két sor : »Akinék pora most itt pihen,
 Életében Ámort szolgálta volt hiven.«
 S e sírnak hírneve terjed oly messzire,
 Mint Achilles véres hantjának a hire.
 . . . S majd ha megadózol te is a halálnak :
 Oda temetkezzél ; édes, oda várlak !

H A L H A T A T L A N S Á G.

(III. k. I. dal.)

I.

Kallimachos lelke, Philetas szent hamva,
 Berketek ölére óh bocsássatok !
 Görög lelket öntök a hazai dalba . . .
 S e szűz forrás első papja én vagyok.

Versetek oly símán mék barlangba gördül?
 Melyik út vitt s melyik hab lelkesített?
 Félre! ki Phoebusra hadi zajjal zördül —
 Tajtékkő csiszolja ki verseimet.

Igy emel a hírnév magasra a földrül,
 S Múza-lányom rózsás fogaton repít;
 Kis Ámorok serge körbe velem fönt ül
 S költő-raj kíséri kocsim kerekét.

Kantár-megeresztve velem mit versengtek?
 A múzsákhoz keskeny ösvényke viszen.
 Róma! hirnevedről sokan könyvet zengnek,
 Birodalmad széle hogy Baktra leszen:

De béke dalául a múzsák bérczérül
 E művet hozám, hol töretlen az út.
 Dal virágát, Múza, add költődnek bérül,
 Nem viselhet e fej hősi koszorút.

Mit tőlem irigység megvon az életben,
 Kamatostul adja azt meg a halál.
 Bevon a mult minden varázsával szebben,
 Sírból kitör a név s szájrul-szájra száll.

Ki tudná a fa-ló ledöntötte várat?
 Folyammal bírkózó haemoni vezért?
 Jupiter fiára Simois hogy' áradt?
 Kereket áztató hős hektori vért?

Deiphobust, Helenost ki ismerné már ma?
 Gyáva Párist honja sem említené.
 Ilion és Trója híre alig járna,
 Habár ezt Herkules kétszer bevévé.

Tudta azt Homeros; magasúl az ének,
 Mely a bukást zengé, át időn-koron.
 Róma! unokáid engem is dicsérnek,
 E napot — én jóslom — megéri porom.

Hitvány sírba' csontom' hogy kő ne jelelje,
 Tesz arról, jól tudom, Apollo apánk. . .
 De most, dalom, térjünk, a régi mederbe
 És a szokott hanggal bájold el a lányt!

II.

Vadat megfékezett az Orpheus lantja,
 Rohanó habokat futtokba' szegett.
 Cytheron szikláit dal igézte, csalta,
 Míg Théba falává emelkedtenek.

Galathea maga, hogy Polyphém zenge
 Vissza-visszafordult harmat-fogatán.
 Ha enyém Apollo és Bacchus kegyelme,
 Csoda, hogy a lányság hön figyel reám?

Nem könnyököl házam remek oszlopokra,
 Nincs arany gerendán ivor iveret;
 Se nem phaeák liget kertem kicsi bokra,
 Nincs itt barlang, amely hús habot vezet.

De versemen kapnak és a Múza kísér,
 Tánczból Calliöpe nem dől ki soha.
 Boldog vagy, oh lányka, ha könyvecském dicsér,
 Minden dal szépséged emlék-oszlopa.

A csillag-verdeső sok pyramis-ormó,
 S ég mássa: Zeusnak szentelt palota,
 És a Mauzoleum kincse mind elomló,
 A halál nem ismer kivételt soha.

Láng vagy eső rólok diszöket lehordja,
 Vagy az idők terhe taszitjá alá:
 A Génus hírén sohsem esik csorba,
 Költő neve fényét nem éri halál!

(Propertius e négy költeményét ford. CSENGERI JÁNOS.)

OVIDIUS.

(45. Kr. e. — 15. Kr. u.)

Élete. Publius Ovidius Naso Sulmoban született, ahonnan atyja, aki vagyonos földbirtokos volt és a lovagok rendjéhez tartozott, korán költözködött Rómába, hogy ott jobb nevelést adhasson fiainak. Ovidius szorgalmasan látogatta a retoriskolákat, majd elment Athénbe, ahonnan mikor visszatért, hivatalt vállalt. De bármily gyorsan haladt a pályáján, mégsem bírta azt megkedvelni. Egyedül a költészetnek akarta szentelni életét, vetélytársa akart lenni Vergiliusnak, Horatiusnak, Propertiusnak. S az is lett. Dalai hamar tettek szert közkedveltségre s még Augustus császár is szívesen részeltette pártfogásában. Sikerről sikerre haladva, életének legnagyobb része dicsőségben és örömben telt el, mígnem egy végzetes esemény a legnagyobb boldogságból a legnagyobb gyászba döntötte. Vagy ötven éves lehetett, midőn egyszer csak, egészen váratlanul, a fejedelem száműzte Italiából. Neki, aki annyira szerette hazáját, aki élt-halt Róma városáért, el kellett mennie a vad géták közzé, messze, messze, a Fekete tenger habjai mellé. Ott, Tomi városában, a mai Küsztensében élte le a szerencsétlen költő élete utolsó tiz esztendőjét, egyre gyászolva száműzetését, egyre kívánkozva vissza honába, egyre megkegyelmeztetésért könyörgve. Hiába könyörgött; ott kellett elvesznie, távol idegenben s csak hamvait vihették vissza Róma földjére. Hogy mi volt száműzetésének oka, azt sokáig kutatta az irodalomtörténet, de a kérdés teljesen tisztázva még ma sincsen. Elégiái néhány sorából azt lehet következtetni — s ez a legvalóbbszínű — hogy némely költeményének ledér iránya keltette fel iránta a császár haragját. Mások azt hiszik, hogy Ovidius valami nagy titkot tudott meg, s azért kellett távoznia Rómából, hogy azt el

ne árulhassa. Vajjon lesz-e idő, mikor e kérdést végleg el fogják dönthetni, kétséges.

Költői jelleme. Kevés római író tekintetében ágaztak el az irodalomtörténészek nézetei annyira, mint Ovidius tekintetében. Sokat vitatkoztak azon, vajjon az arany-, vagy az ezüst-korszakba vegyék-e be, s vajjon e korszakok mindegyikében milyen hely illetheti meg? Legigazabban járnak el, akik az aranykornak költői sorában a másodrendű költők közé helyezik, vagy kik az ezüst-korszakéi közé helyezve, neki osztják a legelső rangot. Méltán nevezik a »legszellemesb római«-nak s méltán dicsérik benne azt is, hogy verselése könnyedség, elegancia tekintetében kevés máséhoz fogható. De viszont el kell ismernünk azt is, hogy tárgyai megválasztásában nem volt mindig szerencsés, hogy nem ritkán feledkezett meg amaz erkölcsi határokról, melyeken túlmennie a költészetnek sohasem szabad, hogy önmagának túlságosan enyhe bírója volt s ezért műgondja nem volt nagy.

Művei. Ovidius költői működése rendkívül sokoldalú volt. Nincs kivülről római költő, aki mind a lírai és epikai, mind a drámai és didaktikai költészet terén sikerrel próbálkozott volna meg. Mivel kezdte meg irodalmi pályáját, arról nincs tudomásunk; Ovidius maga említi, hogy fiatalkori munkáit tűzbe vetette. Legkorábbi műve, melyről tudomásunk van, egy »Medea« című tragédia, mely azonban elveszett. Quintilianus ismerte e darabot s nagy dicsérettel emlékezik meg róla. A költő megmaradt alkotásai közül korra nézve legelső a »Heroidák« könyve, melyet a »Szerelmek« (Amores) követett. Az utóbbiban nyilvánuló irány folytatását lelte a »Szerelem művészeté«-ről szóló tankölteményben (Artis amandi libri III.), a »Szerelem gyógyszerei«-ben (Remedia amoris) és »Az arcz szépítő-szerei« című művecskében (Medicamina faciei), mely azonban csak töredékesen maradt ránk. E munkák befejezése után az »Átváltozások tizenöt könyvé«-t írta meg Ovidius (Metamorphoseon libri XV), melynek átdolgozását száműzetése akasztotta meg. Rómában kezdte, de száműzetése helyén fejezte be Ovidius Ünnepi Naptár (Fasti) című munkáját is. Tomiban aztán leginkább gyászos sorsán való kétségbeesését dalolta. Ez időből való költeményei: a »Bús dalok öt könyve«

(Tristium libri V) és »Pontusi leveleinek négy könyve« (Epistolarum ex Ponto libri IV.) Van Ovidiusnak még néhány apróbb, kevésbé fontos munkája is: ilyen az »Ibis« című satiricus vers s a »Halieutica« című tanköltemény, mely a fekete tenger halairól szól, s melyből szintén csak töredék van meg. Tudjuk azt is, hogy Ovidiusnak több alkalmi verse teljesen elveszett, valamint, hogy írt néhány költeményt géta nyelven is — ama nép nyelvén, mely között száműzetése idejét töltötte.

A »Heroidák.« Ezzel a névvel csak későbbben, Ovidius után, illették ama költői leveleket, melyeket a sulmoi dalnok egyes ókori hősnők tollába ad, mintha ezek intézték volna kedveseikhez vagy férjeikhez, akik őket hűtlenül elhagyták. A tárgy emez egyformasága természetesen bizonyos monotonitást szül; a hősnők helyzete nagyjában többnyire megegyezik s ezért érzelmeik nyilvánulásában is igen sok a rokon vonás. De ha csak egyet-kettőt olvasunk el e levelek közül, sok megkapóan szép, poetikus hely fogja figyelmünket lebilincselni: csodálatot fog bennünk kelteni a pszichologiai festések hűsége, az a finomság, melylyel Ovidius mintegy bonczolni tudja személyei lelki állapotát. Ovidius maga találta fel e műfajt, melylyel utána nagyon sokan próbáltak megbírkózni; de olyan tanítvány, aki a mestert elérte volna, vajmi kevés akadt. Igaz másrésről, hogy e műfaj nem jogosult — ép oly kevés az, mintha egy drámaíró pusztán csak ama monológokat akarná megírni, melyeket hősei a katasztrófa előtt tartanak; s igaz az is, hogy fölötte meglátszik e levelek stilusán ama rhetorikai iskolák hatása, melyek Ovidius idejében Rómában annyira népszerűek voltak.

Erotikus művek. Mint már fentebb említők, tisztán a szerelemmel foglalkozó munkája három van Ovidiusnak: a »Szerelmek,« a »Szerelem művészete« és a »Szerelem gyógyszerei.« Ezekhez lehet még sorolni a »Szépitőszerek«-ről írt költeményét is. A »Szerelmek« három könyvében a költő Corinnával való viszonyát éneklie meg, bár e műben van több olyan rész is, melyek egészen más tartalmuak; ilyen pl. a III. könyv tizenharmadik elégiája, mely a falerii Juno-ünnepet festi, ugyane könyv kilencedik verse, melyben Tibullus halálán kesereg a költő, vagy az I. könyv tizenötödik dala, mely Ovidius irigyei

ellen fordul. — A »Szerelem művészete« szintén három könyvre oszlik, melyeknek a »Szerelem gyógyszerei« mintegy függelékét képezi. »Mindkét tankölteményben — szól Bernhardy — feltűnik az író mindenütt egyformán biztos keze, feltűnik a szerkezet világossága, a stílus legfinomabb szabatossága és kelleme; még inkább kiválnak ama mód által, melylyel a költő mintegy játszva uralkodik tárgyán; megragad éleselméjűségök, szeretetméltó pajzanságuk. Szavaik, gondolataik mutatják, hogy írójuk minden oldalról bele tudott hatolni ama társadalmi életbe, melyből már eltűnt az erkölcsi szigor s nem félt, annak még legtitkosabb zúgait, sötét képeit is a nyilvánosság elé vinni.«

Az »Átváltozások.« Ez Ovidius legolvasottabb s egyuttal legbecsesebb műve is. Tizenöt »könyv«-ében mintegy kétszáz hitregét és mondát találunk, melyek mindegyike azzal végződik, hogy a szereplő személyek egyike vagy másika valamivé *átváltozik*. Innen a mű címe. Ez elbeszélések nincsenek azonban lazán egymás mellé rakva; van közöttük bizonyos összefüggés. A költő mindig úgy mondja el őket, hogy szinte észrevétlenül megy át az egyikről a másikra s az elbeszélés fonala voltaképen sohasem szakad meg. Méltán nevezhették el a »Metamorphosis«-okat »cyclicus epos«-nak, mert valóban a mű, a mythologia és a regés idők minden kiválóbb eseményét felsorolja, kezdve a világ teremtése előtti chaostól s lemenve egész Róma alapításáig. S milyen változatosság uralkodik az egyes tárgyakban! Tudjuk előre minden rege végét és mégis, az egyes elbeszélések hangulata annyira különböző, hogy érdeklődésünk perczre se bír leolvadni. Hogy Ovidius a nyelv mily nagy művésze, már föntebb említők. Ép olyan remekül tud *leírni*, mint amily megkapóan tud *elbeszélni*. Aki elolvassa az alantabb közölt »Atalanta és Hippomenes«-ben a versenyfutás rajzát: bizonyára megtanulja bámulni Ovidiust, a stílistát. Az »Átváltozások« költője ilyes részletekben igazán nagy. Az *egész* munkában nyilvánuló felfogást azonban, valamint az erotikus műveknél, úgy itt is méltán lehet gáncsolni. Ha ott a túlságos szabadságot vethetjük Ovidius szemére, itt hibáztatunk kell azt, hogy ő személyeit modernizálja. Az őskorbeli héroszok és nimphák nála jobbára úgy jelennek meg, mintha

Augustus ledér korában élnének. Úgy gondolkodnak, úgy éreznek, úgy beszélnek.

»Fasti.« Ez a szó a latinoknál a nemzet polgári és vallásos tradícióinak összeségét jelentette. E hagyományokat akarta Ovidius ama munkájában feldolgozni, melyről itt szó van. De gyűjteménye szerkesztésénél nem használta azt a módszert, melyet az »Átváltozások«-ban. Az egyes részletek itt nem forranak össze: kapcsuk inkább mesterségesnek látszik. Ovidius mintegy költői naptárt szerkesztett és kezdve az első hónap első napján, elmondja mindegyik napnál, miféle esemény emléke fűződik hozzá, mily szertartásokkal ülik meg az ama napra eső ünnepet, mi ez ünnep eredete stb. Természetes, hogy efféle, félig vallásos, félig történelmi munka nem lehet mindenütt költői. Magából a mű bizarr conceptiójából folyt, hogy költőjének gyakran kellett tudóssá, még pedig száraz tudóssá változnia. Már pedig vallási szabályok hiteles, alapos leírása nagyon becessé teheti ugyan a »Fasti«-t a historicus előtt: de *költői* becét mindenestre nem emeli. Ezzel azonban épen nincs az mondva, hogy az »Ünnepi naptár«-ban seholsem látjuk az »Átváltozások« bűvös tollu íróját. Vannak itt is egyes epizódok, melyek rá vallanak; csak hogy olyan magasra, mint többi műveiben, itt már a tárgy természeténél fogva sem emelkedhetett.

»Bús dalok« és »Pontusi levelek.« Hogy mi e művek tartalma, már említém. A számüzött Ovidius sirja el bennök nagy keservét, Augustushoz fordulva, aki előtt védekezik s kitől kegyelmet kér, nevéhez, leányához, barátaihoz szólva s könyörögve nékik, gondoljanak rá, lefestve szomorú helyzetét s nedves szemmel merengve él a rég letűnt boldogság képein. A »Pontusi levelek« csak annyiban különböznek a »Bús dalok«-tól, hogy ezekben a költő nem meri még nevükön szólítani ama barátait, akikhez dalait intézi s akiknek talán a véle való összeköttetés, ha köztudomásává lenne, ártana; a »Pontusi levelek« megírásakor pedig már nem bántotta ez aggodalom. — Ovidius mint lyricus messze mögötte marad Ovidiusnak, az epicusnak. Fájdalma első rohamában megtalálja az igazi, szívhez szóló hangot (lásd alantabb az I. és III. bús dalt), de később aztán folyton ismétli, még pedig olykor unalmasan ismétli, a régi jaj-

szókat. Ovidius lantja csak Róma derült legében adott kelle-
mes csengő, jó hangot; mikor gyászfátyolt kötött rá, hangja
mintha elvesztette volna régi érzét. Aki előbb a lét örömeinek
élvezésére tanított, annak keserve nem igen bírt már könnyet
fakasztani. Hisz maga dalolja:

Versem csak akkor tetsző, ha derült kebelem
De mostan sűrű felhő ül árva lelkemen!

A »HEROIDÁK«-ból.

MEDEA JASONHOZ.

(33. v. — 180).

Láttalak — elvesztem; hiszen új tűz lángola bennem,
Mint a templomban lángol a fáklya-fenyő.
Szép voltál s engem tefeléd vonzott csak a sorsom,
A te szemed sugara engemet elvakított!
S csalfa! te észrevevéd; hisz rejtnei ki tudna szerelmet?
Árulója leszen mindig a lángnak a fény!

...S szólt a király hozzád: »Menj most e bőszi bikapárral,
És tégy rájuk igát, mely sose volt nyakukon.
Nincsen Mársnak sem szilajabb két barma s döfösebb,
Mint e két nagy szörny, — tűz a lehelletük is!
Ércz a két lábuk, meg az orruk is érczczel övedzve,
Ám ez érczövet is megfeketíti lehük.
S azt is megmondják, hogy vesd tele maggal a rétet,
Maggal, amelyből majd emberek állnak elő.
Gerelyük is lészen, s azt mind tereád hajigálják —
Fáradtságod után ez lesz a bús aratás!
Végre az őrzőt is, mely sohse szokott elaludni,
El kell altatnod csellel, akármi uton.

Igy szólt Aeetes; fölkeltek nagyszomorúan,
Biboros ágy mellől elviszik asztalitok.

Úgy-e eszedbe se volt Creusának szép birodalma,
Avvagy a büszke Creon, s gyermeke sem, jegyesed?
Búsan távoztál; szemeim könnyezve kísérték.

S lágy hangon susogám: »Ifju, ah áldjon az ég!«
S hogy sebesült szívvel lefeküdtem az ágyba pihenni,
Azt a hosszú éjt én bizony átzokogám.
Egyre előttem volt az a bőszi bika és aratásod,
Egyre előttem volt hah! az a szörnyü kigyó!
Bánt szerelem s remegés; s féltemben nő a szerelmem;
S hogy meghajnalodott és odajött a hugom:
Szétbontott hajjal, párnámba temetve az arcom',
Úgy lelt engemet ott — egy könnyü volt nyoszolyám!
»Tégy értök valamit!« szól. Tenni a más jegyeséért?
S mégis, améért odajött, én megadám szivesen.

Tudod-e a ligetet, hol tölgyfa, fenyőfa ad árnyat,
Ahol a lombokon át nem hat a napsugara?
Ott volt és ott van Dianának a temploma most is,
S benne az ő szinarany, egyszerű szobra ragyog.
Mondd: emlékszel-e rá? Avagy elfeledéd, velem együtt?
Oda menénk s ott szólt hűtelen ajkad emigy:
»Üdvömet íme a sors rábízta a te kezeidre;
Ah csak tőled függ, élek-e vagy halok-e?
Legyen elég neken az, hogy megteheted, hogy elölhatsz...
Oh de ha megszabadítsz: híred örök lesz, oh lány!
Melyeken enyhíthetsz, oh kérlek hát bajainkra,
És nagyapádra, ki lát bármit a föld kerekén;
Úgy mosolyogjon rád Dianánk háromszoros arca,
És a hány istent tisztel, imád ez a föld:
Mint ahogy könyörölsz rajtam s társimnak a sorsán;
Tedd, hogy szívem majd légyen örökre tied!
Vagy ha talán — oh de nem! hogy volna az istenem oly jó?! —
Hogyha nem útálnál engemet, a görögöt:
Inkább szóródjék a lelkem szerte a légben,
Hogyse kívüled más légyen, oh Médea, nőm!
Junora esküszöm ím, ki a házasságokat őrzi,
S arra is, akinek itt szépköví temploma van!«

S hajna! e szók (s hány még?) a gyenge leánynak a szívét —
 Ugy meglágyíták, hogy odaadta kezét.
 Láttam, sírtál is: hát már tud csalni a köny is?
 Ah! a szavad, Jason, oly hamar ejte rabúl!
 . . . És te az ércz bikapárt befogtad, menten a tűztől,
 S megszántotta ekéd azt a kemény talaját.
 S nem magokat hintél: sárkányfog volt a vetésed,
 Melyből harczos nőtt, kard a kezébe s paizs.
 Sápadtam magam is, ki od'adtam néked az óvszert,
 Amint látta szemem fényleni fegyverüket.
 És — be csudás büntett! — a földtermette fivérek
 Porba zuzák egymást kardjaik éleivel.
 S annak a sárkánynak kezd pikkelye égre meredni,
 Így csuszik a földön, így sziszeg, így tekereg.
 Mit segített a nőd? és mit segített hozományod?
 Mit az az Isthmus, ahol kétfelül ömlik a hab?
 Én, az akit lelked hajh! semmire sem becsül immár,
 Aki neked nem más csak bünös és nyomorúlt,
 Én altattam el, én, szereimtől hunyta szemét le,
 És a kivánt gyapjút én szerezem teneked.
 Ah! megcsaltam apám! elhagytam szép birodalmam!
 Édesnek tartám véled a száműzetést!
 Jóhíremet zsákmányul adám egy czéda latornak,
 Elhagytam hugomat, el az anyám', aki szült!
 Volt, akit elvittem . . . hah! elvittem kis öcsémet . . .
 Jajj, ahogy ezt leirom, megmervül a kezem!
 Volt megtenni erőm, oh de nincsen, hogy le is írjam!
 Ért vón' bár az a sors tégedet és magamat!
 S én nem rettegtem — tud-e félni, ki megtehet olyat? —
 Bármí bünöm volt is: mégis a habra kelék.
 Nincs, óh nincs isten! Mért nem merülénk le a mélybe,
 Én, mert dőre valék — te, mivel esküszegő!
 Mért nem morzsolt szét a Symplegadoknak a szirtje — —
 Együtt volnának csontjaim és tieid!
 Scylla miért nem hányt étkéül szörnyü ebeknek —
 Hisz hálátlanokat k e l l e n e sujtania!
 Vagy amely ott zajlik Trinacria partjin, az örvény,
 Hadd temetett vón' az minket a tenger alá!

Győztél, s visszamenél sértetlen a haemoni földre,
 S gyapjadat odatevéd a honi isten elé.
 Nem tudod-é tán azt, hogy a lányai agg Peleusnak
 Apjuk' szétvágták, oly igazán szereték?
 Becsmérelhet más, de te kell, hogy édig emelgess;
 Te okozád egyedül annyi, ah! annyi bünöm!
 S mégis volt orczád — hangot se talál a keservem! —
 Szólani: »Aesonnak hagyjad el úri lakát!«
 Mentem, mert kiüzél; két gyermekem oldalamon volt,
 S égtek szívemben sohse muló tűzeim.

Egyszer csak hallom, hogy Hymen-dalra fakadnak,
 S lámpák fénye ragyog, s csillog a tűz sugara.
 És a síp rágyujt vídám lakodalmi zenére. . .
 Búsabb volt nekem az, mint temetési dana!
 És megijedtem . . . jaj! nem sejték akkora bünt még!
 Hanem azért a szívem dermede, borzadozott.
 Tódul a nép s kiabál; lármáz: »Hymen! Hymenaeus!«
 Egyre közelget a hang, egyre növekszik a bűm.
 Sírnak a szolgálaim, s elrejtik előlem a könnyük' —
 Nem akar egyik sem szólni oly iszonyuról!
 Én még nem tudtam . . . jobb lett vón' sohase tudnom!
 S mégis bánkódám, sejtve a szörnyü valót!

Küldöm a kis fiamat, kimegy az, s kíváncsi szemekkel
 Áll meg a nagy kapunak utczai része előtt.
 »Ne gyere most ki, anyám! Apa mén a nagy menet élén!
 Aranyos öltönye van s hajtja a szép lovakat.«
 Széttépvén a ruhám', öklömmel vertem a mellem',
 És arczomba vadúl vájtam a körmeimet.
 Oda akartam vón' a tömeg közepébe rohanni,
 És leszakítani, oh gaz, fődrül a nászkoszorút!
 Majd hogy nem sieték bontott hajzattal elétek,
 S meg nem fogtalak ott, szólva: enyém vagy, enyém!

Örvendj, édes apám, s te is, óh Colchisnak a népe —
 Ah! az öcsém hunytát megboszulák az egék!
 Elveszitém a hazám, el nagy birodalmam', a házam',
 S mostan mindenemet: őt is, a férjemet is!

Én fékeztem meg vad sárkány, bőszi bika mérgét,
 S egy ember szíven győzni ne tudna karom?
 Ártalmatlanná szereim tették ama lángot —
 S hajh! a magam lángját oltani mégse bírom!
 Cserbe hagyott a fű, a bűvszó és a varázslat,
 Cserbe az istennő, meg Hekaté ereje!
 Nincs örömöm nappal, bús éjimen át nem is alszom,
 Csüggedt szívemnek szendere nincs sohasem!
 Bódíték sárkányt, s el nem bódítom a szívem' —
 Más veszi hasznát csak annak, amit tanulék.
 Én mentettem meg s most más nő karjiba nyugszik,
 Ott ahol én szánték, más kezeké a buza!
 Tán dicsekedve beszélsz most rólam a dőre leánynak,
 És mit hall szívesen, mondsz neki olyanokat.
 Csúfolod arczom tán, új bünt fogsz tán a szívemre,
 S tenger vétkeimen az megörül s mosolyog.
 . . . Ah! csak örüljön hát, s szunnyadjon biboros ágyban —
 Majd sír s kínja oh hidd, túltesz a lángjaimon!
 Addig, amíg lesz vas, meg láng meg méreg a földön.
 Sohse bocsát meg majd Médea elleninek!

A SZERELEM MŰVÉSZETÉ-ből.

LELKI SZÉPSÉG.

(II. könyv, 110 — 243. v.)

Hogy megtarthassad urnőd és ne maradj magad,
 A testnek szépségéhez adj lelki bájakat.
 Tűnő dolog a szépség! Az évek száma nő
 S az egyre fogy — fogyasztja a pusztító idő.
 Az ibolya s a jáczint se mindig virul ám,
 A rózsaszál is hervad s tövise lesz csupán!
 Oh szép legény, tenéked is őszül majd hajad
 S barázdásítva orcád, a kor megszántogat.
 Pallérozd hát a lelked', növelje bájad ez,
 Ez tart csupán el addig, mig mágyád rakva lesz.

Mig engedékenységgel szívet hamar nyerünk :
 Harcz. gyűlölet lesz részünk, ha durva kebelünk.
 Az ölyvet is gyűlöljük, mely küzd, vív szüntelen,
 S a farkast is, mely egyre juhnyáj közé megyen.
 De ment az üldözéstől a fecske, mert szelid,
 S akármilyen toronyra rakhatja fészkeit.
 Maradjon tőled távol a per s a szóvita —
 Szerelmet édes szónak kell táplálgatnia !

Ha nem eléggé nyájas, nem gyöngéd még a lány :
 Tűrj s várj csak egy kevésbé, majd jobb lesz azután !
 Az ág is enged végre, ha lassan hajlitod,
 De eltörik, ha durván használsz erőszakot.
 Folyón is, aki enged, az uszhatik csak át :
 Ha vele szemben úszol, nem győzöd le az árt !
 Jóság oroszlánt, tigrist megfékez könnyedén,
 A bivaly is igába csak lassanként ha mén !
 Durvább mint Atalanta nő vajjon lehet-e ?
 S ő t is lenyűgzé végre a férfi érdeme !
 A lány kegyetlenségét, saját balvégzetét
 Siratva, jó Milánion gyakorta könyezék,
 És vállán csalfa hálót szegény sokszor czepest,
 És jobbja bős vadkanra sokszor dobott gerelyt.
 A nyila Hylaeusnak sokszor hatott belé —
 De azt a más i k ivet még jobban ismeré.
 Nem mondom, hogy vadászni maenal erdőkre menj,
 Nem mondom azt, hogy hálót hordozz nyakszirteden,
 Se azt, hogy tárd ki melled' a nyileső előtt :
 Versem szelid parancsi könnyen követhetők !
 Engedj, ha kél vitára ; engedve — levered ;
 Amelyet ő parancsol, játszd azt a szerepet ;
 Mit ő javall, javalljad ; mit szid, szidd te is azt,
 Mit állit, te is állitsd ; mit ő vitat, vitasd !
 Mosolygj, ha ő mosolygott, és sírj, ha sír a nő :
 Hadd szabbja arczaidnak a törvényt mindig ő !
 Ha elefántcsont koczkát vet tán az asszonyod :
 Vigyázz : tenéked mindig rosszul kell játszaniod !
 Büttyökkel hogyha játsztok, ne vesszen ő soha —

Tenálad sürűen kell »kutyá«-nak hullnia!«*
 Ha háborusdi** járja, vigyázz, hogy sereged'
 Jól összevissza verjék az üveg-ellenek!
 Kis pálcza-feszítette ernyőjét tartsd magad,
 S ha nagy tömegbe juttok, csinálj neki utat!
 Kis zsámolyát az ágya elébe odavidd,
 S add rá vagy huzd le néki piczinyke saruit.
 S bár magad is didergesz: ha fázik kedvesed,
 Kacsóit kebleden kell átmelegítened!
 Csúfnak ne hidd — s ha csúf is, ő szereti azért —
 Hogy te, a szabad ember, fogod a tükörét,
 Ki annyi Junó-küldte szörnyállatot levert,
 S megérdemlé a mennyet, mit egyszer ő emelt:
 Ión szűzek körében kis kosarat fogott,
 És finomítgatá ott a sok nyers gyapotot.
 Tirynsnek hőse engedt urnője kértinek,
 S te habozol, hogy eltürd, mit ő eltűrhetett?

AZ »ÁTVÁLTOZÁSOK«-ból.

I.

A Z Ö Z Ö N V I Z.

(I. 251—310.)

...S már-már mennyköveket szórt vón' Jupiter le a földre,
 Csakhogy félt, hogy a tűz tán felgyújthatja az aethert
 És a világtengely, bármilyen hosszú, elérhet.
 S az is eszébe jutott, hogy elrendelte a fatum,
 Jőjjön idő, hol a föld meg a viz, meg a menny palotája
 Mind mind lánggra gyulad s a világ majd teng nyomorultan.
 Elteszi hát nyilait — mind cyclops kéznek a műve --
 S valami mást gondol: hogy vízbe fulasztja az embert,
 Hogy megnyitja egét és mind lezudítja a záport.

* Rossz dobás.

** A sakkjáték egy neme.

És Aquilót rögtön berekeszti Eólus ürébe,
 S minden olyan szellőt, mely a fellegeket tovaűzi.
 Nótust küldte ki csak. S ez nedves szárnyival elszáll;
 Szurtos, szörnyü homály titkolja el arcza vonását,
 Csurig a szakálláról és csurig a hajáról a vizcsep;
 Homloka ködborított, a tollai s keble is ázuak.
 S ahogy a felhőket, mik hosszan függtek a légben,
 Összeszorítja: dörög, sűrűen szakad égből a zápor.
 Tarka ruhában jó Júnónak a hirnöke, Iris,
 Felszíván a vizet, táplálja szünetlen a felhőt.
 Földre terül a vetés, hiusúlva reménye a pórnak —
 Veszve egy esztendő kínnal tele fáradozási.

Ám Jupiter dühe nagy: neki most nem elég, mit a menny tesz
 Hívja fivérét is, hogy rajta segítsen a h a b b a l.
 Gyűjti folyóit emez. S hogy uroknak elébe jutottak,
 Így szól hozzájuk: »Nem kell itt hosszú, nagy intés —
 Annyit mondok csak: szedjétek erőtöket össze!
 Kell, akarom. Tágulj, te meder, vesd félre a gátat,
 És a hullámnak majd dobd közzéje a gyeplőt!«
 Szól, ezek elmennek, s hol habjuk tódul a szirtből,
 Tágítják a nyilást, s fék nélkül rontnak előre.
 Neptúnus maga is szigonyát a földbe ütötte;
 Ez rengett s új viz serkedt mindütt a talajból.
 Gátját széttörvén, nyílt sikra rohan ki a hullám,
 Hordva vetést meg fát, meg barmot, ezernyi halottat.
 Hordva a ház tetejét, s szobrostul hordva a szentélyt.
 Hogyha maradt egy ház, melyen ekkora vész se fogott ki:
 Magasan elborítá a felette zugó habok árja.
 Még a tornyokat is meg-megmozgatja az örvény!

Szárazföld s viz közt már nem volt semmi különbség;
 Minden tenger volt s ez a tenger parttalan' ömlött.
 Dombra szaladnak emitt, csónakba telepszének ottan,
 S hol a minap szántott, evezőt fog a pór kezébe.
 Ez a vetési fölött, az a háza fölött evezett el,
 S szilfák lombjai közt megfogta a pontyot, a harcsát.

Sokszor esik meg az is, hogy horgonyt vetnek a réten,
 Vagy hogy a kis tutajok valamely szőlőbe kerülnek.
 Hol a minap kecskék legelésztek, szökve a fűvön :
 Ottan most fókák rút, undok testei úsznak.

Bámul a sok Nereid, hogy mennyi liget van a vízben,
 Mily sok város, ház ; erdőbe' tanyázik a delfin,
 És magas ágba akad, vén csernek ütődik a teste.
 Úszik a juh s farkas, tovahordja a víz az oroszlánt,
 Hordja a tigriseket ; nagy vadkan bős erejének,
 Szarvas lábának most bezzeg, nem veszi hasznát ;
 Röpköd ezernyi madár s keres oly helyet, ahova szállhat,
 S végre kifáradtan lehanyatlik a légből a mélybe. . . .

II.

D A P H N E.

(I. 441 — 565. v.)

Daphne az első lány, kit imádott Phöbus Apollo.
 Nem véletlen volt — Cupidónak okozta haragja.
 Akkortájt — büszkén, hogy a sárkányt földre teríté —
 Láttá a delosi úr, mint ajzza fel Ámor az ívet.
 »Mire való teneked — szólt — gyenge fiú, az a fegyver ?
 Hiszen az ilyesmit Jupiter vállamra teremté —
 Rám, ki vad állatokat s gonosz ellent sebzek a nyíllal,
 Rám, aki Pythont is sok ezer vesszőmmel elejtém,
 Pár holdat befogó, dögvészes testibe löve.
 Kelts csak a fáklyáddal, tudom is, mily dőre szerelmet,
 És ne kívánkozzál híremre, nevemre, fiacskám !«

És Vénus fia szólt: »Amint a te íved akármit,
 Téged is úgy ér majd az enyém. S amiképen az állat
 Mélyen alattad van : hired úgy jár hírem alatt is !«

Szólt s rendült a lég, hogy szárnya beléje csapódott.
 S néhány percz hogy tünt, Parnassus bércein állott.

Ott kétfelé nyilat vett rögtön nagy tegezéből :
 Egyik lángot szít, szerelemnek gátja a másik.
 Az, mely szít, aranyos, s csillámlik, tündököl éle,
 Míg ez tompa hegyű s ólom van rejtve a nádba.
 Ezt Dafnéra lövé, lányára a vén Peneusnak,
 Azt Phöbusra — de úgy, hogy csontba, velőbe furódott.
 S ez mindjárt szeretett: az félt szeretője nevé t ü l,
 S csak a ligetnek örült s ha vadaknak nyúzta a bőrét.

Mintha a szűz Dianát vágynék csak utánzani egyre,
 Szétbontott fürtjít csak egy árva szalag szoritotta.
 Sok kérője akadt; oh de öneki mindegy, akárki :
 Férjet nem kívánt, csak bolygni akart a vadonban.
 Apja sokat mondá: »hát, lányom, nem lesz-e vöm már ?«
 Sokszor mondta nagyon: »nem látok-e majd unokákat ?«
 Öneki ilyenkor rózsás pír ékiti arczát ;
 Gyűlöli, mint a bűnt, a nászfáklyának a fényét.
 Majd hókarjaival megölelte hizelgve az apját,
 S szólt: »Óh engedd meg, hogy örökké férjtelen' éljek —
 Ládd ezt, drága szülém, Jupiter megadá Dianának !«

S az ráállt. De, oh lány, a bájaidd útba' valának,
 Hogy ne lehess, mirè vágysz; fogadalmad gátja a szépség !

S Phoebus Apollo szeret. Daphnét kívánja ölelni.
 S hiszi, ölelheti majd . . . bár mostan jóslata ámit !
 Mint aratás végén fölperzselik olykor a tarlót,
 Mint a sövény meggyúl, ha a fáklya közel juthozzá,
 Vagy ha az éji utas hajnalba' feléje hajítja :
 Szíve is így gyúl meg, kebelét így gyötrik a lángok,
 S növeli még a remény meddő érzelmei árját.

Nézi a lányka haját, mint hull le nyakára ziláltan,
 S: »Milyen volna, sohajt, szép lágy fürtökbe ha szedné !
 Nézi tüzes szemeit, melyeknek csillag a fénye,
 S nézi az ajkait is (nemcsak nézésre teremtvék !),
 S megbámúlja kezét, meg az ujjait is meg a karját,
 Meg hőszin vállát, mit félig rejt csak a köntös . . .
 És a mit nem lát, még szebbnek véli az isten. —

S szökik előle a lány, a szellőnél sebesebben,
 S meg sem is állapodik, bár Phoebus imígy hivatgatja :
 »Kérlek, oh Nimfa, maradj ! Oh ne hidd, hogy ellenek üznek !
 Bárány farkastól, arszlántól futhat a szarvas,
 Fussa a gerlemadár remegő szárnyakkal a vércsét :
 Kiki az elleneit ! De hisz én, óh lányka, szeretlek !
 Jaj, majd elbukol ám ! Megvérzi a lábad' a tüske !
 Milyen nagy kár vón', ha miattam tán bajod esnék !
 Durva göröngy, min futsz . . . kérlek, lassítsd rohanásod' !
 Ne, ne olyan gyorsan ! Lasabban hadd megyek én is !
 Kérdd legalább, ki szeret ? Hiszen én nem bérczeken élek,
 Nem vagyok én pásztor, nem is őrzöm félve a nyáját !
 Ah, könnyelmű leány, nem sejtéd, hogy ki elől futsz !
 Csakis ezért menekülsz ! Halld : Delphi az én birodalmam,
 Nékem szolgálnak Claros-, Tenedos- s Patarában !
 Édes apám Jupiter ! Ami volt, ami van, s ami lészen :
 Mind megmondhatom én ; én ajzom dalra a lantot.
 Célba talál a nyilam — de nem oly jól, mint az a másik,
 Amely üres szivemet hajh ! úgy meg tudta sebezni !
 Fölfedezém a gyógytudományt s a nevem Segítő lett,
 Mind a fűveknek kezeimbe' hatalma, varázsa !
 Jaj, hogy nincsen fű, mely meggyógyítna szerelmet !
 Bárkinek is használ, csak nékem nem, tudományom !«

Szólana még többet, de a szűz rohan egyre előre,
 Fut, fut az istentől, s az h'jába könyörg neki, h'jába !
 Most is még gyönyörű ; a szél föl-fölfedi testét,
 S hogy vele szemközt fű, meglengeti könnyü ruháját.
 Hátra vetette a lég és összezilálta a fürtjét.

Futva kecsesb lett még. Nem bírta ki Phoebus Apollo,
 Hogy sosem érjen célta, s mert Ámor vesszeje üzta,
 Mindinkább s inkább meggyorsította futását.
 Mintha a gallus agár a nyulat hajhászsza a síkon,
 S zsákmányért fut amaz, s ez azért, hogy megmeneküljön ;
 Az a nyomába vagyon s már azt hiszi, megcsipi mindjárt,
 S merre röptül a nyúl, szaglászsa rohanva a földet ;
 S ez kétségben van, hogy immár nincsen-e vége,

Már harapást érez s kiragadja magát a fogakból:
Igy fut a lány s Phoebus — vágyón emez, az remegően!

Mégis amaz gyorsabb, mert Ámor szárnya röpíti.
Nem pihen egy perczet; már háta mögött van a lánynak,
És már rája lehell a lelógó hajra Apollo.
Nincsen a lányban erő; mármár halványul az arcza,
Kimerité a futás. S meglátva a Peneus árját,
Szól: »Oh segíts meg, apám, ha igaz, hogy ez isteni hullám!
Nyilj meg nékem, oh föld, melyen oh jajj! annyira tetszem,
Vagy bájam tűnjék, mely búmnak lett okozója!«

S jóformán még szól, s már tagjai megmerevülnek
És gyöngéd keblét puha kéreg kezdi övezni.
Hajzata lombbá lesz, mig hőszinü karjai ággá;
Lába, imént oly gyors, most léssen renyhe gyökérré;
Szája fa-csúcscsá lesz, csak a testnek fénye marad meg.

Szereti Phoebus így is; s hogy a törzsre reáteszi jobbját,
Érzi, a kéreg alatt még most is verni a szívet.
Mintha csak élne a törzs, két karja im általölelte,
S megcsókolta — a fá t; de az is húzódik a csóktól!
S mostan megszólalt: »Ha nem is léssz hát feleségem:
Lész a kedvencz fám! A fürtim', a tegzem', a lantom'
Mind te diszítéd majd, te diszítéd, drága babérfám!
És te diszítsed majd Rómának hősi vezérét,
Hogyha triumphust ül s Capitoliumon foly az ünnep!
Hű örként állsz majd Augustus háza előtt is,
S lombod a cserre hajol, mint hogyha te védni akarnád!
És valamiut olló sosem érte fejemnek a fürtjét:
Épígy lombjaid is sose hulljanak el, ha a tél jó!«

III.

P H A E T O N.*

(Metam. II. ének. 1—313. vers.)

Állt magas oszlopokon fejedelmi lakása a Napnak ;
Fénylett rajt' az arany s a lángragyogásu pyrópus,
Míg a ház tetején elefántcsont színe fehérlett,
S csillámlott az ezüst kétszárnyú nagy kapujáról.

S hogy ideért Phaeton lejtős hegyi útakon által,
S ahhoz lépett bé, ki hogy apja-e, valaki kétlé :
Nagy nemzője felé kezdett mindjárt közelítui,
Ámde megállt rögtön ; nem bírta közlül a fényt.

Ott szé kell Phoebus gyönyörű bíborköpenyében,
Nagy, aranyos trónján, melyen égtek drága smaragdok ;
Jobbján és balján a Napok, meg a Hónapok, Évek,
Századok és Órák, mik közt egyforma a távol.
Ott állott a Tavasz, szép ifju fején koszorúval,
Meztelenül a Nyár, nagy kévét hordva kezében,
Vélök az Ősz, rondán a sok szőlő-taposástól,
És a jeges Tél is, torzonborz hószinű hajjal.

Sol, ki középütt van s lát mindent, látja fiát is,
Hogy' néz, hogy' bámúl, a sok ujtól szinte ijedten.
»Mért jösz — szól hozzá — mért jösz, Phaetónom, e várba ?
Mondd meg, oh drága fiam, kit sohse tagad meg az apja !«

S ez felel : »Oh Phoebus ! Te a mindenségnek a fénye,
Hogyha megengeded azt, hogy mondjalak édes apámnak :
Bizonyitékot is adj, hogy higgyen bárki fiadnak !
Irtsd ki a szivemből, óh irtsd ki, Apollo, e kételyt !«

* Kisebb-nagyobb kihagyásokkal.

Igy szólt. Apja pedig levevé sűgár-koronáját
 És aztán intett, jőjjön közelebb, oda mellé :
 »Hadd ölelem derekad ! Méltó vagy, Phaeton, arra,
 Hogy Solnak fia légy. Igazat hallál az anyádtól.
 S hogy meggyőződjél, most kérhetsz bármi kegyelmet —
 Én megadom mindjárt. S hívom eskümnek tanujául
 Hades csűf mocsarát, hova sohsem hat le a fényem !«

Igy szólt ; s az mindjárt esdeklett nagy kocsijáért
 S hogy szárnyas lovait s fékét egy napra odadja.
 Bánta az eskűjét és rázta fejét a napisten
 Háromszor-négyszer. »Lám, így szólt, óhajod által
 Ostoba lett eskűm ! Bár mondhatnám : nem adom meg !
 Csak ez az egy van, ez egy, amit megvonni akarnék !
 Nézz a világon szét, amelynek olyan sok a kincse,
 És a menny, a föld, a tenger javai közzül
 Bármit kérj tőlem : hidd, semmitsem tagadok meg !
 Ezt ne kívánd egyedül ! Ah, ez nem volna ajándék —
 Inkább átok vón'. Ez a kegy gyász volna — ne kérjed !
 Mért öleled nyakam át, hizelegve e gyöngö karokkal ?
 Kétkedel ? Oh megadom — hiszen eskűt mondtam a Styxre !
 Bármit kívánhatsz ; de kívánj hát jobbat, okosbat !«

Igy intette a Nap. S ez rá nem hallgat a szóra,
 Szándoka meg nem inog. Neki kell a szekér, s szive lángol !
 S mert nem késhete már, odavitte az ifjut Apolló
 Ahhoz a nagy kocsihoz, melyet Vulkán keze gyártott.
 Tengelye is szinarany, meg rudja is, és a kerék is,
 Míg a küllőket szinezüstből rakta Hephaestos.
 Drágakövek s chrysolith fénylettek a rúdnak a végén,
 S viisszasugározták a dicső Phoebus ragyogását.

Hát amint a kocsit s nagy díszét nézi az ifju,
 Egyszer csak kinyitá a pirosló keleti égen
 Biborszín kapuját és rózsás termit a Hajnal.
 Szétfut a sok csillag s Lucifertől összeterelve
 Lemegy az égről a nyáj, s legutólszor mén el a pásztor.

S látva a Nap, hogy a föld s a világ kezd már pirosodni,
 Hogy már Lúnának letűnőben egészen a szarva,
 Títánnal befogat s a Hórák gyors seregével.
 Ízibe' megtették s a tüzetlehelő paripákat,
 Melyek jól laktak bő mennyei ambroziával
 Kivezeték menten, szájukba helyezve a zablát.
 Könnyeden és ügyesen rápattan a Nap szekerére
 S benne megáll Phaeton; nagy örömmel fogja a gyeplőt
 S köszöni apjának, ki leverten nézi a földről.

Már azalatt a lovak — Phlegon és Eous meg Aëthon
 S vélők Pyroëis megtöltik lánglehelettel
 Mind az egész levegőt és rugdossák a kapukat.
 S Thetis nem sejtván, hogy elvész majd unokája,
 Nyitja a nagy závárt s a világ megnyílik előttük.
 Nekirohantak most és átvágtattak a légen,
 Szelve a felhőket; s nagy szárnyuktól tovavíve,
 Elhagyták keletet, mely ott van az ég ama részén.

A kocsi könnyű volt, s nem is érezték meg a súlyát;
 Mindjárt észrevevék: nem a rendes igát viselik most.
 S mint a hajó is inog, fenekének a súlya ha nincs meg,
 Idedül és odadül, mert tán könnyű a haboknak:
 Úgy ugrál a szekér, híján a régi tehernek;
 Közbe le- s felszökken, mint hogyha egészen üres vón'.
 Látták ezt a lovak s a régi utat tovahagyva,
 Már a szokott rendet nem tartja be bős rohanásuk.

Megszeket Phaeton s nem tud mit tenni a fékkel.
 Elfeledé az utat, s tudná bár: nem bir a lóval.
 Látja a csillagos ég sok mindenféle csodáját
 S az iszonyu vadakat meg-megbámúlja remegve.
 Arrafelé van a hely, hol a Scorpio kétszeres ívbe
 Görbiti lábszárát, ahol ollójátul a farkig
 Két csillagzatnak lepi el birodalmi a teste.
 S hogy a fiú látá: feketén csurg róla a méreg.
 S már-már hozzá ér, sebbel fenyegetve, az olló:
 Fagy szíve . . . Örült lesz s elereszti kezébül a gyeplőt.

Érzik a tűzparipák, hogy a fék a hátukon immár,
 S mind kiesap útjából. Mert nincs kocsisuk, tovarontnak
 Nem-járt tájakon át. Csak szöknek, amerre akarnak,
 Törvény, gát nélkül; nekimennek az aetheren égő,
 Milljó csillagnak, s viszik úttalan úton az ifjut,
 Majd feljebb s feljebb, majd meg lerohannak a lejtőn,
 És iramodtukban közelednek a földhöz is olykor.

Megbámulja a Hold, hogy nála lejebb megy a bátyja;
 Itt-ott meggyúlnak s füstölgeni kezdenek a felhők,
 És ahol hegy van, már kezd lángolni a föld is;
 Hasadozik, rést kap s szárad, hogy nedve kipárolg;
 Tar lesz sok legelő, lombostúl ég meg a cserfa,
 S a kiaszott szántók még tápot nyujtnak a lángnak.

S még ez semmise vón'. Elvész sok nagyfalu város,
 El sok szép ország s hamuvá lesz ezernyi lakója,
 Ég a sok erdőség és fenn lángolnak a bérczek!
 S most a nagy Jupiter tanuságul hította a mennyet
 S azt akié a szekér: hogy a végzet' közbe ha nem lép,
 Mindent széjjeldúl. Oszt' fölmege rögtön a várba,
 Honnan a felhőket küldözgeti ránk a kezébül,
 Honnan dörgni szokott meg a mennykőt szokta lesujtni.
 Csakhogy most nem volt sem fellege, mit lezudítson,
 Nem volt zápora sem, mit ránk önthetne az égből —
 Hát dörgött egyet. . . Czéltott s a kocsisra hajítá
 Iszonyu villámát; megölé s levetette helyéről,
 Oltva a tűz erejét még szörnyebb tűz erejével. . .

IV.

NÁRCISSUS ÉS ECHO.

(III. 351—510.)

. . . Egygyel már több volt tizenötnél évei száma,
 Félig gyermek volt és félig ifju legényke.
 Sok fiu megszereté, a szivét sok leányka vadászta
 Csakhogy Narcissust gögössé tette a szépség,
 Rá se tekintett vón' se fiúra, se barna leányra.

Egyszer meglátá, amint hajszolta a szarvast,
 Az a zajos tündér, aki minden szóra felelget,
 S mindig utóbb szól csak: meglátta a hangzatos Echo.
 Test volt még akkor, nem hang csak, bár fecsegéshez
 Akkor is értett már s a szokása a mostani volt már:
 Hogy sok szó közzül az utolsót újra kimondja.
 Hére miatt ilyen ő; ez sokszor leste a férjét,
 Hogy az a hegyben járt a nimfákkal mulatozni.
 És Echo ilyenkor ravaszúl tartotta beszéddel:
 Míg ő szólt, azalatt elszöktek szépen a nimfák.
 Hére nyomára jutott s szólt: »Nyelved csalt meg, ezért hát
 Kis-szavu légy ezután, hangoddal ne nagyon élhess!«
 S megteszi, amit mond. S a lány a beszédnek a végén
 Megkettőzi a szót, s mit hallott, azt kikiáltja.

Úttalan utakon át meglátja bolyongni az ifjut,
 S mindjárt lángra gyulad s megy titkon a lépte nyomába.
 Megy, megy, s ahogy megy, mindinkább nőnek a lángok.
 Mintha a fáklyának belemártják kénbe a végét.
 És mihelyest tüzet ér, mindjárt kezd égni lobogva.
 Gyöngéd, szép szóval jaj hányszor akarta köszöntni,
 Esdeni hányszor akart! Természete sohase hagyta —
 Szót ő nem kezdhet! De szabad volt várnia hangot,
 Melyre saját hangját válaszkép küldje feléje.

Észrevevé a fiú, hogy mind odahagyta a társát,
 S szólt: »Van-e valaki itt?« És »Itt!« viszonzta az Echo.
 Az bámul: néz, néz, fürkészhet szemé erre meg arra,
 S hangosan így szól: »Jőjj!« S az rögtön híjja a hívót.
 Visszatekint — kisse jó. »Hát mért futsz — mondja — előlem?«
 És amiket mondott, ismét meghallja a szókat.
 Hüledez, aztán szól, tévútra vezetve a hangtól:
 »Hej, menjünk együtt!« S egy szót se felelt szivesebben
 Echo, mint eme szót: »Együtt!« És áll a szavának:
 Kimegy a sűrűből, a remélt nyakat általtölelni.
 Az fut s futtában kiabál: »El e kézzel előlem!
 Inkább meghalok én, hogysen karod áltölöljen!«
 Az nem mond egyebet, csakis ezt: »Karod áltölöljen!«

Tölgyek alá búvik, levelekkel földve be arczát
 Nagy szégyeltében, s barlangba' tanyázik azóta.
 Ámde szerelme, az él, sőt megvettette, növekszik. —
 S mostan az éber gond gyöngíti szünetlen a testét,
 Bőre lefonnyad, aszik, s tovaillan vére a légben.
 Hangja marad csak meg, meg a csontja — de nem, csak a hangja,
 Mert a z kővé vált. Im ezért láthatlan az erdőn,
 Bérczen ezért lappang, bár hallani — hallja akárki;
 Semmije sincsen már, ami élne, csupán csak a hangja.
 Így járt véle Echo s sok más vizi és hegyi tündér,
 Így játszott minddel — nem köll neki férfiú-szív se.
 Egy, kivel így bánt el, kezeit fölemelte az égnek:
 »Így égjen maga is! Kit imádd, az övé ne lehessen!«
 Ekkép szól s Nemesis meg is adja, amit szava óhajt.

Folyt egy kis patak ott, szinezüstként csilloga habja;
 Pásztor nem bántá, nem ivott sem a kecske belőle,
 Sem másféle barom; meg nem zavará a madárka
 Avvagy az erdei vad; nem hullt bele még falevél se.
 Frissen a nedvétől, szép pázsit nőtt körülötte,
 S fák, mik a napsugarat gátlák, hogy át ne hevítse.

Fáradtság, hőség ideűzték egyszer az ifjut:
 Ép forrást keresett, aztán vonzá az idő is.
 S szomja, ahogy lecsitúlt: más szomj támadt kebelében;
 Ott iszik, és az a kép, mit lát, lebilincseli szívét:
 Szereti, bár nem test: testnek hiszi, ami csak árnyék.
 Csüng önszépségén: nem mozdul egy izma, csudálja,
 Nézi merőn, hosszan; vélnéd, hogy pároszi márvány.
 Fekszik a földön s lát két csillagot, önszeme párját,
 S fűrtöt, amely méltó Bacchust diszesíteni s Apollót;
 Lányarczára mered s elefántcsont-színü nyakára,
 Száját nézi s a pirt, mit hó színére leheltek.
 Mindent megbámúl, amiért lón bámulatossá,
 Őmaga vágyja magát, a dicsért ő és a dicsérő;
 Kéretik ő és kér, meggyúlad s gyújt egy időben.
 Csókot hányszor adott a tünde, csalóka haboknak,
 Vizbe a két karját, hogy a szép nyakat általölelje,
 Hányszor bémeríté — de magát ott el sosem éri!

Bár nem tudja, mi az, mit lát, oh de lángra gyulasztja!
 Egy tévely szedi rá szemeit s izgatja a lelkét.
 Dőre, miért kapkodsز tovamúló képnek utána?
 Nincs az, amit te kívánsz! Menj s veszve lesz akit imádsz most,
 Az, amit itten látsz, a te képed, visszaverődve.
 Semmije sincs, mi övé; teveled jött s itt teveled van,
 És teveled megyen el, ha te el bírsz menni e helyről!

Nem üzi éhség el, nem vonja el onnan az álom;
 Árnyas pázsitján heverészve a parti füveknek,
 Egy álnok alakot néz, néz, sose telve be véle.
 Önszemitől vész el. Kissé fölemelkedik egyszer,
 S szól a berkekhez, ki-kitárva feléjük a karját:
 »Volt-e ily ádáz már szeretőnek a sorsa, ti erdők?
 Hisz tudhatjátok! Sok rejtőzék öletekben!
 Oly sok századon át, miket élt már vén koronátok,
 Annyi időn végig hajh láttatok így epedezni?
 Tetszik, előttem van: s bár tetszik, s itt van előttem,
 Én fel mégse lelem. Mily tévely rabja szerelmem!
 S növeli bánatom ez: nincs köztünk tengerek árja,
 Nincs út, nincs hegység, nincs fal, min zárva az ajtó:
 Egy kis víz van csak! S maga is kívánja: öleljem.
 Mert valahányszor csak közelegtem csókkal a vízhez,
 Ő is hajla felém, ajkát csucsorítva a csókra.
 Vélnéd, hozzáérsz: oly semmis a gátja hevemnek!
 Jőjj ki, te, bárki vagy is! Szép gyermek, mért csalogatsz hát?
 Kérlek — mért nem jössz? Hát nem vagyok-é fiatal még,
 Nem vagyok-é tán szép? Hisz nimfák törtek utánam!
 Nem tudom én — orczád látszik biztatni reménnyel;
 Nyujtám karjaimat s magad is nyujtád a tiéid';
 Nevetek — és mosolyogsz. És vettem könnyed' is észre,
 Amikor én sítottam. Fejem int és rám te is intesz,
 És ahogy kiveszem szép ajkad mozdulatából,
 Szólsz is tán hozzám, bár ah! nem hallom a hangod'!

...Én vagyok ez, látom! Nem, nem csal már meg a képem!
 Szeretem enmagamat! Szítottam s érzem a lángot!
 Mit tegyek? én kérjek? vagy tőlem kérjenek?... Ah, mit?!

Amire vágyom, enyém : enkincsem tesz nyomorulttá !
 Bárha szerettemtől el tudnék válni, szakadni !
 Kért-e szerelmes ilyet ? Hogy messze legyen, mi hevíti ?
 Búm elemészti erőmm' ; oh soká nem tarthat a létem,
 El fog hűlni szívem, most, ifjukoromnak a reggjén !
 Nem lesz rossz a halál, hisz véget vet kinaimnak !
 Csak az imádott én hadd birna elélni sokáig !
 Két egyetértő szív együtt fog szállni a sírba !«

Igy szólt, s örülteként ismét lehajolt amaz arcához,
 S könye a vízbe omolt ; megmozdult annak a tükre
 S képe homályosb lőn. S Narcissus, látva enyészni,
 Szólt : »Hova tűnsz ? oh maradj ! Ily kegytelenül oh ne hagyd el
 Azt, aki ég érted ! Hozzád férközni ha nem bir :
 Hadd nézzen legalább ! Adj tápot e tébolyodásnak !«
 S nagy fájdalmában keblén széttépi a köntöst,
 És husa márványát szilajúl veri vad tenyerével.
 Gyöngéd bíborszínt öltött a hús a csapástól,
 Mintha az almának félig hószinű a héja,
 Félig meg pirosas, vagy mintha a fürtök a tőkén,
 Bárha nem érettek, már kezdnek bíborosodni.
 S ő, mihelyest látá, mily kép tűn eléje a habban :
 Hajh ! nem bírta ki már. Mint gyöngye viasz, mely elolvad
 Tűz közelébe jövé, vagy mint fris reggeli harmat,
 Melyet a nap tovaűz : így olvad a nagy szerelemtől,
 Vak tüze ép ekként pusztítja, emészti az éltét.

Nincs már arcán pír, mit hó színére leheltek !
 Nincs benn ifju erő, s mely néki is annyira tetszett,
 Nem marad ép az a test, az a test, mely Echet lebüvölte.
 Ez, ahogy őt látá, bár nem feledé a haragját,
 Szánta ; s ahányszor csak »Jaj !«-t monda az ifjunak ajka,
 Megkettőzte a szót s maga is rámondta a »Jaj !«-ját.
 És ahogy az kezével verdeste, ütötte a mellét,
 Még a hangokat is hűn rezgi utána a Visszhang.
 Végső szózatként ezt mondja az ifju a habnak :
 »H'jába szerettelek így !« — s ugyanezt ismétli a tájék.
 »Ég veled !« így szól az, s rámondja, hogy »ég veled« Echo.

S most kimerülve ledől, feje odahanyatlik a gyepre ;
 Éj fedí bár szemeit — még mindig látja szerelmét.
 Már a pokolban volt, s még ott is, a styxi habokban,
 Egyre magát nézé. A najád-nővéri siratták,
 S vélök a szép dryadák. S a sirókkal együtt zokog Echo.
 Készen a máglyarakás, a fáklya ; a ravatal ott áll
 Ámde a test nincs meg. Hol volt, kis sárga virág van,
 Melynek a kelyhe körül feheren csillognak a szirmok !

V.

ATALANTA ÉS HIPPOMENES.*)

(X. 560—680. sor.)

Hallottad már tán ama lány hírét, ki futásban
 Túltón férfiakon. Hát tudd meg, nem mese ám az ;
 Mert igazán túltón ! Nem tudta sehogyse, ki látta,
 Mit bámuljon rajt : szépségét ? gyors szaladását ?
 Egyszer a férje felől ez a lány megkérdi a jósdát ;
 »Nem kell férj teneked -- szolt ez -- menekülj csak előle,
 Bár el nem kerülöd ; még élsz majd s nem te leszel te ! **)
 Megrémíti a lányt ez a jóslat s bolyg hajadonként
 Sűrű berkeken át, s a kérök sergit elüzi
 Ezzel a föltéttel : »Másnak magamat nem adom meg,
 Mint ki sebesb nálam ! Lábbal versenygjetek értem !
 Díja a győztesnek házasság, jó feleség lesz,
 Míg aki veszt : meghal. Csakis ez törvénye a harcznak.«

Bármily vadlelkű : de olyan nagy bája hatalma,
 Hogy még eztán is seregestül jöttek a kérök.
 Ott ült Hippomenes, hogy nézze az iszonyu versenyt,
 S : »Vajjon nőt ki keres — szolt — ennyi veszélynek az árán ?«
 És elítélé mind, kiket ennyire űz a szerelmök.

*) E regét Venus beszéli el a szép Adonishnak.

**) Atalantát Vénus később oroszlánná változtatta, mert templomát megfertőzteté.

Látva, minő az az arcz, az a szép test, lepleveszetten
 — Olyan, mint az enyém, s a tiéd (csakhogy te fiú vagy) —
 Elhült s így szólott: »Ifjak ti! bocsánatot esdek,
 Hogy kárhoztata szóm. Nem láttam volt a jutalmat,
 Melyre erőtok tör!« Dícsérgeti s éled a lángja.

Óhaj kél már benn': hamarabb kisse fusson a lánynál,
 Mert irigyelné azt. Fél ettől, s kérdi magától:
 Ebbe' a harcza' miért nem próbált lába szerencsét?
 Hisz aki mer, tán nyer. S míg ő ezt hányja magában,
 Indul a lány s fut, fut sebesebben a röpke madárnál.
 Nem mén lassabban, mint nyíl megy a szittyia tegezből;
 Így rémlett legalább. S szépségét futta emelte.
 Lengeti lágy szellő gyors sarkai czifra szalagját,
 Fürtje idestova hull hánykódva ivorszinü vállon,
 Egyre libeg térdén szép rojtos, tarka kötője.
 Hószinü lánytestén pír kezdett széjjelömlöni,
 Mintha fehér a terem, s melyen átszűrődik a napfény,
 Függönye rózsapiros. Míg nézi, elér az a célhoz:
 Im Atalantes fején a győzedelem koszorúja.
 Felsőhajt, aki veszt s valamennyi megadja az árát.

Ám a merész ifjut nem ijeszti ezeknek a sorsa;
 Tér közepére kiáll, s a szemét a szűzre szegezve:
 »Mit ez az olesó hír, mit arattál, győzve pulyákon?
 — Így szól — Vélem küzdj! S ha a sors engem tesz erősbbé:
 Nem kell röstellned, hogy milyen volt, ki legyőzött!
 Megareus nemzett; amaz Onchestus fia volt ő
 Kinek a víz-isten, Neptunus volt öregapja.
 Neptun: üköm. S az eröm, hajh! megfelel ám a nememnek!
 Hogyha te győznél tán: nagy s híres vón' diadalmad,
 Mert egy Hippomenest győznél le, kevély Atalanta!«

És ahogy így szólott, ránéze szelíden a szép szűz:
 Győzni kíván-e avagy győzetni: oh maga se tudja!
 S szól: »Melyik égi lakó oly nagy gyülölője a szépnek,
 Vészbe hogy illet is üz? Mért kell neki élete árán
 Lennie kérőmnek? Nem, nem vagyok ennyire méltó!

Nem is a szépség vonz — bár ez maga bírna lekötni —
 Az vonz, hogy gyermek! Nem is ő maga: meg kora indít.
 Aztán mily bátor! hogy' néz most szembe halállal!
 És negyed-ízbe', nagy ég! ivadéka a tenger urának!
 Aztán meg — szeret is, s e frigyét oly sokra becsüli,
 Hogy meghal szivesen, ha a vad sors néki nem adna!
 Míg lehet, óh idegen, menj el, s ne kívánd nyoszolyámat!
 Szörnyü e lánykérés! Hozzád fog menni akárki,
 Fog rád vágyani tudom, sok szép, sok eszes hajadon még....

Oh de miért szánám, mikor annyi veszett el előtte.
 Láttá hiszen! Veszszék, ha e sok kérő leszurása
 Nem birt hatni reá, s megutálta olyan nagyon éltét!
 Mégis... haljon meg, mert véle m vágya elélui?
 S én gyilkossággal díjaznám szíve szerelmét?
 Nem lesz irigylendő diadalmam, hogyha legyőzőm.

Végre is: én okozám? Nem! Hej, bár tudna elállni!
 Vagy ha ily örült már, legalább hát futna sebesebben!
 ...Milyen gyermekes arcz! Óh milyen szűzies ajkak!
 Hippomenes! hejh bár sose láttál volna meg engem!
 Életet érdemlesz. S ha a sorsom lenne szerencsésb,
 S nem akadályoznák frigyemet meg a jóslat igéi:
 Csak te magad volnál, kit szívem társaul óhajt.«
 Szólt. Járatlan még, s hogy ez első vágyait érzi,
 Meg sem sejti s szeret, s nem tudja, miféle ez érzet.

Apja s a nép kérték, kezdődjék már meg a verseny,
 S ekkor Hippomenes, Neptún unokája, könyörgött
 S így esdett hozzám: »Vénus Cythereia, segíts meg
 Abban amit kezdek. Szítád — vidd célra szerelmem!«
 S hogy füleimbe vivé a szavát egy jószivü szellő,
 Meghata, bévallom; s a segélyem' nem halogattam.

Legszebb tájékán Cyprusnak gyönyörü rét van,
 Melyet a pórnépség úgy hív: tamaseusi dülő.

Nékem ajánlák rég s kapcsolták, szent adományként,
Szentélyem mellé. Közepén egy nagy fa virágzik,
Melyen sárga a lomb; aranyos neki mindegyik ága.
Én idejöttem hát, s hogy néki vigyem, leszakíték
Három szép almát; s hogy kívüle senkise lásson,
Ugy mentem hozzá, megmondani, hogy mire jó az.

Jelt ad a harsona most; átront a pár a sorompón,
S gyors szaladás közben nem is éri a lábuk a földet.
Vélnéd, hogy lehet így tovasíklani tengerek árján
Vagy rét zöldje felett, hogy nem görbedne kalásza.
Buzdítják a fiút tapsolva, felé kiabálva,
S szólva: »No most! Most, most! Fiu, rajta, szorítsd! Ne, ne
[engedj!

Hippomenes, vágts! Most, most szedd össze erődöt!
Rajta, siess, s győztél!« Jobban, nem tudni, ki örvend:
Megareus fia-é avvagy Schoeneusnak a lánya?
Hányszor késlekedett, ha elébe kerülni tudott vón!
Hosszan nézett rá s nehezen vált meg gyönyörétől!
Ennek a melléből forrón tódult a lehellet,
S messzirül inte a cél. Most végre a neptuni gyermek
Drága gyümölcsei közül im az egyiket elhajította.
Meg volt lepve a szűz, és vágyva a fényes aranyra,
Eltér útjából és fölszedi gyorsan az almát.
Igy megelőzte amaz. Visszhangzik tapstul a színtér.
Ez kis idő folytán a mulasztást gyors szaladással
Ismét helyreüté s ismét elhagyta az ifjut.
Ismét almát dob, s amaz ismét fölveszi s késik,
Ujra eléri hamar s megelőzi... Közelget a cél már...
»Istennő, oh segits, te ki ezt az ajándokot adtad!«
Igy szól s félreveté, hogy a lány jó messzire menjen,
Harmadik almáját; eldobta nagy, ifju dobással.
Mintha habozna a szűz, hogy vaj fölemelje-e vagy se;
Ám én kényszerítém, s növelém súlyát a gyümölcsnek.
Igy akadályzák őt a teher nagy volta s a késés,
S hogy ne legyen hosszabb a beszédem, mint az a verseny:
Leveretett a leány s megkapta a győztes a díját.

AZ »ÜNNEPI NAPTÁR«-ból.

A R I O N.

(II. 83—118. vers.)

Hirdeti víz és föld a nevét Arionnak, a nagynak!
 Kobza megállítá a rohanó habokat,
 Meg a szilaj farkast, amidőn kergette a bárányt,
 És a bárányt is, melyet a farkas üzött;
 E g y fa alatt hallgatták őt az agár s a nyulacska,
 Nöstény-arszlánok s szarvasok e g y oduban;
 Békében megfért Pallas madarával a varju
 Egymás mellett ült gerlicze s vércse a fán.
 Cynthia is, mondják, hallgatta, oh mester, a lantod',
 Épúgy mint a midőn bátyja, Apollo dalol.
 Ismerték Ariont mindenhol Siciliában,
 Csenge az auson part lágyszavu dallamitól.
 Innen utazva tovább, kelt egyszer habra a művész,
 S miket a lant szerzett, vitte a kincseit is.
 Tán a vihartól félt, tán félt a hab morajától —
 S jobb helye lett a habon, mint odafönn a hajón!
 Mert a hajóskapitány odament fegyverrel elébe
 S mind a matrózság megrohaná a szegényt.
 Mire való, kapitány, az az éles kard a kezedben?
 Tudd meg, kormányrúd kell teneked, nem aczél!

Meg nem ijedt Arion, s így szólt: »Nem kérem az éltem' —
 Engedjétek csak zengeni búcsu dalom'!
 Nevet a had s rááll. Az fogja babérkoszorúját
 — Méltán ékítné Phoebus-Apollo fejét! —
 Majd köpenyét veszi föl, min Tyrus bíbora fénylett,
 Végre hüvelykétől csendül a bús-szavu lant,
 Mint ha a hattyúnak nyílvesző hullt kebelébe
 S végső hangjait így búsan elénekeli.
 Aztán hirtelen úgy ahogy áll, beleugrik a habba —
 Fröccsen a víz, s hova hullt, felszökik ott magasan.

S most — hihetetlen bár — delfin terem ott Arionnál,
 Hátát kínálván: szállna reá, viszi majd.
 Tettét látja Zeus, s a delfint fölviszi mennybe;
 Ott ragyog az mostan s csillagi száma kilencz.

ROMULUS ÉS REMUS.

(III. k. 59—69. v. IV. 809—862.)

Háromszor hat lón a Marsfiak évei száma
 S kezdett fürtjök alatt nőni a szőke szakál.
 Öhozzájuk jött a szántó s marhatenyésztő
 Ők intézték el minden ügyök' s bajukat.
 Rablók vére kezök' gyakran festette pirosra
 S mit azok elloptak, visszahozák a tinót.
 Hallva, ki nemzójük, jobban nekibátorodának,
 S azt sajuálták csak, hogy honuk oly kicsike.
 Amuliust megölé a vitéz Romulusnak a kardja,
 S így az öreg Numitor visszanyeré a jogart..
 . . . S hogy a gonosz testvér elvette bünének a díját,
 Pásztorok országán ők a hatalmas urak.
 S most a föld népét városba akarva terelni,
 Nagy vita kél, annak hogy ki emelje falát?
 »Nem kell — szolt Romubus — czivakodni az ilyesen is még
 Én a madárba' bizom — kérdjük a szárnyasokat!
 Az rááll s fölmén a fás palatinusi dombra,
 Ez az Aventinnak kúszik az ormaira.
 Remus hat madarat, kétannyit lát a fivére,
 S mint az egyezés szolt, ez lesz a város ura.
 Választnak napot is, kijelölni ekével a mesgyét;
 Pales napja közelg, ezt szemelik ki tehát.
 Gödröt készítnék, kiki gabnát dob fenekére,
 S egy szomszéd rétről vet bele jó talaját.
 Megtelvén a gödör, oltárt állítanak e helyre,
 Min lobogó lánggal csakhamar áldozat ég.
 S hogy vonjon mesgyét, odaáll a hős az ekéhez,
 Melybe tehén mellé fogva fehér bika volt.

Sszólt: Romulus: »Jupiter! Mars s Vesta, ti drága szülőim —
 Hont alapítok most, legyetek oldalamon!
 Jertek mind, ti Dicsők, akiket szólítanom illik,
 Jertek védni művem', és felügyelni reá!
 Élete hosszú legyen, s a világ hadd mondja urának,
 Hangozzék a hire napkeleten s nyugaton!«

Ekkép monda imát. S balról dörgette a mennyet
 Zeus s balról küldé — jó jel! — az ég tüzeit.
 Van nagy öröm. Mindjárt készül a falnak alapja,
 S már kis idő multán látszik a fal maga is.
 Celer az építő, akit Romulus maga kért föl;
 »Celer!« szólt hozzá, »ezt te reád bizom én!
 Embert át ne ereszsz, mondom, se falon se barázdán
 Azt aki átlép rajt', üsd agyon, én akarom!«
 Remus mitse tudott minderről s kezdte gunyolni,
 Hogy mily törpe a fal: »Nagyszerü védelem e'!«
 És átugrott rajt. Celer leüté a kapával,
 Elbukik az menten s vérbe fürösztí a port.

Romulus ezt hallván, elnyomta szemében a könnyet,
 Csak szive mélyén ég, rejtve, a lelke sebe.
 Nyujtani vágy példát s nem sír a népnek előtte:
 »Igy vész ellenem is, szól, ha e térbe hatol!«
 A temetés napján már mégsem bíra magával,
 S melyet rejte soká, kitör a szeretete.
 Megcsókolni szegényt, a halottra borúl, keseregve:
 »Búmra kit elveszték: Remus, oh béke veled!«
 S megkeni hült testét. Segített neki Acca is ebben,
 Szétbontott hajjal, s Faustulus is segített.
 És a polgárok (még nem quires-ek) zokogának,
 S erre a megsíratott máglyarakásra került.

Igy született az a hon — még akkor senkise hitte! —
 Mely győztes lábát most a világ ra teszi.
 Légy ura mindennek, bírd mindig nagy fejedelmet,
 Mennél több C a e s a r üljön a trónusodon!
 És e levert földön bármilyen pontra is állasz:
 Egy nemzet se legyen, mely a csipődig is ér!

A »BÚS DALOK«-ból.

I.

K Ö N Y V E M H E Z.

(I. Elegia 1—59. v.)

Hát jó, szegényes könyvem, menj Róma városába —
 Oh bár lehetne gazdád mentednek úti társa!
 De számüzötthez illón, kelj útra dísztelen!
 Amilyen bús az éltem, külsőd olyan legyen.
 Az áfonyának nedve ne fössön bíborosra,
 E szín nem illet olyat, kinek csak gyász a sorsa.
 Nincs míniomos czímed, nincs illatos szered,
 A hengered se hőszin — te barnán szereted.
 A habkő nem csiszolja véglapjaid símára,
 Kelj borzasan ez útra, a fürtjíd szétzilálva.
 Legyen a boldog könyvön eféle czifraság —
 Te ne feledd a gazdád keserves bánatát!
 Ne resteld feltjaid' se; hisz aki látja őket:
 Nyomait látja bennük a sűrű könyvesőnek!
 Menj könyvem, üdvözöljed kedves virányimat —
 Nekem követnem téged csak — verslábbal szabad!
 S ha lesz talán a sok közt, ki nem felejte mégsem,
 S megkérдне, mit csinállok, hogy' szolgál egészségem:
 Add néki hírtül: — élek — de hajna! rosszul ám!
 Az is, hogy még lehellek, isten csudája tán!
 S ha kérднеk többet is még: olvassanak, mondd, végig,
 De azt, mit nem szeretnék, oh ne beszéld el nékik!

Tudom, vétkemre gondol az olvasók raja,
 S kiáltja majd a köznép: »biz az bűnös vala!«
 Ne védд magad, oh esdek, bármilyen vád is érne,
 A rossz ügy úgyse lesz jó, akárhogy s bárki védje!
 S ha lelsz olyat, ki bánja, hogy számüzött vagyok,
 Ki sírva is fakad tán, olvasva bús dalod',
 Ki azt ohajtja — titkon, hogy senki más ne hallja —
 Enyhüljön büntetésem s Augustus nagy haragja,

Ki kéri, hogy a koldust isten segítse meg :
 Annak kívánok én is jó hosszú életet !
 Bár vágya teljesülne s urunknak szíve szánna,
 Hogy vissza tudnék menni meghalni szép hazámba !
 És mondd ki ezt is, kérlek, ha tán akad, ki szid
 S méltatlanoknak mondja énhozzám verseid' :
 Hogy művemem kül nézze a kort, amelybe szerzék,
 S ha erre is figyel majd, számodra kész a mentség.
 Versem csak akkor tetsző, ha derült kebelem,
 De mostan sűrű felhő ül árva lelkemen.
 Magányt kíván a dalnok, magányt kíván s nyugalmat,
 De engemet a szélvész, a hab s a tél zavarnak !
 A költő sohse féljen — s én mindig rémülök,
 Hogy már az ellen kardja suhog fejem fölött !
 Akibe' van igazság : majd ezt is megcsodálja,
 S olvassa — bármi rossz is — sajuálva s megbocsátva.
 Hozz egy Homéért e helyre, e sok viszály közé,
 S bámulnék, hogyha ő is eszét nem vesztené !
 Ne, ne törődj' a hírrel, csak menj, hová menesztlek,
 S ha itt-ott legyaláznak : kis könyv, ne szégyeneljed !
 Ah hisz a jó szerencse úgy sohse szeretett,
 Hogy vón' jogod remélni hangos dicséretet !
 Amíg szabadon éltem, és rangra, címre vágytam :
 Nevemnek hírt szerezni, ez volt csupán a vágyam !
 Ma már sok az, ha verset s tollat nem gyűlölök —
 Hisz lantom, az okozta, hogy lettem számüzött !
 Neked szabad — hát menj el, Rómába menj helyettem !
 Oh bár adná az isten, hogy lehetnék helyedben !

II.

B Ú C S U R Ó M Á T Ó L.

(III. elegia).

Ha felmerül eszemben a gyászos éjszaka,
 Amely Rómába' nékem a végső éj vala,
 Amelyen odahagytam mindent, mit szereték :
 Kesergő szemeimben még most is könnyü ég !

Közelgett már a hajnal, hogy Caesar követe
 Ausoniából engem távozni készttete.
 Nem volt időm, hogy nézzek a dolgom után,
 S kedvem se volt. . . Csak álltam zsibbadva és tunyán.
 Szerezni rá nem értem szolgát vagy társakat,
 Sem összeszedni pénzem', s még ruhám sem akadt!
 Ott álltam, mint az olyan, kit villám tüze ér —
 Bár még lehel, de óh már nem tudja azt, hogy él!

S hogy maga bűm elűzte szívem e fellegit
 S érzém, hogy gyöngye lelkem megint erősbödik:
 Szóltam barátaimmal a végbucsu előtt. . .
 A sok közül kevés volt, ki akkor odajött!
 Sirtam, s a feleségem zokogva átkarolt,
 És jobbra méltó arcán könnyeknek árja folyt.
 Leányom nem volt otthon; ép Afrikába járt
 És hajna! nem is sejté szülője bánatát!

Amerre néztem, mindűtt csak zokogás, nyögés;
 Mint gyászos sirbatétel, olyan volt az egész.
 Sirt ott a férfi s gyermek, zokogtak asszonyok,
 Nem volt egy zúg a házban, mit könny nem áztatott.
 S ha összemérhető vón' piczinynyel óriás:
 Igy búsíthatta Tróját a végzetes bukás!

Már emberzaj se hallott, eb ugatása sem,
 Már Lúna kocsijával magasan bolyga fenn.
 A Capitólíumra tekinték búsan át,
 Mely oly közel lakomhoz bizony hiába állt,
 S: »Ti ég hatalmi! — szóltam — ti nagy szomszédjaink,
 Szentélyitekre többé szemem már nem tekint!
 Ti Róma istenségi! én mostan elmegyek —
 Hát egész életemre köszöntlek bennetek!
 S bár késő, fogni pajzsot a megsebzés után:
 Ne járjon mégse bosszu a lépteim nyomán!
 Az égi ur hadd tudja, hogy én csak tévedék,
 S hibámra rá ne mondja a bűntett csúf nevét.
 Ha mit ti láttok, látja, ki meglakoltatott:
 Tán enyhül majd haragja s balsorsom múlni fog!«

Eképen könyörögtem s könyörgött hitvesem',
 S szavát a nagy sirástul nem érté senkisé.
 Leomlott zilált hajjal Penatesink elé,
 Odaborúlt remegve a kihült kő fölé,
 És házi isteninket gyalázta jó soká...
 De hajna! férje sorsát ez mitse jobbitá!

Nem volt szabad már késni, az éj járt regg fele,
 S már-már keletre hajlott a gönczöl szekere.
 Nem tudtam, mit csináljak; tartóztatott a hon,
 De a parancs meg üzött, hajh! messze bolyganom.
 S ki sürgetett, azt kérdém: »Miért e sürgetés?
 Gondold meg, honnan kergetsz, s utam czéljára nézz!«
 Hazudtam enmagamnak: »Majd most megyek, no most!
 Hiszen az indulásra e percz alkalmatosb!«
 Kimentem s visszamentem két-három izben is,
 Rest volt a lábam menni és rest a szívem is!
 Már búcsuzám s az ajkam megint csak szóra nyílt,
 És csókolództam, mintha már láttam vón' a sírt...
 S ismételém, mit mondtam, megcsaltam enmagam,
 És kedvesimre néztem hosszan, szomoruan.
 S szoltam: »Miért sietnék? R ó m á t u l búcsuzom,
 S mennem kell s z i t t y a földre — hát késni van jogom!
 Még életembe' veszttem még élő hitvesem,
 A házam', házi népem — mind, mind elveszitem,
 S hű társaim', e drága, e hű fivéreket,
 Kik theseusi szivvel csak rajtam csüggenek!
 Ölelhetem még őket... ah többé soha tán!
 Kár volna minden perczért, ha elszalajtanám!«

S szavam még be sem végzém, s odamenék legott
 S mindegyiket öleltem, ki ottan zokogott.
 Mig így beszéltünk s sirtunk; a tiszta menny ivén,
 Feltűnt a hajnalcsillag — oh gyászos égi fény!
 S most elszakadtam, mintha elhagynám m a g a m a t,
 Mint amikor a testtől egy testrészt elszakad.
 Priamus így kesergett, midőn bejuttaták
 Az árulók Trójába a nagy faparıpát...

Mindenki felsikoltott, mindenki könyezék,
Mindenki verte, vágta mezítlen kebelét.

S a nőm most rám borúlva, ott csüngött szívemen,
És fuldokolva mondta: »Igy nem mehetsz, oh nem!
Együtt megyünk el, együtt! Követlek bárhova!
Számúzve számüzöttnek leszek a sorsosa!
Nyílt nékem is az ösvény, az a föld béfogad —
Nem terhelem nagyon meg szökő tutajodat!
Caesar haragja úzi honából hitvesem,
Mig engemet a hűség — Caesarom ez leszen!«

Ő ezt akarta tenni, s akarta már előbb,
S hogy jobb lesz abbahagyni, meg alig győzhetők.
S kimentem: temetés volt, és én valék a holt —
Bár meg se mostak s fűrtöm arczom fölé omolt.*
Nőm örült lett buvában, homály borult reá,
Aléltan hullt a földre és ott feküdt soká.
Aztán, mikor fölébredt — egy por volt hajzata —
S jéggé meredt tagokkal szegény fölállhata:
Megint zokogni kezdett, hogy háza puszta lón,
Hogy férjét elrabolták, s hitt egyre rémitón.
Ugy sírt, mint hogyha mostan a lányát s engemet
Máglyára tették volna, hogy elégessenek.
Hogy lelke fájni szünjék, halált kívánt szegény,
De lebeszéltek, mondva: mit tennék akkor én?
Éljen s a távol férjnek — ha sorsa így ítelt! —
Az, hogy reája gondol, nyujtson vigaszt, segélyt!

* A halottat a rómaiak szépen megfésülték.

PHAEDRUS.

(A Kr. utáni első században.)

Élete. Kevés római író van, akinek életéről olyan kevés és olyan határozatlan adataink volnának, mint Phaedruséről. Alig tudunk róla többet, mint amit sorsáról itt-ott ő maga mond. Említi, hogy Pieriában, Thraciában született, ahonnan valószínűleg nagyon korán hozták rabszolgaként Rómába. Abból, hogy meséi e czimmal maradtak ránk: »Phaedrusnak, Augustus szabadosának aesopi meséi« : azt lehet következtetni, hogy császár szolgálatában állott. De ez uralkodó nem lehetett Octavianus, hanem csak Tiberius. Folyton nyomorral kellett küzdenie, de e harcban erősítette és vigasztalta őt az a tudat, hogy amit alkot, halhatatlan fog maradni.

Az a fogadtatás különben, melyben munkáit saját kora részesítette, nem igen szilárdithatta meg e reménységét. Seneca pld., aki pedig ismerhette Phaedrus működését, a meseköltészetéről szólva, őt annyira ignorálja, hogy e műfajt a rómaiaknál eddig még meg nem kísértett genrek mondja. Az a körülmény, hogy sok fabulájában célzás van kora egyes vétkeire, számos ellenséget is szerzett neki. Így tudjuk, hogy Tiberius ministere, Sejanus, folyton üldözte, tudjuk, hogy az akkori római írók nem vették be körükbe stb. Valamint nem ismerjük Phaedrus születési évét, ugy halálozási idejét sem sejthetjük; annyi bizonyos, hogy magas kort ért el.

Mesegyűjteményének története. Phaedrust a középkor nem ismerte. Csak 1596-ban akadt François Pithon híres francia jogtudós a »Fabulá«-k kéziratára, melyet aztán fivére Pierre Pithon e czim alatt adott ki: »Phaedri, Augusti liberti, fabularum Aesopiarum libri V.« Az e gyűjteményben feltűnt hézagok némelyikét más, ugyanez időtájban lelt kéziratokból

pótolták: de csudálatos, mind ezek a manuscriptumok, mind a Pithon-féle később elvesztek. Így aztán akadtak, akik kétségbe-vonták, hogy e mesék csakugyan régi latin író művei-e? Néme-lyek egy Perottus nevű XV. századbéli manfredóniai érseket vádoltak azzal, hogy saját elmeszüleményeit ily mystificatioval akarta érdekesebbeké tenni, s azt állították, hogy ő voltaképp csak versbe szedte egy Romulus nevű latin író prózáját, vagy pedig hogy csak átdolgozta egy XIII. századbéli Hildebert nevű papnak a művét. E sok vitának végre 1830-ban az vetett véget, hogy újra fölfedezték a kérdéses Pithon-féle kéziratot, melynek betűi a X. századból valóknak bizonyultak, holott az említett Perottus csak a XV. században élt. Ma már tehát be van bizonyítva az is, hogy Romulus is, Hildebert is csak a Phaedrus munkáját dolgozták át, nem pedig megfordítva.

Eredetisége. A rómaiaknál már Phaedrus előtt is nagyon szerették a mesét: a satira-írók, köztük kivált Horatius, igen szerettek verseikbe mesét is szőni. De önállóan e műfajt nem igen művelték. Mikor Phaedrus e téren kísérletet akart tenni, természetes, hogy ő is csak görög minták után indult. Aesopus meséi szolgáltatottak neki jobbra anyagot, melylyel ő azonban meglehetősen szabadon bánt el. Nemesak más külső formába öntötte a mesét, de annak cselekvényét is megváltoztatta — igaz, hogy ez utóbbi változtatásai ritkán váltak a fabula előnyére. Ilyféle módosításaival kivált Lessing foglalkozik tüzete-sen a meséről irt nagy tanulmányában. »Valahányszor Phaedrus — így szól — csak egy lépésnyire is eltávozik a görög mese egyszerűségétől: otromba hibát követ el.« Bizonyítékul több érdekes példát is hoz fel Lessing; így Phaedrusnál a kutya akkor látja meg a szájában vitt husdarabot a folyóban is, mikor azon *keresztül* uszik; már pedig uszás közben maga körött bizonnal annyira fölzavarja a vizet, hogy lehetetlen benne meglátnia képmását. A görög mese csak ennyit mond: »átment a folyón« — amit úgy lehet érteni, hogy átment rajta pld. egy keskeny hidon. — Van azonban Phaedrusnak sok tel-jesen eredeti meséje is. Tisztán római czélzásu fabulái gyakran olyanok, hogy mélység, elmésség, phantasia tekintetében ver-senyeznek az utánzottakkal.

Nyelve. Phaedrus stílusában már láthatók a római

irodalom hanyatlásának nyomai. Keresett ósdiságok, affektált tájszólások bántanak benne; nagyon szereti az abstract kifejezéseket, a »nyak hosszúságá«-t említve hosszú nyak, nyomort, jószágot, vétkességet: nyomorultak, jók és vétkesek helyett. De vannak aztán nyelvének kiváló erényei is. »Phaedrus stilusa — szól Nisard — tudós és kellemes, olyan világos, hogy egy latin íróé sem világosb; komoly és mégis könnyed, sok benne a műgond és mégis egyszerű; nem ismerem teljesebb és szerencsésebb megvalósulását ama parancsnak, hogy nehezen kell tudni csinálni a könnyed verseket. Ritka benne a kép, ami a meglevőket csak annál hatásosbba teszi. . . Sokat dicsért rövidsége kimért és mégsem száraz. Mindazt, ami a beszédet nyújtja, anélkül, hogy a mesét világosbba tenné, elhagyja. Bár csak nagyon rövid tárgyra kéri ki az olvasó figyelmét, de e rövid idő alatt legalább egészen le akarja azt kötni s felesleges toldások által nem engedi elveszni vagy gyengülni. . . Leírásai leggyakrabban csak egy vagy két sornyiak; a leghosszabbak háromra terjednek; de kevesebb szóval már nem lehetne többet elmondani; s e szabatoság, bár mesterséges, de mégsem erőltetett.« Nisard annyira meggy magasztalásában, hogy Phaedrus nyelvét Terentiuséval méri össze. Amilyen jeles különben Phaedrus mint stilista, olyan gyenge mint prozodista. Hatos jambusai nem nagyon rhytmikusak és menetök igen gyakran egészen prózaivá lesz.

MESÉIBŐL.

A KIRÁLYKÉRŐ BÉKÁK.

Hogy jó törvény alatt virágozik Athén:
 A nép zavargni kezd; szabadság kell neki,
 S széttépi szilajúl a régi fékeket.
 Az összeesküvők pártokra oszlanak,
 Pisistratus pedig a várnak ura lesz.
 A nép panaszkodik, mi bús a szolgaság —
 Nem volt kegyetlen úr, de bármit is sokall,
 Ki terhet sohse vitt — s nosza, van jajgatás.
 Ekkor beszélte el Aesopus e mesét:

Szabad mocsárban élt a békák nemzete,
 S egyszer csak zajganak: »Oh adj királyt, Zeus!
 Ki rossz erkölcsünk' majd megjavítaná.«
 Mosolyg rá Jupiter, s egy tuskót ad nekik,
 Melyet hogy levetett, az mindjárt elmerült;
 De olyan zajt csapott, hogy rémült rajta mind.
 Feküdt oszt' jó soká a posvány fenekén.
 De végül egy akadt, ki fejét kidugá;
 Meglátja a királyt s szólítja társait.
 S most mindbe' nő a mersz, odauszik a nép,
 Legott a fán terem s ugrál rajt' pajkosan.
 S hogy jól bemocskolák s volt rajta szenny elég,
 Zeus elé megint királyért küldenek,
 Mert hát a mostani egy fabatkát sem ér.
 S most kigyót küld Zeus, melynek czudar foga
 Pusztítani kezdi mind. Hiába futnak el
 A nagy veszély elől! A félsz szavok' veszi,
 S Merkurt menesztik el titkon Zeus elé,
 Nyujtson segílyt nekik. De Zeus így felelt:
 »Mert nem volt kedvetek eltürni azt, ki jó,
 Most tessék hát a rossz!« — Oh honfitársaim,
 Hát türjetez ti is — nagyobb baj ne legyen!

AZ EB, MELY HUST VITT ÁT A FOLYÓN.

Aki a másét megkívánja,
 Méltán vesz annak el sajátja.

Húst vitt a folyamon a kutya át,
 S a víz tükrében látva önmagát,
 Azt hitte, más eb más koncot czipel,
 S utána kap, hogy azt is csípje el.
 De kapzsisága rútol meglakolt:
 Elejté azt is, mely szájába' volt,
 S amelyért olyan mohó vágy üzé,
 Az sem kerülhetett foga közé.

A TEHÉN, A KECSKE, A JUH ÉS AZ OROSLÁN.

Rossz annak, ki nagy urnak frigyese.
Ezt megmutatja ez a kis mese.

Erdőbe' jártak a tehén, a kecske
S a juh, az oroszlánnal szövetkezve.
Nagy szarvast fogtak s hogy megosztozának,
Ez volt a nézete az oroszlánnak :
»Az első rész enyém — nevem miatt ;
Mert hős vagyok, kapom a másikat ;
A harmadik enyém, mint legvitézbé,
S ki az utolsót magáénak nézné :
Annak majd vélem gyúlne meg baja !«
S a czudar mindent elhurczolt maga.

A SZAMÁR ÉS VÉN ŐRE.

Ha más jut trónra, a szegény vele
Csak azt nyeri, hogy más — ura neve.
Ez az, mire mesém reámutat.

Agg pásztor őrizett egy szamarat ;
Egyszer csak hallja, ellen közelít,
S szól : »Fuss szamár, foglyuk ne légy nekik !«
Az meg se moczczan, s úgymond : »Hiszed-e,
Hogy aki győz, k é t nyeret is rak az rám ?«
»Nem én !« »Ha nyergem' ez se veszi le,
Mit bánom én, hogy vajjon ki a gazdám ?

A RÓKA ÉS A SAS.

Szegénytül is kell félni a nagy úrnak,
Mert hát boszúra az is lelhet útat.

A sas pár róka-kölyköt elragadt,
S fészkébe vitte el, fiainak.

Utána ment a kölykök anyja s kérte,
 Ne hozzon olyan nagy gyászt bús fejére.
 A sas magát biztosnak érezé,
 S nem bánta, kéri-é, nem kéri-é?
 De most oltárról üszköt csent a róka,
 S a fa tövéhez gyorsan odaszórta :
 Ha már a kölykeit el is vesztette,
 Enyhítse bűját ellene keserve.
 Hogy látta fiait halál-veszélyben,
 A sas a prédát visszaadta épen.

A MENYÉT ÉS AZ EMBER.

Egy ember elfogott egy kis menyétet,
 S ez, hogy ne veszsze el, így kérlelé meg :
 »Ne bánts, hisz én vagyok, hidd, az az állat,
 Ki az egértül tisztán tartja házad'!«
 S az ember így szól : »Kedvemért ha tennéd,
 Feloldni téged magam is sietnék.
 De mert csak a husokra fáj fogad,
 És hogy te kapd a morzsalékokat :
 Nem nézhetem biz azt jótéteménynek !«
 Így szól, és meg is ölte a menyétet.

Én e helyütt azokat értem,
 Akiket tetre önzés indit,
 De dicsekednek véle mindig,
 És elhítenék, hogy az : é r d e m.

A RÓKA ÉS A SZŐLŐGERÉZD.

Magas borágon fürtöt lát a róka,
 És fel-felugrik, hogy letépje róla.
 Nem érheté el, s szól, hogy távozzék :
 »Éretlen a'! Nem kell — savanyu még !«

Sok ember szokta azt becsmérteni,
 Amiről látja : el nem érheti.

A TÖK ÉS A MAKK.

Látott egy földmives egy nagyhasu tököt,
 S hogy a porba' csúszik, azon megütközött.
 »Nincsen ez jól!« így szólt. »Szébb volna, lelkemre,
 Ha ez a szép gyümölcs tölgyágrul fityegne.
 Olyan fához bizony ilyen termés való!
 Bizonyal szundított akkor az Alkotó,
 Mikor ilyen csinált! Makknak való volna,
 Ilyen szép tök helyett lenn csúszni a porba'!
 Híttak vón' csak engem abba a gyűlésbe,
 Ez is, meg sok más is máskép volna téve!«

S hogy így töri fejét s iszonyúan próbálja
 Szétvágni a csomót (persze, hogy hiába):
 Álmosan felsohajt: »Nagyeszü embernek
 Alig jut pár percze, amelyben pihenhet!«
 Hátra is dől szépen s elalszik legottan.
 Egyszer csak a tölgyről egy szem mak lepottyan,
 S jól megsebzi orrát. Ez persze fölriad
 S két kezével mindjárt orrához odakap.
 »Jaj!« kiált »be nagy seb!« Jaj, hogy foly a vérem!
 Hogyha egy kis makknak ütését így érzem:
 Töknek a hullását hogyan megérzeném!
 Látom, meg kell hagyni mindent régi helyén.
 Az, aki mindennek ura és mestere
 Mindennek e földön bölcs helyet rende!le!
 Lássa az önmagát ebbe' a parasztba',
 Ki a gondviselést egyre hibáztatja.

A RÓKA ÉS A HOLLÓ.

Hallgass csalárd magasztalásra
 S tudom, megbánod nemsokára.

Ablak közül csent sajttal fára szállott
 A holló, enni a lopott jószágot.

A róka látta ezt és így beszéle :
 »Be pompás, holló, tollaidnak fénye!
 Mi szép a termeted! Mi szép vagy arczba!
 Hangod ha volna, párod nem akadna!«
 S mutatni vágyik szép szavát a dőre,
 S a sajtot szépen földre ejti csőre.
 A csalfa róka fölkapá s megette
 S az mostan látta csak, hogy rá van szedve!

Lám okossággal mennyit érsz el!
 Sokat erővel, többet észszel.

A Z A G G O R O S Z L Á N .

Ha régi méltóságról hullsz a porba,
 Bukásodat a hitvány is gunyolja.

Agg lett a hős oroszlán, teste gyöngé,
 És ott feküdt, már-már utolsót nyögve.
 A vadkan agyarával ronta rája,
 Sérelmiért a multnak bosszut állva;
 A bika látva ellensége testét,
 Dühöngő szarvai jól megsebezték;
 A csacsi nézte: boszumatlan bántják,
 S megrúgta ő is jól a koponyáját.
 S az haldokolva szólt: »Oh fájt a lelkem,
 Hogy két erős vad most tör nyugtom ellen;
 De hogy te is, világnak csúfja bántál,
 Az jobban fáj szívemnek száz halálnál!«

S E N E C A.

(7—65. Kr. ut.)

Élete. Nero korának e legkiemelkedőbb írója, Lucius Annaeus Seneca, Cordubában, Spanyolországban született és Rómában nevelkedett. Fiatal korában leginkább rhetorikai és bölcsészeti tanulmányokkal foglalkozott, melyek aztán írói működésére is döntő befolyással voltak. Rhetorikai ismereteit tragédiáiban, bölcsészeti tanulmányait pedig philosophiai műveiben értékesítette. Korán kezdett ügyvédkedni, majd pedig állami szolgálatba lépett, ahol gyorsan lett quaestorrá, később pedig, Caligula alatt senatorrá is. 41-hen Claudius császár száműzte Corsica szigetére, ahol Seneca nyolcz egész esztendő t töltött. Visszahivatása után, melyet Agrippina császárnő eszközölt ki, praetorrá, 57-ben pedig consullá lett. Pártfogónője rábizta az akkor tizenöt éves Nero nevelését is, akinek vad hajlamait azonban hasztalanul iparkodott megszelidíteni. Mindazonáltal el lehet mondani, hogy Seneca jó hatással volt a zsarnokra. Tizenhárom évig élt az udvarnál, mignem ellenségei ármánykodása őt is gyanuba hozta a mindenütt veszély sejtő uralkodó előtt, aki édesanyjának és saját fivérének kivégeztetése után nevelőjét, tanítóját is halálba üzte. Tudtára adatta Senecának, hogy vesznie kell, amire az agg bölcs maga vetett véget életének.

Művei. Seneca irodalmi tevékenységének oroslánrésze philosophiai munkákból áll; leginkább ezek szereztek neki dicsőséget, leginkább ezek méltók arra, hogy az irodalomtörténet velök behatóan foglalkozzék. Minthogy azonban e mű csak latin költőkkel foglalkozik, Senecát is csak mint költőt vesszük figyelembe, nem foglalkozva működésének legfontosabb részével és csupán csak tragédiáit méltatva. Ez utóbbiakal pedig foglalkoznunk kellett két okból: először, hogy anthologiánkban képviselve legyen a római tragédia is, melynek

többi művelőjétől csupán jelentéktelen töredékek maradtak ránk; másodsor pedig azért, mert az újabbkori tragikusok az ő műveiből tanultak legtöbbet. A renaissance elején francziák, spanyolok, németek, olaszok egyaránt őt iparkodtak utánozni s szomorujátékai ekkor nagyobb hatással voltak, mint a görög szinpad sokat bámult remekei. Racine pld. rendkívül sokat köszönhetett neki.

Senecának mindössze tíz darabja maradt ránk: Az őrzöngő Hercules, Thyestes, Phaedra, A trójai nők, Medea, Agamemnon s az Oetai Hercules teljesen, Oedipus és a Phöniciái nők töredékesen. Az »Octavia« czimű tragédiát az irodalom-történészek legnagyobb része nem tartja Seneca művének.

Tragédiái becse. Seneca darabjai nem a szinpad számára, hanem olvasmánynak irattak. A költő nem is igen fektetett súlyt jellemek alkotására, erős drámai szerkezetre; főigyekevése oda irányult, hogy mennél több leirást, mennél több patheticus magánbeszédet szóhessen tragédiáiba; nem igen bánta, hogy férfiai, asszonyai, sőt gyermekei is egyforma characterek — csak dialógjaiba tudjon jó »point«-eket belevinni; stílusát akarta csillogtatni s azért emberei gyakran nem annyira beszélgetnek egymással, mint inkább szónoklatokat tartanak egymásnak; nem kérdezte, valószínű-e, hogy valaki akárminő lelki állapotban olyan retorikával fog-e szólani, mint ahogy ő szólaltatja meg: csak arra nézett, hogy versei legyenek csattanóság, legyen bennök erő, csillogás.

Seneca, mint darabjai czimei is mutatják, görög sujet-eket választott, de ezek kidolgozásában nem ragaszkodott szolgakép mintáihoz. Sokat változtatott rajtuk, s módosításai nem ritkán igazán szerencsések. Keresi és meg is találja a leghatásosabb szituációkat, előszeretettel foglalkozik a szertelen, phantasticus dolgokkal, a leghatalmasabb szenvedélyekkel, s ezek festésében nagyon gyakran valóban remekel. Lessing is igen dicséri Seneca erejét, s azt mondja, hogy ennek kedvéért meg kell neki bocsátani hibáit. »S elvégre — így szól — mik e hibák? Nagyon pazarul bánt a költői színekkel; gyakran túlmerész festéseiben; a nagyság nála itt-ott dagálylyá lesz s a természetben nagyon is sok művészet van nála. De mindezek oly hibák, melyeket gyenge tehetség sohsem fog elkövetni.«

»THYESTES«-ből.*

Az V. felvonás.

Atreus. A csillagokat verdesi fejem ;
 Túl mindenem, most büszke homlokkal
 A mennyországnak érem el ivét.
 Enyém a korona, enyém a trón.
 Eh mit törődöm most az égiekkel ?
 Már teljesülvék legfőbb vágyaim.
 Hah, jól van így, nagyon jól ; most elég már !
 De mért elég ? Nem, nem, tovább megyek' ;
 Lakjék az apa jól — f i a i v a l !
 Hogy tettemet ne kelljen szégyenelnem
 Éj hull reá ; hát rajta, rajta addig,
 Amíg üresen áll az égi bolt !
 Oh bárcsak tudnám visszatartani
 A menekülő istenek csapatját,
 Bár hurczolhatnám mindnyáját ide,
 Hogy lássák a boszúló lakomát !

De hát elég, ha majd az a p a látja ;
 Ha éj van is, eloszlatom szivéből
 Az éjt, mely rejti szörnyü nyomorát.
 Már túlsoká heversz ott biztonságban,
 Vidáman s gondtalan ; eleget ettél,
 Eleget ittál ; akkora csapásra
 J ó z a n Thyestes kell nekem. — Ti szolgálk,
 Tárjátok ki a templom ajtait,
 Nyiljon ki most az ünnep víg tanyája !
 Én látni akarom, hogy' váltja színét
 Ha majd szülöttinek fejére néz ?
 Mi szódba tör ki szíve nagy keserve ?

* Atreus király hosszú viszályban él fivérével Thyestessel, akit országából ki is űz. Később szinleg kibékül vele, de csak azért, hogy a legszörnyűbb módon álljon rajta boszút : leületi Thyestes gyermekeit s ezek tagjait ételként adja a mitsem sejtő apa elé.

Vagy hogy' rogyik le eszméletlenül,
 Hűlő tagokkal? S ez az én művem lesz!
 Nem nyomorúlnak vágyom látni őt,
 A z t vágyom látni, mint lesz nyomorúlttá!

Nyitvák a termek és fényárban úsznak.
 Ő ott hever arany- meg bíboron,
 Bortól nehéz fejét baljára hajtva.
 Hogy' tele van! Oh boldogabb vagyok
 Az isteneknél! Én vagyok e perczen
 A fejedelmek fejedelme — én!
 Felül is tudtam múlni vágyamat!

Már jóllakott. Iszik ezüst-pohárból.
 Igyál csak, rajta! Még sok áldozatnak
 Van hátra vére! És a vér színét
 A Bacchus ó nedűje rejti el.
 Ily ételekre ily ital való.
 Igya a nemző magzatai vérét!
 Tudom, hogy ő is itta vón' enyémet!
 Lám, már dalol; víg nóta van az ajkán;
 Eszének bezzeg alig ura már! (el)

Thyestes (vidáman) Hej, én szívem, megedzve annyi
 A megszokott keservet dobd le már! [bajtól,
 El, el a búval, el a rettegéssel!
 Mely egyre társa volt a számüzöttnek,
 Feledjük a nyomort s az aggodalmat,
 Mely balsors közepett mindegyre kísért.
 Jobb nézni azt, h o v á bukott az ember,
 Mint azt, hogy honnan! . . . Nagy dolog, igaz,
 Ha, kit ledobnak magas bércz csucsáról,
 Meg bír szilárdul állni odalenn;
 Vagy hogyha az, kit földre sujt az inség
 Nem-görbülő nyakszirten birja el
 Rászakadó házának romjait,
 S el nem fajulva, és le nem veretve
 Emeli büszkén rajta nyugvó terhök' . . .

De úzzed el vad sorsod fellegit,
 Oh lelkem, s búdnak az emlékezetjét
 Örök időkre hányjad már tova!
 Arczom legyen megint örömhöz illő,
 Vesszszék a mult idők Thyestese!

Az a bajuk a szerencsétleneknek,
 Hogy sohse mernek boldogságba' hinni.
 Fortúna bármi kegygyel néz reájok,
 Gyászló szívök örülni mégse mer.
 Te szív, miért hogy visszahivogatsz,
 Mért tiltasz ily napot megünnepelnem?
 Nincs búra ok, s te mégis sírni késztesz?
 Virággal koszorúzni fõm' ki gátol?
 Valaki gátol!... A tavaszi rózsák
 Im homlokomról porba hullanak;
 Hajam, mely nedves illatos olajtól,
 Egyszerre iszonyodtan égnek áll;
 Elfojtom — s mégis zápor hull szemembõl
 S a zokogás szavamat megszakítja!
 Bús szívem megszoká a könnyeket
 S szereti õket; óh, a nyomorúltat
 Vad kedv üzi, hogy sírjon untalan.
 Szeretnék végbevinni jajveszéklést,
 S széttépni bíboros ruháimat!
 Üvölteni szeretnék... Óh megérzi,
 Megérzi lelkem: gyász következik,
 Baját a szívem megjövendõli.
 Ha vad vihar közelg a tenger árján,
 Elõtte szellõ sincs a hab fölött!
 Örült agyam: mi gyászról képzelõdöl,
 Minõ keservrõl? A f i v é r b e' bízzál!
 Akárhogy is van: most már mindegy az,
 Nagy ok nekül, vagy késõn rettegek!
 Nem bánkodom, nem, nem... de ah! szívemben
 Valami furesa rémület honol,
 Szemembõl egyre ki-kitõr a kõny,

S mért, nem tudom. Tán bú? tán félelem?
Vagy könyje van a nagy örömmek is?

Atreus. (jő) Ez ünnepet, fivérem, üljükegyütt.
E nap erősíti meg trónusom',
S békénk s szövetségünk kötelékít!

Thyestes. Jóllaktam eledellel és itallal.
Most kéjem' már csak az növelheti,
Ha hagysz vigadnom gyermekimmal is.

Atreus. Gondold: már itt is vannak, karjaidban.
Itt vannak, s itt is lesznek. Nem hibázik
Szülötteidnek egy kis ujja sem.
Csókolhatod a száját, melyre vágyol,
Apai szived majd jóllakhatik.
Nem fogsz majd éhesen maradni, hidd el!
Most élvezik az asztal örömit,
Ők s gyermekim. De majd hivatom őket!
Fogd most családi kelyhünk' és igyál!

Thyestes. Mit a fivér ad, szivesen veszem.
Csak áldozok apáink istenének,
Aztán iszom. De hah! mi ez? mi ez?
Szolgálatát a kezem megtagadja,
Nehéz a serleg, s nyomja karomat;
A bor, ha számhoz ért, meg' visszaömlik
S csalódott ajkaimról porba dül.
Remeg a föld és tánczol rajt' az asztal,
A tűz alig világít. Még a lég is
Bámul, hogy látja: nincs se nap, se éj!
Mi ez? Az égbolt össze-összedördül,
Homály sűrűbb homálylyal frigyeseül,
Éj van s im mégis mintha éjjelednők!
Fut minden csillag... Bármilyen is lesz, isten!
Fivéremet kiméld csak s gyermekim'.
Fejemre zúgjon minden fergeteg!
Add vissza gyermekim', add vissza őket!

Atreus. Adom ; s mely őket tőled elrabolja,
Nem lesz több oly nap!

Thyestes. Ah! mi iszonyat
Van beleimben? Itt benn mi remeg?
Valami türelmetlen terhet érzek,
Keblem sohajt — s nem sóhajtásaimmal...
Fiaim, jertek! hí szegény apátok!
Jertek, látástok búját elüzi!...
Honnan felelnék?

Atreus. (mialatt hozzák a gyermekek még megmaradt tagjait)
Tárd ki karjaid!
Eljöttek. Ráismersz-e kedvesidre?

Thyestes. Ráismeretek öcsémre! Óh te föld,
Hogy' birsch csak elhordozni ennyi vétket?
Nem döntesz-é le minket s tenmagad'
Az alvilágba? Rémületes úton
Nem sujtod e királyt s a nemzetét
A zűrzavarba? Nem dulod-e széjjel
Mycenet, felforgatva fenekestül?
Ott kéne lennünk — nékem s néki is —
Hol Tantalus meg őseink tanyáznak,
Ha ugyan van még élet odalenn!
Rontsd széjjel összetartó pántjaid
És nyisd ki, földünk, óriási kebled',
Taszíts le minket, hogy az Acheron
Fölöttünk zúgjon el. A bűnös lelkek
Fölöttünk bolygjanak', s a Phlegethon,
Tűz-ágban hordva égő homokot,
Vesztőhelyünk fölött görgesse habját!
És mégse mozdulsz, föld, te rest tömeg?
Nincs, nincsen isten!

Atreus. Rajta, fogjad őket,
Akiket oly sokáig áhitál!
Fivéred, íme, nem tartóztat vissza!
Mulass velök, csókoljad ajkaik',
Hármuk között nos oszd meg ölelésid'!

Thyestes. Ez volt a frigy? Ez volt a kegyelem?
 Ez a fivéri szeretet, a hűség?
 Gyűlöletről így mondál-e le?
 Nem kérhetem már ép szülöttimet,
 De kérem azt, amit meg nem tagadhat
 Maga a bűn, maga a gyűlölet sem:
 Azt kéri a fivér csak a fivértől:
 Engedd, halottjimat hogy eltemessem!
 Add vissza őket; hadd tegyem azonnal
 Máglyára testök'. Óh, nem kérek olyat,
 Mit meg akarnék tartani magamnak,
 De mit egyszerre el fogok veszíteni!

Atreus. Ami belőlük megmaradt, tiéd lesz,
 Az ami nincs meg: már is a tiéd.

Thyestes. Tán keselyűknek lett az étke testök?
 Tán elteszed vadaknak? Vagy talán
 Már most is tigris lakik jól velök?

Atreus. Te etted őket meg galád ebéden!

Thyestes. Ti messze part-beszegte tengerek,
 Halljátok szómat! S ti is, égiek,
 Halljátok ezt a bűnt, akárhol vagytok!
 Halljad, pokol! Figyelj reá, te Föld!
 S te Éj, mit Tartarus felhője főd be,
 Hallgasd te is, te is a szavamat!
 Hisz senkim sincsen immár kívüled;
 Te látsz csak engemet, a nyomorúltat —
 De csillag nélkül látsz te magad is.
 Nem kér az ajkam túlsokat, oh nem;
 Magamnak semmit (mit kérnék magamnak?!),
 Titeket illet minden óhajom!
 Te, magas ég ura! Hatalmas isten,
 Ki trónolsz ottfenn aether-palotádban,
 Borítsd a földet szörnyű fellegekkel,
 Küldj rá csatázó szélvészt mindenünnen
 Minden pontjára zúdíts mennykövet.

Ne azt a kisebb fegyvert vedd kezébe,
Amelylyel bűnös házat sujt karod,
De azt, amelytől három hegy leomlott
S pusztúltak hegy nagyságu óriások!
Sujts ily tüzet! Állj bosszut e napért!
Szórd, szórd villámodat! Pótolja az ki
A fényt, mely fönn az égen kialudt!
Ne gondolkozzál, melyikünk a bűnösb:
Ha nem tudod, hidd azt, hogy én vagyok!
Szórd rám! Tüzét a háromágu villád
Szívembe sujtsa le! S ha tán szavam
Nem indit bennetek' meg, égiek,
S egy isten sem nyilaz a gonoszokra:
Örökös éj legyen! örök sötétség
Takarja ezt a bűnök legvadabbját!

LUCANUS.

(39—65-ig Kr. ut.)

Élete. Marcus Annaeus Lucanus Hispaniában, Cordovában született. Apja Pomponius Mela híres földrajzíró volt, nagyapja Seneca pedig az ismert bölcész és tragédia-író. Nem csuda hát, hogy az ily családból származott ifjuban hamar fejlődött ki poétai tehetség. Rómában nevelkedvén, már korán keltett verseivel feltűnést és ennek köszönhette, hogy Nero udvaroncjai sorába vette fel. Még 18 éves sem volt, már a császár megtette quaestornak s ez idő óta sűrűn szerepelt a római társasélet különböző terein. Ünnepi verseket írt Nero dicsőítésére, bemutatta magát mint tragédia-író is, csillogtatta szónoki tehetségeit a törvényszék előtt, nyilvános felolvasásokat tartott verseiből stb. De a császár kegye nem sokáig maradt hű Lucanushoz. Tudvalevőleg Nero maga is vágyott költői babérokra s innen magyarázható, hogy Lucanus sikerei féltékenynyé, iriggyé tették. Egyszer, midőn Lucanus ismét felolvasást tartott, a császár azzal bántotta meg az ifju költőt, hogy alig kezdte ez versét szavalni, fölemelkedett helyéből és távozott. Ezóta folyton élesbedett a köztük uralkodó ellenszenv, mely Lucanusra nézve nagyon szomorú következményeket vont maga után. Mikor egyszer Nerot egy költői versenyen legyőzte: a császár megtiltotta neki, hogy ezentúl nyilvános helyen szerepeljen. E tilalom még jobban elkésérítette Lucanust, aki már most részese lett egy Nero ellen szőtt összeesküvésnek is. Csakhogy az összeesküvés meghiusult s költőnkre is halál várakozott. Lucanus, az akkor még csak 26 éves ifju, görcsösen ragaszkodott az élethez s a félelem annyira elbódítá, hogy nem átalotta több barátját is feladni, abban a reményben, hogy így majd neki megkegyelmeznek. Sőt mi több — s ez örökös

szennnyfolt marad jellemén — örült rettegésében feladta még tulajdon édes anyját is, azt hívén, hogy ez az anyagyilkos Neronak tetszeni fog. De minden hiába volt; meg kellett halnia. Maga nyitotta fel ereit és haldokolva, elszavalta nagy hőskölteményének ama részletét, mely egy vérveszteségben kimuló harczos magánbeszédét tartalmazza. Így hunyt el.

Művei. Lucanus igen nagy irodalmi tevékenységet fejtett ki, de főművén, a »Pharsalia« czimú eposzon kívül mi sem maradt fen tőle. Csak annyit tudunk, hogy irt egy »Iliaca«, egy »Saturalia«, egy »Catachthonia« czimú munkát, tiz könyv »Silvae«-t (Erdők), egy »Medea« czimú tragédiát, tizennégy némajáték-tervet, végül számos epigrammot.

A »Pharsalia« tárgya, meséje. Mielőtt Lucanus írói jellemét méltatnók, ismerkedjünk meg előbb »Pharsalia«-ja tartalmával. A hősköltemény tárgya a Caesar és Pompejus közti polgárháboru, melynek 48-ban Kr. ut. a Pharsalia melletti ütközet vetett véget. Ez a polgárháboru adta Lucanusnak sujet-jét, ez ütközet a műnek czimét.

A költő az *első* ének elején azt a kérdést veti föl, mik voltak a polgárháboru okai? Két olyan különböző jellemű ember, mint Pompejus és Caesar nem állhatott meg egymás mellett. Amig Crassus nem bukott el és Julia, Caesar leánya és Pompejus neje még nem szállt sírba: fennmaradhatott a béke. De aztán a féltékenység harczot keltett. Caesar nemcsak maga fölött, de maga mellett sem akart túrni senkit sem. Pompejus meg nagyon el volt bizakodva népszerűségében és régi érdekeit nem toldotta meg ujakkal. De ezenkívül voltak a polgárharcznak más okai is: a túlságos gazdagság megrontotta az erkölcsöket, a népet fényűzővé, kapzsvá tette s a nagyok ambíciója pénzen vásárolhatta meg a tömeg szavazatait.

Majd megkezdődik az események elmondása. Caesar megjelenik a Rubiconnál s közeledtének híre Rómában óriási rémületet kelt. Pompejus és a legtöbb senator elhagyja a várost, Arruns jövendőmondó és Figulus csillagjós előre megmondják, mily nagy veszély van készülöben.

A *második* énekben Brutussal találkozunk. Ő nem csügged; éjnek idején elmegy Catohoz, hogy ennek kikérje tanácsát. Cato Pompejushoz akar csatlakozni, de ha ez győz, — így

mond, — ne higgye, hogy a győzelmet a saját maga számára vívta ki. Pompejus azalatt Capuában van, Domitius pedig Cerfiniumot erősíti meg. De Caesar ez utóbbi vezért megadásra bírja s aztán szabadon bocsátja, Pompejust pedig Olaszország elhagyására kényszeríti.

A *harmadik* énekben Caesar, bő gabnaszállítással megnyerve a nép kegyét, Rómába megy s ott hatalmába ejti az állami kincstárt. Pompejus Görögországban és keleten hadat szed. Caesar átvonul az Alpokon, de Massiliában kemény ellentállásra bukkan, melyet csak nagynehezen bír megtörni. — A *negyedik* énekben meghódítja Hispaniát, míg a Pompeianusok nagy szerencsével küzdenek Illyriában Artanius, Africában Curio ellen.

Az *ötödikben* Caesar visszatér Hispaniából s áthajózik Epirusba, hol azonban hiába várja, hogy Antonius hajóhada megérkezzék. Éjnek idején, álruhában halászcsónakon akar átkelni a tengeren, de egy vihar visszatérésre késztetí. Pompejus nejét, Corneliát, Lesbosba küldi. — A *hatodik* énekben a két sereg Dyrrhachiumnál találkozik; innen Thessaliába mennek, ahol Pharsalusnál állanak egymással szembe. Pompejus Erichto bűvésznőtől megtudja a szomorú jövőndőt. — A pharsalusi ütközet a *hetedik* énekben van leírva.

A *nyolczadikban* Pompejus a Tempe völgyén át a tengerhez menekül, elhajózik feleségeért Lesbosba, onnan pedig Ciliciába és Egyiptomba. Itt aztán Ptolomaeus király egy meghittjének, Pothinusnak ármánykodása vesztét idézi elő. — A *kilenczedik* énekben Caesar még mindig üldözi Pompejust, s Egyiptomba menve, seregével áthalad a sivatagon. Mikor a Nilus országába ér, ott a király egy szolgája eléje hozza Pompejus levágott fejét, melynek láttára Caesar mély bánatot szinlel. — A *tizedik* énekben végül Caesar meglátogatja Nagy Sándor sirját s beszélget az egyiptomi papokkal. Pothinus őt is meg akarná ölni, de nem meri. Az alexandriaiak fenyegető magatartása folytán Caesar a királyi palotába menekül, felgyújtatja a hajókat és Pothinust kivégezteti. Itt az elbeszélés megszakad.

A Pharsalia szerkezete. Jellemei. Lucanus nem választott éposa számára hálátlan tárgyat. Oly nagy alakok, mint

Caesar és Pompejus, oly nagy események, mint a hatalmas köztársaság császársággá való átváltozása, méltán képezhetik hősköltemény anyagát. Ha valahol, itt nyílt tere Lucanusnak, hogy kifejtse szónoki, leíró és elmélkedő stílusa minden szépségét, hogy fesse a legkülönbözőbb vidékeket, hogy megszólaljon a magas pathos ama hangján, mely neki annyira eleme volt. Ily szempontból — de csakis ily szempontból — szerencsésnek lehet mondani Lucanus választását. De ha nézzük a »Pharsalia« cselekvényének menetét, s észreveszszük, mennyire hiányzik abból a szerkezet egysége, mennyire szétfolyók a mese szálai: mindjárt rájövünk, hogy e hibákat leginkább épen a tárgyválasztás elhibázott volta idézte elő. Amaz események, melyekkel Lucanus foglalkozik, oly frissen éltek még kortársai emlékezetében, hogy a költő phantasiája meg volt kötve; nem változtathatott, nem módosíthatott rajtuk semmit: a poétának háttérbe kellett lépnie, hogy átengedje helyét a *történetírónak*. És valóban, nem ok nélkül mondták a »Pharsalia«-t versbe szedett históriának. Csak a költő e kényszerült hűségéből folyt, hogy az éposznak voltaképp nem is látjuk a hőségét; nem tudjuk, Caesar vagy Pompejus-e az, amint nem tudjuk azt sem, ennek vagy annak a pártján áll-e a költő.

Ne feledjük azonban, hogy Lucanus befejezetlenül hagyta hátra munkáját, s hogy, ha azt átdolgoznia lehetett volna, bizonyára az említett szempontból is kevesebb megróni valót találnánk benne. Ha mást nem is, de a jellemei festésében nyilvánuló egyenetlenségeket bizonyára elenyészthette volna. Mikor elkezdte írni éposát, a Nero iránti hála inkább Caesar felé vonzotta: a hősköltemény elején ennek alakja domborodik ki jobban, ez a rokonszenvesebb; később, midőn meggyűlölte Nerot, inkább Pompejus felé fordult szíve s ennek tragikus bukása iránt kelti fel részvétünket. Általában Lucanusnak nem a jellemfestés, sem a compositio a legerősb oldala; nem hatol be elég mélyen hősei lelki életébe, nem kutatja elég lelkiismeretességgel a festette harcok okait: ő pusztán a cselekvényt látja, amint egyik jelenete lefolyik a másik után, őt inkább a színtér kapja meg, inkább az epizódok kötik le. Ezekben csillogtatja költői tehetsége egész fényét; ezekben mutatja meg, hogyan tud bánni a nyelvvel, hogyan tud leírni.

Lucanus nyelve valóban megérdemli mind azt a sok dicséretet, melyet a leghivatottabb műbirák rápazaroltak. A fenség oly magaslatára bir szárnyalni, hogy lelkünket szinte extasisba hozza — úgy megkap, úgy feltüzel bennünket. Hazafias keserve olyan hangokon bir nyilatkozni, hogy vele sirunk a pharsalusi vérmezőn, hogy vele szórunk átkot a polgárharcz rémére. Mily magasztos emelkedettség van ama soraiban, midőn leírva a döntő csata előzményeit, egyszerre abbahagyja s felkiált:

Szégyelném, ha midőn a világnak sírok a gyászán
Annyi ezer hol vész: zengném egyeseknek a vesztét!

Hogy birja megszólaltatni ama nagyokat: Pompejst, Caesart és Catot! Mennyi művészet, mennyi plasticitás van csata-leírásaiban! Mennyi lendület mély philosophiájú elmélkedéseiben! S hasonlatai is, bár kissé túlbőven ömölnek, milyen szemléltetők!

Szeretik szemére hányni Lucanusnak, hogy verselése nem elég folyékony, hexameteireiben nincs elég változatosság, nagyon is szaggatottak, sok bennök a szokatlan, ujszerű mondatfűzés. Igaz; de mikor e monoton hexameterek is magokkal ragadhatnak bennünket, mikor ép e szokatlan mondatfűzésekben a nyelvnek annyi ereje nyilvánul! Ne, ne keressünk itt aprólékos fogyatkozásokat; de csodáljuk azt a minden ízében római szellemet, mely oly ifjan már oly sokat birt alkotni s mely ha tovább működhetik, bizonynyal eléri a római irodalom legnagyobbját, eléri Vergiliust is!

A csodálatos elem a »Pharsaliá«-ban. Lucanus eredeti merész lélek volt, aki már tárgya megválasztásában is elég bátor volt járatlan utakra térni. De új ösvényt nyitott más tekintetben is. Megértette, hogy a korabeli Róma már nem oly naivul vallásos, hogy ő isteni beavatkozást szerepeltethetne époszában. Skeptikus százada hitt még babonában, hitt boszorkányságokban: az olympusi lakókban már nem. Lucanus ezért a »divina machina«-t látomásokkal, jóvendőmondásokkal, ráolvasásokkal pótolta, példát mutatva ekkép az utána következő eposíróknak, hogy a csodálatos elemnek a hősköltevényben való alkalmazása nem lehet sohasem önkényes, hanem mindig kell, hogy a kor szellemében gyökerezze.

A »PHARSALIÁ«-ból.

I.

A POLGÁRHÁBORU OKAI.

(I. 67—86.)

Azt kutatom most én, mi okozta ezernyi viszályunk.
 Munkám mérhetlen; kutatom, hogy harczba mi úzte
 Őrült népünket, mi seperte le földrül a békét?
 Óh a fátum irígy! Ami nagy, nem tűri sokáig;
 S hajh! a magasb háznak mindég iszonyúbb ledülése!
 Róma sem állta tovább. . . Így fog tán egyszer a végnap
 Győzni sok ezredeken, széttörve a földnek a kapcsát;
 Minden visszamerül majd akkor a régi chaosba.
 Egymásnak nekiront fön az égen a csillagok ezre,
 S hullnak a fénygömbök le a tenger habjai közzé.
 Majd a föld nem akar több partot is adni a víznek,
 Ámde ez áttör rajt. A hold nekivágtat a napnak,
 S únva szokott útját megtenni a régi szekéren,
 Fényleni nappal vágy. S mert részei meghasonolvák,
 Széjjelomolnak majd a mindenség köteléki.
 Az ami nagy, maga veszti magát; a sok ragyogásnak —
 Nőni ne tudjon már — ily véget adott az Olympus.
 S nem más népre bizá az irígy sors, hogy leteperjen
 Tégedet, óh Rómám, mely szárazon és vizen úr vagy.
 T e okozád veszted', mert három lett fejedelmed;
 Gyászos társuralom, csakis ez volt átkod, oh Róma!

CAESAR ÉS POMPEJUS.

(I. én. 125—184.)

El nem tűrhet olyat Caesar, aki nála előbb áll,
 Pompejus nem olyat, ki egyenlő véle. . . Ki tudná,
 Hogy közülök melyik nyult méltóbb joggal a kardhoz?!
 Nagy bíró védé mindegyiket: isten a győztest,
 Cato a győzöttet. Nem is egyenlő az erőjük.

Ez hajlott koru már ; hordozta sokáig a tógát,
 És azalatt kiszokott a súlyosb harczy ruhákból ;
 Vágya csak egy : hírnév ; sok pénzt rákölt a tömegre ;
 Nem szeret ő egyebet, csak a népszerűség levegőjét.
 Színházának örül, hol megtapsolja a vulgus ;
 Régibb érdemiben bízik, s nincs gondja ujakra.
 Óh pedig ő nem más, mint árnya a régi dicsőnek :
 Cser, buzaföld közepén, mely büszkén fölmered égnek,
 Melynek az ágairól a vezérek szent adományi,
 S sok diadaljel függ. Már nem töve szegzi a földhöz,
 Hajh ! már súlya csupán ; terjengeti meztelen ágát ;
 Árnyat a törzsöke ad, már lombja — hiába ! — nem adhat.
 S bárha kidőlte közel, bár hajlong gyöngye szeleknek,
 S bár egy erdő nőtt csupa nagy fákból körülötte :
 Szentnek tartják még.

Caesarnak a híre nem oly nagy ;
 Ám van benne erő, mely nem tud sohse nyugodni ;
 Egyet szégyel csak : ha a harczba nem ő lesz a győztes.
 Zordszívü s hajthatlan ; ha remény, ha düh gyúl kebelében :
 Nekimegy ő mindjárt, s sohse ismer a kardja kegyelmet.
 Hogyha sikert aratott : ki is aknáztatja legottan
 Istene jókedvét ; a legelső fokra törekszik,
 És amit útban lel, mindent szétrombol a karja.
 Lelke csak annak örül : r o m o n által törni előre !
 Ilyen a mennykő is, mely a fellegből kiszökellik,
 Hogy megrecscsen a föld és meg-megdördül az aether ;
 Fénye erősb napnál, rémítgeti nemzetek ezrét,
 S bé kell hunyni szemünk' a szörnyü lángnak előtte.
 Ott fenn dül csak előbb ; de mivel nincs gátja semerre,
 Földre szökik s i t t dül ; jövet is, menet is dühe szörnyü,
 S széjjelszórt tüzeit nem szűn egyesíteni ujra.

Ennyit a két hősről ; de a harczot okozta a nép is :
 Megvolt benn mindaz, mi akármily nemzetet elveszt.
 Győztek a föld kerekén, s áradt be a kincs özönével ;
 Sorsuk túljó lett, és ettől romla az erkölcs ;
 Fényüzést javasolt a préda, az ellen ezüstje,
 Raktak arany-palotát ; nem kelle az e g y s z e r ü élet,

Férfi viselt köntöst, mely nő testére sem illik ;
 Nincs, aki bajt nem fél, pedig az nevel igazi embert !
 Mindegyik országból Rómába czipelnek oly árut,
 Mely nemzet-gyilkos ! Hajh, egy földdé tagositnak
 Távól birtokokat, s hol szánta Camillus ekéje,
 Ahol a Curiusok művelték hajdan a telket,
 Nagy teren olyan az úr, ki feléje se néz vagyonának !
 Nem ez a nép az már, mely örül a béke-időnek,
 S felvírúl szabadon, ha sarokba' heverhet a pánczél !
 Semmin is összeveszik, már nem követ el kisésem oly bűnt,
 Melybe nyomor kerget : de dicsőség, k a r d d a l elérni
 Hogy ez vagy amaz birjon több- s több hatalommal !
 Annak a részin a jog, akinek részén az erőszak,
 Ez hoz csak törvényt, oka ez a plebiscitumoknak !
 Consul s néptribun : az igazság eltaposói ;
 Ah ! eladó a bárd, olcsó portéka a népkegy ;
 Ott a Márs mezején megújúl évente a verseny,
 — Gyászt hoz e csúf verseny — hol nincs minek ára ne volna !
 Ez, ez szül uzsorást, aki kapzsian egyre prolongál,
 Becsület így vész el, s így kél, örömére sokaknak
 Polgárháboru is !

CAESAR ÁTKEL A RUBICONON.

(I. én. 185 — 214. v.)

Átkelt már Caesar jégbérczein a havasoknak.
 Düh forralta szivét s csak háboru járt az eszében.
 Hát amidőn odaért utjában a kis Rubiconhoz,
 Egy remegő alakot pillantott meg szeme : Rómát.
 Tisztán tündöklött a sötétben bánatos arcza,
 Ősz haja úgy csüngött torony-ékitette fejéről
 Összezilálva, vadúl ; lecsuszott karjárul a köntös.
 Így állt meg, s így szólt, keserűen nyögve, sohajtva :
 »Még ti odább mentek ? Hova hordjátok lobogóim' ?
 Polgárként aki jó, aki néz a jogra : megáll itt !«
 Minden tagjában megrendült erre a nagy hős ;
 Hajzata égre meredt, egy lépést sem tuda tenni,

Ott állt zsibbadtan, leszegezve a part fövényébe.
 Majd szólt: »Óh Jupiter, te ki őrzöd a Város erődít
 Tarpeji szikládról! Nemtői a Julia gens-nek!
 Égbe ragadt Quirinus, titkos mystériumiddal!
 Latium istene te, ki uralkodol Alba tetőin
 Vesta-tüzek, s te oh Hölgy, kit imádok mennyei lényként:
 Róma! segíts engem! Nem tégedet üldöz a kardom.
 Hisz Caesar vagyok én, szárazföld s víz koszorúsa,
 Hősöd mindedig s még mostan is a te vitézed!
 Ellenségednek kik mondtak: azok csak a léhák!«

S nincs már késedelem: sebesen viszi által az áron
 Minden zászlóját. A forró Lybia síkján
 Így ül a bős arszlán s perczig ránéz a vadászra,
 Mintha haboznék még; azután felgyúl a haragja,
 Csapkod a farkával, majd égre mereszti sörényét.
 S iszonyu torkából hallatszik szörnyü üvöltés;
 S bár a gyors Maurus bele is röpitette a dárdát,
 Vagy hosszú kelevéz mártódott bé a szügyébe:
 Bánja is ő sebeit --- nekiront, nekivágtat a vasnak!

RÉMÜLET RÓMÁBAN.

(II. ének 16--60.)

Mostan tudják meg, hogy mennyi csapás bizonyítja,
 Mily igazat szólott az a vészes mennyei jóslat!
 Nincs, aki törvényt mond; a plebs ül a hivatalokba,
 Bárdot meg vesszőt nem kísér főuri bíbor!
 Nem tör még ki a bú, még szótlán szörnyü keservök.
 Így némül el a ház, ha halottja van; így remeg össze,
 Míg a drága tetem még elsiratatlanul alszik,
 S bomlott fürtökkel nem ront a szülő oda hozzá,
 És a sok rabnő nem sír, jajgat körülötte!
 Ő csak a testre borúl, melyből eliramlik az élet,
 Nézi merev szemeit, s hogy mily halovány lesz az arcza;
 Még nem a fájdalom az: nem; benne a félelem él csak,
 Ott áll örülten s csak nézi a gyászt hüledezve...

Most a matrónák leveték az előbbeni köntöst
 S ment a templom elé a sok asszony nagy tömegekben.
 Szobrot sír tele ez, míg az ottan a köre borúl le,
 És a szent küszöbön tépdese zilálja a fürtjét,
 És a fület, mely már megszokta imára figyelni,
 Sűrű jajjaival be soká zaklatja keserve!

Nem Jupiter házát keresé föl mindegyik asszony,
 Ez ide, az odament; Rómában nem vala oltár,
 Hol ne vitáztak vón' az anyák a mennyeiekkal.
 Egy arczát tépé, s ahogy untalan összeütötte,
 Tenyere is kék lett. »Most verd, így szólt, anya! kebled',
 Most tépdese a hajad', ne halaszd, ne halaszd zokogásod!
 Végvészünk' be ne várd! Most sírni, jajogni szabad még,
 Nem dőlt még el a harcz! De ha egyszer győz valamelyik,
 Örvendünk kell majd!« Ekkép növelék a keservök'.
 És a férfiak is, kik mind pártokra oszoltak,
 Így törtek most rá a mostoha mennyuek urára:
 »Mily nyomorúlt sorsunk! Mért nem születénk ama korban,
 Melyben a púni hadak, Cannae meg Trébia járták!
 Nem kell béke nekünk: csak uszítsd ránk nemzetek ezrit,
 Félvad városokat, küldd ránk, oh ég, a világot,
 Jöjjön Susából árként nagy Média serge,
 Szőkehajú svévust északról hozzon az Elba,
 Hozzon a rajnai hab: ne legyen nép, mely ne gyűlöljön —
 Csak polgárharcztól, oh csak attól mentsd meg e földet!

Törjön ránk a dák, fenyegetse honunkat a géta,
 Menjen Ibernek emez, hadd vívjon amaz kelet ellen,
 Tétlenül, óh Rómánk, egy kéz se legyen falaid közt!
 Vagy ha akarnád tán, vesszen ki a hesperi név is,
 Legyen a lég tüzeső, villám — s hulljon le nyakunkra!
 Sujtsad, oh zord Jupiter mindkét hadat és velök együtt
 Sujtsd a vezéreket is, mielőtt érdemli a bűnök!«

C U R I O.

(IV. ének 795—825.)

Curio most látá, hogy szét van bontva a serge ;
 Most, hogy a porfelhők a vértől leülepedtek,
 Láttá, mi nagy vereség ! S ily szörnyü csapásnak utána
 Élni se kívánt már, nem akart a futásba se bízni ;
 Ott az övéi között, ott hullt el közte a vésznek ;
 Ő keresé a halált, mert üzte a becsületézés.

Mit nyertél vele, ládd, hogy a fórumon egyre beszéltél,
 S szájas tribúnként, zászlósa, vezére a népnek,
 Kezibe kardot adál ? hogy elárulád a senatust,
 Hogy az ipát meg a vőt csalfán egymásra uszítád ?
 Még mielőtt csapatuk' Pharsalia összevezette,
 Itt fekszel s többé nem láthatod a csata mérgét !
 Adtok elégtételt, ti hatalmasok, árva honunknak —
 Adtok : a fejeteiket ! Belharczért véretek ömlik !
 Boldog volna hazám s boldog valamennyi lakója,
 Hogyha szabadságát úgy őrizné is az isten,
 Mint ahogy boszut áll azokon, kik rája törének !

Szép tetem, itt vagy hát ! Nem porladsz máglya tüzében —
 Lybia szárnyasa fal ! De azért én mégis, oh ifju,
 (Hisz hallgatnék bár, hirdetgetné az utókor
 Mindig tetteidet !) méltán dalolom nemes élted' !
 Rómának nálad derekabb polgára sosem volt,
 S mig törvényt követél, nem tett a jogért kise többet.
 De hogy e romlott kor lón veszte meg átka honunknak,
 És a fényűzés meg csábos erője a pénznek
 Annyi sok ingadozót sodrott veszedelmes utakra :
 Curio is más lett : szítója hajh ! annyi vizsálynak !
 Kincsei Caesarnak s a gallus préda megejték.

Karddal szerze jogot, hogy pusztíthassa el éltünk',
 Marius, a szilaj úr, meg Cinna, a vad, s vele Sulla,
 És hány Caesar még! De kinek volt annyi hatalma,
 Mint neki? Ők vették — ez az egy, ki eladta hazáját!

A PHARSALIAI ÜTKÖZET.

(VII. é. n. 460—484; 617—631.)

...S mely akadályzá még a végzet teljesülését,
 Átmegy a téren a had. Kis távolság vala köztük,
 S így nézték egymást; kémlelgetik ellenök arczát:
 Kikbe hatol gerelyök? vagy hol lesz a harc veszedelmesb?
 S az is eszökbe vagon, mily szörnyűt tesznek e perczben!
 Szembe jut egymással fívér s fívér, apa s gyermek,
 S mégsem váltanak helyt! De a szíveik összeszorúlnak
 Mintegy zsibbadtan; van, van bennök kegyelet még,
 S megfagy bennök a vér... Így álltak perczekig ottan,
 Fogva a dárdájuk', s már készen a nagy viadalra.
 Crastinus! ki vasad' legelőször dobtad a légbe,
 Te, aki Thessaliát vérünkkel először itattad:
 Adjon az ég teneked — ne halált (mindenki halandó!),
 Ám hogy holtod után még érezd, mit cselekedtél!
 Ah, milyen örült düh! Még késlekedett vala Caesar,
 S te megelőzéd őt!... Kezd zúgni, süvíteni az aether
 Tábori kürtöktől, kezd hangzani trombitaszótól,
 Jelt ad a tárogató és fölhat zajja a mennyig
 És az Olympusnak bele megdördül a határa,
 Ahova sem felhő sem villám nem hata sohsem!
 Aemus völgyein át is visszhangzott az üvöltés;
 Kettős ekhoval rázúg Pelión ezer odva
 Reszket a nagy Pindus, mordúl Pangaenak a bércze,
 S felnyög az oetai hegy... Rémülnek, félnek a küzdők
 Hallva, dühök szavait föld minden zúga kiáltja!
 . . . . .
 Szégyelném, ha midőn a világnak sírok a gyászán,
 Annyi ezer hol vész: zengném egyeseknek a vesztét!

Zengném, hogy ki szivén mily seb dúlt széjjel egy éltet?
Lábbal ki taposá beleit, s e belek ki hogy' estek?
Torkából a vasat ki huzá ki, sohajtva utólszor?
Kit öl el e g y vágás? ki tusáz, bár tagjai hullnak?
Kit sujt mellen a kard? kit szegze le rögtön a földre?
Kinek a vére szökik keze megnyílt üteréből
Ellene arcza közé? darabokra ki vágja fivérét?
(S elveti messze fejét, hogy az ismert arcz ne zavarja,
Mikor a holttetemet kirabolja!) ki vágja le apját,
S felkonczolva vadúl, bizonyítja, hogy ő apaszámba
Nem veszi nemzójét? . . . Nincs, nincs holt, kin keseregnék;
Nem szabad itt sírnuuk, hogy e m b e r t hányat élöltek!

PERSIUS.

(34—62. Kr. ut.)

Élete. Aulus Persius Flaccus, régi nemesi család sarja, Volaterraeban, Etrúriában született. Tizenkét éves korában vitték Rómába, ahol, miután pár esztendőig rhetorikát tanult, Annaeus Cornutus, híres stoikus bölcshatványai közé állott, akit rendkívül megszeretett. Cornutust akkor Lucanus a »Pharsalia« költője is hallgatta, aki csakhamar benső barátságot kötött Persiussal. Az epicus a legnagyobb bámulattal adózott a satira-író szellemének, s mondják, hogy ha Persius nyilvános helyen felolvasott valamit, mindig Lucanus volt a leglelkesebb tapsolója. Valamint emez, úgy Persius is korán költözött el az élők sorából; de bár ő is gyakran gúnyolta Nerot, mégsem ennek ítélete küldötte sírba. Természetes halállal mult ki, 28 éves korában.

Művei kéziratát Cornutusra hagyta, aki előbb azokon néhány simitást eszközölt, aztán Persius egy másik barátja, Caesius Bassus által adatta ki őket. Mindössze hat satira az, amit Persiustól birunk. Ezeknek azonban csak a czimök »satira«; voltaképen nem felelnek meg ama fogalmaknak, melyeket e műfajhoz fűzni szoktunk. Nem gunyos hangu festései ama kor erkölceinek, hanem kérlelhetetlen szigorúságu erkölcs-prédikációk — erkölcs-prédikációk egy ifju ember szájából, aki el volt ugyan telve az erény imádásával, de nem ismerte még a világot, s annak hibáit és bűneit csak amugy általánosságban birta rajzolni. A satira olyan genre, melyet fiatal ember ritkán művelhet sikerrel; teljesen megérett költői szellem és sok tapasztalat kell hozzá — már pedig az oly korán elhunyt Persius mindkettőnek hijával volt.

Nagy baja Persiusnak az is — sőt talán ez még nagyobb

az előbb érintettnél — hogy stilusa nehézkes, erőltetett, homályos. Gyakran valóságos talányokban beszél, melyek folytonos kommentárookra szorulnak. Persius határozottan a legnehezebben érthető latin klasszikus.

Egyes helyeken azonban, ahol leveti a túlságos rövidségnek önmagára ráerőszakolt nyűgét, meg bírja kapni az olvasót erkölcsi komolyságával, emelkedett, költői mondásaival. Ami őt kortársai és az utókor szemében is kedvelté tette, az ép ama tisztalelkűség, ama nemes szigor, ama szent tűz, mely benne lángolt, s mely az ő idejében vajmi kevés szívet birt átmelegíteni.

Satirái tartalma. Az első satira, melyben a költő sokkal inkább, mint a többiben, Horatius hatása alatt ír, a verse-lők raja ellen fordul, pellengérré állítva azokat, akik műveikkel minden áron a tömeg tapsait akarják kivívni, s akiknek csak a közönség »éljen!«-kiáltásai nyomják kezökbe a tollat. E sok dőreségen akar ő nevetni, s erre neki, úgy hiszi, joga is van. — A második satira azokkal foglalkozik, kik telhetetlen vágygyal mindig uj meg uj adományt kérnek az istenektől, de hogy azoknak kegyét jámbor étellel kiérdemeljék, eszökbe sem jut. — A harmadik az elpuhult ifjúság tunyasága ellen van irányozva. A római fiatal ember — szól Persius — húzódik a komoly tanulmányoktól és csak kéjeket vadász, meg sem gondolva, mi az élet voltaképeni czélja. — A negyedik satira is ugyane tárgygyal foglalkozik. Csakhogy itt amaz ifjakat ostorozza, kik kellő készütség nélkül törekednek állami hivatalokra s lelki romlottságukban magukat bárkinél bölcsebbeknek képzelik. — Az ötödik satira a főntebb említett Cornutus-hoz van intézve s ezt tünteti föl példaképnek mindazok előtt, akik azt hiszik, hogy szabadok, holott túlságos kapzsiságuk rabszolgái. — A hatodik satira szintén azoknak szól, kik ládába rakják a pénzt, ahelyett, hogy azt okosan felhasználnák, s egyre gyűjtenek, egyre kapargatnak, de nem a maguk, hanem örököseik számára.

A VERSFARAGÓK.

(I. Sat. 1 — 63. v.)

Az emberek mivel nem bíbelődnek!
 Mily sok haszontalanság mindenütt! . . .
 »Ugyan ki olvas majd eféle munkát?«
 S ezt nékem mondod? »Nem olvassa senki!«
 Valóba', senki? »Vagy két három ember,
 Vagy senkisé is! Pompás siker lesz a'!«
 Ugyan miért? Mivel Polydamas
 És Trója női* nálam többre tartnak
 Egy Labeót? ** No bizony, nagy csapás!
 Amit a dőre nép itél felőlem,
 Nem kell azt néked mindjárt elfogadnod!
 Mérd meg m a g a d, a magad mérlegén!
 Ne kérdd te mástól, mit gondolj m a g a d!
 Rómába' van-e egy is, aki ne — «
 »No ki mered-e mondni?«

»Ki biz én!

Ha látom ezt az elhülyétedet
 S hogy életünk milyen nyomoruságos,
 S hogy még dióval játszanak az aggok,
 Ha látom azt, hogy korbács kell nekünk:
 Akkor, megengedj — «

»Dehogyan engedem «

»De mit tegyek? kitör a kacajom!

Bezárkozik az ember a szobába,
 Osztrák . . . ez prózát, az »kötött beszédet«,
 Fenséges tárgyat, olyat, hogy az ember
 Belészakad, midőn eldeklamálja.
 Hjah! persze hisz »a népnek« irnak ők!
 Eljő a nap, s megfésülködve szépen,
 Fris tóga rajtuk, ujjokon gyűrű,
 Az emelvényen megtelepsznek,

* Nero és udvaroncjai.

** Egy Persius-korabeli római költő.

Bevágna holmi hangtisztító szörpöt,
 S szemök szerelmes kéjjel húnyorog.
 Van itt oszt' botrány! Hősi ifjaink
 Rekedt torokkal kezdnek éljenezni,
 Mikor a vers meg-megcsiklandja őket
 S izgatja itt-ott rút érzékiségük!
 Bolond! ilyen fülekbe hordasz ételt?
 Van arczod, hogy tudsz ennek is örülni?»

»Hát mért tanultam? Hadd keljen kovászom!
 Hát mért ne hajtna ki a fügefám?»

Ezért tanulsz hát, mígnem belevénülsz?
 No szép! Hát addig mitsem ér tudásod,
 Mig tudomása nincs felőle másnak?»

»De mégis jól esik, ha merre járunk',
 Reánk mutatnak, s szólnak: »Ez az itt!«
 Az is csak valami, hogy műveinket
 Száz göndör fürtű gyermek írja le!«
 »Ha iddogálnak Romulus utódi
 S jól vannak lakva; akkor is kívánják,
 Szavaljanak aféle »égi verset!«
 És most egy úr — köpenye persze kékes* —
 Kiszuszog egy kopott bevezetést,
 Aztán szavalja Phyllist, Hypsipylét,
 Vagy más efélet, ami ríkató,
 S lágy, gyöngéd hangon selypíti a verset.

Tapsolnak persze. Most annak, ki írta
 Már hamva boldogabb, a hantja könnyebb!
 Ugy megdicsérik, hogy bizony csuda,
 Ha nem nő ibolya hülő porából,
 Nagy szelleméből, sírja mélyiből!«

»Csak gunyolódol — így felel amaz —
 S biz isten messze mész. Ki ne örülne,

* A görög philosophusok divatja.

A nép ha egyre őt dicsérgeti,
Művét behintik czédrus olajával,
És versét nem kell attól féltnie,
Hogy bele tömjént, sóshalat takarnak?«

Oh te, ki itten vélem feleselsz!
Ha verset irok, s olykor-olykor elsül,
— Csak gyér eset — de mégis, hogyha elsül:
Magasztalástul sohse félek én!
Hidd el, nekem sincs kőből ám szivem!
De már, hogy az vón' egyedüli célom,
Hogy így dicsérjenek: »be szép! be pompás!«
Azt tagadom. Mert nézzük ezt a »szép!«-et,
Mit ér vajon? Nem ezt a szót kiáltják
Az Iliásra, melyet Attius,
Magát hunyor-nedűvel lelkesítve,
Fordíta le? Nem így dicsérik-e,
Mit tele hassal diktál holmi főur?
Nem így dicsérnek-é akármit is,
Föltéve, hogy czitromfa-ágyon irták?*

Traktáidon adsz párolt kocza-tőgyet.
Rongyos legénynek adsz kopott ruhát,
És aztán így szólsz: »Csak őszinte légy!
Mondd meg, valóban mit gondolsz felőlem?«
Hogy' mondaná meg?! De megmondjam én?
Bolond vagy, lelkem, hogy még verset irsz,
Te akinek poczakja másfél lábnyi!«

CORNUTUS BARÁTJÁHOZ.

(V. Sat. 22—74. v.)

Magunk között vagyunk, Cornutusom;
Tüzel a múzsa, hogy szivem kitérjam
S elmondjam néked: »lelkem fele vagy,
Édes barátom!« Tedd a kezedet,

* Hogy gazdag ember irta.

Oh tedd szivemre : így majd megtudod tán,
 Hogy érted milyen igazán dobog,
 S hogy amit ajkam mond, nem csupa külmáz !
 Szeretném, hogyha volna száz szavam,
 Kimondni, hogy' zártam szivembe képed',
 Hirdetni tiszta hangon, nyílt szavakkal,
 Ami kimondhatatlant rejt a keblem !

Midőn mint félénk ifju levetettem
 A bíbor tógát, gyermekségem őrét,
 S b u l l á m' a lareseknek szentelém,
 Midőn pajtásaim vidám körében,
 Immár fehér ruhában bolyghaték
 Büntetlenül Suburra térein,
 Midőn a váló-uton álltam épen,
 S a habozó, járatlan sziv előtt
 Ott nyílt az a sok girbe-gurba ösvény :
 Én tégedet fogadtalak vezérül !
 S gondját viselted zsenge éveimnek
 Socrates-szível. Sokszor ámitál,
 De csak javamra ; kiegyenesítéd
 Görbült erkölcsimet tanácsaiddal.
 A szenvedélyek ellen vítt az é s z,
 És mindenképen győzelemre vágyott.
 Művészi ujjad mássá idomítá,
 Lelkemnek arczát. Hány hosszú napot,
 Hány éji órát tölték véled együtt,
 Kúrtítva az ebédnek perczeit !
 Együtt vesződtünk, együtt hagytuk el,
 S együtt cseréltünk fel kis asztalunknál
 Komolyt vidámmal. Hidd el, bizonyos :
 Sorsunk egyenlő, egy a csillagunk !
 Akár a Mérleg-serpenyőbe dobta
 Az igazságos Párka éveink',
 Akár az Ikek csillagára tette
 Az óra, mely ily két hivet teremtett,
 Akár a Jupiter alatt születünk

S nem fog Saturnus bőszt hatalma rajtunk :
Egy csillagunk van — bár ki tudja : melyik ?

Van milljó ember s millió szokás.
Mindenki mást kíván, s nincs közös óhaj.
Ez itali portékát visz keletre,
S hoz ránczos borsot, halavány köményt.
Az inkább jóllakik, hizik meg alszik ;
A versenytérre viszi ezt a kedve,
Amazt a koczkajáték rontja meg ;
A harmadik csak szerelemre vágyik ;
De hogyha csúztól merevül az izma,
Ha hull a vén bükk lombja, levele :
Akkor sohajtva szánja-bánja éltét,
Melyet sötétben, sárban tölte el.

De te, Cornutus, éjjel is csak olvassz.
Az ifjuságnak tanítójaként
Megtisztítod előbb szívök' a gasztól,
Aztán beléveted Cleanthes* magvát !
Oh jertek hozzá ifjak, öregek,
Tudjátok itt meg, mi az élet czélja,
Hogy majd elaggva, bölcssek legyetek !

A Z I G A Z I S Z A B A D S Á G .

(V. Sat. 105—160.)

Mondd, megtanultad-é vajon, barátom,
Hogyan kell járni jól, egyenesen ?
Meglátni igazat s nem igazat ?
Mi a különbség tiszta, színarany
És réz között, mely bé van aranyozva ?
Krétaival, szénnel megjegyezted-é,
Mit kell követni és mit kell kerülni ?

* Stoikus bölcs.

Mérsékled-e a kívánságaid?
 Szerény-e házad? Szeretted barátid?
 Tudod-e jókor nyitni s zárni kamrád?
 Ha sárba' pénzt látsz, nem hagyod-e ott?
 Nem foly-e nyálad egyre haszonért?
 Ha mindezekre jól tudsz válaszolni:
 Szabad vagy s bölcs vagy, s nem csupán a törvény,
 De Jupiter is annak ösmer el!

Ám hogyha te, ki azt mondod: miénk vagy!
 Le mégse vedled régi bőrödöt,
 S derült bár arczod, romlott kebeledben
 Maradsz ki voltál: csalfaszívü róka:
 Amit kimondtam, vissza is vonom,
 És rád vetem megint a szolgálánczot.
 Az ész parancsival te nem törődöl,
 S ezért, ha csak az ujjad mozdul is,
 Már is hibázol. Lám pedig e' semmi!
 De hát nincs olyan tömjén-áldozat,
 Amelylyel azt érné el a bolond,
 Hogy bár szemernyi bölcseséget nyerjen!
 Vagy — vagy! Aféle lomha, nagy kapás
 Nem lejt el sohse három ütemet se
 Bathyllus tánczos satyr-táncziból!

»Szabad vagyok!« Te? Annyinak a rabja?
 Vagy tán előtted az csupán az úr,
 Ki vesszejével szabadságot adhat?
 Ha mostan rád kiáltna volt urad:*
 »Fiu, vigyed a dörzsölő kezét
 Crispinus fürdőjébe! Szaporán!
 Már nem törödnél e kemény parancscsal.
 Külső okok, való, már nem gyötörnek:
 De hát mit ér ez, hogyha uj urad lesz,
 Ki ott tanyázik beteges szivedben?

* Fölszabadult rabszolgáról van szó.

Épúgy leszel csak, mint akármilyen szolga,
Ki bottól félve, viszi a kefét.

Ha ott lustálkodol az ágyba' reggel:
A Kapzsiság egyszere csak rád kiált:
»Hé! kelj fel!« Nem kelsz. »Kelj hát!« szól megint.
»Denem bírok!« »Hamar!« »Oszd' mit csináljak?«
»S még kérdezed! Kelj át a tengeren,
Hozz sóhalat, meg hódbórt, tiszta lent,
Meg ébenfát, meg tömjént, cos-i óbort;
Első te légy, hol szomjuzó tevékről
Leemelik a borsot! Menj, üzérkedj',
Mondj hamis esküt!« »És Zeus ha hallja?«
»Biz akkor szépen fölkapik az állad,
Ha a z z a l vágyol békességben élni!«

S már készülődöl, és iszákodat
S kulacsodat rabodnak átadod;
Szaladsz a révbe, s immár mise gátol,
Hogy nagy hajódon be ne járd a tengert.
De akkor félreccsal a Kényelem,
S így int meg: »Merre rontsz ilyen bolondul?
Mi kerget? Lám lám! olyan tűzbe' vagy,
Hogy még bürök sem oltaná a lángod'!
S te habra kelnél? És kötélre ülnél
S fapadról költenéd ebéded' el?
És hörpölgetnél vejii vörös bort,
Mely rossz hordóban szurokszagú lett?
És mért? Hogy vagyonodbul, melyet eddig
Ötös kamatra gyümölcsöt tetél,
Ki bírj szorítani tiz percentet is?
Legyen eszed. Hej élvezd, ami izlik!
Mi vón' az élet járma nélkülem?
Ugyis mi léssz utóbb? Por és hamu!
Majd meg kell halnod — gondold erre mindig!
Röpül az óra, s melyben ezt kimondtam,
Már továszállott az a perczenet!«

Nos, mit csinálsz? E két horog közül
Mindegyik másfelé von; nos tehát,
Ezt vallo-d-é uradnak vagy amazt?
Mindkettő jármát el kell majd viselned,
Tévelygni fogsz majd ehhez, majd amahhoz!

S ha olykor-olykor ellen is szegültél,
S nem engedél kemény parancsaiknak:
Azért nem mondhatod: »széttörve jármom!«
Az eb is elszakítja néha lánczát,
Oh de azért, ha fut, lelóg nyakáról
Bilincsiből egy jókora darab!

JUVENALIS.

(47—130. Kr. ut.)

Élete. Decimus Junius Juvenalis Aquinumban született, a volszkok földjén. Apjától, aki állítólag fölszabadult rabszolga volt, tekintélyes vagyont örökölt, mely abba a helyzetbe juttatta, hogy gondtalanul élhetett kedvencz tanulmányának, a rhetórikának. Rómában egyre a rhetorok iskolájában forgolódott, bár úgy látszik, e téren nem sikerült magára vonnia a közfigyelmet. Már negyven éves volt, midőn a költészet terén is megpróbálkozott; egy kis versében keményen nekitámadt Domitianus császár valamely kegyenczének, egy bohócznak, s midőn barátainak e sorokat felolvasta, azok egytől-egyig buzdították, haladjon tovább a megkezdett uton. De úgy látszik, Juvenalis ezután sem fejtett ki e téren nagy szorgalmat; mindamelllett, hogy nyolczvanhárom évet élt, mégis egészben véve csak tizenöt satirát irt — a tizenhatodikat már nem fejezte be. Beszéli, hogy munkáit csak három évvel halála előtt bocsátotta közzé, s hogy e késői közzétételt is oka volt megbánni. Hadrian császárnak is volt ugyanis olyan bohóc-z-kegyencze, aminőt Juvenalis hetedik satirájában pellengérré állít, s mint-hogy a költő eme passust, mely, mint föntebb említők, első kísérlete volt, nem hagyta ki műveiből: a magát sértve érző komédiás bosszut állott az agg költőn. Kinevezette valamelyik afrikai légió fővezérének, ami a megtört e aggra bizony szomorú megtiszteltetés volt. El kellett hagynia Rómát s egy meg nem szokott égalj alatt kellett eltölteni utolsó napjait, számos fáradsalom közepett, távol mindazoktól, akiket szeretett.

Satirája jellege. Szerkezet. Irály. Juvenalis a római történelem legromlottabb korszakában élt. A közerkölcsök sohasem hanyatlottak olyan mélyre, mint ép amaz időben, melyben ő

kisérhette őket figyelemmel. Amaz elvetemültség, melynek nyilvános történetét Tacitus írta meg, ő benne találta föl a magánélet csufságainak találó festőjét. Az olyan sülyedtséget nem lehetett már Horatius művelt hangu csevegésével arczul legyintgetni: ide korbács kellett, melynek vas-szegei mélyen bevágódjanak a húsba.

Juvenalis úgy szólal meg, mint egy erkölcsi érzékében vérig sértett férfiú, aki fellázad azokon, amik előtte folynak, aki szenvedélyes elkeseredettségében még sötétebb színben látja a dolgokat, mint azok valóban megjelennek, aki epéjét kiméretlenül önti ki s mintegy tüzes vassal bélyegzi meg a nyomorultakat.

Sokat és méltán bámulják Juvenalis satiráinak — különösen az elsőknék — compositióját. Ő nem kerülgeti tárgyát, belevág mindjárt in medias res, s ha egyszer megindult beszédének árja, egyenesen halad előre mindaddig, míg czélt nem ér. Míg Persius kurta lélekzetű és minden untalan mintegy ujra látszik kezdeni »nótáját«: Juvenalis elejétől végig egyforma verve-vel szól, s ha egyszer megkapta az olvasót, nem is ereszti el többé. Compositio tekintetében Horatius is sokat tanulhatott volna tőle.

Ami Juvenalis stilusát illeti, legyen szabad Nisard-ot idéznem. »A hanyatlás korának legeredetibb stilusa az. Mintha a latin nyelv most, utólszor, megerőltette volna magát, hogy alkalmazkodjék utolsó költőjének merész szelleméhez. Juvenalis stilusában minden határozott, minden erőteljes; a szavak és eszmék mintegy kergetik egymást, annyira siet az ő előadása, annyira tömör az ő szerkezete... Juvenalis stilusa ott legszabadabb, ott lesz igazán nővérévé Horatius költészetének, ahol kora monstruosus bűneit írja le. Ott a hol Horatius nyomán valamely erkölcsi igazságot érint, nincs meg irányában az a nemes könnyedség, a socratesi beszéd ama nyugalma, mely annyira illik bölcsészeti dolgokhoz. De ama saturnaliák festésében, melyeknek tanuja volt, nyelve kifejezőbb és színezettebb Martialisénál, s egyuttal szabatos és népszerű is. Olyankor úgy látszik, mintha missiót teljesítene; gazdagítja az emberi corruptiók történetét; a szörnyülködő erkölcs nevében szól; szükséges munkát végez és nincs példa rá, hogy nyelve cserben hagyta volna a költőt

mindannak festésében, ami szükséges, amit az emberiség örök nevelésére czélirányosnak lehetne mondani. Juvenalis nyelve ilyenkor olyan szép, olyan tiszta, olyan classicus, mint Vergiliusé és Horatiusé.«

Satirái tartalma. Az I. satira mintegy bevezetése a gyűjteménynek. A költő a sok immoralitás láttára elhatározza magát, hogy satirákat fog írni. De minthogy élőket megneveznie veszélyes volna, csak holtakat fog említeni. — A II. satira a római férfiak elkorcsosulását festi. — A III., mely egyike a legsikerültebbeknek, ama kellemetlenségeket rajzolja, melyekkel a Rómában való tartózkodás egybe van kötve. — A IV. az étkezésre való örült költekezést rójja meg, míg az V. a gazdag patronusok dölyfét és a szegény cliensek alázatos meghunyászkodását rajzolja. — A VI. a római nőnem undorkeltő elaljasodásának remekül festett képe. — A VII. a római »szellemi proletariatus«, a költők, tanítók, ügyvédek stb. nyomoruságos helyzetével foglalkozik, míg a VIII. a nemesi gőg oktalanságát fejtegeti s azt bizonyítja, hogy csak az erény a valódi nemesség. — A IX. ismét a gazdag patronusok fukarsága és a szegény clienseknek minden aljasságra hajló szolgálatkészsége ellen fordul. — A X. az emberi vágyak hiu voltát mutatja ki. E satirától kezdve Juvenalis hangja némileg már vesz élességéből. — A XI. a józan takarékoság dicsőítése az esztelen dőzsöléssel szemben. — A XII.-nek amaz örökség-vadászok a hősei, kik gyermektelen aggoknak hizelegnek, abban a reményben, hogy azok majd rájuk hagyják vagyonukat. — A XIII. a kor romlottságának általános képét adja. Alig mulik nap, szól a költő, melyen nem lopnának, csalnának, gyilkolnának. A hamis eskü már egészen megszokott dolog és az istenek büntetését nem rettegi senki. — A XIV. a szülőkhöz fordul, intve azokat, hogy ne csak oktatással neveljék gyermekeiket, hanem jó példával is. — A XV. két egyptomi felekezet vallásos okokból támadt fanatikus harcából indul ki s igen szép szavakkal hirdeti azt a tant, hogy »szeresd felebarátodat!« — A XVI. satira végül, mely mint már említők, nincs befejezve, a katonasággal foglalkozik, amelynek a polgársággal szemben túlsok előnye van.

A »S A T I R Á K«-ból.

RÓMAI ÉLET.

(Részletek a III-ik satirából.)

Jóllehet elszomorít, hogy válik drága barátom,
 Mégis igen szeretem, hogy Cumaeben lesz a háza
 S hogy a sybillai hon polgárit megszorítja.
 Hisz küszöbén van e táj Bajaenek; gyönyörű part az,
 S jó pihenés esik ott! Hiszen én nem adom Prochytát sem
 Piszkos Rómánkért! Nem akadsz oly puszta tanyára,
 Hogy ne szivesben lakd, mint Rómát, ahol a tűzvész
 S házomlás fenyeget, s e gonosz hely ezernyi veszélye...
 (No meg a versfaragók, kik nyáron is egyre szavalnak!)

Minden czókmókját rárakta szekérre barátom,
 S indult, ámde megállt a régi capenai ívnél,
 S így szólt Umbricius: »Már itt a becsületes ember
 Hasztalanul fárad! Minden küzdelme hiába!
 Ma kevesebb becse van, mint volt tegnap, vagyonodnak,
 S holnap még kevesebb. Hát legjobb lesz odamennem
 Hol hajdan Daedalus leveté kimerülten a szárnyát.
 Csak pár fürtöm van, mely ősz; csak mostan öregszem;
 Még Lachesisnek van, mit nyujtnia kis fonalamból,
 Még a magam lábán, bot nélkül, járok az utcán.

...Mit tegyek itt vajjon? Hisz nem kenyerem hazudozni,
 Nem dícsérgetek én rossz munkát s nem kunyorálok,
 Csillagjós se vagyok, s hogy mely nap patkol el apja,
 Meg nem ígérhetem én a fiúnak, s meg sem ígérném.
 Sohase néztem meg, békáknak a belseje milyen!
 Senki gonoszságát én nem segítem, s ez okozza
 Hogy kise néz már rám; én béna vagyok szemeikben,
 Olyan, mint akinek már szél dermedti a jobbját!

Mert ki kapósabb most a czinkosnál, aki bűnt tud
 S rejteni kénytelen azt, bárhogy zajg is kebelében?

Semmibe sem vesz majd s nem is ád majd semmit az olyan,
Kinek a titkaiban nincs semmi, mi becstelenítő.
Verres olyat szeret ám, aki őt, amikor csak akarja,
Bévádolhatná! Ne becsüld úgy minden aranyját
Tagus habjainak s a világ minden folyamának,
Hogy odaadd fejiben nyagodalmadat, éjjeli álmod',
Hogy szomorún vedd át, ami díjat eléd vet a gazdag,
S hogy a nagy úr mindég szavaid' rettegje, remegje.

... Akit a szükség bánt, nehezen megy bárhol előre,
Bármi tehetség is; de minálunk legnehezebben.
Drága a ronda lakás, meg sokba kerülnek a szolgálak,
Sokba a rossz eledel. Nálunk röstelli az ember,
Hogyha edénye cserép! Tessék elmenni a marsus,
Vagy a sabell néphez, s majd látod, hogy biz' a nem rút!
Ott megelégszel majd, bár durva darócz-ruha fődjön!

... Olyan drága ruhánk, hogy meg sem birjuk az árát;
Itt kiki többet költ, mint kéne; s ha pénze kifogy már,
Kölcsön kér mástól. S ez a baj hogy' elharapódzott!
Mind fenhéjázó, hiu mind, bármily nyomorult is.
Mért hallgatnám el? Pénzért kaphatni akármit!

.....
Circusi játéktól megválni ha tudsz: Frusinóban,
Vagy tán Sórában jó házhoz jutsz ama pénzen,
Melyet egy évre fizetsz Rómában nyomoru zúgért.
Kerted s kútaid vón', melyhez nem kéne kötél sem:
Könnyen merhetnél s öntözhetnéd veteményid'.

Rajta, szeresd a kapát! Műveld te magad piczi földed,
Melyből jóllaknék száz pythagoreusi bölcs is!
Óh, sokat ér bárhol, bármilyen zúgban is élni,
Bár egy arasznyira is mondhatni: »Enyém ez a föld itt!«

Itten azért hal meg, ki beteg, mert nem tud aludni;
S bárkit megbetegít, ha rutúl megfekszí a gyomrát
Félig nyers eledel. Mert hol lehet itten aludni?
Itten az álmodat is csak jókora összegen adják!

S ez okoz oly nagy bajt. Meg-megtorlódik a sarkon
 Olykor tíz kocsi is, lármáz a kocsis meg a hajtsár
 S szitka bizony Drusust meg a fókát is följesztné.
 Persze, a gazda elől, a kit úgy visz a szolgál, kitérnek ;
 Őt a liburni rabok magasan tartják fel a légbe,
 Olvashat s írhat, tán még szundíthat is ottan.
 Beteszi ablakait s oszt' szinte magátul elalszik —
 Mégis előbb ér célt. Te siethetsz ! Ott van előtted
 S ott van utánad is ám a tömeg, mely idestova lökdös.
 Ez könyökével döf, más rúddal szúrja a hátad',
 Itt a gerenda üt el, mig amott hordóba csapódol.
 Térdedig ér a sár, iszonyún lábadra taposnak,
 S érzi az ujjad jól a súlyos katona-patkót.

Hát az a szörnyű füst ! Készül a sportula mindütt ;
 Sok száz vendég jó s hozzák az ebédet utánuk.
 Corbulo sem birná ama számos edényt, meg az ételt,
 Mely az edényben van ! S hogy czipeli mégis a szolgál !
 Még nyaka sem görbül ! A parázs hogy el ne aludjék,
 Fut, hogy meghasadoz futtában a tunika rajta.

Ott egy hosszú kocsin fenyű jó, itt látsz jegenyéket ;
 Hajlongnak magasan, rád dőléssel fenyegette.
 Hát az a nagy kocsi ott, mely meg van rakva kövekkel ?
 Ejnye, ha ez feldől s a tömegre borúl az a hegység,
 Marad-e ép testrész ? Egy csont, egy izom se marad meg !
 Mind szétmállnak, mind ! Eltűnnek, mint a lehellet !
 Otthon a többi cseléd az alatt az edényt mosogatja,
 Jó tüzet élesztget, s olajat hoz, meg vakarókat,
 És a fürdőhöz készítgeti a lepedőt is.
 Míg ők fáradnak, már ül amaz ott len a paron.*
 S kit még nem látott, a sajkást várja szepegve.
 Nem hiszi, hogy átmén a sáros tónak a habján —
 Nincs szájába', oh nincs ! az a pénz, mit kéne fizetni !

Hát még oszt éjjel ! Jaj, mennyi veszély van olyankor !
 Mennyi tetőről hull a tégla szegény koponyádra !

* A Styx partján, ahol Charon révésznek a halottak lefizetik a szájukba adott obulust.

Hát még ablakból hányszor dobnak ki olyasmit,
 Ami repedt már s rossz! Béhorpad tőlük a járó,
 Oly nagyot esnek rá. Ha te úgy mész el vacsorára,
 Hogy végredeleted' nem készíted meg előre:
 Léha vagy, oly ember, ki a véletlent sose bánja!
 Annyi halál érhet, valahány nyílt ablak előtt mégy!
 Hát biz legjobb lesz, ha kívánod — szomorú óhaj! —
 Érték azzal bé, hogy rád zúduljon — a moslék!

Korhelyek, izgágák, akik aznap nem verekedtek,
 Boszusak iszonyuan; s épen, mint hősi Achilles,
 Hogy társát siratá, nem tudnak aludni sehogy sem.
 Majd arczon heverész az ilyen, próbálja hanyatt is —
 Így se megy, úgy se megy a'! Neki czivakodás, az ad álmot!
 Ámde, habár szilaj is, meg forr is benn a sok óbor:
 Olyant elkerül ő, kin látja a bíboros öltönyt,
 Aki megett ott mén a kísérőknek a serge,
 Kit sok fáklya követ, meg tán nagy lámpa is érczbül.
 Rám, a kinek csak a hold, meg tán kis gyertya világít,
 Melynek a bélfonalát piszkálom s nagyba kimélem,
 Szemtelen arczczal néz, s így kezdi a verekedésünk'
 — Ha ugyan az, mikor ő csak v e r, míg én v e r e t e m csak!
 Jó és szól: »Állj meg!« Hát persze megáll neki bárki,
 Mit tennél egyebet? Dühös is, meg erősb is az urfi.
 »Honnan jösz?« lármáz. »Mondd, hol tömte meg a bendőd',
 Babbal s lőrével? Mondd, melyik varga hívott meg,
 Hagymát és ürü-főt verseny övéle zabálni?
 Nem tudsz szólani hát? Mindjárt beleruglak a sárba!
 Mondd, mely zúg a tanyád? Melyik zsinagóga? Te lurkó!«

Most aztán mindegy, vagy szólsz, vagy néma a nyelved.
 Elpüföl így is, úgy is. Tessék oszt' menni bíróhoz!
 Hjah: a szegény ember csak kérhet meg kunyorálhat,
 Hogy: »no elég lesz már!«, »no pihenjen végre az öklöd!
 »Pár fogamat legalább még hagyd meg, drága barátom!«

AZ ÜGYVÉDEK NYOMORUSÁGA.

(VII. Sat. 106—150.)

Hát ugyan ügyvédnek van-e haszna a pörlekedésből,
 S hogy mindig jár-kél a kezében az aktacsomókkal?
 Szörnyűmód kiabál, főkép ha cliense figyel rá,
 Vagy ha az ellenfél nekirontva, sarokba szorítja,
 S hogy bizony ő nem adós, nagy könyvéből mutogatja.
 Hogy' fúj ilyenkor! Hogy' füllent szörnyen az árva!
 Hogy' köpköd! Nos hát, e pörért megmondjam-e mit kap?
 Épen száz ügyvéd szerez annyi vagyont ilyesekkel,
 Mint a mennyit kap — Tacerta, a rőt gladiátor!
 Ott ül a bíróság; mint Ajax, lépsz te eléje;
 Kétes az ügy, s te beszélsz, hogy védenczed be ne csukják.
 Még a lelkedet is kibeszéled... ugyan mi a hasznod?
 Az, hogy házad elé odarakják szépen a pálmát!*

Mi fizetésed jár? Pár hal tán, egy piczi sódar,
 Poshadt, rossz hagymák, mit más odaád inasának,
 Négy-öt kancsó bor — Tiberismelléki hegyekből!
 Végül négy pörükért tán e gy aranyat ha fizetnek:
 Mindjárt ott terem ám és részt kér majd a segéded.

»Persze, kap Aemilius, bármennyit kér! neki adnak,
 Bár nálunk gyengébb!« Hjah! rézkocsi áll a színében,
 S négy gyönyörű lova van; maga is már ércbe van öntve!
 Ott ül a pitvarban, lóháton, dárda kezében,
 Bal szeme félig hunyt, látszik, hogy szó csatatervet.

Van, aki belebukik: Matho, meg Pedo is így jár,
 Így az a Tongillus, ki szarujából vizilónak
 Önt a kezére olajt, s fürdőbe' boszantja a népet,
 Annyi svihákkal jár. Hordatja magát a piacra
 Médus szolgálkkal, s vásárol edényt meg ezüstöt,
 Villákat s rabokat. Neki nem csoda, hogy hiteleznek:

* Az ügyvédnek, ha megnyerte a pört, cliense pálmát szokott háza elé rakni.

Tírusi bíborral van festve ruhája pirosra!
 Mégis a legtöbbben nem járnak rosszul ez úton;
 Bihorszin s amethyst juttatja clienshez az embert;
 Játszani kell nagy urat, lármát kell csapni: ez üdvös!

NEMES EMBEREK.

(Juvenalis VIII. satirájából.)

Ér a czimer valamit? Mi is az, hogy ősi a véred?!
 S hogy fenyeen mutatod, milyen arczó volt sok elődöd?!
 »Aemilianus ez itt, aki áll a harczy szekéren!
 Curius ez — csak nézd, már elválták fele testét! —
 Corvinus vállát, meg Galba fülét veszté el!
 Hasztalanul hányod, hogy füstös vén tabuládon
 Hány nagy diktátort, meg hány lovagot mutogathatsz
 Hogy ha te rosszúl élsz e Lepidusoknak előtte?*

Sok hős lóg falodon, de te átkoczkázod az éjjelt,
 Állva az ellen előtt. Hajnalban kezdesz aludni,
 Mikor a kürt ezelőtt fölverte a római tábort!
 Mért »Allóbrogicus?«** s mért birja a Hercules oltárt,
 Ezt a dicső szentélyt, egy Fabius, egy hiu kapzsi,
 Aki úgy ellágyult, hogy nála a gyapju se lágyabb?
 Elpetyhüdt testét mindvégig dörzsöli tajttal?
 Gúnyja elődeinek? Lesz csúf méregkeverővé?
 S ősire szennyet hoz, mert szobraik összetörik majd?
 Telve lehet házad viaszos szobrokkal egészen,
 Óh de azért az E r é n y, csakis az a valódi Nemesség!

Paulus, Cossus légy, vagy Drusus légy a sz i v e d b e n !
 Képök, többre becsüld mindég, mint őseidét!
 Légy bár consul, öcsém: ott fényljenek egyre előtted!
 Én a sz i v e t nézem; ha kilátom a szóbul, a tettbul,

* Lepidus, Paulus, Cossus és Drusus nagyjellemű rómaiak.

** A Fabiusok egy őse az Allobrogokon vívott győzelmeért kapta az »Allobrogikus« melléknevet, valamint a Hercules oltára körüli szolgálót. Mind ez, mind az »Allobrogikus« név átszállt utódaikra is. Aki elődeire szennyet hozott, annak házában összetörték az ősi szobrokat.

Hogy amaz ember előtt szent léssen a tiszta Igazság;
 Nékem nagynevű már! Bár szolga-apátul eredt is,
 Vagy bármily vérből: azt mondom rája, hogy »éljen!«
 Éljen a jó polgár! Üdvözli a hon nagy örömmel!
 És kiabálok is úgy, hogy Egyiptom népe se jobban,
 Hogyha Osirist lelt. De ki mondja nemesnek az olyat
 Aki sohsem méltó se nemére, se ősi nevére?
 Igy aztán megesik, hogy Atlassá lesz a törpe,
 Holmi rühes vén eb, mely tán czammogni se bir már,
 S nyalja a lámpa belét: lesz párducz, tigris, oroszlán,
 Vagy még szörnyebb vad! — Hát azt biz senkise kérje
 Hogy legyen ily úton Camerinus- vagy Cretinussá!*
 Kit dorgálok e helyt? Rád czélzok, büszke Rubellius!
 Ugy felpöffesztett az a híres drususi czímer,
 Mintha bizony temagad szerzeted volna e rangot,
 Mintha te tetted vón', hogy anyád Julusnak a vére,
 Nem nyomorúlt pórnök, aki szó meg fon kün a réten.
 »Ti legutolsók! szólsz, hiszen azt sem tudja az ember.
 Hogy melyik országból jött ebbe a földbe apátok!
 Vérem Cecropi vér!« No sokáig tartson az isten,
 S örvendj rangódnak! Pedig íme, a vulgus, a pórnök
 Szül nagy szónokokat, kik védik ügyét az uraknak!
 Mindig a nép fia ám, ki megoldja csomóit a jognak
 S elüzi rejtélyit! Megy az Eufrát messze honába,
 A Batavok földjén szolgálja a római nagy sast:
 Ámde te mit téssz mást, mint Cecropissal dicsekedni!
 Olyan vagy, hidd el, mint Hermes szobra az uton!
 Az a különbség csak, hogy amannak kőből az arcza,
 Míg a te arczod hús! Mondd, trójai törzs unokája,
 Hát a barmok közt nem-e az jobb, amely erősebb?
 Megdícsérjük a mént, amely úgy fut, mintha repülne
 Könnyen nyer pálmát s tetszésre ragadja a circust.
 Bármely gyepről jó, nemes az, megelőzve a többit;
 Óh nemes az, ha a port legelől veri fel, tovaszökve.
 Ám Hirpinusnak csikáját** elkótyavetyélik,

* Főhivatalnok.

** Hirpinus az akkori idők Kincsem-je.

Há diadal nem száll a szekérre, amelybe befogták!
 Bánja a kő anyját, meg a híres elődei árnyit!
 Egy pár filléren túladnak rajta sietve,
 Aztán híz taligát, s a nyakát is feltöri járma,
 Vagy pedig odakerül Nepos malmába igásnak.
 Hogy ne az ő se ide t — magadat bámulja az ember:
 Tégy valamit magad is, mit méltó vón' odairni
 Ahoz a sok tethez, melyekért tiszteljük örökkön,
 S tiszteltük mindég, akikre hivatkozol egyre.

Hagyjuk el azt a fiut, aki mondják, annyira gőgös,
 Mert a véletlen rokonává tette Neronak!
 Ritkán épeszü az, akit ért efféle szerencse!
 Röstelném, pajtás, a te érdemed is ha csak az vón',
 Amit az ő sötött, s nem tennél mitse magadtól!
 Hej, nyomorúság az, másoktól kapni a hírünk',
 S ha a z az oszlopszat, mely nélkül szétdül a házunk!
 Csak az aféle növény, mely földön mászna külömben,
 Csak az aféle szokott más fákon törni magasbra.

MARTIALIS.

(40?—100? Kr. ut.)

Élete. Marcus Valerius Martialis Hispaniának Bilbilis nevü városában született, ahonnan 22 éves korában ment Rómába. Voltakép csak tanulmányait akarta ott befejezni; de az irodalmi téren kezdve működni, szükségkép ott kellett maradnia a fővárosban, mely nemcsak a politikai, de az irodalmi életnek is egyedüli központja volt. Harmincznégy évet töltött Rómában, versíráson kívül semmi egyébbel nem foglalkozva. Bár sikerült megnyernie egyes hatalmasoknak, sőt magának Domitianus császárnak is kegyét, s bár ez utóbbi többféle kitüntetésben is részesíté: Martialis mégis meglehetősen szűkecskén éldegélt s mikor ötvenhat éves korában kedve kerekedett meglátogatni szülőföldjét, csak úgy tehette, hogy az ifjabb Plinius adott neki uti költséget. Rómába nem is tért többé vissza, minthogy hazájában megismerkedett egy művelt izlésü, előkelő római asszonynyal, akinek ama vidéken jószága is volt, s aki szivesen ment nőül a már akkor az egész római birodalomban nagyhirüvé lett költőhöz. Itt is halt meg, állítólag már négy-öt évvel visszaérkezte után.

Művei. Martialis nem irt egyebet, csak epigrammokat; gyűjteménye 1550-et tartalmaz, melyek egy »Spectaculorum liber« czimü előrészbe és tizennégy könyvbe vannak beosztva. Legnagyobb részök (az I—X., valamint a XIII. és XIV. könyv) Domitianus uralkodása alatt jelent meg, a XI. Nerva alatt, 96 táján, a X. egy átdolgozása Trajanus alatt, a XII. könyvet pedig már honából küldte Martialis Rómába. A két utolsónak külön czime is van: a XIII-é »Xenia«, a XIV-é »Apophoreta«; mindkét szó ajándokot jelent, minthogy e versek ünnepi ajándokokra szánt föliratok. A »Spectaculorum liber« végül onnan vette nevét, hogy az ebben foglalt epigrammok mind a Domitianus császártól rendezett színjátékokkal foglalkoznak.

Martialis, »az epigramm atyja.« Említettük Catullusnál, hogy már ez a költő is foglalkozott epigramm-írással, s most hozzátehetjük, hogy Catullus óta is számos római vetette magát e műfajra. Alig volt költő, aki mellesleg ne irt volna néhány ilyes apróságot. S ha Martialist e helyütt mégis »az epigramm atyjá«-nak merjük nevezni, teszszük ezt azért, mert ő volt az első költő, aki tisztán csak az epigrammot művelte, s mert ő volt, ki e műfajt önállóan oda fejlesztette, ahol ma áll. Ő írta legelőször epigrammjait úgy, hogy figyelmünket egy tárgyra lekötve, azt egy ideig ébren tartja, míg aztán érdeklődésünket egyszerre, hirtelen, bizonyos fordulattal elégíti ki. Más szóval ő fektetett először súlyt arra, amit ma az epigramm mellőzhetetlen követelményének tartunk: az élre, a pointe-re, mely nála legtöbbször elmés és meglepő. Legtöbbször, mondom; mert hogy amaz 1550 epigramm között sok a »lapos« vers is, az bizonytalán természetes, s azt senki jobban nem érezte magánál Martialisnál. Hisz maga mondja művéről, hogy van benne egy kis jó, egy kis középszerű és sokkal több rossz. De azért mégis nagyon igaza van Lessingnek, aki olyan behatóan foglalkozott az epigramm elméletével, midőn így szólott róla: Valamint kor szerint Martialist illeti meg az első epigrammatista dicsősége, azonképen első maradt ő értékre nézve is. Csak kevesen irtak annyi epigrammot, mint ő, és senki olyan sok között annyi jót és annyi igazán kitűnőt.«

De e megérdemelt dicséret mellé oda kell igtatnia az irodalomtörténésznek ama gáncot is, mely pedig épen nem kis fontosságú: hogy t. i. Martialis, midőn előszeretettel fösti kora ocsmányságait, nagyon is távol áll ama mély erkölcsi fölháborodástól, mely Juvenalis satiráiban oly igaz, oly őszinte. Azt még meg lehetne neki bocsátani, hogy csúf dolgokat csúf szavakkal rajzol: de azt már nem, hogy gyakran a legförtelmebb dolog számára, ahol mi ostorcsapást várunk, csak gúnymosolya van. Látszik, hogy nem akarta magára haragítani ama közönséget, melynek bűnei szolgáltatnak neki tárgyat; úgy tett, mint a túlengedékeny nevelő, aki nem akarja keményen megdorgálni tanítványait, hanem akkor is, midőn nagyon is rászolgáltak a vesszőre, csak ujjal fenyegeti őket: »Tudom ám, hogy megint rosszak voltatok!«

Martialis nyelvéről nem sok mondani valónk van. Mint azt a műfaj megkívánja, stilusa jobbára egyszerű, szabatos, tömör; verselésére is nagy gondot fordított és csak azt vetik némi joggal szemére, hogy olykor nyelvtani incorrectségeket enged meg magának.

Még csak annyit, hogy Martialis nemcsak korának volt egyik legkedveltebb írója, hanem az epigramm-költés terén minden korszaknak példányképe maradt.

EPIGRAMMÁIBÓL.

D I A U L U S.

Még minap orvos volt, s lám sírásó ma Diaulus;
Mit mint orvos tett, azt teszi mostan is ő.

L A E L I U S.

A magad verseit ki nem adod,
Csak szidod, Laelius, mit én irok;
Vagy az enyéimet ne szidd,
Vagy add ki már a tied'!

A P L A G I A T O R.

Bár Paullus versét úgy vevé,
De amit deklamál, övé;
Már hogyne volna hát övé —
Ha egyszer versét úgy vevé!

G A L L U S H O Z.

Nem adsz te sohse, hogyha kérlek,
De azért mindig megigéred;
Ha kell, hogy mindig füllents, Gallusom:
Mondd egyszer azt is hát, hogy: nem adom!

S E X T U S.

Hányogatod Sextus, hogy nem vagy adósa kinek sem :
Az lehet ám csak a d ó s, akinek a d valaki.

P O S T U M U S.

Mit mutat az, pajtás, hogy mirrha-szagú a te csóкод,
S testedről mindég nagyszerű illat ömöl?
Szörnyű gyanús nekem az, hogy oly jó parfümöt árasztasz —
Kik n a g y o n illatosak : hej ! s o s e m illatosak !

U G Y A N A R R A.

Pajtás, akárhol is elő találasz :
Megállítsz s így szólsz : »Hé, hát mit csinálsz ?«
Igy tészsz, ha húszszor is előtalálsz —
Ej, azt hiszem, hogy t e m i t s e m csinálsz !

F A N N I U S.

Hős Fannius a harcából elfutott,
S szívébe mártá fegyverét legott.
No lám ! meghalt az ostoba,
Hogy meg ne kelljen halnia !

A Z I R I G Y P R O C I L L U S.

Procillus ! engemet egy lány szeret
Ki hónál, liliomnál feherebb,
A színe szebb hattyú s ezüst színénél . . . .
De hajh ! szívem egy másikért lobog,
Ki feketébb, mint holló és szurok,
Mint varju avvagy hangya vagy az éjfé !

Az első mondatomnál eltökélte,
 Hogy felköti magát,
 De a mint látja, hogy' fordul a vége,
 Procillus élni vágy!

G A L L I C U S.

»Oh Marcus! mondd ki csak az igazat —
 Legszívesebben úgy hallom szavad'!«
 Így szólsz, ha olvasod a költeményed,
 Vagy hogyha tartasz egy nagy védbeszédet.
 Bármit teszel, így kérsz te mindig engem;
 Már látom, látom: végre meg kell tennem.
 Hát halld, mi az igaznál igazabb:
 Te egyet nem szeretsz: az igazat!

M A M E R C U S.

Nem olvasád fel sohse verseid,
 S kívánod, poetának tartsanak.
 No inkább elhiszem, poéta vagy —
 Csak ne olvasd fel sohse verseid'!

A C E R R A.

Lám, lám, azt mondják, hogy bűzlesz a tegnapi bortól!
 Ah! csúf rágalom az! Hisz te viradtig iszol!

A Z I R I G Y L I V I D U S.

Ki összeránczolod a homlokod,
 S a versemet boszúsan olvasod:
 Kívánom, légy mindenki irigye,
 S téged ne irigyeljen senkise!

C E L E R.

Kérsz, hogy a verseimet recitáljam előtted el . . . Óh nem!
 Persze, hogy aztán majd te recitáld tiedet.

A H I U T A B U L L A.

Szép vagy : tudom ; becsületes : tudom ;
 Meg gazdag — hát az is vagy, kis hugom.
 De ki dicsekszik ezzel, sohse lesz
 Se szép, se gazdag, se becsületes !

V E L O X.

Azt akarod, Velox, rövidebb epigrammokat írjak.
 Te semilyet sem költsz — persze, hogy az rövidebb !

Betűrendes tárgymagyarázatok.*

- A**cestes : utközben a menekülő trójaiak e királynál hagyták asszonyaikat.
- Achemaenes** : perzsa király.
- Acheronti vidék** : az Acheron alvilági folyó, tehát acheronti vidék : alvilág.
- Aemilianus** : hős római vezér.
- Alba** : a trójaiak által alapított latiumi városok legrégebbike.
- Amasenus** : folyó Latiumban.
- Androgeos** : Minos király fia ; elment Athenbe, ahol majdnem minden versenyjátékban győzött. Egy irigy athéni ezért megölte, amit Minos azzal boszult meg, hogy hadat indított Athén ellen s a legyőzött várost gyalázatos ember-adó fizetésére kényszeríté. Ez adó alól Theseus szabadítá fel a várost, aki Minos leányának, Ariadnének segélyével, megölte azt a Minotaurus nevű szörnyet, mely az adóul küldött szüzeket felfalta. Ariadne aztán Theseussal együtt megszökött Krétáról, de emez utközben hűtlenül elhagyta.
- Arar** : folyó Galliában, a mai Saône.
- Ariadne** : l. Androgeus.
- Arcturus** : csillagkép, máskép Bootes, a nagy gönczölszeker vezetője ; lehunyta vihart jelez.
- Arisba** : trójai város, melyet a görögök elfoglaltak.
- Aristarchus** : híres görög grammatikus és kritikus.
- Assaracus** : Anchises egyik öse.
- Atalanta** : Iasos király leánya ; regéjét l. 198. old. ; az eltérés csak az, hogy itt Milanion helyett Hippomenes szerepel.
- Atta** : a római népies vigjáték egyik régibb művelője.
- Avernum** : alvilág ; a Cuma melletti averni tótól (lacus Avernus) ahol a hitrege szerint le lehetett menni az alvilágba.
- Babiloni számok** : a csillagjósolás tudománya van értve.
- Bajae** : fürdő-város Campaniában, a leggazdagabb rómaiak nyári üdülőhelye.
- Briareus** : százkaru szörnyeteg.
- Calendae** : hónap elseje ; Mars calendája : martius elseje.
- Camillus** : a gallok legyőzője (390 táján) ; a római nép »a haza atyja« melléknévvel tisztelte meg.
- Camoenák** : múzsák.

* A szók csak amaz értelemben és ama vonatkozással vannak megmagyarázva, melyben e műben előfordulnak.

Cannae : helység Apúliában ; Hannibal itt győzte le a rómaiakat 216-ban.

Centaur : mythicus alakok, testök félig ló, félig ember.

Cerberus : az alvilág háromfejű űr-ebe.

Chimaera : tűzhányó szörnyeteg.

Cinna : C. Helvius Cinna, néptribun és Julius Caesar barátja.

Clitumnus : folyó déli Umbriában.

Corvinus : Messala Corvinus, híres szónok és hadvezér.

Crispinus : egy Horatius korabeli hírhedt fecsegő.

Cumae : város Campaniában, a híres Sibylla székhelye.

Cupido : a szerelem istene.

Curius : háromszor volt római consul ; nagy hadvezér és ritka jellemű férfiú ; megh. 272.

Cyclopok földje : Szicília, ahol az Aetna van.

Cyprus : Vénus születés- és lakhelye.

Cythereia : Vénus mellékneve, mint-hogy ez istennő szeretett Cytheron hegyén időzni.

Cytheron : hegység Bóotia és Attika közt.

Daedalus fia : Icarus, ki apjával viaszszárnyakon légi utra kelt, de nagyon közel repült a naphoz s ezért a mélybe hullt.

Dirák : másként Furiák, a bűnboszuló istennői.

Erebus : alvilág.

Erynnis : l. Dirák.

Eumenidák : a boszuló istennők (Dirák), ha a boszu művét befejezték, meglágyulnak s ekkor már jótékony istenségek, Eumenidák.

Eurotas : folyam Spártában.

Favonius : annyi mint zefir, tavaszi szellő.

Filippi : város Macedoniában, Caesar itt verte meg 42-ben Kr. el. Brutust és Cassiust.

Forum : Róma piacza, melyen a legtöbb középület állott.

Frusino : kis város Latiumban, ma Frosinone.

Galathea : tengeri nymphea.

Galba : híres római hadvezér, császárként választott 68-ban Kr. ut.

Gerion : (Geryones) : hármastestű szörnyeteg.

Gorgo : alvilági szörny, melynek tekintete kővé változtat.

Haemon : hegység Thráciában.

Hárpia : szörnyalakok ; fél testük leány, fél testük madár.

Hekate : alvilági istennő, ki éjnek idején holtakkal és holtak szellemeivel hármastestűen szokott megjelenni.

Hórák : az órák istennői.

Hyádok : csillagkép, melynek fölkelte az esős időszak kezdetét jelenti.

Hydaspes : az Indus egy mellékfolyója.

Hyperboreus : mesés északi vidék.

Hyppolite : az amazonok királynője, Theseus neje.

Hypsipyle : lemnoszi királynő.

Iapex szele : a hűvös, száraz északnyugati szél.

Itys : l. Prokne.

Ixion : gonoszságáért Zeus forgó tüzes kerékre szegezte az alvilágban.

Iuba földje : Numidia.

Julia gens : ősrégi római család, mely Aeneas fiától Ascanius- vagy Julustól származtatta magát. E családból való volt Julius Caesar is.

- Lar** : házi isten.
- Lári tó** : lacus Larius, most lago di Como.
- Latium** : középső Itália három nyugoti vidékének középsője.
- Liburni** : illyr nép, melynek gyors, könnyű hajói voltak.
- Líctor** : a magasb római hivatalnokok szolgálja, aki azok hatalmi jelvényét, a vesszőcsomóba dugott bárdot vitte.
- Lucrini gát** : a cumai tengeröböl tétől két részre oszták, ilyenképen mesterséges tavat állítva elő.
- Luna** : hold.
- Lybia** : Afrika.
- Marius** : a cimberék és teutonok híres legyőzője.
- Mars mezeje** : Rómának ama tere, melyen a hadgyakorlatokat, választásokat stb. tartották.
- Milanion** : l. Atalanta.
- Mysterium** : titkos isteni tisztelet.
- Najád** : tengeri nimfa.
- Nereida** : tengeri nimfa.
- Orcus** : alvilág.
- Orpheus** : a görög őskor híres dalnok. Neje vipera-csipés folytán meghalt s erre Orpheus lement érte az alvilágba. (l. 93. l.)
- Osiris** : e helyütt össze van tévesztve az Apis bikával, az egyiptomiak szent állatával. Minthogy ennek bizonyos ritka sajátságokkal kellett birnia : nagy öröm volt, ha az egyik kimultával másikat találtak.
- Othryades** : Othreus fia.
- Pales** : régi római istennő.
- Pallas madara** : a bagoly.
- Pallanteum** : Arkádia egy ősrégi városa.
- Pan** : erdei isten.
- Panchaia** : mesés sziget Arábiával szemben.
- Penthesilea** : amazon királynő.
- Persephone** : az alvilág urának neje.
- Phyllis** : Sithon thrák király leánya, Demophoon jegyese. Vőlegénye elmaradása miatti bánatában felakasztotta magát.
- Phlegethon** : alvilági folyó.
- Pieridák** : múzsák.
- Piraeus** : Athén kikötője.
- Polyphemos** : egyszemű óriás.
- Pontifex** : főpap.
- Priapus** : a termékenység istene.
- Prochyta** : szép fekvésű sziget Campaniában (ma Procida, Nápoly mellett.)
- Prokné** : Tereus thrák király felesége, csalogánnyá változva siratta megölt fiát Ityst.
- Pythia síkja** : ahol a pythiai versenyjátékokat szokták tartani.
- Pytho (vagy Delphi)** : Apolló főjós-dájának helye.
- Rostrum** : szószerk.
- Saliosok** : római papok, kik egyes ünnepeken fényes lakomákat szoktak rendezni.
- Samos** : Hera kedvenc szigete.
- Saturn országa** : Itália. A hitrege szerint Saturnus, midőn Zeus megfosztotta trónjától, Itáliába menekült.
- Silvanus** : erdei isten.
- Sinon** : az a görög katona, kinek ámitása folytán a trójaiak bevittek városukba a falovat.
- Sisyphos** : a görög mythos egyik alakja, melyről azt hitték, hogy gonoszsága miatt az alvilágban folyton sziklát kell gördítenie a hegyre, ahol az, a csueshoz érve, újra és újra legurult.
- Scylla** : tengeri szörnyeteg.
- Sol** : a napisten.
- Sora** : város Latiumban.
- Soracte** : hegység Rómától északra.

- Sportula : az az ajándék, melyet a patronus (nagyur) adott cliensének (védencz).
- Styx : alvilági folyó.
- Suburra : Róma egy városrésze, melyben sok mulatóhely volt.
- Sulla : Róma diktátora (80 Kr. el.), kinek Mariussal való versenye miatt annyi polgárvér folyt.
- Syrtis : homokos, terméketlen partu öböl Afrika északi partján.
- Tagus : folyó Hispaniában, ma Tajo.
- Talentum : pénzmennyiség, körülb. 2000 forint.
- Tanais : ma Don.
- Tantalos : az istenek, bűnei miatt arra ítélték, hogy feje fölött folyton szikla függjön, mely egyre leomlással fenyeget.
- Tartarus : alvilág.
- Taurus : kisázsiai hegység.
- Taygetos : Peloponnesus legmagasb hegye ; melyen Bacchus-ünnepeket szoktak ülni.
- Tempe : gyönyörű völgy Thessáliában.
- Terminus : a határok őrző istene.
- Theseus : I. Androgeos.
- Thynia : sziget Bithynia közeleiben, ma Kyrpeh.
- Timavos : folyam Istriában.
- Tirynsnek hőse : Hercules.
- Tithonus : Eosnak a Hajnalnak férje. Eos az ő számára — mert halandó volt — örök életet kért Zeustól ; de minthogy elfelejtett örök ifjúságot is kérni, Tithonust megtörte a »hosszu aggkor«.
- Trebia : a Padusegymellékfolyója ; itt győzött 216-ban Hannibal a rómaiakon.
- Trinakria : Szicília.
- Tripus : háromlábú szék.
- Tytius : Prometheus, kit a hitrege szerint Zeus a tűz elrablása miatt lánczolt egy sziklához, ahol egy sas mindennap fölemészte máját.
- Vates : költő.
- Verres : egy zsaroló tartományi kormányzó, ki ellen Cicero nagy erélylyel lépett föl.
- Vertumnus : az átváltozás istene, aki folyton más-más alakban jelenik meg.

S A J T Ó H I B Á K.

87. l. 12. sor al. Pencháia helyett o. Panchaia.

51. l. 7. sor fel. forgatgatja helyett o. fordítgatja.

TARTALOM-JEGYZÉK.

Előszó	3	IX. Ecloga	83
A latin költői irodalom átnézete	5	A Georgiconból:	
<i>Plautus</i>	7	Nyári vihar	85
M u t a t v á n y o k :		A nap jóslata	86
A hetvenkedő	11	Itália	87
Amphitruo	14	Falusi élet	88
A foglyok	20	Dögvész	91
<i>Terentius</i>	24	Orpheus és Eurydice	93
M u t a t v á n y o k :		Az Aeneisből:	
Az androsi lány	28	Juno haragja	95
A fivérek	32	Laocoon	99
»	34	A harc	100
Az eunuch	36	Didó	102
Önmaga kinzója	38	Aeneas lemegy az alvilágba	106
<i>Lucretius</i>	43	Nisus és Euryalus	111
M u t a t v á n y o k :		Camilla	119
Vénushoz	46	<i>Horatius.</i>	
A szélvész	47	M u t a t v á n y o k :	
Elégedettség	48	Az ódákból:	
Pusztulunk, veszünk	50	A Vergilt vivő hajóhoz.	132
Epicurushoz	51	Thalliarchushoz	133
Természet és ember	52	Lenconoéhoz	134
Halál	53	A köztársasághoz	134
Megalégedettség	55	Aristius Fuscushoz	135
Isten léte	56	Cleopatra	136
<i>Catullus</i>		Delliushoz	137
M u t a t v á n y o k :		Barinehez	138
Egy veréb halálára	61	Liciniushoz	139
Lesbiához	61	Postumushoz	140
Önmagához	62	Apotheosis	141
Öcsém sirjánál	62	Az emberek vágyai	142
Hazatérés	63	Szerelmi versengés	143
Ariadne	64	Grosphiushoz	144
<i>Vergilius</i>		A satirákból:	
M u t a t v á n y o k :		A fősvényesség	146
Az eclogákból.		A tolakodó	150
I. Ecloga	81	Az epodokból:	
		A falusi élet	152

Az epistolákból:		A róka és a szőlőgerezd	215
Régi és új költők	154	A tök és a makk	216
Levél a Pisokhoz	156	A róka és a holló	216
<i>Tibullus</i>	159	Az agg oroszlán	217
M u t a t v á n y o k :		<i>Seneca</i>	218
Déliához	161	M u t a t v á n y :	
Dalaim	162	»Thyestes«-ből	220
A kedveshez	163	<i>Lucanus</i>	227
Sulpicia	163	M u t a t v á n y o k :	
Ujévi ajándék	164	A polgárháboru okai	232
Válás után	165	Caesar és Pompejus	232
<i>Propertius</i>	167	Caesar átkel a Rubiconon	234
Dalaim	168	Rémület Rómában	235
Ámor	169	Curio	237
Temetésem	170	A pharsaliai ütközet	238
Halhatatlanság	170	<i>Persius</i>	240
<i>Ovidius</i>	173	M u t a t v á n y o k :	
M u t a t v á n y o k :		A versfaragók	242
A heroidákból:		Cornutus barátjához	244
Medea Jasonhoz	178	Az igazi szabadság	246
A »Szerelemművészeté«-ből		<i>Juvenalis</i>	250
Lelki szépség	182	M u t a t v á n y o k :	
Az »Átváltozások«-ből:		Római élet	253
Az özönvíz	184	Az ügyvédek nyomorusága	257
Daphne	186	Nemes emberek	258
Phaeton	190	<i>Martialis</i>	261
Narcissus és Echo	193	M u t a t v á n y o k :	
Atalanta és Hippomenes	198	Diaulus	263
Az »Ünnepi Naptár«-ból		Laelius	263
Arion	202	A plagiator	263
Romulus és Remus	203	Gallushoz	263
A »Bús dalok«-ból.		Sextus	264
Könyvemhez	205	Postumus	264
Bucusi Rómától	206	Ugyanarra	264
<i>Phaedrus</i>	210	Fannius	364
M u t a t v á n y o k :		Az irigy Procillus	264
A király-kérő békák	212	Gallius	265
Az eb, mely húst vitt át a		Mamercus	265
folyón	213	Acerra	265
A tehén, a kecske, a juh és		Az irigy Lividus	265
az oroszlán	214	Celer	266
A szamár és vén öre	214	A hiu Fabulla	266
A róka és a sas	214	Velox	266
A menyét és az ember	214	Betürendes tárgymagyarázatok	267
		Tartalomjegyzék	271

Az ATHENAEUM könyvkiadó-hivatalában

(Budapesten, Ferencziek tere, Athenaeum-épület)

s általa Magyarország minden könyvkereskedésében Bécsben Szelinski Györgynél
(Stefansplatz 6) kapható :

- Beöthy Zsolt.** A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. I. kötet: A leg-
régibb időtől Kisfaludy Károlyig. A középiskolák VI., VII. és VIII. osztálya szá-
mára. Negyedik bővített és javított kiadás . . . . . 2 frt.
— II. kötet: Kisfaludy Károlytól mostanig 1820—1878. Harmadik bővített és
javított kiadás . . . . . 2 frt.
— Színműírók és színészek . . . . . 2 frt 50 kr.
- Cicero összes levelei.** Időrendes sorozatban fordít. s magyarázó jegyzetekkel, muta-
tókkal ellátva, kiadta Fábíán Gábor, a M. T. Akadémia r. tagja. Hét kötet. 14 frt.
- Domanovszky Endre.** A bölcsészet története. Kézikönyvül és magántanulmányo-
zásra kidolgozta. Első kötet. Ó-Kor . . . . . 2 frt 80 kr.
- Erődi Dániel.** Költészettan. Középtanodai és magánhasználatra. Második átdol-
gozott kiadás . . . . . 1 frt 70 kr.
- A régi **Görög irodalom története.** Müller K. O. és Donaldson J. V. után, angolból
Récsi Emil. Két kötet . . . . . 6 frt.
- Greguss Ágost meséi.** . . . . . 1 frt.
— Népek lantja (A külföldi népdalok második, bővített kiadása) . . 1 frt 30 kr.
— Versei . . . . . füzve 1 frt 20 kr.
kötve 2 frt.
- Q. Horatius Flaccus.** Satiráinak két könyve. Fordította s az eredeti szöveg ki-
sérétében jegyzetekkel felvilágosította Dr. Barna Ignác, a m. Tud. Akad. lev.
tagja. . . . . 1 frt 20 kr.
- Kazinczy Ferencz levelezése** Kisfaludy Károlylyal s ennek körével. Kiadta Ka-
zinczy Gábor . . . . . 2 frt.
- Lotze Hermann** előadásainak dictatumai. Logika és a philosophia encyclopaediája.
Ára . . . . . 1 frt 20 kr.
- Lucretius Carnus** tanköltevénye a természetről. Fordította s bevezetéssel és
magyarázó jegyzetekkel kísérve közrebocsátotta Fábíán Gábor, a M. Akadémia
rendes tagja . . . . . 2 frt.
- Névy László Antal** tanár. A tragédia elmélete. A Kisfaludy-Társaság által ötven
arannyal jutalmazott pályamű . . . . . 80 kr.
— A komédia elmélete. A Kisfaludy-Társaság által ötven arannyal jutalmazott
pályamű . . . . . 1 frt.
— A drámai középfajok elmélete. A Kisfaludy-Társaság által jutalmazott
pályamunka . . . . . 80 kr.
- Szigligeti Ede.** A dráma és válfajai. Egy erős kötet . . . . . 3 frt.
- A magyar nyelv szótára.** A magyar tudományos Akadémia megbízásából készí-
tették Czuczor Gergely és Fogarasi János m. t. ak. rend. tagok.
29 füzet (hat kötet); egy-egy füzet ára . . . . . 1 frt.
A hat kötet együtt véve, tartós kötésben . . . . . 20 frt.
- Torkos László** tanár. Költészettan, tanodai és magánhasználatra. Harmadik teljesen
átdolgozott kiadás . . . . . 1 frt.
— Olvasókönyv a költészettanhoz a költészeti nemek és fajok szerint. Második
kiadás . . . . . 1 frt 50 kr.
— Prózaolvasmányok az iránytan rövid vázlatával középtan. használatra 1 ft 50 kr.
- Závodszy Károly.** Bessenyei György. Irodalmi tanulmány. Kiadta a Kisfaludy-
társaság . . . . . 1 frt 50 kr.

